

BOSNIA AND HERZEGOVINA
Ministry for Human Rights and Refugees

Broj: 10-37-2-925-84/17
Sarajevo, 12.09.2023. godine

BOSNA I HERCEGOVINA
PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE

BOSNA I HERCEGOVINA
PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE
SARAJEVO

Broj	21-09-2023	Broj priloga	
01,02-37-1-2023/23			

B

PREDMET: Izvještaj GREVIO komiteta za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim za provođenje odredbi Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije) i Preporuke Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Europe, **dostavlja se**

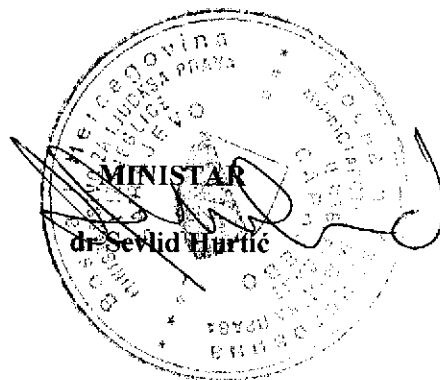
Poštovani/a,

U skladu sa Zaključkom Vijeća ministara Bosne i Hercegovine broj 05-07-1-2054-46/23 od 23.8.2023.godine, dostavljamo Vam **Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim za provođenje odredaba Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji i Preporuke Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini.**

Član 70. Istanbulske konvencije "Učešće parlamenta u praćenju primjene Konvencije" definiše da su nacionalni parlamenti članica pozvani da učestvuju u praćenju poduzetih mjera u primjeni ove Konvencije, da članice podnose izvještaje GREVIO ekspertne grupe svojim nacionalnim parlamentima i da je Parlamentarna skupština Vijeća Evrope pozvana da redovno prati primjenu ove Konvencije.

Sljedom gore navedenog, dostavljamo Vam i Informaciju o procesu prve procjene provedbe Istanbulske konvencije u Bosni i Hercegovini provedene od strane grupe eksperata Vijeća Europe (GREVIO).

S poštovanjem,

Dostavljeno:

- a/a
- Naslovu

Prilog:

- Informacija o Preporukama Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Europe i preporukama iz Izvještaja GREVIO komiteta za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama za provođenje odredbi Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije)
- Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim za provođenje odredaba Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (BHS)
- Preporuke Komiteta potpisnica Vijeća Europe o implementaciji Konvencije Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici od strane Bosne i Hercegovine (BHS)
- Zaključak Vijeća ministara Bosne i Hercegovine broj 05-07-1-2054-46/23 od 23.8.2023.godine

INFORMACIJA

o Preporukama Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Europe i preporukama iz Izvještaja GREVIO komiteta za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama za provođenje odredbi Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije)

Konvencija Vijeća Europe o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) je usvojena 11. maja 2011. godine u Istanbulu. Bosna i Hercegovina je bila šesta članicama Vijeća Europe koja je ratificirala Konvenciju.

Član 70. "Učešće parlamenta u praćenju primjene Konvencije" Istanbulske konvencije glasi:

1. Nacionalni parlamenti članica pozvani su da učestvuju u praćenju preduzetih mjera u primjeni ove konvencije,
2. Članice podnose izvještaje GREVIO grupe svojim nacionalnim parlamentima
3. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope pozvana je da redovno prati primjenu ove konvencije

U skladu sa kalendarom monitoringa implementacije Istanbulske konvencije, **nadležno tijelo Vijeća Europe za praćenje implementacije Istanbulske konvencije – „GREVIO komitet“**, je 6. 9. 2019. godine pokrenulo proces izrade **Izvještaja za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim za provođenje odredbi Istanbulske konvencije**. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice je, u saradnji sa entitetskim gender centrima i nadležnim tijelima Brčko Distrikta BiH, koordinirala aktivnosti između Grevio komiteta i nadležnih institucija u Bosni i Hercegovini.

Proces, koji je uključivao dostavljanje odgovora na upitnik, terensku posjetu GREVIO ekspertnog tima i komentare na Nacrt Izvještaja za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim za provođenje odredbi Istanbulske konvencije je završen usvajanjem **Izvještaja za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim za provođenje odredaba Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji – GREVIO Izvještaj** na 27. sastanku GREVIO komiteta održanog 20-24.6.2022.godine.

GREVIO izvještaj pokriva period 2017 i 2018. godine uz dodatak najvažnijih činjenica izvan pomenutog perioda a u skladu sa instrukcijom Vijeća Evrope. Izvještaj sadrži veliki broj informacija o napretku Bosne i Hercegovine u provođenju Istanbulske konvencije, prikupljenih od organa uprave sa svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini kao i nevladinog sektora.

Izvještajem se predlažu mjere za unapređenje provedbe Konvencije. Predlažući ove mjere, GREVIO je usvojio primjenu različitih glagola za različite nivoe hitnosti, uz napomenu da su svi oni važni. Oni su, redosljedom po prioritetnosti sljedeći: „**urgira**“, „**snažno potiče**“, „**potiče**“ i „**poziva**“. GREVIO koristi glagol „urgirati“ onda kada smatra da je potrebno hitno djelovanje kako bi se zakonodavstvo ili politika zemlje uskladile sa Istanbulskom konvencijom. „Snažno potiče“ se koristi kada GREVIO primjeti nedostatke koje je potrebno ukloniti u bliskoj budućnosti kako bi se osigurala sveobuhvatna provedba Konvencije. Treći stepen urgentnosti je sadržan u upotrebi glagola „potiče“, koji se koristi da ukaže na nedostatke kojima je potrebno posvetiti pažnju, iako se to može učiniti u kasnijoj fazi. Konačno, glagol „poziva“ ukazuje na male nedosljednosti u provedbi te se od zemlje traži da razmotri njihovo prevazilaženje ili se daju prijedlozi koji nude smjernice u procesu provedbe.

Izvještaj ističe nekoliko postojećih zakonskih i strateških mjera koje su vlasti Bosne i Hercegovine uvele u oblasti prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Između ostalog, činjenica je da se strategije koje su usvojene u cilju prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u velikoj mjeri odnose na rodnu prirodu nasilja nad ženama, stavljajući ga u okvire kršenja ljudskih prava i oblika diskriminacije i naglašavajući važnost osiguravanja suštinske rodne ravnopravnosti. Nadalje, na strateškom nivou pokrenuto je nekoliko inicijativa za osiguranje rodne ravnopravnosti uključujući, na primjer, **uvođenje rodno osjetljivog budžetiranja u ministarstva na državnom i entitetskom nivou i uspostavljanje kontakt osobe za rodnu ravnopravnost u državnim i entitetskim institucijama**. Ono što je veoma relevantno su koraci koje poduzimaju vlasti u cilju

uspostavljanja mehanizama i protokola za saradnju više agencija na entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou u domenu slučajeva nasilja u porodici kako bi se osigurala produktivna saradnja između relevantnih aktera.

U smislu **pozitivnih pomaka u pravnom okviru**, nova krivična djela, uključujući sakaćenje ženskih genitalija, prisilnu sterilizaciju, progon, seksualno uznemiravanje i prisilni brak, propisana su na entitetskom nivou kako bi se bliže uskladili sa Istanbulskom konvencijom. Pored toga, Republika Srpska je usvojila izmjene i dopune kojima se uvodi obaveza policije da izvrši procjenu rizika po prijemu prijave nasilja u porodici. Nadalje, u oba entiteta uvedene su posebne usluge podrške žrtvama u postupcima nasilja u porodici, preko „osobe od povjerenja“ koja može pomoći žrtvi na svim sastancima i saslušanjima u javnim institucijama, uključujući policiju i sudove.

Uprkos navedenom, GREVIO bilježi određeni broj pitanja gdje je potrebno poboljšanje kako bi se dostigao viši nivo usklađenosti sa odredbama Istanbulske konvencije. U izvještaju se ističe da su **strategije i primjena zakona gotovo isključivo usmjerene na nasilje u porodici i ne predviđaju konkretne mjere za druge štetne oblike nasilja nad ženama**. Izvještaj stoga prepoznaje važnost poboljšanja Istanbulske konvencije u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, pored nasilja u porodici, koji su trenutno u manjoj mjeri obuhvaćeni strategijama, programima i službama podrške, s dužnom pažnjom na njihovu rodnu prirodu. Izvještaj također prepoznaje hitnu potrebu za **povećanjem nivoa finansiranja, koji je uglavnom skroman, i za pružanje održivih izvora finansiranja organizacijama za prava žena** koje imaju ključnu ulogu u pružanju posebnih usluga podrške u Bosni i Hercegovini. U izvještaju se navodi da se ove nevladine organizacije bore da pokriju svoje tekuće troškove i plate stručno osoblje, te se prvenstveno oslanjaju na međunarodne donatore na projektnoj osnovi. Shodno tome, izvještaj naglašava potrebu da se obezbijedi nivo finansiranja ženskih nevladinih organizacija koje vode posebne usluge podrške ženama žrtvama svih oblika nasilja, kroz dugoročne grantove zasnovane na transparentnim procedurama nabavke.

Nadalje, analiza grupe GREVIO je otkrila da **pristup na strateškom nivou zaista pokreće i osvrće se na pitanje rodne prirode nasilja nad ženama, ali nije usklađen na provedbenom nivou**. GREVIO zapravo nalazi da odgovori mnogih stručnih lica, uključujući one iz centara za socijalni rad, policijske službenike i sudije, nisu informirani rodnim shvatanjem nasilja nad ženama i često sadrže ustaljene stereotipe. Izvještaj stoga prepoznaje potrebu za značajnim pojačanjem početnih i internih obuka o svim oblicima nasilja nad ženama i nasilja u porodici za ona stručna lica koja su na prvoj liniji pružanja podrške i zaštite žrtvama, kao i onima čija je uloga da osiguraju ostvarenje pravde.

U oblasti zaštite i podrške žrtvama, izvještaj prepoznaje da trenutno **ne postoji jasan put i sistem upućivanja za žrtve seksualnog nasilja**, te da traumatska terapija i dugotrajno psihološko savjetovanje nisu dovoljno obezbijedeni. Izvještaj stoga naglašava potrebu za uspostavljanjem kriznih centara ili centara za upućivanje za žrtve silovanja i/ili seksualnog nasilja koji će pružati hitnu zdravstvenu zaštitu, savjetovanje o traumi, forenzički pregled i psihološku pomoć putem kvalifikovanih stručnjaka kako bi se izbjegla sekundarna viktimizacija. U izvještaju se navodi i da je u prelaznom periodu potrebno uspostaviti jasan put za žrtve seksualnog nasilja/silovanja i brzo izvršiti forenzička ispitivanja.

U domenu procesuiranja i procesnog zakona, GREVIO u ovom izvještaju izražava zabrinutost **što sudije u Bosni i Hercegovini shvataju nasilje u porodici i druge oblike nasilja nad ženama kao djela koja nose manju opasnost po društvo**. Prepoznate su zabrinjavajuće prakse u presuđivanju i kažnjavanju, poput **prevladajuće primjene olakšavajućih okolnosti, velike upotrebe sporazuma o priznanju krivice, te odmjerenja veoma niskih kazni**, što na kraju izaziva osjećaj nekažnjivosti kako među počiniocima tako i među žrtvama.

GREVIO Izvještaj sadrži ukupno **19 urgentnih pitanja koja zahtijevaju hitnu akciju vlasti kako bi se u potpunosti uskladili sa odredbama Konvencije**.

Nadalje, GREVIO Izvještaj prepoznaje određeni broj dodatnih područja u kojima su potrebna poboljšanja kako bi se u potpunosti ispunile obaveze iz Konvencije. Te oblasti su, između ostalog: **potreba za sprovođenjem redovnih anketa među stanovništvom o rasprostranjenosti do sada neistraženih oblika nasilja nad ženama, uključujući i one koji posebno pogađaju grupe žena koje su u nepovoljnom položaju korišćenjem usklađenih i uporedive metodologije, dalji razvoj inicijalnih i internih obuka za nastavnike o različitim oblicima nasilja nad ženama**

i rodnoj ravnopravnosti kako bi imali alate za adekvatnu nastavu o ovim temama i kako bi mogli otkriti djevojčice i dječake koji su u riziku i uputiti ih na adekvatne mehanizme podrške i zaštite.

Nakon što je GREVIO Komitet usvojio Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu, **Komitet potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici** je 6.12.2022. godine usvojio a 12.12.2022. godine objavio **Preporuke o implementaciji Konvencije Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici od strane Bosne i Hercegovine**. Komitet potpisnica Istanbulske konvencije preporučuje da Bosna i Hercegovina hitno poduzme 19 mjera koje su navedene i u GREVIO Izvještaju za Bosnu i Hercegovinu, poduzme mjere za implementaciju daljnjih zaključaka GREVIO Komiteta te izvršiti Komitet do 4.12.2025.godine.

Pored toga, GREVIO također prikuplja informacije od raznih drugih izvora, uključujući nevladine organizacije (NVO), druge pripadnike civilnog društva, državne institucije za ljudska prava i organe Vijeća Evrope (Parlamentarnu skupštinu, komesara za ljudska prava i druge stalna tijela) kao i druge međunarodne organe. U sklopu evaluacije države, GREVIO je, između ostalih NVO, primio doprinose u pisanoj formi od fondacije „Ujedinjene žene” iz Banjaluke i „Medica“ iz Zenice.

Državni izvještaj i pisani podnesci dostavljeni od strane civilnog društva su objavljeni i dostupni na zvaničnoj web stranici Istanbulske konvencije.

Analiza, sugestije i prijedlozi u ovom prvom polaznom izvještaju o procjeni su sačinjeni pod isključivom odgovornosti grupe GREVIO. Izvještaj prikazuje situaciju kakvu je vidjela delegacija GREVIO-a tokom evaluacijske posjete Bosni i Hercegovini. Tamo gdje je moguće, značajno zakonodavstvo i razvoj politike do 23.06.2022. godine takođe su uzete u obzir.

U skladu sa Konvencijom, članice podnose izvještaje grupe GREVIO svojim nacionalnim parlamentima (član 70, stav 2). GREVIO traži od nacionalnih vlasti da ovaj izvještaj prevedu na svoje službene jezike kako bi osigurali da se izvještaj distribuira široj publici, a ne samo relevantnim državnim institucijama na svim nivoima (nacionalnom, regionalnom i lokalnom), a posebno vladama, ministarstvima i pravosuđu, kao i nevladinim organizacijama i drugim organizacijama civilnog društva koje rade u oblasti nasilja nad ženama.

Izvršni sažetak

Ovaj izvještaj sadrži procjenu provedbenih mjera koje poduzimaju vlasti u Bosni i Hercegovini u odnosu na sve aspekte Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: „Konvencija“).

Ovu ocjenu dala je Grupa eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO), nezavisno tijelo za praćenje ljudskih prava koje ima mandat da nadgleda implementaciju Konvencije. Nalazi GREVIO grupe zasnovani su na informacijama prikupljenim u različitim fazama prvog (početnog) postupka procjene kako je propisano članom 68. Konvencije. Ovo uključuje izvještaje u pisanoj formi (državni izvještaj koji su dostavili vlasti Bosne i Hercegovine i dodatne informacije koje su dostavile Fondacije „Udružene žene“ iz Banjaluke i „Medica“ iz Zenice, kao i devetodnevnu evaluacionu posjetu Bosni i Hercegovini i Hercegovina Spisak tijela i organa o kojima je raspravljala GREVIO grupa nalazi se u Aneksu II.

Izvještaj ističe nekoliko postojećih zakonskih i strateških mjera koje su vlasti Bosne i Hercegovine uvele u oblasti prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Između ostalog, činjenica je da se strategije koje su usvojene u cilju prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u velikoj mjeri odnose na rodnu prirodu nasilja nad ženama, stavljajući ga u okvire kršenja ljudskih prava i oblika diskriminacije i naglašavajući važnost osiguravanja suštinske rodne ravnopravnosti. Nadalje, na strateškom nivou pokrenuto je nekoliko inicijativa za osiguranje rodne ravnopravnosti uključujući, na primjer, uvođenje rodno osjetljivog budžetiranja u ministarstva na državnom i entitetskom nivou i uspostavljanje kontakt osobe za rodnu ravnopravnost u državnim i entitetskim institucijama. Ono što je veoma relevantno su koraci koje poduzimaju vlasti u cilju uspostavljanja mehanizama i protokola za saradnju više agencija na entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou u domenu slučajeva nasilja u porodici kako bi se osigurala produktivna saradnja između relevantnih aktera.

U smislu pozitivnih pomaka u pravnom okviru, nova krivična djela, uključujući sakaćenje ženskih genitalija, prisilnu sterilizaciju, progon, seksualno uznemiravanje i prisilni brak, propisana su na entitetskom nivou kako bi se bliže uskladili sa Istanbulskom konvencijom. Pored toga, Republika Srpska je usvojila izmjene i dopune kojima se uvodi obaveza policije da izvrši procjenu rizika po prijemu prijave nasilja u porodici. Nadalje, u oba entiteta uvedene su posebne usluge podrške žrtvama u postupcima nasilja u porodici, preko „osobe od povjerenja“ koja može pomoći žrtvi na svim sastancima i saslušanjima u javnim institucijama, uključujući policiju i sudove.

Uprkos navedenom, GREVIO bilježi određeni broj pitanja gdje je potrebno poboljšanje kako bi se dostigao viši nivo usklađenosti sa odredbama Istanbulske konvencije. U izvještaju se ističe da su strategije i primjena zakona gotovo isključivo usmjerene na nasilje u porodici i ne predviđaju konkretne mjere za druge štetne oblike nasilja nad ženama. Izvještaj stoga prepoznaje važnost poboljšanja Istanbulske konvencije u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, pored nasilja u porodici, koji su trenutno u manjoj mjeri obuhvaćeni strategijama, programima i službama podrške, s dužnom pažnjom na njihovu rodnu prirodu. Izvještaj također prepoznaje hitnu potrebu za povećanjem nivoa finansiranja, koji je uglavnom skroman, i za pružanje održivih izvora finansiranja organizacijama za prava žena koje imaju ključnu ulogu u pružanju posebnih usluga

podrške u Bosni i Hercegovini. U izvještaju se navodi da se ove nevladine organizacije bore da pokriju svoje tekuće troškove i plate stručno osoblje, te se prvenstveno oslanjaju na međunarodne donatore na projektnoj osnovi. Shodno tome, izvještaj naglašava potrebu da se obezbijedi nivo finansiranja ženskih nevladinih organizacija koje vode posebne usluge podrške ženama žrtvama svih oblika nasilja, kroz dugoročne grantove zasnovane na transparentnim procedurama nabavke.

Nadalje, analiza grupe GREVIO je otkrila da pristup na strateškom nivou zaista pokreće i osvrće se na pitanje rodne prirode nasilja nad ženama, ali nije usklađen na provedbenom nivou. GREVIO zapravo nalazi da odgovori mnogih stručnih lica, uključujući one iz centara za socijalni rad, policijske službenike i sudije, nisu informirani rodnim shvatanjem nasilja nad ženama i često sadrže ustaljene stereotipe. Izvještaj stoga prepoznaje potrebu za značajnim pojačanjem početnih i internih obuka o svim oblicima nasilja nad ženama i nasilja u porodici za ona stručna lica koja su na prvoj liniji pružanja podrške i zaštite žrtvama, kao i onima čija je uloga da osiguraju ostvarenje pravde.

U oblasti zaštite i podrške žrtvama, izvještaj prepoznaje da trenutno ne postoji jasan put i sistem upućivanja za žrtve seksualnog nasilja, te da traumatska terapija i dugotrajno psihološko savjetovanje nisu dovoljno obezbjeđeni. Izvještaj stoga naglašava potrebu za uspostavljanjem kriznih centara ili centara za upućivanje za žrtve silovanja i/ili seksualnog nasilja koji će pružiti hitnu zdravstvenu zaštitu, savjetovanje o traumi, forenzički pregled i psihološku pomoć putem kvalifikovanih stručnjaka kako bi se izbjegla sekundarna viktimizacija. U izvještaju se navodi i da je u prelaznom periodu potrebno uspostaviti jasan put za žrtve seksualnog nasilja/silovanja i brzo izvršiti forenzička ispitivanja.

U domenu procesuiranja i procesnog zakona, GREVIO u ovom izvještaju izražava zabrinutost što sudije u Bosni i Hercegovini shvataju nasilje u porodici i druge oblike nasilja nad ženama kao djela koja nose manju opasnost po društvo. Prepoznate su zabrinjavajuće prakse u presuđivanju i kažnjavanju, poput prevladajuće primjene olakšavajućih okolnosti, velike upotrebe sporazuma o priznanju krivice, te odmjeravanja veoma niskih kazni, što na kraju izaziva osjećaj nekažnjivosti kako među počiniocima tako i među žrtvama.

Iako GREVIO pozdravlja ratificiranje Istanbulske konvencije od strane Bosne i Hercegovine i napore koje ulaže u njenoj provedbi, prepoznat je izvjestan broj pitanja koja zahtijevaju hitnu akciju vlasti kako bi se u potpunosti uskladili sa odredbama Konvencije. Ovo se odnosi na potrebu za:

- Bliže usklađivanje definicija nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja koje se trenutno koriste sa definicijama Istanbulske konvencije;
- Osiguravanje primjene odredaba Istanbulske konvencije bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi navedenoj u članu 4. stav 3, uključujući i na osnovu mjesta prebivališta ili boravišnog statusa;
- Promovisanje istraživanja i obezbjeđivanje prikupljanja podataka o rodno zasnovanom nasilju koje pogađa grupe žena koje su izložene višestrukoj diskriminaciji; uključivanje njihovih perspektiva i potreba u razvoj, implementaciju, praćenje i evaluaciju sveobuhvatnih i koordinisanih strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama, u

partnerstvu sa posebnim službama podrške koje vode nevladine organizacije i uključivanje predstavnika ovih NVO u navedene procese;

- Osiguranje adekvatnih, održivih i dugoročnih finansijskih resursa za sve strategije, mjere i zakonodavstvo na državnom, entitetskom i lokalnom nivou sa ciljem sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici te za institucije koje imaju mandat za njihovu provedbu;
- Uspostavljanje posebnih tijela, s jedne strane, za koordinaciju i provedbu strategija i mjera u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama i, s druge strane, za nadzor i njihovu ocjenu kako bi se osigurala objektivnost u ocjeni strategija na svim nivoima teritorije;
- Uvođenje sistema za prikupljanje podataka u kojem se zavode zahtjevi za azil po osnovu rodno zasnovanog progona, osnov progona koji je razmatran, te ishod;
- Istraživanje zajedničkog polaznog pristupa obrazovnim strategijama o temama iz člana 14. Konvencije, posezanjem za postojećim strukturama saradnje kako bi se razmotrili zajednički ciljevi;
- Uvođenje na svim nivoima obrazovanja i u svim dijelovima Bosne i Hercegovine obaveznih kurseva i obrazovnog materijala na ove teme, te razmatranje obrazovnog programa i udžbenika u cilju otklanjanja negativnih stereotipa o ženama i djevojčicama;
- Otklanjanje sistema obaveznog upućivanja iz Centara za socijalni rad na pristup sigurnim kućama, uključujući ponude ženama žrtvama nasilja u porodici, mogućnosti za samoupućivanje, te otklanjanje svake zakonske prepreke za pristup službama podrške Centara za socijalni rad;
- Osiguranje funkcionalne i dostupne jedne ili više telefonskih linija za pružanje podrške žrtvama svih oblika nasilja nad ženama na cijeloj teritoriji, koje su dostupne 24 sata dnevno, potpuno besplatne i sa dužnom pažnjom za jezičku barijeru sa kojom se mogu suočiti migrantkinje i druge žene koje ih pozivaju, kao i sa dužnim poštovanjem povjerljivosti i anonimnosti pozivateljki te osiguranje dugoročnog finansiranja tih linija.

Nadalje, GREVIO prepoznaje određeni broj dodatnih područja u kojima su potrebna poboljšanja kako bi se u potpunosti ispunile obaveze iz Konvencije. Te oblasti su, između ostalog: potreba za sprovođenjem redovnih anketa među stanovništvom o rasprostranjenosti do sada neistraženih oblika nasilja nad ženama, uključujući i one koji posebno pogađaju grupe žena koje su u nepovoljnom položaju korišćenjem usklađenih i uporedive metodologije; i dalji razvoj inicijalnih i internih obuka za nastavnike o različitim oblicima nasilja nad ženama i rodnoj ravnopravnosti, kako bi imali alate za adekvatnu nastavu o ovim temama i kako bi mogli otkriti djevojčice i dječake koji su u riziku i uputiti ih na adekvatne mehanizme podrške i zaštite.

Uvod

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Istanbulsku konvenciju 7. novembra 2013. godine i nije zadržala nikakve rezerve nakon deponovanja instrumenta o ratifikaciji Konvencije.

Istanbulska konvencija je najdalekosežnji međunarodni sporazum o nasilju nad ženama i nasilju u porodici. Njegov sveobuhvatni set odredbi sastoji se od preventivnih i zaštitnih mjera, kao i određenog broja obaveza koje osiguravaju adekvatan odgovor kao što je krivični postupak za teška kršenja ljudskih prava. Pokriva novu osnovu nastojeći da se pozabavi osnovnim uzrocima nasilja nad ženama (kao što su rodni stereotipi, tradicije koje su štetne za žene i opći izrazi rodne nejednakosti).

Konvencija uspostavlja mehanizam za praćenje kako bi se procijenio nivo njene implementacije u zemljama članicama. Ovaj mehanizam praćenja sastoji se od dva stuba: Grupe stručnjaka za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO), kao nezavisno stručno tijelo, i Komiteta članica, političkog tijela koje čine predstavnici zemalja članica Konvencije.

U skladu sa članom 68. Konvencije, GREVIO je započeo početnu procjenu za Bosnu i Hercegovinu pismom i slanjem upitnika 6. septembra 2019. godine. Redoslijed podnošenja izvještaja prema GREVIO grupi određen je kao kombinacija regionalnih grupa i redoslijeda ratifikacije. Vlasti Bosne i Hercegovine su naknadno dostavile izvještaj 06.02.2020 - u roku koji je odredio GREVIO. Nakon preliminarnog pregleda državnog izvještaja, GREVIO je izvršio evaluacijsku posjetu Bosni i Hercegovini u periodu od 6. do 14. oktobra 2021. godine. Delegacija je bila u sledećem sastavu:

- Ivo Holc, član grupe GREVIO
- Sabine Kräuter-Stockton, članica grupe GREVIO
- Maria Moodie, advokatica, Ujedinjeno Kraljevstvo
- Francesca Montagna, administratorica pri Sekretarijatu mehanizma za nadzor Istanbulske konvencije

Tokom evaluacijske posjete, delegaciju su dočekali visoki zvaničnici, između ostalih, iz Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, institucija za ravnopravnost spolova na državnom i entitetskom nivou, Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova na državnom i entitetskom nivou, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, Tužilaštvo na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta, Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine, Ministarstvo civilnih poslova, Agencija za statistiku na državnom i entitetskom nivou, kao i sudije građanskih i krivičnih sudova. Pored toga, delegacija se susrela sa velikim brojem vladinih i nevladinih predstavnika koji rade u oblasti prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama. Spisak državnih organa, nevladinih organizacija i drugih sa kojima se delegacija sastala nalazi se u Aneksu II ovog izvještaja. GREVIO je zahvalan na korisnim informacijama koje je dobio od svih njih.

Evaluaciona posjeta je pripremljena u bliskoj saradnji sa Joškom Mandićem, stručnim savjetnikom u Agenciji za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, koji je imenovan za

kontakt osobu sa GREVIO grupom. GREVIO želi izraziti zahvalnost na saradnji i podršci koju je imao tokom cijelog procesa evaluacije, kao i na konstruktivnom pristupu predstavnika vlasti u Bosni i Hercegovini.

Kao dio svoje početne procjene, GREVIO je ispitao mjere implementacije koje koriste vlasti Bosne i Hercegovine u vezi sa svim aspektima Konvencije. Radi sažetosti, ovaj izvještaj daje prioritet nekim odredbama u odnosu na druge. Iako pokriva sva poglavlja Konvencije (sa izuzetkom poglavlja VIII), izvještaj ne daje detaljnu ocjenu i zaključke za svaku pojedinačnu odredbu.

I. Svrha, definicije, ravnopravnost i nediskriminacija, opće obaveze

A. Opći principi Konvencije

1. Poglavlje I Istanbulske konvencije propisuje opća načela koja se primjenjuju na sve članove iz poglavlja II do VII. To su, između ostalog, osnovno ljudsko pravo svakoga, a posebno žena, da živi život bez nasilja, kako u javnom tako i u privatnom domenu, da se Konvencija mora provoditi bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi i da je potencijal za, i uticaj brojnih oblika diskriminacije. Također je propisano da se rodna perspektiva ugradi u implementaciju Konvencije i procijeni njen uticaj..
2. U uvodu ističemo da je Bosna i Hercegovina demokratsko društvo sa specifičnim složenim višestepenim sistemom vlasti koji je nakon trogodišnjeg rata uspostavljen Dejtonskim mirovnim sporazumom iz 1995. godine. Pomenutim mirovnim sporazumom uspostavljena su dva entiteta, Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska. Brčko Distrikt je osnovan nekoliko godina kasnije, 1999. godine, kao jedinica lokalne samouprave u zemlji, kako bi se izrazio multietnički sastav Distrikta. Iako su Parlament i Vijeće ministara uspostavljeni na državnom nivou, entiteti imaju široka ovlaštenja, uključujući zakonodavnu i izvršnu vlast; slično tome, Brčko Distrikt ima svoju lokalnu vlast i može donositi zakone. Federacija Bosne i Hercegovine je jedinstvena po tome što ima 10 administrativnih jedinica koje se zovu kantoni - svaka sa svojom kantonalnom vladom - koja također može donositi zakone i usvajati politike. Konačno, četvrti nivo vlasti u Bosni i Hercegovini su općine, koje također imenuju svoje lokalne samouprave. Stoga procjena implementacije Istanbulske konvencije u Bosni i Hercegovini zahtijeva pažljivo pripremljenu procjenu višestrukih, paralelnih i ponekad preklapajućih politika i zakona, kao i procjenu stepena do kojeg je osigurana koordinacija i jednak nivo zaštite u zemlji.

B. Stepen primjene Konvencije i definicije (član 2. i 3.)

3. U skladu sa odnosom propisanim Istanbulskom konvencijom u članu 2. stav 1., početna procjena se fokusira na mjere u vezi sa svim oblicima nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici, koje pogađa žene nesrazmjerno u odnosu na muškarce. Član 3. Istanbulske konvencije sadrži ključne definicije koje su važne za njenu implementaciju. Prema stavu a) izraz "nasilje nad ženama" znači "kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i predstavlja sve radnje rodno zasnovanog nasilja koje dovode ili mogu dovesti do fizičkog,

seksualnog, psihičkog ili ekonomske povrede ili patnje za žene, uključujući i prijetnje takvim radnjama, prinudom, odnosno proizvoljnom lišavanju slobode, bilo u javnom ili privatnom životu, dok pojam nasilja u porodici treba tumačiti kao „svaki čin fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomsko nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira da li počinitelj sa žrtvom dijeli ili je dijelio domaćinstvo.“ Definicija "rodno zasnovanog nasilja nad ženama" iz stava d) član 3. traži više jasnoće u pogledu prirode nasilja, navodeći da to znači „nasilje koje je usmjereno protiv žene jer je žena, odnosno nesrazmjerno pogađa žene“.

4. Dakle, nasilje koje je predmet Istanbulske konvencije razlikuje se od drugih oblika nasilja po tome što je spol žrtve primarni motiv. Upravo nasilje nad ženama je i uzrok i posljedica nejednakih odnosa moći zasnovanih na uočenim razlikama između muškaraca i žena, što dovodi do podređenog statusa žena u javnoj i privatnoj sferi. U skladu sa definicijom iz člana 3. stav b) poglavlje V Konvencije posebno navodi oblike nasilja nad ženama koje treba kriminalizirati (ili, gdje je moguće, sankcionisati na drugi način). To su psihičko nasilje, progon, fizičko nasilje, seksualno nasilje uključujući silovanje, prisilni brak, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni abortus, prisilna sterilizacija i seksualno uznemiravanje. S obzirom na ozbiljnost nasilja u porodici, član 46. Konvencije propisuje da se okolnosti u kojima je djelo počinjeno nad bivšim odnosno sadašnjim supružnikom odnosno partnerom, od strane člana porodice, lica koje stanuje zajedno sa žrtvom odnosno lica koje je zloupotrijebilo svoj autoritet, mogu smatrati otežavajućim okolnostima prilikom odmjerenja kazne ili elementom bića krivičnog djela.
5. Osnovne politike na državnom, entitetskom i okružnom nivou za sprječavanje i borbu protiv nasilja nad ženama detaljno su analizirane u poglavlju II, član 7. ovog izvještaja. Ključni zakoni na temu nasilja nad ženama na državnom nivou su Zakon o ravnopravnosti spolova i Krivični zakon Bosne i Hercegovine, dok su na nivou entiteta i Brčko Distrikta osnovni zakoni o zaštiti od nasilja u porodici, krivičnim zakoni, zakoni o krivičnom postupku i porodični zakoni. Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici usvojeni su u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine 2012. i 2013. godine, ali su izmijenjeni nakon što je Bosna i Hercegovina ratifikovala Istanbulsku konvenciju kako bi se neke odredbe uskladile sa Konvencijom, dok Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta usvojen je tek 2018. godine.
6. Iako su zakoni koji kriminaliziraju neke oblike nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, doneseni na nivou države, entiteta i Brčko Distrikta, GREVIO vjeruje da se politike i provedba zakona gotovo isključivo fokusiraju na nasilje u porodici. Kako su nadležni obavijestili GREVIO, ovom obliku nasilja dat je prioritet s obzirom na to da najveći broj studija pokazuje da je to najdominantniji oblik rodno zasnovanog nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini. Bez obzira na gore navedeno, GREVIO napominje da su različite studije i zainteresovane strane na koje je naišao tokom evaluacijske posjete ukazivale na visok nivo seksualnog uznemiravanja i, iako manje dokumentovane, prakse jednako razornih oblika nasilja kao što su prisilni brakovi ili sakaćenje ženskih genitalija. Nadalje, Istanbulska konvencija obavezuje države članice da zauzmu holistički pristup nasilju nad ženama, a to uključuje preventivne, zaštitne i strateške mjere u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, bez obzira na njihovu dominaciju.

7. GREVIO pozdravlja činjenicu da usvojene politike u velikoj mjeri postavljaju pitanje rodne prirode nasilja nad ženama. Konkretnije, GREVIO ističe pozitivnu stranu što Okvirna strategija za implementaciju Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici za period 2015-2018 (Okvirna strategija) jasno prepoznaje nasilje nad ženama kao kršenje ljudska prava i oblik diskriminacije, naglašavajući važnost obezbjeđivanja suštinske rodne ravnopravnosti. Na entitetskom nivou, Strategije Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, također, jasno prepoznaju prirodu roda u nasilju u porodici, identificirajući rodnu neravnopravnost, diskriminaciju i konzervativno tumačenje rodni uloga i patrijarhalnog društva kao glavne uzroke. Međutim, kao što će biti opisano u poglavljima IV i V ovog izvještaja, ovo shvatanje se ne primjenjuje sistematski u ključnim institucijama, prvenstveno centrima za socijalni rad i krivično pravosuđe, gdje se često ne vidi rodni aspekt razumijevanja nasilja nad ženama, i gdje često izlaže žrtvu sekundarnoj viktimizaciji. GREVIO dalje napominje obavezu nevladinih organizacija i stručnjaka da prijave slučajeve nasilja nad ženama u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, što također nedvosmisleno pokazuje da se rodna percepcija nasilja nad ženama ne odražava. Mjere zaštite i podrške žrtvama trebaju zapravo imati za cilj osnaživanje žena i izbjegavanje sekundarne traumatizacije. Kada država žrtvi oduzme kontrolu nad mogućnošću prijave nasilja i sprovođenja mjera praćenja, žrtve se mogu osjećati bespomoćno i, u najgorem slučaju, mogu se suzdržati od traženja pomoći koja im je potrebna.
8. Štaviše, dva zakona koja nude definiciju rodno zasnovanog nasilja uokviruju ovaj koncept na rodno neutralan način, ne praveći razliku za rodno zasnovano nasilje nad ženama. Inače, GREVIO je u svojim izvještajima stalno naglašavao da takav pristup nasilje nad ženama čini nevidljivim, da ne tretira na adekvatan način iskustva žena, te da ometa efikasnu zaštitu žena. GREVIO stoga naglašava potrebu da se inkorporira pojam specifičnih iskustava žena u pogledu rodno zasnovanog nasilja na način koji usklađuje definiciju sa definicijom iz člana 3. stav d) Konvencije.
9. Što se tiče koncepta nasilja u porodici, na entitetskom i nivou Brčko distrikta ono je definirano u Krivičnom zakonu i Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici. GREVIO primjećuje u tom pogledu da omjer definicija u navedenim zakonima nije uvijek usklađen i smatra da ovo može stvoriti konfuziju u primjeni odredbi. Što se tiče Federacije Bosne i Hercegovine, članom 222. Krivičnog zakona se definira nasilje u porodici u široko postavljenim terminima i ne uključuje se jasno seksualno ili ekonomsko nasilje¹. Obim primjene je ograničen u poređenju sa Konvencijom budući da obuhvata samo slučajeve nasilja unutar porodice i ne obuhvata slučajeve nasilja počinjenog od strane trenutnog ili bivšeg partnera koji ne žive u istoj domaćinstvu². Nasilje u porodici je također definirano članom 7. Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine u skladu sa Konvencijom kada je u pitanju

¹ Član 222. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine definiše nasilje u porodici kao drsko ili nepromišljeno ponašanje kojim se ugrožava mir, fizički integritet ili psihičko zdravlje člana porodice. Za ovo djelo zapriječena je novčana ili kazna zatvora od jedne do petnaest godina, ovisno o primjeni otežavajućih okolnosti (uključujući upotrebu oružja ili nenamjerno ubistvo člana porodice zbog nečijeg ponašanja).

² Shodno Krivičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine član porodice je definiran kao: „bračni i izvanbračni drug, bivši bračni i izvanbračni drug, krvni rođak u ravnoj liniji, usvojitelj i posvojenik, rođak u pobočnoj liniji do trećeg stepena zaključno i srođnik po tazbini do drugog stepena zaključno”. Vanbračni partneri su partneri koji su živjeli u zajednici najmanje tri godine ili manje ako imaju dijete.

ponašanje. Međutim, kada se čita u vezi sa članom 7. i članom 6.³ Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, koji definiše koncept porodice, proizilazi da nasilje počinjeno nad trenutnim ili bivšim partnerom koji ne živi u istom domaćinstvu ne bi bilo okarakterisano kao nasilje u porodici, a to se kosi sa Konvencijom⁴.

10. U Republici Srpskoj nasilje u porodici je definirano članom 190.⁵ Krivičnog zakona i članom 6. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske⁶. GREVIO primjećuje da definicija nasilja u porodici iz Krivičnog zakona, baš kao što je slučaj i u Federaciji Bosne i Hercegovine, ne uključuje jasno seksualno ili ekonomsko nasilje. S druge strane, koncept porodice je veoma široko postavljen i stoga bi bio u skladu sa zahtjevima Konvencije⁷. Što

³ Prema članu 6. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine, pojam porodice je: 1) bračni i vanbračni partneri i njihova djeca (zajednička ili iz ranijih zajednica); 2) srodnici: krvni srodnici i srodnici iz srodstva punog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, au pobočnoj liniji zaključno do četvrtog stepena; očuh, maćeha; usvojenik i usvojilac iz odnosa nepotpunog usvojenja; srodnici po tazbini do drugog stepena; 3) staratelj i šticećenik, hranilac i hranilac; 4) bivši bračni i vanbračni partneri i njihova djeca (zajednička ili iz ranijih zajednica) i njihovi roditelji, uključujući očuha i maćehu. Vanbračni partneri su partneri koji žive zajedno najmanje tri godine ili manje ako imaju dijete.

⁴ Član 7. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine definiše nasilje u porodici kao: „rad kojim član porodice uzrokuje fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje da izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete drugom članu porodice, a ove radnje uključuju, između ostalog: svaku primjenu fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana porodice; bilo koju radnju člana porodice koja može uzrokovati ili može uzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju; izazivanje straha ili ugrožavanje ličnosti ili povreda dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom; verbalni napad, uvrede, psovke, prozivanje pogrđnim imenima i drugi oblici grubog uznemiravanja člana porodice od strane drugog člana porodice; seksualno uznemiravanje; uhođenje; korištenje fizičkog ili psihičkog nasilja nad djecom; prisilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice.

⁵ Član 190. Krivičnog zakona Republike Srpske definiše nasilje u porodici kao: „ko primenom nasilja, prijetnjom napadom na život ili tijelo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrozi spokojstvo, fizički integritet ili psihičko zdravlje člana svoje porodice ili porodične zajednice“. Propisana je minimalna novčana ili zatvorska kazna do 10 godina, u zavisnosti od primjene otežavajućih okolnosti (na primjer, ako je ponašanje za posljedicu imalo tešku tjelesnu povredu ili je počinjeno prema djetetu ili u prisustvu djeteta).

⁶ Članom 6. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske propisano je da nasilje u porodici: „postoji ako postoji osnovana sumnja da je član porodice ili porodične zajednice počinio fizička, seksualna, psihička i/ili ekonomsko nasilje, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičke, seksualne, psihičke i/ili ekonomske povrede drugog člana porodice ili porodične zajednice“. Između ostalog, te radnje su: upotreba sile na fizički ili psihički integritet člana porodice ili porodične zajednice; ponašanje koje može prouzročiti ili uzrokovati opasnost od nanošenja fizičke ili psihičke boli ili patnje članu porodice ili porodične zajednice, izazivanje straha ili lične opasnosti ili narušavanje dostojanstva člana porodice ili porodične zajednice ucjenom ili drugom prinudom ; verbalni napad, uvrede, psovke, prozivanje pogrđnim imenima i drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice ili porodične zajednice; seksualno nasilje; uhođenje; sprečavanje pristupa zdravstvenoj zaštiti i njezi, odgajanje djece na ponižavajući način; prisilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice ili porodične zajednice.

⁷ Bračni ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakog od njih, vanbračni ili bivši vanbračni partneri, njihova djeca ili djeca svakog od njih, srodnici po tazbini do drugog stepena smatraju se članovima porodice ili porodičnom zajednicom, bez obzira na to što je bračna zajednica prestala, roditelji sadašnjih i bivših bračnih i vanbračnih partnera, srodnici iz punog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, au pobočnoj liniji do četvrtog stepena, kao i srodnici iz nepotpunog usvojenja, lica koja imaju odnos starateljstva, lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, lica koja imaju zajedničko dete ili je dete začeto, iako nikada nisu živeli u isto porodično domaćinstvo, osobe koje su bile ili su još uvijek u emotivnom ili intimnom odnosu jedna sa drugom, bez obzira da li počinitelj dijeli ili dijeli domaćinstvo sa žrtvom.

se tiče definicije iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, ona je zaista u skladu sa Konvencijom kao rezultat široke definicije porodice⁸.

11. U Brčko distriktu, nasilje u porodici je definisano članom 218. Krivičnog zakona Brčko distrikta⁹ i članom 5. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici¹⁰. GREVIO primjećuje da obim i ograničenja definicija nasilja u porodici u Federaciji Bosne i Hercegovine takođe postoje i u Krivičnom zakonu i Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta. Krivični zakon široko postavlja definiciju nasilja u porodici i ne upućuje jasno na seksualno ili ekonomsko nasilje te obuhvata slučajeve nasilja u porodici unutar porodice¹¹ isključujući slučajeve nasilja u porodici počinjenje nad sadašnjim ili bivšim partnerom sa kojim ne živi u istom domaćinstvu. Što se tiče Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta, njime se definiše nasilje u porodici u skladu sa Konvencijom, u dijelu koji se odnosi na ponašanje. Međutim, koncept porodice ne obuhvata sadašnje ili bivše partnere koji ne dijele domaćinstvo, ili ukoliko nemaju zajedničko dijete, što se kosi sa Konvencijom¹². Nadalje, u Brčko distriktu postoji paralelan sistem kažnjavanja nasilja u porodici počinjenog u kontekstu porodičnih odnosa u skladu sa Krivičnim zakonom (za ozbiljnije slučajeve nasilja u porodici) i Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici (za manje ozbiljne slučajeve koji se procesuiraju u prekršajnom postupku). GREVIO shvata da je prekršajni postupak za slučajeve nasilja u porodici uveden kako bi se osigurao brži i efikasniji odgovor na ovaj oblik nasilja. Kao što je navedeno u analizi Poglavlja VI, član 50. ovog izvještaja, uprkos navedenom primjećuju

⁸ Bračni ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakog od njih, vanbračni ili bivši vanbračni partneri, njihova djeca ili djeca svakog od njih, srodnici po tzbini do drugog stepena smatraju se članovima porodice ili porodične zajednice, bez obzira na to što je bračna zajednica prestala, roditelji sadašnjih i bivših bračnih i vanbračnih partnera, srodnici iz punog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, au pobočnoj liniji do četvrtog stepena, kao i srodnici iz nepotpunog usvojenja, lica koja imaju odnos starateljstva, lica koja žive ili su živjela u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, lica koja imaju zajedničko dete ili je dete začeto, iako nikada nisu živjeli u isto porodično domaćinstvo, osobe koje su bile ili su još uvijek u emotivnom ili intimnom odnosu jedna sa drugom, bez obzira da li počinitelj dijeli ili dijeli domaćinstvo sa žrtvom.

⁹ Članom 218. Krivičnog zakona Brčko distrikta kažnjava se onaj „koji nasiljem, drskim ili nesavjesnim ponašanjem ugrozi mir, fizički integritet ili psihičko zdravlje člana svoje porodice“.

¹⁰ Član 5. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Brčko Distrikta definiše nasilje u porodici kao: „učinjena djela fizičkog, seksualnog, psihičkog i/ili ekonomskog nasilja, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, seksualnog, psihičkog i/ili ekonomskog nasilja u porodici, nanošenje štete drugom članu porodice ili porodične zajednice“. Djelo nasilja koje ne sadrži obilježja krivičnog djela je prekršaj, a to su, između ostalog: prijetnja nanošenjem tjelesnih povreda članu porodice ili njemu bliskom licu; prijetnja oduzimanjem djece ili izbacivanjem člana porodice iz stana; iscrpljenost radom, gladovanje, uskraćivanje sna ili neophodnog odmora članu porodice; podizanje djece na ponižavajući način; uskraćivanje sredstava za život članu porodice; uskraćivanje prava na ekonomsku nezavisnost; verbalni napad, psovanje, prozivanje ili vrijeđanje člana porodice na bilo koji drugi način; uhođenje člana porodice, izazivanje straha, poniženja, osjećaja inferiornosti.

¹¹ Shodno Krivičnom zakonu Brčko distrikta članom porodice se smatraju: supružnici ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakog od njih, vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, njihova djeca ili djeca svakog od njih, krvni srodnici u direktnoj liniji, usvojitelj i usvojenik, srodnici po tzbini, zaključno do drugog stepena srodstva.

¹² Shodno Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta „član porodice“ podrazumijeva: supružnici ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakog od njih, vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, njihova djeca ili djeca svakog od njih, srodnici po tzbini, zaključno do drugog stepena srodstva, bez obzira da li je bračna zajednica prestala, roditelji sadašnjih i bivših bračnih i vanbračnih partnera, srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj zaključno s četvrtim stepenom srodstva, kao i srodnici iz nepotpunog usvojenja, lica koja vezuje odnos starateljstva, lica koja žive ili su živjela u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto, iako nikad nisu živjela u istom porodičnom domaćinstvu.

se ozbiljna kašnjenja u dijeljenju pravde u takvim postupcima. GREVIO izražava svoju zabrinutost što takav pristup može stvoriti hijerarhiju djela nasilja u porodici, a to je suprotno duhu Konvencije te stoga pozdravlja izmjene i dopune zakona u Republici Srpskoj kojima su se uklonili takvi paralelni režimi, i izražava nadu da će to inspirisati sličnu aktivnost i u Brčko distriktu.

- 12. GREVIO urgira na vlasti da unaprijede provedbu Istanbulske konvencije u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, pored nasilja u porodici, budući da su isti trenutno manje obuhvaćeni politikama, programima i uslugama podrške sa dužnom pažnjom za rodnu prirodu, uključujući silovanje i seksualno nasilje, seksualno uznemiravanje, genitalno sakaćenje žena, prisilni brak, prisilni abortus, prisilnu sterilizaciju i proganjanje.**
- 13. GREVIO dalje podsjeća da član 2. stav 1. Istanbulske konvencije priznaje sve oblike nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, koje pogađa žene nesrazmjerno u odnosu na muškarce i koje predstavlja oblik diskriminacije žena. GREVIO stoga snažno potiče vlasti da osiguraju da nacionalni zakoni i politike odražavaju osnovne principe Istanbulske konvencije.**
- 14. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da postojeće definicije nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja približe definicijama Istanbulske konvencije, kao i da usklade zakonske definicije nasilja u porodici u svim oblastima prava u kako bi poboljšali njihovu primjenu.**

C. Osnovna prava, princip jednakosti i nediskriminacije (član 4.)

1. Rodna ravnopravnost i nediskriminacija

15. Važno je imati na umu da Ustav Bosne i Hercegovine propisuje da se Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini te da ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima. GREVIO pozdravlja činjenicu da Ustav Bosne i Hercegovine zabranjuje diskriminaciju po bilo kojem osnovu, uključujući i po osnovu spola u članu 11. – a isto je preslikano u ustavima dva Entiteta. Nadalje, Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine propisuje, promovira i štiti suštinsku rodnu ravnopravnost i zabranjuje diskriminaciju po osnovu spola, rodne i seksualne orijentacije u svim oblastima života, dok Zakon o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine također zabranjuje diskriminaciju po otvorenoj listi zaštićenih vrijednosti. Ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine je centralna institucija koja promovira jednako postupanje bez diskriminacije. Ombudsman saslušava predmete diskriminacije i izdaje preporuke te također pruža pomoć žrtvama koje ulože žalbu na domaćem ili međunarodnom terenu. Istovremeno, Agencija za ravnopravnost spolova i entitetski Gender centri također mogu zaprimati pojedinačne žalbe te promoviraju i izvještavaju o rodnoj ravnopravnosti¹³. Na

¹³ Vidjeti pregled Zakona o ravnopravnosti, Evropska mreža pravnih stručnjaka o rodnoj ravnopravnosti i nediskriminaciji, Evropska komisija, A. Kadribašić, str. 36

strateškom nivou, pored Gender akcionog plana za period 2018–2022. godine (GAP) i Akcionog plana za primjenu Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za period 2018–2022. godine (UNSCR 1325)¹⁴, pokrenuto je nekoliko inicijativa u cilju osiguranja rodne ravnopravnosti. One uključuju, na primjer, uvođenje rodnoosjetljivog budžetiranja u ministarstva na državnom i entitetskim nivoima i uvođenje kontakt osobe za rodnu ravnopravnost u državnim i entitetskim institucijama.

16. Uprkos tome, civilno društvo i studije ukazuju na prodornost patrijarhalnih stavova, rodnih stereotipa i tolerantnosti prema nasilju nad ženama. Dok je nekoliko izmjena i dopuna zakona podneseno Parlamentu kako bi se osigurala jednaka zastupljenost na izbornim listama i u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, one nikada nisu usvojene. Prema tome, žene čine oko 31% izabranih parlamentaraca u Zastupničkom domu i samo 15% u drugom domu. Samo 4% gradonačelničkih pozicija pripada ženama¹⁵. Nedavno provedena anketa o rasprostranjenosti pokazuje da je 48% žena u Bosni i Hercegovini doživjelo nasilje, iako se procjenjuje da je moguće da su brojke znatno više¹⁶. Također se procjenjuje da je 64% žena bilo pod direktnim uticajem sukoba u periodu od 1992. do 1995. godine i pokazuje se da je rasprostranjenost nasilja od strane intimnog partnera veća među ženama čiji su se partneri borili u konfliktu¹⁷.

2. Međusektorska diskriminacija

17. Član 4. stav 3. Istanbulske konvencije obavezuje članice da osiguraju primjenu odredbi ove konvencije, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Ova odredba propisuje otvorenu listu osnova diskriminacije koja se nadovezuje na onu iz člana 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima kao i listu sadržanu u njenom protokolu br. 12¹⁸ i pored toga uključuje rod, seksualnu orijentaciju, rodni identitet, starosnu dob, zdravstveno stanje, invaliditet, bračno stanje, te migrantski, izbjeglički ili drugi status. Ova obaveza proističe iz shvatanja da je diskriminacija određenih grupa žena na primjer od strane agencija za provedbu zakona, pravosuđa ili pružatelja usluga, još uvijek široko rasprostranjena¹⁹.
18. Specifična iskustva rodnozasnovanog nasilja nad ženama sa invaliditetom, LGBTI ženama i Romkinjama su proučavana od strane civilnog društva, što GREVIO pozdravlja²⁰. Nadalje,

¹⁴ Vdijeti analizu u poglavlju 2, član 7.

¹⁵ Vidjeti OSCE anketu o nasilju nad ženama, dobrobiti i sigurnosti žena, OSCE, str. 10

¹⁶ Ibid. str. iii.

¹⁷ Ibid. str. 5.

¹⁸ Osnov diskriminacije uključuje spol, rasu, boju, jezik, vjeru, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezivanje sa nacionalnom manjinom, imovinom, rođenje ili drugi status.

¹⁹ Vidjeti stavove 52-54 izvještaja o donošenju.

²⁰ Vidjeti Analizu rodnozasnovanog nasilja nad licima sa invaliditetom u BiH, Tanja Mandić Đokić, Tatjana Žarković, Olga Stojković, Vera Bošković, “Neformalna grupa organizacija osoba sa invaliditetom” regije Doboje, 2019, dostupno na

http://www.myright.ba/uimages/U4277EB7_Analiza20rodno20zasnovanog20nasilja20prema20prema20osobama20sa20invaliditetom20u20BiH.pdf; Nasilje u porodici kod LGBTI osoba: Analize i preporuke, Sarajevo: Sarajevo otvoreni centar, Dalila Bašić i Amina Dizdar, 2018, dostupno na https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2018/11/HRP-ENG-nasilje-nad-LGBTI-osobama_FINAL-web.pdf; Pristup i povjerenje Roma u sigurnosne i pravosudne institucije u Bosni i Hercegovini, Atlantska inicijativa, 2021, dostupni na <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/2021/11/Pristup-i-povjerenje-Roma-u-institucije-sigurnosti-i->

anketa koju je 2018. godine vodio OSCE o nasilju nad ženama u Bosni i Hercegovini procjenjuje i identificira rasprostranjenost i izazove sa kojima se susreću žene, a posebno one koje pripadaju posebno marginaliziranim ili grupama koje su u nepovoljnom položaju, kao što su Romkinje, raseljene žene i izbjeglice, žene iz ruralnih područja, samohrane majke, te žene sa invaliditetom, kada žele pristup uslugama podrške u slučaju rodno zasnovanog nasilja. Također je važno podsjetiti da se u Republici Srpskoj prikupljaju korisni statistički podaci o nasilju nad ženama koji su podijeljeni i po prisutnosti invaliditeta, što GREVIO pozdravlja.

19. GREVIO naglašava da dostupna istraživanja i informacije prikupljene tokom evaluacijske posjete ukazuju na ozbiljne nedostatke u provedbi člana 4. Konvencije, U pogledu pristupa informacijama, u izvještajima se naglašava da određene grupe žena, na primjer Romkinje, žene sa invaliditetom, te žene iz ruralnih područja često nemaju informacije o uslugama podrške iz oblasti nasilja nad ženama te stoga ne primaju potrebnu podršku²¹. GREVIO primjećuje da je situacija posebno teška u pogledu pružanja usluga podrške migrantkinjama koje su žrtve rodnozasnovanog nasilja. Prema zakonu, centri za socijalni rad, kao i sigurne kuće mogu pomagati samo državljanima i stanovnicima koji imaju boravište odnosno prebivalište, čime je isključena mogućnost za tražiteljice azila (uključujući i one koje su u prihvatnom centru) i migrantkinje da prime specijalizirane usluge podrške. Iako je GREVIO obaviješten da NVO rade sve u svojoj moći da obezbijede sigurnu kuću, čak i u tim slučajevima oni ne primaju finansijsku pomoć od države za nastale troškove, te se time dovode u još teži finansijski položaj. Slično tome, organizacije za prava žena su također obavijestile GREVIO da tražiteljice azila imaju specifične poteškoće u prijavljivanju rodno zasnovanog nasilja jer u prihvatnim centrima ne postoji propisan protokol koji bi olakšao takvo prijavljivanje²². Nadalje, susreću se sa poteškoćama u policijskim stanicama zbog nedostatka prevodilaca koji bi pomogli migrantkinjama i tražiteljica azilama pri prijavljivanju takvih slučajeva. Nedostatak odgovora policije i centara za socijalni rad, zajedno sa duboko ukorijenjenim predrasudama se, također, stalno prijavljuje kada se radi o žalbama na rodno zasnovano nasilje koje podnose Romkinje²³ i žene sa invaliditetom²⁴. Što se tiče ovih posljednjih, NVO su obavijestile GREVIO da državne službe koje pružaju podršku ne odgovaraju na potrebe žena sa invaliditetom, zbog predrasuda, nedostatka obuke ili fizičkih barijera, ostavljajući im nikakav izbor osim da izdrže nasilje²⁵.
20. Prema vlastima, sprečavanje nasilja nad ženama koje su izložene međusektorskoj diskriminaciji i njihova zaštita su ugrađeni u posvećene strategije koje rješavaju pitanje potreba ovih grupa (entitetske strategije o Romkinjama, o ženama sa invaliditetom i o ženama

[pravosuda-u-Bosni-i-Hercegovini.pdf](#); Istraživanje o rodnozasnovanom nasilju nad Romkinjama u Bosni i Hercegovini, Udruženje Romkinja „Bolja budućnost” Tuzla.

²¹ Vidjeti OSCE anketu o nasilju nad ženama, dobroti i sigurnosti žena, OSCE, str. 59 i 74.

²² Vidjeti Odbor za eliminaciju diskriminacije protiv žena (CEDAW), završne napomene u šestom periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine za 2019. god. str. 15, gdje se upućuje na visok stepen seksualnog nasilja nad izbjeglicama i tražiteljicama azila u prihvatnim centrima.

²³ Vidjeti na primjer, Osnovne usluge: Analiza i pristup uslugama podrške (zdravstvo, policija, pravosuđe i socijalne usluge) za žene koje pripadaju marginalizovanim grupama koje su izložene nasilju, UN Women, str. 33, 2019.

²⁴ Vidjeti izvještaj Bosne i Hercegovine podnesen prema članu 68. stav 1. Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (državni izvještaj), str. 18.

²⁵ Vidjeti Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli, Alternativni izvještaj NVO iz Bosne i Hercegovine prema grupi GREVIO, str. 55.

iz ruralnih područja). Iako, možda, postoje neki elementi prepoznavanja njihovog iskustva sa rodno zasnovanim nasiljem, GREVIO primjećuje da nijedna strategija ne govori konkretno o složenim poteškoćama ovih grupa žena. Štaviše, konkretne mjere za odgovor na nagomilane izazove i konkretne potrebe žena koje su izložene međusektorskoj diskriminaciji nisu propisane politikama za rodno zasnovano nasilje, čime se one čine nevidljivim²⁶. Tako je GREVIO obaviješten od strane ženskih grupa da civilno društvo koje predstavlja ove žene nije konsultovano prilikom izrade politika o nasilju nad ženama te stoga njihovi stavovi i potrebe nisu uključeni u te dokumente. Ovo se ogleda u nedostatku službenih podataka o nasilju nad ženama kojem su izložene ove grupe žena, a koji bi bili potrebni za izradu politika zasnovanih na dokazima.

21. Na kraju, važno je naglasiti da usljed zakonskog i institucionalnog poretka u zemlji, zavisno od mjesta u Bosni i Hercegovini u kojem žrtva zapravo živi, dobrobit po njih u smislu prevencije i zaštite će biti različita. Kao što će biti prikazano u narednim poglavljima, ovo važi, između ostalog, za oblast pružanja pravne pomoći, socijalnih doprinosa/penzije za žrtve seksualnog nasilja u ratu²⁷ i napore za prevenciju kao što je edukacija.

22. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da:

- a. poduzmu mjere kako bi osigurali da se odredbe Istanbulske konvencije provode bez diskriminacije po bilo kojem osnovu iz člana 4. stav 3. uključujući i po osnovu mjesta boravka ili boravišnog statusa, posebno kada je riječ o osiguranju pristupa specijaliziranim uslugama podrške;
- b. promoviraju istraživanje i osiguraju prikupljanje podataka o rodno zasnovanom nasilju koje utiče na grupe žena koje su ili bi mogle biti izložene međusektorskoj diskriminaciji, uključujući žene sa invaliditetom, LGBTI žene i migrantkinje kako bi procijenili rasprostranjenost raznih oblika nasilja i pristup takvih grupa uslugama podrške, zaštitnim mjerama i pravdi;
- c. integrišu gledišta i potrebe tih grupa u izradu, provedbu, nadzor i procjenu sveobuhvatnih i koordiniranih politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama, u partnerstvu sa specijaliziranim udruženjima te da uključe predstavnike ovih udruženja u navedene procese.

²⁶ Vidjeti, na primjer, Osnovne usluge: Analiza i pristup uslugama podrške (zdravstvo, policija, pravosuđe i socijalne usluge) za žene koje pripadaju marginalizovanim grupama koje su izložene nasilju, *UN Women*, str. 6, 2019.

²⁷ Vidjeti Seksualno nasilje u ratu, Izvještaj generalnog sekretara UN-a od 3. juna 2020. god, str. 3 gdje se koristi taj termin za silovanje, seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilni abortus, prisilnu sterilizaciju, prisilni brak, i svaki drugi oblik seksualnog nasilja srazmjerne težine počinjen nad ženama, muškarcima, djevojčicama i dječacima koje je direktno ili indirektno povezan sa konfliktom. Ta povezanost može biti evidentna u profilu počinioca, koji se često povezuje sa pripadnošću državnoj ili nedržavnoj oružanoj grupi, uključujući i terorističke grupe; profil žrtve koja je često ili se često percipira kao pripadnik političke, etničke ili vjerske manjine ili je meta na osnovu stvarne ili percipirane seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; atmosfera nekažnjivosti se dovodi u vezu sa kolapsom države, prekograničnih posljedica kao što je raseljenje ili trgovina, i/ili kršenje primirja. Ovaj termin takođe obuhvata trgovinu ljudima za svrhe seksualnog nasilja ili eksploatacije, počinjene u konfliktnim situacijama. Vidi, također, Rezolucija Vijeća sigurnosti UN 1888(2009), S/RES/1888(2009), str. 3, stav 1.

D. Obaveze država i dužna pažnja (član 5.)

23. Aspekti provedbe člana 5. istanbulske konvencije su obrađeni u poglavlju V i VI ovog izvještaja.

II. Integrisane politike i prikupljanje podataka

24. Poglavlje II Istanbulske konvencije postavlja ključne uslove za holistički odgovor na nasilje nad ženama: potrebu za efikasnim, sveobuhvatnim i koordinisanim politikama koje podržavaju institucionalne, finansijske i organizacione strukture.

A. Sveobuhvatne i koordinirane politike (član 7.)

25. Član 7. Istanbulske konvencije obavezuje države članice da osiguraju koordinirane i sveobuhvatne mjere za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama.
26. Vlasti u Bosni i Hercegovini su poduzele važne korake ka usvajanju i provedbi politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou. Izazovi koji potiču od višestrukih političkih i administrativnih nivoa vlasti imaju snažan uticaj na koherentnost, sveobuhvatnost i koordiniranje tih politika. GREVIO je, također, zabrinut zbog odsustva sveobuhvatnih politika za borbu protiv jednako devastirajućih oblika nasilja nad ženama kao što su silovanje, seksualno nasilje van porodice, seksualno zlostavljanje, proganjanje, genitalno sakaćenje žena, prisilni brak, ili prisilna sterilizacija i prisilni abortus. Iako su donesene *ad hoc* mjere za sprečavanje seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu u pravosuđu, u državnim institucijama i jednom kantonu u Federaciji Bosne i Hercegovine²⁸, politike koje su opisane u tekstu koji slijedi ne pokreću konkretno pitanje seksualnog uznemiravanja izvan konteksta nasilja od strane intimnog partnera, uprkos statističkim podacima i iskustvenim dokazima o ovom široko rasprostranjenom obliku nasilja nad ženama²⁹. GREVIO dalje primjećuje da iako nema nikakvog istraživanja o rasprostranjenosti genitalnog sakaćenja žena u Bosni i Hercegovini, čini se da postoje³⁰ zajednice koje to praktikuju; nadalje, proizilazi da je proganjanju bila izložena jedna od 20 žena³¹.
27. Glavna strategija na državnom nivou za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama je Okvirna strategija kojoj je sada istekao rok, a koja je za cilj imala da sprovodi Istanbulsku konvenciju na državnom nivou u oblasti sprečavanja, zaštite i procesuiranja nasilja nad

²⁸ U sarajevskom kantonu.

²⁹ Početkom 2021, nakon slučaja silovanja na Fakultetu scenskih umjetnosti u Srbiji, žene širom regiona, uključujući Bosnu i Hercegovinu, su počele da dijele svoje priče o seksualnom nasilju i seksualnom uznemiravanju na radnom mjestu i fakultetu, pod hashtag #nisamtražila i Facebook grupi Nisam tražila (I didn't ask for it). OSCE anketa o nasilju nad ženama u BiH ukazuje da je 28% žena starosne dobi iznad 15 godina bilo izloženo seksualnom uznemiravanju.

³⁰ Informacije dobijene tokom evaluacijske posjete upućuju, između ostalog, na vehabijsku zajednicu, posebnu sektu selefijskog pokreta.

³¹ Vidjeti OSCE anketu o nasilju nad ženama, dobrobiti i sigurnosti žena, OSCE, str. iii, 2019.

ženama i nasilja u porodici i koordiniranih politika. S obzirom na ograničena ovlaštenja državne vlasti u oblasti nasilja nad ženama, njen cilj je bio da služi kao platforma za izradu i provedbu entitetskih strategija u oblasti nasilja u porodici te da osigura njihovo usklađivanje. Ona je stoga nastojala da uključi iste strateške prioritete kao što su definisani u entitetskim strategijama i strateške prioritete za koje su odgovorne institucije na državnom nivou³². GREVIO na početku primjećuje da Vlada Republike Srpske nije prepoznala primjenjivost Okvirne strategije u svojoj nadležnosti navodeći da se ona odnosi na nadležnosti na entitetskom nivou te se stoga nije angažovala u njenoj provedbi. Uprkos svom cilju da provodi Konvenciju u pogledu svih oblika nasilja, Okvirna strategija odlikava entitetske strategije, i fokusira se gotovo isključivo na nasilje u porodici na štetu drugih jednako važnih oblika nasilja nad ženama.

28. Nakon što je Okvirna strategija istekla 2018. godine, došlo je do propusta da se usvoji naknadna, nacionalna, sveobuhvatna i koordinirana politika koja bi osigurala holistički pristup i koordiniran odgovor na nasilje nad ženama. Pored Okvirne strategije, pitanje nasilja nad ženama je regulisano i GAP-om i Rezolucijom 1325, koji sadrže reference na Istanbulsku konvenciju. GAP se može smatrati krovnom strategijom koja definira srednjoročne ciljeve u prioritetnim oblastima i koja predviđa broj akcija u vezi sa nasiljem nad ženama. Rezolucija UNSCR 1325, s druge strane, reguliše pitanje pristupa uslugama reparacije i podrške žrtvama seksualnog nasilja tokom rata, kao i pitanja koja se odnose na ranjivost i zaštitu koja je potrebna ženama migrantima i ženama i djeci koja traže azil. Međutim, čini se da nijedna politika ne bi zatvorila jaz tako što bi pokrenula pitanje specifičnih oblika nasilja nad ženama osim nasilja u porodici, dok Rezolucija UNSCR 1325 samo pokreće pitanje seksualnog nasilja.
29. Kao odgovor na pandemiju Covid-19 i s tim povezan porast slučajeva nasilja nad ženama, državni organi su usvojili i plan pod nazivom „Mjere hitne pomoći najugroženijim kategorijama građana tokom pandemije Covid-19“. Ovaj plan je uključivao mjere za podizanje svijesti javnosti i žrtava o dostupnim uslugama podrške, osiguranje dovoljnih kapaciteta u sigurnim kućama za adekvatan odgovor na potrebe žrtava, obezbjeđivanje dodatnih telefonskih linija za pomoć i relevantno stručno osoblje, kao i obezbjeđivanje dodatnog smještaja. Iako nije jasno koliko je u praksi ovaj plan proveden, tokom evaluacijske posjete GREVIO je obaviješten da su mjere primarno fokusirane na ekonomsko osnaživanje žena i osiguranje dodatne brze pomoći sigurnim kućama kako bi se povećali njihovi smještajni kapaciteti te pojednostavile procedure za pružanje smještaja žrtvama.
30. Što se tiče politike reparacije za kršenja ljudskih prava i ratne zločine počinjene tokom rata od 1992. do 1995. godine, uključujući seksualno nasilje u ratu, GREVIO je upozoren na činjenicu da Strategija tranzicijske pravde i nacrt zakona o žrtvama torture i ratni zločini su sačinjeni, ali nikada nisu usvojeni zbog nedostatka političkog konsenzusa. To je, između ostalog, dovelo do fragmentiranog pravnog/strateškog okvira za prepoznavanje statusa žrtava seksualnog nasilja u ratu i njihovih prava i zaštite, te razlika na entitetskom nivou.

³² Ovo uključuje procesuiranje slučajeva seksualnog nasilja u ratu, pitanje migracija, seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu u državnim institucijama itd.

31. Kao što je ranije navedeno, Okvirnu strategiju na državnom nivou prate druge dvije strategije na entitetskom nivou. U Federaciji Bosne i Hercegovine, prva Strategija za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici je donesena 2009. godine i trajala je do 2010. godine, a nakon nje donesena je Strategija za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici (Strategija Federacije Bosne i Hercegovine) za period od 2013. do 2017. godine koja je produžena i praćena Akcionim planom do 2020. godine, sa naknadnom strategijom u izradi. Strategija Federacije Bosne i Hercegovine reguliše pet osnovnih oblasti za djelovanje, a to su usklađivanje zakonskog okvira sa međunarodnim standardima; obuka; prikupljanje podataka; podizanje svijesti; koordinirana multidisciplinarna saradnja u pružanju zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici i radu sa počiniteljima nasilja. Pored ove strategije, u skladu sa Zakonom o borbi protiv nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine, kantonalne vlade u Federaciji Bosne i Hercegovine imaju obavezu da izrade dvogodišnji program za sprečavanje, zaštitu i borbu protiv nasilja u porodici što onda služi kao osnov za općinske planove za sprečavanje nasilja u porodici. U Republici Srpskoj, prvi akcioni plan za borbu protiv nasilja u porodici je usvojen 2007. godine do 2008. godine, nakon čega je usvojena Strategija za borbu protiv nasilja u porodici za period od 2009. do 2013. godine, i potom Strategija za period od 2014. do 2019. godine (Strategija Republike Srpske), sa novom strategijom spremnom za period od 2020. do 2024. godine. Strategija Republike Srpske se odnosi na četiri oblasti intervencije: sprečavanje nasilja u porodici; podršku i pomoć žrtvama; zaštitu žrtava i nadzor i provedbu zakona. Pored navedenog, entitetske vlasti su usvojile Akcioni plan za provedbu Konvencije Vijeća Evrope za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Republici Srpskoj za period od 2019. do 2020. godine. Ovaj Akcioni plan navodno reguliše pitanje koordinisanih javnih politika, sprečavanje i nadzor nad učestalosti i rasprostranjenosti svih oblika rodno zasnovanog nasilja, međutim, još jednom, njegove aktivnosti su primarno fokusirane na nasilje u porodici. U pogledu Brčko distrikta, GREVIO primjećuje da nisu izrađeni posebni strateški dokumenti i akcioni planovi za pitanje nasilja nad ženama, uz izuzetak lokalnog protokola za nasilje u porodici i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, čije usvajanje je naišlo na značajan otpor na lokalnom nivou³³. GREVIO, nadalje, primjećuje sa zabrinutošću, da jednako kao i na državnom nivou, entitetske politike regulišu samo pitanje nasilja u porodici u kontekstu porodice, i propuštaju da obuhvate slučajeve nasilja u porodici kada partneri ili bivši partneri ne žive ili nisu živjeli pod istim krovom i da regulišu sve druge oblike nasilja nad ženama. GAP na državnom nivou odgovara GAP-ovima na entitetskim i kantonalnim nivoima koji se primjenjuju više na operativnom nivou; slično tome, na entiteskom nivou su izrađene neke mjere i politike u odgovoru na pandemiju Covid-19, koje primarno pružaju dodatnu podršku sigurnim kućama, a u slučaju Republike Srpske još i telefonske linije za pomoć. Čini se, međutim, da u Brčko distriktu nisu poduzete dodatne mjere za jačanje podrške žrtvama nasilja u porodici tokom pandemije.
32. Pored regulisanja svih oblika nasilja nad ženama kako bi osigurali holistički pristup ovom kršenju ljudskih prava, državni akcioni planovi/strategije moraju također uzeti u obzir specifične potrebe žena žrtava koje su izložene međusektorskoj diskriminaciji, uključujući

³³ Vidjeti analizu poglavlja IV, član 18. Istanbulske konvencije i poglavlja III, član 13. o potrebi za višim nivoom podizanja svijesti u ovom dijelu zemlje.

i žene iz manjinskih nacionalnih grupa - uključujući Romkinje - kao i migrantkinje i tražiteljice azila, žene sa invaliditetom i LGBTI žene³⁴.

33. Član 7. propisuje obavezu da se uspostavi koordinacija između više agencija i među svim relevantnim akterima, uključujući civilno društvo u kontekstu usvajanja i provedbe politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama. GREVIO pozdravlja činjenicu da su NVO na državnom i na entiteskom nivou snažno posvećene izradi politika u oblasti nasilja nad ženama kao i provedbi takvih politika. Strategija Federacije Bosne i Hercegovine je izrađena kao rezultat zajedničkih napora vladinih i nevladinih predstavnika. Nadalje, u nekim slučajevima izradu politika i zakona su vodile NVO, kao na primjeru novog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici koji je Sigurna mreža izradila i predstavila u Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, a koji trenutno čeka na čitanje. Predstavnik Sigurne mreže³⁵ učestvuje u radu ekspertskeg tima Federacije Bosne i Hercegovine za izradu i provedbu Strategije za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici (ekspertski tim Federacije Bosne i Hercegovine). Na entitetskom nivou u Republici Srpskoj, vlasti su na sličan način izvijestile GREVIO da su predstavnici NVO uključeni u sve strateške/zakonske inicijative u oblasti nasilja nad ženama i da predstavnik NVO učestvuje u Vijeću RS za borbu protiv nasilja u porodici i domaćinstvu. GREVIO, međutim, primjećuje nedostatke u pogledu učešća NVO u izradi politika na kantonanim/lokalnim nivoima³⁶. Na lokalnom nivou, višeagencijski pristup su zauzeli multisektorski timovi (MST) - *ad-hoc* tijela koja su kreirali protokoli lokalnih vlada kako bi doprinijeli provedbi politika u oblasti nasilja u porodici i osigurali saradnju među agencijama u pojedinačnim slučajevima nasilja u porodici. Što se tiče institucija, uz potpuno poštovanje entitetskih nadležnosti iz entitetskih ustava, GREVIO primjećuje prostor za obuhvatnije konsultacije pri izradi politika između ministarstava na državnom nivou, posebno u oblasti obrazovanja, osluškivanjem postojećih struktura za saradnju kako bi se razgovaralo o zajedničkim ciljevima.
34. Složena politička i ustavna struktura Bosne i Hercegovine stvara razlike u sadržaju i obimu politika i zakona, što dovodi do različitih nivoa zaštite žena žrtava nasilja. Iako je situacija za žrtve koje borave u Brčko distriktu teška jer ne postoje sveobuhvatne politike o nasilju nad ženama, različiti nivoi prevencije, zaštite i krivičnog gonjenja utiču i na žrtve nasilja nad ženama koje žive u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, u zavisnosti o entitetu i/ili kantonu u kojem žive. GREVIO naglašava da nakon isteka Okvirne strategije ne postoji sveobuhvatna politika na državnom nivou koja bi mogla procijeniti i uskladiti teren u oblasti zaštite žrtava nasilja nad ženama u cijeloj zemlji. Nadalje, GREVIO primjećuje da se čini da nije bilo procjene potencijalnog preklapanja širokog spektra politika na različitim nivoima vlasti. Tako su organizacije za ženska prava, između ostalog, isticale da politike GAP-a na kantonalnom nivou često nisu usklađene sa GAP-om na državnom nivou.

³⁴ Vidjeti poglavlje I, Osnovna prava, ravnopravnost i nediskriminacija.

³⁵ Sigurna mreža je koalicija NVO koje rade u Bosni i Hercegovini u oblasti nasilja u porodici.

³⁶ Vidjeti analizu poglavlja II, član 9.

35. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da provedu nezavisnu komparativnu analizu sa fokusom na identificiranje obećavajućih praksi i usklađivanje politika u oblasti nasilja nad ženama, kao i na identificiranje preklapanja između postojećih politika u ovoj oblasti. GREVIO dalje snažno potiče na izradu dugoročnih koordinisanih politika:
- a. koje regulišu sve oblike nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici kada partneri ili bivši partneri ne žive ili nisu živjeli pod istim krovom;
 - b. koje u potpunosti odražavaju specifične potrebe žena koje su izložene međusektorskoj diskriminaciji;
 - c. na svim dijelovima teritorije Bosne i Hercegovine, uključujući Brčko distrikt.

Koordinacija u izradi i provedbi takvih politika bi trebalo da bude osigurana sa svim relevantnim stranama, na svim različitim nivoima vlasti, uključujući državna tijela i civilno društvo. Civilno društvo treba da obuhvati NVO koje predstavljaju žene izložene međusektorskoj diskriminaciji.

B. Finansijska sredstva (član 8.)

Član 8. Istanbulske konvencije ima za cilj da osigura dodjelu odgovarajućih finansijskih sredstava i ljudskih resursa u javnim organima i civilnom društvu za provedbu integrisanih politika, mjera i programa sa ciljem sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama.

36. Iz izvještaja proizilazi da su godišnji troškovi institucija u Bosni i Hercegovini za sprečavanje/pružanje podrške žrtvama nasilja u porodici procijenjeni na oko 14 000 000 EUR (27 000 000 konvertibilnih maraka BAM) dok su troškovi za rad sigurnih kuća i pružanje specijaliziranih usluga podrške ženama i njihovoj djeci procijenjeni na 760 000 EUR (1 486 635 BAM)³⁷.
37. Iako su neka sredstva za programe koje provode Gender centri u dva Entiteta u oblasti nasilja nad ženama obezbijedena od strane ministarstava uključenih u njihovu implementaciju, veliki dio programa se finansira iz međunarodnih donatorskih sredstava, posebno državni akcioni planovi kao što je GAP Bosne i Hercegovine. Slično tome, Okvima strategija je finansirana iz donatorskih sredstava i redovnih budžeta institucija u Bosni i Hercegovini. Na entitetskom nivou ne postoje konkretna sredstava dodijeljena za provedbu akcionih planova protiv nasilja u porodici, već se isti finansiraju iz redovnih budžeta nadležnih ministarstava u dva Entiteta. Kako se navodi u državnom izvještaju za period od 2019. do 2020. godine, Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske ima budžetsku poziciju za implementaciju Strategije za suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj, u iznosu od 6.300 EUR godišnje, drugu budžetsku poziciju za projekte i programske aktivnosti Savjeta za suzbijanje nasilja u porodici i porodičnoj zajednici Republike Srpske u iznosu 4.500 EUR godišnje i treću budžetsku poziciju za zaštitu žrtava u sigurnim kućama u iznosu od 150.000 EUR godišnje. U Federaciji Bosne i Hercegovine,

³⁷ Vidjeti Analizu troškova nasilja u porodici: procjena troškova višesektorskog odgovora na lokalnom nivou u Bosni i Hercegovini, *UN Women*, str. 13.

u toku 2017. i 2018. godine je oko 61 000 € godišnje je dodijeljeno za provedbu Strategije za suzbijanje nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine i oko 111 552 EUR je iz sredstava međunarodnih donatora. Kada se zbir navedenih iznosa uporedi sa procijenjenim ukupnim troškovima na godišnjem nivou u Bosni i Hercegovini za pružanje podrške žrtvama ili sprečavanje nasilja, proizilazi da se nedovoljno sredstava dodjeljuje za potrebe provedbe integrisanih mjera i politika. Što se tiče finansiranja osoblja i aktivnosti koje provode centri za socijalni rad, koji su jedni od prvih kontakata sa žrtvama nasilja u porodici, GREVIO je upozoren na činjenicu da su njihovi resursi veoma ograničeni te da posljedično tome oni ne mogu pružiti adekvatne usluge podrške u oblasti nasilja u porodici.

38. U svjetlu navedenog, GREVIO napominje da je značajan dio aktivnosti iz brojnih akcionih planova i strategija koje implementiraju gender centri i nadležna ministarstva finansiran iz sredstava međunarodnih donatora. GREVIO pozdravlja spremnost vlasti Bosne i Hercegovine da sarađuju sa međunarodnom zajednicom i cijeni napore međunarodnih donatora u finansiranju mjera i projekata za sprječavanje i borbu protiv nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini. Međutim, GREVIO podsjeća da je odgovornost države da izdvoji odgovarajuća finansijska sredstva za zakonske i strateške mjere u oblasti nasilja nad ženama kako bi se ispunila obaveza iz člana 8 Istanbulske konvencije. GREVIO je svjestan da se predloženim izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine nastoji ojačati zakonska obaveza finansiranja, te ohrabruje nadležne da nastave ići u tom pravcu. GREVIO izražava zabrinutost zbog činjenice da se malo ili nimalo sredstava izdvaja za druge ozbiljne oblike nasilja nad ženama, pored nasilja u porodici.

39. GREVIO podsjeća da u skladu sa članom 8. i 9. Konvencije, finansijski procesi za organizacije za ženska prava koje žrtvama pružaju specijalizirane usluge podrške trebaju osigurati adekvatni zagarantovani nivoi finansijskih sredstava za ove usluge. Sveukupno skromni nivoi finansijskih sredstava i neodrživost dostupnih izvora finansiranja te pristupi u značajnoj mjeri usporavaju pružanje specijalizovanih usluga podrške u dva Entiteta i Brčko ditriktu. GREVIO primjećuje da je finansiranje prevashodno dostupno iz sredstava međunarodnih donatora, a time se čini da se kažnjavaju one NVO koje su manje upoznate sa procedurama koje se primjenjuju. Iako su neka finansijska sredstva obezbijedile vlasti³⁸, tenderske procedure ili ciljaju sve NVO ili nisu otvorene za sve vrste NVO³⁹. Uopćeno govoreći, ove tenderske procedure se odnose tako ograničena finansijska sredstva pa NVO, koje pružaju usluge podrške, kao npr. SOS linije za pomoć u dva Entiteta, treba da finansiraju troškove za plate osoblja na projektnoj osnovi.

³⁸ Što se tiče sredstava koje dodjeljuju vlasti, za njih se mora aplicirati na javnom pozivu. Jedan takav javni poziv je za sve NVO i nije posvećen NVO za ženska prava. Finansiranje ženskih NVO projekata u oblasti nasilja u porodici se vrši kroz Fond za implementaciju Gender akcionog plana (FIGAP), koji je uspostavljen za podršku javnim ustanovama i organima uključenim u provedbu GAPa. Agencija za ravnopravnost spolova na državnom nivou izdaje javni poziv za dodjelu sredstava za NVO za ženska prava na godišnjoj osnovi.

³⁹ Prema vlastima, učešće na pozivima za dostavljanje ponuda je otvoreno za sve registrovane NVO. GREVIO je međutim upozoren na činjenicu da NVO koje pomažu tražiteljicama azila i migrantkinjama imaju poteškoće učešću na pozivima za obezbjeđenje sredstava za projekte u vezi rodnozasnovanog nasilja, uprkos činjenici da one pomažu migrantkinjama u tom pogledu, čime se sugerije ograničeno shvatanje prema NVO koje rade u oblasti nasilja nad ženama.

40. Još jedna prepreka na koju je skrenula pažnju GREVIO grupa u vezi sa obezbjeđivanjem dovoljnih finansijskih sredstava za specijalizirane usluge podrške je da se međunarodne organizacije i domaće vlasti ponekad, *de facto*, takmiče sa nevladinim organizacijama u finansijskom prostoru koji se sve sužava. To se događa jer su se one prve oslanjale na vanjske izvore finansiranja u oblasti nasilja u porodici i nasilja nad ženama. S tim u vezi, GREVIO napominje da bi vlasti Bosne i Hercegovine trebale nastojati što je više moguće vrednovati, saslušati i dati prioritet bogatoj stručnosti usmjerenoj na žrtve koju nevladine organizacije imaju u ovoj oblasti i osigurati da civilno društvo ne bude dovedeno u poziciju gdje mora konkurirati za sredstva kod institucionalnih i međunarodnih tijela.
41. Što se tiče finansiranja sigurnih kuća za žrtve nasilja u porodici, čini se da kašnjenje u raspodjeli sredstava dodijeljenih od strane nadležnih ministarstava (na državnom i entitetskom nivou) predstavlja prepreku u pružanju zaštite i podrške žrtvama. GREVIO izražava zabrinutost da to podriva zakonsku obavezu finansiranja sigurnih kuća, koja je propisana entitetskim zakonima za borbu protiv nasilja u porodici.
42. **GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju adekvatne, održive i dugoročne izvore finansiranja za sve politike, mjere i zakone na državnom, entitetskom i lokalnom nivou sa ciljem sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama i za institucije i tijela koja imaju mandat za njihovu provedbu.**
43. **GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju održive nivoe finansiranja za ženske NVO koje pružaju specijalizovane usluge podrške za sve oblike nasilja ili im pomažu u tome u svim dijelovima zemlje. Tako odgovarajuće finansijske prilike bi trebale biti zagarantovane, na primjer, putem dugoročnih grantova na osnovu transparentnih procedura nabavke. GREVIO dalje potiče vlasti da vrednuju, osluškuju i daju prednost bogatoj ekspertizi sa žrtvom u fokusu koju imaju NVO te da osiguraju da se civilno društvo ne dovodi u poziciju u kojem mora da se natječe za sredstva sa institucionalnim i međunarodnim tijelima.**

C. Nevladine organizacije i civilno društvo (član 9.)

44. U Bosni i Hercegovini nevladine organizacije igraju važnu ulogu u pružanju niza specijaliziranih usluga podrške ženama žrtvama nasilja, uključujući vođenje telefona za pomoć, vođenje sigurnih kuća i pružanje savjetodavnih usluga u oblasti nasilja u porodici, te u ograničenoj mjeri pružanje psihološka podrška i pravna pomoć. Zasnovane na feminističkom pristupu i pristupu usmjerenom na žrtve, nevladine organizacije nude usluge koje ne postoje nigdje drugdje u zemlji. Nadalje, u Federaciji Bosne i Hercegovine neke nevladine organizacije su akreditovane od strane Ministarstva rada i socijalne politike Federacije Bosne i Hercegovine za izdavanje potvrda o statusu žrtve seksualnog nasilja iz ratnog perioda, a koje su žrtve potrebne za da se reguliše status civilnih žrtava rata. S druge strane, u Brčko Distriktu aktivna je samo jedna nevladina organizacija u oblasti nasilja nad ženama, čiji su kapaciteti veoma ograničeni. Zapravo ne pruža specijalizovane usluge podrške žrtvama i njegove aktivnosti su ograničene na podizanje svijesti tokom „16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja“; osim toga, nisu dostupne sigurne kuće ili lokalne linije za pomoć.

45. GREVIO napominje da državne i entitetske vlade u određenoj mjeri prepoznaju stručnost grupa za ženska prava koje pružaju specijalizirane usluge podrške – i to se odražava u strateškim dokumentima kao što su strategije i protokoli koji su razvijeni u saradnji sa civilnim društvom i koji predviđaju saradnja državnih aktera sa nevladinim organizacijama u ovoj oblasti.⁴⁰ S tim u vezi, nedostaci na koje je GREVIO grupa skrenula pažnju od strane civilnog društva u vezi sa učešćem u kreiranju politike uključuju: na kantonalnom nivou, nedostatak pažnje na poziciju nevladinih organizacija i obavljanje konsultacija za čisto formalne razlozi zbog kojih lokalne politike ne odražavaju potrebe lokalnog nivoa; isključenje iz procesa konsultacija civilnog društva koje predstavlja žene koje su izložene multisektorskoj diskriminaciji. Općenito i praktično govoreći, GREVIO primjećuje da ulozi i priznavanju ovih ženskih nevladinih organizacija nedostaje aktivno ohrabrenje i podrška vlade kako je propisano članom 9. Istanbulske konvencije. Civilno društvo ističe da se vlasti uvelike oslanjaju na svoj rad kada je potrebno prikupiti statističke podatke, informacije ili drugu ekspertizu u oblasti nasilja nad ženama, ali da, s druge strane, ne pružaju dovoljnu finansijsku podršku. Kao što je navedeno u analizi člana 8. ovog izvještaja, ovi pružaoci specijalizovanih usluga, uključujući sigurne kuće, suočavaju se sa značajnim poteškoćama kada je u pitanju obezbjeđivanje sredstava. Takvi nedostaci uključuju kašnjenje/nedostatak finansiranja propisanih Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, te percepciju elementa konkurencije u pristupu donatorskim sredstvima.⁴¹

46. GREVIO napominje da su vlasti uložile određene napore da formalno uključe organizacije za prava žena u međuagencijsku saradnju na lokalnom nivou (i na kantonalnom nivou u Federaciji Bosne i Hercegovine), na primjer oslanjajući se na nevladine organizacije da inicirati i podržati uspostavljanje MST-a. Uprkos tome, GREVIO grupa je izrazila zabrinutost zbog stvarne uključenosti civilnog društva u ove oblasti⁴².

47. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da:

- a. osiguraju, između ostalog, putem adekvatnog finansiranja nezavisnu ulogu za ženske NVO u pružanju osnovnih usluga podrške ženama žrtvama svih oblika nasilja nad ženama u svim dijelovima zemlje;**
- b. uspostave konsultativne dijaloge različitih nivoa vlasti sa organizacijama za ženska prava kako bi integrisali njihova mišljenja i iskustva u izradi politika i mjera za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama.**

⁴⁰ Vidjeti analizu pod članovima 7, 8 i 18, u kojima se govori o saradnji sa civilnim društvom u kontekstu izrade i provedbe relevantnih politika, kao i kontekstu operativne koordinacije u skladu sa protokolima o saradnji.

⁴¹ Vidjeti član 8, Izvori finansiranja.

⁴² Vidjeti analizu poglavlja 4, član 18.

D. Koordinaciono tijelo (član 10.)

48. Član 10. Istanbulske konvencije propisuje obavezu uspostavljanja jednog ili više zvaničnih tijela nadležnih za koordinaciju, implementaciju, praćenje i evaluaciju politika i mjera za sprječavanje i borbu protiv svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom. Ova tijela su, također, odgovorna za koordinirano prikupljanje podataka i analizu i objavljivanje rezultata. Funkciju evaluacije treba tumačiti kao nezavisnu i naučnu procjenu, zasnovanu na čvrstim podacima, politikama i mjerama. Tijela odgovorna za evaluaciju politika moraju biti nezavisna od institucija i odvojena od onih koji koordiniraju/provode i prate politike u oblasti nasilja nad ženama.
49. U Bosni i Hercegovini, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice na federalnom nivou i dva gender centra na entitetskom nivou imaju zadatak da vrše nadzor i provedbu politika u oblasti nasilja nad ženama kao i da vrše njihovu koordinaciju. Istovremeno, vlasti su uputile na nekoliko dodatnih tijela odgovornih za koordinaciju, provedbu i nadzor nad politikama i mjerama za borbu protiv nasilja nad ženama.
50. Na državnom nivou, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine je odgovorna za provedbu Okvirne strategije (sada istekla) i za primjenu i koordinaciju aktivnosti koje proizilaze iz GAPa. U avgustu 2019. godine je uspostavljen Upravni odbor za koordinaciju i nadzor implementacije GAPa za Bosnu i Hercegovinu kako bi usvojio smjernice i izradio godišnje operativne planove kao i podnio izvještaj o provedbi GAP-a Vijeću ministara i Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Predstavnici relevantnih ministarstava iz Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine učestvuju u radu ovog Koordinacionog odbora. Odbor za nadzor i izvještavanje o provedbi Istanbulske konvencije i femicidu u Bosni i Hercegovini (odbor za IK i femicid), je uspostavljen u avgustu 2019. godine, na čelu sa direktoricom Agencije za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini. Odbor primarno čine predstavnici državnih institucija, predstavnici institucija iz Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta i NVO sigurna mreža. Ovo tijelo ima ulogu za nadzor, izvještavanje i savjetovanje u domenu provedbe Konvencije, ali nema nadležnost za koordinaciju. Tačnije, njegov mandat obuhvata provedbu politika i mjera za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, procjenu statusa implementacije Istanbulske konvencije i davanje preporuka za efikasniju provedbu, analizu podataka o femicidu i davanje preporuka za dalje radnje sa ciljem sprečavanja femicida.⁴³ Predstavnici vlasti iz Republike Srpske ne učestvuju u radu ovog tijela jer ne priznaju njegov legitimitet smatrajući da je oblast nasilja nad ženama u nadležnosti entiteta. GREVIO primjećuje da u praksi to ima uticaja na tijelo u vršenju svog mandata uključujući i vršenje uloge za unapređenje i usklađivanje zaštite žrtava nasilja nad ženama u cijeloj zemlji.
51. Što se tiče entitetskog nivoa, Okvirna strategija je propisala da će Vlada Republike Srpske i Vlada Federacije Bosne i Hercegovine „odrediti koordinaciona tijela svaka za svoju

⁴³ Odbor za IK i femicid se sastao četiri puta otkad je osnovan i razgovarao, između ostalog, o zaštiti migrantkinja od nasilja nad ženama, prijedlogu za izmjene i dopune zakona o reparacijama za žrtve ratnog silovanja, saradnji sa VSTV-om i Gender centrima u pogledu prikupljanja i analize podataka o rodno zasnovanom nasilju i nasilju u porodici.

teritoriju”⁴⁴. GREVIO primjećuje da koordinaciona tijela postoje na entitetskom nivou i da uključuju Gender centar Republike Srpske, Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike srpske i Vijeće Republike Srpske za suzbijanje nasilja u porodici. U Federaciji Bosne i Hercegovine, s druge strane, to su Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Ekspertski tim Federacije Bosne i Hercegovine.

52. Gender centar Republike Srpske ima zadatak da vrši nadzor, provedbu i izvještava o programima i mjerama koje se provode u skladu sa Istanbulskom konvencijom. Iako dobija donatorska sredstva, Gender centar Republike Srpske imao je godišnji budžet u 2019. godini od EUR 254.879 (2018. godine: EUR 237.240; 2017. godine: EUR 235.910) i ima 14 zaposlenih. GREVIO je obaviješten da Gender centar Republike Srpske često konsultuje NVO u svom radu. Shodno Zakonu o suzbijanju nasilja u porodici Republike Srpske, Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske ima nadležnost da nadzire provedbu tog zakona i stoga je odgovorno za koordinaciju u oblasti nasilja u porodici. Ovo ministarstvo dobija podršku Vijeća Republike Srpske za suzbijanje nasilja u porodici koje ima mandat da koordinira i nadzire provedbu politika i mjera za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici kao i da vrši istraživanje u ovoj oblasti te procjenjuje odgovarajuće politike⁴⁵. Ovo tijelo je *ad-hoc* međuagencijsko vijeće koje prevashodno ima savjetodavnu ulogu i čine ga predstavnici raznih ministarstava, Gender centra Republike Srpske, akademske zajednice, pravosuđa i NVO. U Federaciji Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine ima nadležnost da vrši nadzor, provedbu i koordinaciju vladinih politika u oblasti rodne ravnopravnosti i u oblasti nasilja u porodici. On je takođe finansiran iz donatorskih sredstava, a njegov godišnji budžet iznosio je 205.187 EUR u 2018. godini sa ukupno devet zaposlenih. S druge strane, ekspertski tim u Federaciji Bosne i Hercegovine je zadužen od strane entitetske vlade da izradi, nadzire i izvještava o provedbi Strategije Federacije Bosne i Hercegovine za borbu protiv nasilja u porodici, i čine ga 21 predstavnik iz različitih ministarstava i institucija, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine i NVO.
53. U svjetlu gore navedenog GREVIO podvlači, još jedanput, da su sva ova tijela za nadzor i provedbu fokusirana primarno na koordiniranje, nadzor i provedbu politika i mjera u oblasti nasilja u porodici, a ne u oblasti svih vidova nasilja nad ženama. Vlasti tvrde da Odbor za IK i femicid zajedno sa Agencijom za ravnopravnost spolova i entitetskim gender centrima osigurava koordinaciju politika u oblasti nasilja u porodici kako horizontalno - između dva entiteta i države - tako i vertikalno, između entiteta i kantonalnih/lokalnih koordinacionih mehanizama. Uprkos tome, GREVIO izražava zabrinutost što mnoštvo tijela koja su nadležna za provedbu raznih strategija na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou predstavlja opasnost od preklapanja i/ili preklapanje u pogledu koordinacije, nadzora i provedbe politika u oblasti nasilja u porodici. Inače GREVIO je upozoren na slučajeve nedovoljne provedbe relevantnih strategija i nedjelotvorno funkcioniranje nekih od koordinacionih tijela, što u nekim slučajevima dovodi do slabog pružanja usluga podrške.

⁴⁴ Vidjeti Okvirnu strategiju za provedbu Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za period 2015 - 2018, str. 6.

⁴⁵ Vidjeti član 39. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske.

54. GREVIO naglašava da u zemlji kao što je Bosna i Hercegovina sa kompleksnom administrativnom i ustavnom strukturom sačinjenom od brojnih nadležnih institucija u oblasti nasilja nad ženama, sveukupna koordinacija i razmjena informacija između postojećih koordinacionih tijela na entitetskom i lokalnom nivou mora biti garantovana tako da se na cijeloj teritoriji poštuju standardi Istanbulske konvencije. GREVIO podsjeća da koordinaciona tijela u smislu člana 10. moraju biti zvanična tijela sa jasnim mandatom i dodijeljenim budžetom tako da mogu osigurati kontinuitet i održivost politika i mjera. GREVIO primjećuje da su gender centri u dva Entiteta potvrdili da oni nemaju dovoljno sredstava za potpuno izvršenje svog mandata, uključujući uspostavljanje i koordinaciju sa kantonalnim koordinacionim tijelima i da oni za ove svhre uveliko zavise od donatorskih sredstava, što je nestalno i nepredvidivo. Nadalje, GREVIO primjećuje da nijedno tijelo/institucija nije dobilo mandat da osigura procjenu politika o nasilju nad ženama, što je jednako nezanemariva funkcija potrebna za osiguranje napretka u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja. Vlasti su pojasnile prema zakonima⁴⁶ Federacije Bosne i Hercegovine svaki strateški plan mora proći evaluaciju, tako je Strategiju Federacije u domenu nasilja u porodici i Akcioni plan za 2020. godinu evaluirao nezavisni ekspert kojeg je angažirao Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine. GREVIO podsjeća da u smislu člana 10. Konvencije, evaluacijska funkcija treba da se tumači kao nezavisna i naučna procjena toga da li poduzete mjere ostvaruju svoj cilj i/ili imaju neke nepredviđene posljedice. U provedbi člana 10. Konvencije, GREVIO naglašava važnost da se procjena mjera i politika ne vrši od strane onih tijela koja su zadužena za koordinaciju i provedbu samih mjera (i koji time snose političku odgovornost za njih). Na kraju, iako neka od gore navedenih tijela predviđaju uključivanje i konsultovanje NVO, GREVIO je posvetio pažnju na nedostatke u tom pogledu posebno kada je riječ o koordinacionim tijelima na lokalnom nivou.
55. **GREVIO snažno preporučuje vlastima da osiguraju, s jedne strane, koordinaciju i provedbu politika i mjera u vezi sa svim oblicima nasilja nad ženama; s druge strane, osigurati nezavisno praćenje i evaluaciju kako bi se osigurala objektivnost u evaluaciji politika na svim nivoima svoje teritorije.**
56. **GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da pojednostave mnoštvo postojećih koordinacionih tijela (Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, gender centri u dva entiteta i Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske). Ovim tijelima treba obezbijediti dovoljno stabilne ljudske i finansijske resurse. GREVIO dalje poziva vlasti da osiguraju ukupnu koordinaciju i razmjenu informacija između ovih tijela kako bi se standardi Istanbulske konvencije poštovali u svim dijelovima zemlje, u bliskoj konsultaciji sa relevantnim nevladinim organizacijama i civilnim društvom.**

⁴⁶ Vidjeti član 12. i 13. Propisa o evaluaciji strateških dokumenata.

E. Prikupljanje podataka i istraživanje (član 11.)

57. U cilju prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, neophodno je razviti politike zasnovane na dokazima. U tom smislu ključno je sistematsko prikupljanje podataka koji se mogu porediti iz svih relevantnih administrativnih izvora, kao i podataka o rasprostranjenosti svih oblika nasilja nad ženama.⁴⁷

1. Administrativno prikupljanje podataka

58. GREVIO pozdravlja korake koje su vlasti poduzele u prikupljanju različitih vrsta podataka, posebno u oblasti nasilja u porodici, i pozdravlja prepoznavanje na strateškom i zakonodavnom nivou hitne potrebe za snažnim jačanjem napora u ovoj oblasti. Na primjer, vlasti su kroz zakone o zaštiti od nasilja u porodici u Entitetima⁴⁸ uvele obavezu za prikupljanje podataka o nasilju u porodici i osigurale da ovi podaci periodično budu dostupni kroz javne izvještaje. GREVIO takođe napominje da je, u suštini, Komitet za međunarodnu zajednicu i femicid (vidi analizu člana 10 u ovom izveštaju), također zadužen, između ostalog, za praćenje i prikupljanje podataka o nasilju nad ženama. Nadalje, Okvirna strategija i strategije u dva entiteta prepoznale su potrebu za uvođenjem jedinstvene metodologije za prikupljanje administrativnih podataka o nasilju nad ženama i nasilju u porodici i/ili ovo postavile kao strateški cilj. GREVIO napominje da je sistem upravljanja predmetima kojim upravlja Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV), a koji prikuplja podatke za sudove i tužilaštva, korak u dobrom smjeru jer trenutno predstavlja najpotpuniji izvor podataka o radu sistem krivičnog pravosuđa. Uprkos tome, a kao što će biti opisano u sljedećim paragrafima, Bosna i Hercegovina trenutno još uvijek nema sveobuhvatan i koordiniran sistem prikupljanja podataka koji bi dao ukupnu sliku slučajeva nasilja u porodici i drugih oblika nasilja nad ženama, kao i podrška i zaštita za cijelu državu, žrtve. U oba entiteta postoji određen broj službenih tijela koja primjenjuju različite metodologije u prikupljanju podataka, koji se uglavnom tiču nasilja u porodici. Prikupljanje podataka o drugim oblicima nasilja nad ženama je vrlo ograničeno, kao što je navedeno u nastavku.

59. U pogledu podataka o nasilju u porodici, članom 40. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine propisano je da će policija, sudovi i centri za socijalni rad voditi evidenciju o prijavljenim slučajevima nasilja u porodici, kao i izrečene zaštitne mjere, a o drugim podacima o slučajevima nasilja u porodici i tu informaciju mora dostaviti Gender centru Federacije Bosne i Hercegovine, koji vodi elektronsku bazu podataka o nasilju u porodici. I pored toga što je obuka relevantnog osoblja i donesena regulativa o načinu vođenja takve evidencije, nadležni priznaju da baza podataka nije kompletna jer određeni broj institucija sistematski ne dostavlja relevantne podatke. Zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine takođe prikuplja podatke koji se odnose na rodnu ravnopravnost i nasilje u porodici i objavljuje ih svake druge godine u publikaciji „Muškarci i žene u Federaciji Bosne i Hercegovine“. Pored opisivanja situacije u različitim

⁴⁷ Dok se u ovoj sekciji razmatraju glavna pitanja o prikupljanju podataka, u poglavljima V i VI takođe se daje osvrt na podatke u vezi sa konkretnim krivičnim djelima.

⁴⁸ Vidjeti članove 37. 34. i 29. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta.

sektorima društva iz perspektive roda, ova publikacija prikuplja podatke u oblasti socijalne zaštite i iz pravosuđa koje se odnosi na nasilje u porodici, kao i podatke o broju žrtava primljenih u sigurne kuće i broju poziva na SOS telefonske linije. U Republici Srpskoj, policija, sudovi, tužilaštva, centri za socijalni rad, SOS telefonske linije, zdravstvene i obrazovne ustanove su u obavezi da prikupljaju podatke o nasilju u porodici i da dostavljaju te podatke Ministarstvu porodice, omladine i sporta koje objavljuje izvještaje i predstavlja ih entitetskoj vladi i skupštini. Prikupljanje podataka se mora vršiti u skladu sa Pravilnikom o sadržaju evidencija i izvještaja o nasilju u porodici a, između ostalog, podaci su podijeljeni po spolu i starosnoj dobi počinioca i žrtve, odnosa između počinitelja i žrtve te bilo kojeg prisustva invaliditeta. GREVIO pozdravlja to što su vlasti Republike Srpske uvele takvu analizu koja konkretizira vid počinjenog nasilja u porodici (psihičko nasilje, fizičko nasilje, seksualno nasilje, ekonomsko nasilje ili kombinacija navedenog), da li je žrtva posebno ugrožena kao što je slučaj sa djecom i osobama sa invaliditetom, i da li je počinitelj posjedovao ili koristio oružje. Institut za statistiku Republike Srpske također objavljuje podatke o prijavljenim, procesuiranim i osuđenim odraslim i maloljetnim počiniocima. GREVIO primjećuje da, nažalost, nema dostavljenih podataka za Brčko distrikt i da ovo u značajnoj mjeri prikriva rasprostranjenost nasilja nad ženama na ovom teritoriju kao i jaz u odgovorima koji su dale vlasti u odnosu na ovo ozbiljno kršenje ljudskih prava.

a. Agencije za provođenje zakona i sektor pravosuđa

60. GREVIO napominje da podaci o nasilju u porodici koje je dostavio sektor krivičnog pravosuđa u Federaciji Bosne i Hercegovine nemaju sveobuhvatnost jer nisu sistematski klasifikovani prema spolu žrtve i počinitelja - posebno podaci o prijavama koje je primio policija – niti se klasifikuje prema odnosu između počinioca i žrtve, ili starosti žrtve i počinitelja. Nadalje, podaci ne omogućavaju praćenje predmeta u svim fazama prijave i postupka, od samog podnošenja prijave do pravosnažne osuđujuće ili oslobađajuće presude. Što se tiče podataka o nasilju u porodici koje je prikupio pravosudni sektor u Republici Srpskoj, iako je moguće unaprijediti praćenje od podnošenja prijave, preko optužnice, pa na kraju i presude, GREVIO smatra da podaci koje je prikupilo Ministarstvo porodice, omladine i sporta i Zavod za statistiku daju koristan pregled osuđujućih presuda i stepena pokajanja u oblasti nasilja u porodici. Podaci su zapravo klasifikovani prema spolu i starosti počinitelja i žrtve, odnosu između počinitelja i žrtve i prisutnosti invaliditeta. Nadalje, korisni podaci kao što su vrsta nasilja u porodici i prisustvo faktora koji povećavaju ranjivost žrtve, kao što su npr. u slučaju da je u pitanju dijete, osoba sa invaliditetom ili da li je počinitelj posjedovao ili koristio oružje.
61. Što se tiče podataka o drugim vidovima nasilja nad ženama, izuzev nasilja u porodici, podaci iz sudova i tužilaštava se prikupljaju u sudskom sistemu za upravljanje kojim upravlja VSTV. Ovaj sistem se sastoji od dvije baze koje prikupljaju podatke o broju slučajeva koji su klasifikovani prema tipu djela: jedna za sudove i jedna za tužilaštva. GREVIO je obaviješten da baza podataka za tužilaštva prikuplja, između ostalog, podatke o broju istraga otvorenih prema vrsti djela, a koji su klasifikovani prema spolu počinitelja i žrtve, ali ne i prema odnosu između počinitelja i žrtve. Što se tiče podataka koje prikupljaju sudovi, baza podataka omogućava praćenje raznih faza sudskog postupka i time

daje informacije o ishodu slučajeva prema djelu, uključujući broj osuđujućih presuda i vrstu izrečene kazne, međutim ova informacija se ne objavljuje javno. Predstavnici VSTV-a su pojasnili da ova institucija ne prikuplja podatke iz policije i da je teško pratiti predmet od podošenja prijave do presude. Nadalje, oni su naglasili da kvalitet podataka uveliko zavisi o kvaliteti i omjeru u kojem sudije i tužitelji podnose relevantne informacije. Statistički zavodi entiteta također prikupljaju statističke podatke o djelima koja se prijave tužilaštvima kao i o onima koji završe u sudskom postupku, a prikupljeni podaci se dostavljaju državnoj Agenciji za statistiku tako da ona može sastaviti i objaviti godišnji izvještaj. Iako se u ovim izvještajima klasificiraju podaci o počiniteljima i žrtvama prema spolu, podaci se prenose prema grupama djela, a ne prema pojedinačnom djelu. Nadalje, klasifikacija podataka prema odnosu žrtve i počinitelja nije uključena.

62. U svjetlu gore navedenog, GREVIO primjećuje da podaci o nasilju nad ženama pored nasilja u porodici, koje su dostavili oba entiteta samo obuhvataju fizičko nasilje, ubistva i seksualne delikte/silovanje, odnosno ispušteni su podaci o drugim vidovima nasilja nad ženama, kao što su proganjanje, seksualno uznemiravanje, genitalno sakaćenje žena, prisilni abortus, prisilna sterilizacija i prisilni brak. Nadalje, iako su podaci klasificirani prema spolu počinitelja i žrtve, ne sadrže klasifikaciju prema odnosu između počinitelja i žrtve ili prema starosnoj dobi, te stoga ne daju kompletnu sliku o iskustvima žena. Podaci takođe ne omogućavaju da se lako identificira broj prijava prema slučaju/djelu, broj prijava koje podnosi žrtva ili broj otvorenih istraga, niti da se prati predmet u svim fazama postupka – iako u tom pogledu statistički podaci koje je pružila Federacija Bosne i Hercegovine za 2019. i 2020. godinu i oni iz VSTV-a daju potpuniju sliku nego podaci iz ranijeg perioda.
63. Što se tiče podataka o femicidima, iako VSTV Bosne i Hercegovine vodi podatke o krivičnim djelima u svim nadležnostima, uključujući i ubistva, ovi podaci nisu klasifikovani prema spolu žrtve niti prema odnosu između žrtve i počinitelja. Entitetski zavodi za statistiku i pravosuđe također prikupljaju podatke o ubistvima klasificiranim prema spolu žrtve/počinitelja, ali još uvijek nedostaje klasifikacija prema odnosu između žrtve i počinitelja. GREVIO napominje da ovaj jaz utiče na sposobnost vlasti da sistematski i sveobuhvatno analiziraju broj femicida u Bosni i Hercegovini. VSTV također prikuplja podatke o predmetima seksualnog nasilja u ratu koji su procesuirani od 2010. godine i njihovom ishodu, uključujući i kazne.
64. Podaci iz parničnih sudova kao npr. o broju zaštitnih mjera u kontekstu parničnog postupka i podaci o zahtjevima za odštetu pred parničnim i krivičnim sudovima su nedostajući. Što se tiče podataka o zaštitnim mjerama izdatim u kontekstu krivičnog postupka, iako oba entiteta prikupljaju podatke o hitnim mjerama zabrane i zaštite koje su predložili organi gonjenja i naredili sudovi, ovi podaci ne sadrže informacije o kršenju tih mjera, izrečenim kaznama za takva kršenja i broju predmeta u kojima je žena ponovna žrtva ili je uslijedio smrtni ishod. Ovi podaci su iznimno važni kako bi se izvršila procjena o tome da li su zaštitne mjere uopće učinkovite u sprečavanju dalje štete po žrtvu. Podaci o broju odluka o starateljstvu/pravu na posjetu/boravku djece koji su uzeli u obzir izvještaje o nasilju u porodici se ne pojavljuju u evidencijama i nisu dostupni.

b. Sektor zdravstvene i socijalne zaštite

65. Kao što je već navedeno, korisni podaci se prikupljaju na entitetskom nivou u Republici Srpskoj kada je u pitanju nasilje u porodici. Ovi podaci uključuju, između ostalog, broj slučajeva prijavljenih Centru za socijalni rad, vrstu nasilja u porodici i vrijeme trajanja, starosnu dob i spol žrtve, odnos između žrtve i počinitelja, broj, spol i starosnu dob počinitelja, broj žrtava i djece smještenih u sigurne kuće. U oblasti zdravstvene zaštite, opet se prikupljeni podaci odnose samo na naslje u porodici i tiču se broja žrtava nasilja u porodici, klasificirani prema djeci žrtvama, žrtvama sa invaliditetom, starosnoj dobi i spolu, odnosu između počinitelja i žrtve te upućivanja na zdravstveni ili tretman mentalnog zdravlja kao i starosnoj dobi i spolu počinitelja, te njihovog upućivanja na različite vrste tretmana. GREVIO također pozdravlja činjenicu da se korisni podaci prikupljaju u oblasti obazovanja, kao što je broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici koje nadležnim tijelima prijavljuju obrazovne ustanove uključujući broj, spol, starosnu dob žrtve i odnos žrtve i počinitelja. GREVIO primjećuje da se nažalost čini da zdravstveni sektor, socijalne službe i obrazovne ustanove ne prikupljaju uporedive podatke za ostale vidove ozbiljnog nasilja nad ženama u RS. U Federaciji Bosne i Hercegovine je dostavljen ograničen broj podataka u oblasti socijalne službe kao što su broj poziva upućenih preko telefonske linije za pomoć klasificirani po spolu i broj žrtava smještenih u sigurne kuće, klasificiran po spolu i broju djece, kao i odnosu između žrtve i počinitelja. U oblasti zdravstva, Zakon o evidencijama u zdravstvenom sektoru ne propisuje obavezu za vođenje odvojenih evidencija o medicinskoj pomoći pruženoj žrtvama rodno zasnovanog nasilja, dok pravilnici koji su stupili na snagu 2019. godine propisuju obavezu vođenja evidencije o rodno zasnovanom nasilju kao posebnom uzroku povreda. Uprkos tome, GREVIO primjećuje da do danas u zdravstvenom sektoru nema podataka sistematski prikupljenih u Federaciji Bosne i Hercegovine u odnosu na nasilje u porodici ili bilo koji drugi vid nasilja nad ženama. Što se tiče posebno Brčko distrikta, GREVIO je obaviješten da je šef Odjela za zdravstvo i druge usluge usvojio Pravilnik o sadržaju evidencija i izvještavanju o nasilju u porodici; nije jasno, međutim, koja vrsta informacija se prikuplja, a grupi GREVIO nije dostavljen nijedan podatak iz oblasti socijalnih usluga.
66. U svjetlu specifične historije Bosne i Hercegovine i seksualnog nasilja kojem su mnoge žene bile izložene u kontekstu rata, organizacije za ženska prava su, također, skrenule pažnju GREVIO grupi na važnost uspostavljanja sveobuhvatne baze podataka o žrtvama seksualnog nasilja u kontekstu sukoba, koji bi sadržavao podatke o broju žrtava koje su podnijele zahtjev, čiji je zahtjev za sticanje statusa civilne žrtve rata odobren ili odbijen, te su stoga ostvarile prava iz takvog statusa, uključujući kompenzaciju. Iako nevladine organizacije pružaju usluge, a općinske, kantonalne i entitetske institucije koje rade u oblasti socijalne zaštite vode odgovarajuće statističke podatke, nije utvrđena jedinstvena baza podataka o slučajevima u kojima je ovaj status odbijen i razlozi za uskraćivanje.
67. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da redovno i sistematski prikupljaju administrativne podatke za sve vrste nasilja nad ženama u svim fazama krivičnog postupka (od prijave, preko istrage, do pokretanja krivičnog postupka i njegovog ishoda), razvrstanih prema spolu i starosti žrtve i počinitelja, vrsti nasilja i odnosu nasilnika i žrtve za područje cijele Bosne i Hercegovine. Ove podatke treba da

prikupljaju svi sektori uprave, uključujući agencije za provođenje zakona, tužilaštva, sudove, socijalne službe, sektor javnog zdravstva i druge relevantne javne službe kako bi se analizirao put predmeta u sistemu krivičnog pravosuđa, stepen osude, pokajanja, povratak na krivično djelo i utvrđivanje nedostataka u odgovoru institucija. GREVIO dalje poziva vlasti Bosne i Hercegovine da obuče i podignu svijest osoblja koje radi u administraciji o važnosti davanja traženih podataka onima koji su zaduženi za njihovo prikupljanje i analizu.

68. Pored toga, trebalo bi prikupljati sljedeće podatke:

- a) broj izdatih zaštitnih mjera u kontekstu parničnog postupka i broj zaštitnih mjera izdatih u kontekstu krivičnog postupka, kršenje tih mjera i kazne za kršenja u slučajevima svih vidova nasilja nad ženama, te broj slučajeva u kojima je žena bila ponovna žrtva ili je uslijedio smrtni ishod uprkos takvim mjerama;
- b) broj odluka o starateljstvu/pravu na posjetu/boravku djece koje su izričito uzele u obzir izvještaje o nasilju u porodici;
- c) broj slučajeva u kojima su žene žrtve nasilja tražile i dobile naknadu bilo od počinitelja bilo od države za djela koja proizilaze iz Istanbulske konvencije;
- d) broj žrtava seksualnog nasilja u ratu koje su podnijele zahtjev za priznavanje statusa civilne žrtve rata čiji je zahtjev odobren ili odbijen, te su stoga iskoristile prava koja proizilaze iz ovog statusa, uključujući naknadu.

c. Podaci o proceduri za dobijanje azila

69. Kao što je navedeno u poglavlju VII ovog izvještaja, u skladu sa Zakonom o azilu Bosne i Hercegovine, seksualno nasilje i radnje vezane za rodno zasnovani progon se moraju uzeti u obzir u proceduri odlučivanja po zahtjevu za azil⁴⁹. Nadalje, vlasti su također obavijestile GREVIO da se rodno osjetljivo tumačenje primjenjuje na sve osnove progona. Bez obzira na ovo, GREVIO je samo dobio osnovne podatke o izražavanju namjere za traženje azila i o dodjeljivanju međunarodne zaštite, klasificirane prema spolu. GREVIO stoga zaključuje da vlasti izgleda ne prikupljaju klasificirane podatke o broju zahtjeva za azil na osnovu rodno zasnovanog progona i njihovom ishodu.

70. GREVIO ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da uvedu sistem prikupljanja podataka u koji se evidentiraju zahtjevi za azil na osnovu rodno zasnovanog progona, osnova progona koja se razmatra i ishod zahtjeva.

⁴⁹ Član 20. (2)(a) i (f) Zakona o azilu. Vidjeti također, član 40 (1) (c) Zakona o azilu koji propisuje da se uzimaju u obzir položaj i lične okolnosti tražitelja azila, uključujući spol i dob, kako bi se na osnovu ličnih okolnosti tražitelja azila procijenilo predstavljaju li postupci i djela, kojima je bio ili bi mogao biti izložen, progon ili tešku povredu.

2. Ankete među stanovništvom

71. Članom 11. stav 2. propisana je obaveza stranaka da sprovode istraživanja među stanovništvom na osnovu podataka koji su ciljani statistički uzorak kako bi se mogli lako generalizirati za veći broj stanovništva. Strane su dodatno obavezne da u redovnim intervalima sprovode istraživanja kako bi se horizontalnim praćenjem događaja procijenila rasprostranjenost i trendovi svih oblika nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom.
72. GREVIO pozdravlja pokretanje izvjesnog broja anketa među stanovništvom u periodu od 2013. do 2018. godine sa fokusom na nasilje nad ženama i nasilje u porodici, na teritorijama Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. One uključuju anketu iz 2013. godine o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH te anketu iz 2018. godine koju je vodio OSCE o dobrobiti i sigurnosti žena u Bosni i Hercegovini⁵⁰. Anketa o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini je provedena i objavljena od strane Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine u saradnji sa entitetskim gender centrima, a provedena je na reprezentativnom uzorku od 3 300 žena starosne dobi između 18 i 75 godina (2 113 u Federaciji Bosne i Hercegovine i 1 187 u Republici Srpskoj). Anketa je pokrenula pitanje fizičkog, psihičkog, seksualnog i ekonomskog nasilja u kontekstu nasilja od strane intimnog partnera kao i van konteksta nasilja u porodici. Nadalje, GREVIO pozdravlja činjenicu da je definicija nasilja iz ankete usklađena sa Istanbulskom konvencijom. OSCE-ova anketa o dobrobiti i sigurnosti žena u Bosni i Hercegovini se nadovezala na rezultate ankete o rasprostranjenosti iz 2013. godine i obuhvatila je psihičko nasilje (uključujući ekonomsko nasilje), fizičko i seksualno nasilje, uključujući ono iz rata, seksualno uznemiravanje i proganjanje. Iako se dvije ankete ne mogu upoređivati usljed različitih metodologija, različitih tehnika uzorkovanja, te kontekstualno specifičnih pitanja iz ankete 2013. godine, one omogućavaju identificiranje sličnih obrazaca u smislu rasprostranjenosti, percepcije i stavova, posljedice nasilja i prijave, razloga za nepodnošenje prijave i iskustvu žrtava u oblasti zaštite. GREVIO nadalje primjećuje da je anketa iz 2018. takođe ispitala uticaj sukoba na rodnozasnovano nasilje. GREVIO posebno pozdravlja činjenicu da je anketa iz 2018. godine identifikovala rasprostranjenost rodno zasnovanog nasilja među ženama koje pripadaju posebno marginaliziranim grupama ili onim u nepovoljnom položaju poput Romkinja, raseljenih lica i izbjeglica, žena iz ruralnog područja, samohranih majki i žena sa invaliditetom⁵¹.
73. Konačno, GREVIO je također obaviješten da je 2021. godine provedena pilot anketa o rasprostranjenosti rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine koja je, između ostalog, pokrenula pitanje seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu, nasilja od strane intimnog partnera i povjerenja žena u javne institucije.
74. GREVIO naglašava da je cilj člana 11. stav 2. da putem redovnih anketa pristupi informacijama o rasprostranjenosti svih vidova nasilja nad ženama koji su obuhvaćeni Istanbulskom konvencijom. GREVIO stoga primjećuje da navedene ankete nisu obuhvatile

⁵⁰ Vidjeti OSCE anketu o nasilju nad ženama: Bosna i Hercegovina, 2019.

⁵¹ Ova anketa je dio prve reprezentativne ankete provedene za Južnoistočnu Evropu i Istočnu Evropu i temelji se na metodologiji iz ankete „Nasilje nad ženama“ koja je provedena širom EU 2014. godine od strane Agencije EU za osnovna prava (FRA).

pitanje vidova nasilja kao što je prisilni brak, prisilna sterilizacija, prisilni abortus i genitalno sakaćenje žena. Iako su ovi vidovi nasilja manje rasprostranjeni u Bosni i Hercegovini, GREVIO je dobio informacije koje upućuju da je bilo slučajeva genitalnog sakaćenja žena i prisilnog braka, te je stoga potrebno izvršiti procjenu rasprostranjenosti ovih vidova rodno zasnovanog nasilja.

75. **GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da u redovnim intervalima provode istraživanje među stanovništvom o rasprostranjenosti oblika nasilja nad ženama obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom koji do sada nisu istraženi, uključujući i one koji pogađaju grupe žena koje su u posebno nepovoljnom položaju. GREVIO dalje ohrabruje vlasti da osiguraju usklađene i uporedive metodologije kako bi se rezultati mogli porediti.**

3. Istraživanje

76. Član 11, stav 1b. Istanbulske konvencije propisuje obavezu članica da podrže istraživanja, s obzirom na to da je od suštinskog značaja da svoje politike i mjere za sprječavanje i borbu protiv svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom baziraju na najsavremenijim istraživanjima i znanjima u ovoj oblasti. Kao ključni element kreiranja politike zasnovane na dokazima, istraživanje može značajno doprinijeti poboljšanju svakodnevnog, stvarnog odgovora pravosuđa, službi za podršku i agencija za provođenje zakona na nasilje nad ženama i nasilje u porodici⁵².
77. Brojni istraživački projekti se provode na temu nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini, obuhvativši teme kao što su: troškovi nasilja u porodici; prikupljanje administrativnih podataka u oblasti nasilja nad ženama; analiza sudske prakse u slučajevima nasilja u porodici sa osvrtom na kazne koje su izrečene te primjenu olakšavajućih i otežavajućih okolnosti; sekundarna viktimizacija žrtava rodno zasnovanog nasilja; provedba zaštitnih mjera; izvještavanje medija o nasilju nad ženama; i nasilje nad ženama u politici. GREVIO posebno pozdravlja istraživanje koje se posvetilo rodno zasnovanom nasilju kojem su izložene žene koje su posebno ugrožene, poput žena sa invaliditetom, LGBTI žena i Romkinja, uključujući i brak sa djecom⁵³. Knjiga sudske prakse u predmetima silovanja i seksualnog uznemiravanja je također izrađena i koristi se za obuku sudija i tužitelja⁵⁴. Kako navode vlasti, u toku je istraživanje slučajeva femicida i priprema relevantnog institucionalnog odgovora sa ciljem da se Vijeću ministara predloži uspostavljanje praćenja femicida, što GREVIO snažno pozdravlja.
78. Pored toga, na nivou Federacije Bosne i Hercegovine potrebno je podsjetiti na anketu iz 2018. godine, a to je anketa o procjeni uticaja provedbe zaštitinih mjera na osnovu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine. Ova anketa je provedena iz

⁵² Izvještaj o donošenju Konvencije, stav 77.

⁵³ Vidjeti analizu u poglavlju 1, član 4 ovog izvještaja.

⁵⁴ Knjiga prakse za postupanje u predmetima silovanja iz sudske prakse Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Atlantska inicijativa, 2019. dostupno na <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/PRESS-Benchbook-for-consideration-of-the-criminal-offence-of-rape-in-the-caselaw-of-Bosnia-and-Herzegovina1.pdf>

donatorskih sredstava, u saradnji s kantonalnim Centrom za socijalni rad Sarajevo i Gender centrom Federacije Bosne i Hercegovine sa fokusom samo na kanton Sarajevo, za period od 2013. do 2017. godine. U njoj se nalaze informacije o karakteristikama žrtava i počinitelja nasilja kada su izdate zaštitne mjere i ima za cilj da identificira uticaj koji pojedinačne zaštitne mjere imaju na ponavljanje radnji nasilja, kao i da identificira probleme koji se javljaju u implementaciji ovih mjera. GREVIO je također obaviješten da je 2018. godine VSTV proveo posebnu anonimnu anketu na uzorku od 969 sudija, nesudskog osoblja, advokata, tužitelja, vještaka i notara radi procjene položaja pravosuđa u odnosu na rodnu ravnopravnost i razne rodno zasnovane predrasude. Analiza rezultata ankete pokazuje da većina učesnika ankete smatra da svijest u pravosuđu o rodnoj ravnopravnosti treba da bude poboljšana.

79. GREVIO pozdravlja širok opseg istraživanja koja se redovno provode, napominjući da je istraživanje pružilo koristan uvid u specifične aspekte nasilja nad ženama. Međutim, GREVIO napominje da je većina istraživačkih projekata finansirana sredstvima međunarodnih donatora, a provodile su ih nevladine i međunarodne organizacije uz malu finansijsku podršku ili strateške prioritete vlasti u Bosni i Hercegovini. Nadalje, navedene studije su uglavnom fokusirane na nasilje u porodici i samo marginalno pokreću pitanje drugih oblika nasilja nad ženama, koji su podjednako važni iako statistički manje rasprostranjeni. GREVIO također izražava zabrinutost što se čini da politike ne koriste stručnost i nalaze takvih istraživanja, ne koriste prikupljene informacije i da nije pokrenuto istraživanje za evaluaciju postojećih politika u oblasti borbe protiv nasilja nad ženama i stepen njihove implementacije. Konačno, važno područje koje se ne smije zaboraviti s obzirom na štetan uticaj koji ima na djecu koja su svjedoci nasilja u porodici.
80. **GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da pojačaju napore za podršku istraživanjima, uključujući i finansijsku podršku za:**
- a) **Istraživanja svih vidova nasilja nad ženama, uključujući one koji se trenutno ne istražuju i uticaja koji nasilje u porodici ima na djecu; i**
 - b) **Istraživanja koja imaju za cilj da izvrše procjenu postojećih politika i zakonskih mjera kao i stepen njihove provedbe.**

III. Prevencija

81. Ovo poglavlje sadrži niz općih i konkretnijih obaveza u oblasti prevencije. One uključuju mjere rane prevencije, kao što su promjena društvenih i kulturnih obrazaca ponašanja žena i muškaraca, eliminacija predrasuda i rodni stereotipi, te mjere koje uključuju cijelo društvo, uključujući dječake i muškarce, u postizanje rodne ravnopravnosti i prevenciju nasilja nad ženama. Uključuje i konkretne preventivne mjere kao što su podizanje svijesti i provođenje kampanja, osiguravanje adekvatne obuke svih profesionalaca, obuka u školama i drugim sredinama, i na kraju, ali ne i najmanje važno, mjere kao što su programi za prestupnike za sprječavanje dalje viktimizacije.

A. Podizanje svijesti (član 13.)

82. Izvještaji pokazuju da se samo 32% žena sjeća da su vidjele ili čule kampanje za podizanje svijesti koje se osvrću na nasilje nad ženama, što je znatno ispod EU prosjeka od 50%⁵⁵. Informacije koje su obezbijedile vlasti o vođenju kampanja podizanja svijesti prokazuju da se one obično sprovode periodično unutar „16 dana aktivizma“, međunarodne kampanje protiv nasilja nad ženama i djevojčicama, koja se vodi svake godine od 25. novembra, Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, do 10. decembra, Dana ljudskih prava. GREVIO prepoznaje da su tokom „16 dana aktivizma“ sprovedene mnoge aktivnosti uključujući konferencije, okrugle stolove, ulične kampanje, video kampanje i nastupe u medijima⁵⁶. Ipak, GREVIO naglašava važnost osiguravanja održivih, dugoročnih kampanja podizanja svijesti kako bi se ostvarili značajni rezultati među stanovništvom. Ovo bi pomoglo svim pripadnicima društva u prepoznavanju različitih oblika nasilja nad ženama, oglašavanju protiv istog i podržavanju žrtava.
83. Pojedine kampanje podizanja svijesti vlasti sprovode zajedno sa nevladinim i međunarodnim organizacijama, i mnoge kampanje sprovodi civilno društvo na vlastitu inicijativu. Inicijative za podizanje svijesti na koje se pozivaju vlasti, a koje su sprovedene tokom 2018. i 2019. godine, odnosile su se na implementaciju Istanbulske konvencije, okupljanje institucijskih aktera i civilnog društva te razmjenu najboljih praksi. Također su savladali važan aspekt višesektorske saradnje vlasti i nevladinih organizacija u rješavanju slučajeva nasilja u porodici. U području seksualnog nasilja i uznemiravanja, jednu kampanju je sprovedlo civilno društvo, kojom su skrenuli pažnju na ovaj oblik nasilja. Iako pozdravlja ovakve napore, GREVIO smatra da su se kampanje podizanja svijesti najvećim dijelom fokusirale na nasilje u porodici. Veoma malo ili nimalo pažnje pri podizanju svijesti je posvećeno drugim oblicima nasilja, poput silovanja, seksualnog uznemiravanja, genitalnog sakaćenja žena, prinudnog braka ili digitalne dimenzije nasilja nad ženama, unatoč jasnim indikacijama da su prisutni u društvu. Ohrabrujuće je to što je civilno društvo sprovedlo nekoliko kampanja podizanja svijesti sa ciljem osnaživanja preživjelih žrtava seksualnog nasilja u ratnom periodu, s obzirom na društvenu stigmiju povezanu sa ovakvim oblicima nasilja.
84. Geografski domet kampanja također se mora usavršiti budući da je GREVIO obaviješten o samo jednoj kampanji podizanja svijesti koja je sprovedena u Brčko distriktu. Nedostatak senzibilizacije stanovništva za ove oblike nasilja nad ženama i dostupnih mehanizama zaštite, kao i nedostatak usluga podrške u ovoj regiji posebno zabrinjava GREVIO jer dovodi do izolacije žrtava i nekažnjivosti počinitelja.
85. GREVIO dalje napominje da se, uz nekoliko izuzetaka, kampanje podizanja svijesti nisu dotakle temeljnih patrijarhalnih i stereotipnih stavova te druge nisu prisvojile razumijevanje prema nasilju nad ženama iz rodne perspektive. Na primjer, jedna od novijih

⁵⁵ Vidjeti OSCE anketu o nasilju nad ženama, dobrobit i sigurnost žena, OSCE, str. 62.

⁵⁶ Ove kampanje uključuju: „Kampanju život bez nasilja“, „Bijela traka – Muškarci kažu ne nasilju nad ženama“, „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, te „Narandžasti autobus . Zaustavimo nasilje!“

kampanja koju vode državne vlasti i koja se sastoji od video-snimaka sa ciljem sprečavanja nasilja u porodici, naizgled identificira alkoholizam, upotrebu droga i ekonomske poteškoće kao izvor nasilnog ponašanja. GREVIO u tom pogledu smatra da su prije nejednaki odnosi moći između spolova te potčinjavanje žena, uz patrijarhalne stavove i stereotipno prikazivanje žena, uzroci ovakvog oblika nasilja i to treba razmatrati. Dok alkohol i droge mogu pogoršati ili izazvati nasilje, oni nisu izvor problema. S druge strane, GREVIO pozdravlja vođenje obećavajućeg projekta u pojedinim školama u oblasti obrazovanja pod nazivom „Young Men’s clubs“, koji se dotiče dječaka i usmjeren je prema dekonstrukciji rodnih stereotipa. Također pozdravlja kampanje koje imaju za cilj povećanje vidljivosti ženskih kandidata na općim izborima u Bosni i Hercegovini 2018. godine.

86. Uprkos izvještajima koji dokumentuju da žene koje su, ili bi mogle biti, izložene međusektorskoj diskriminaciji, kao što su žene iz ruralnih područja, žene sa invaliditetom, Romkinje i migranti, nemaju potrebne informacije o mehanizmima zaštite i uslugama podrške u domenu nasilja nad ženama, GREVIO je obaviješten o samo jednom projektu koji je implementiran od strane vlasti koji je usmjeren na njih. Ono što je vrijedno spomenuti je da je preko 100 žena koje pripadaju ranjivim grupama, poput žena iz ruralnih sredina i Romkinja, učestvovalo u radionici koja je imala za cilj da ih osnaži i informiše o dostupnim uslugama podrške u oblasti nasilja u porodici. Izvještaj nevladinih organizacija u sjeni naglašava da je informativni materijal o nasilju nad ženama prilagođen potrebama takvih grupa intenzivno razvijen; međutim, to nije dovoljno.
87. Konačno, GREVIO smatra da se čini da uticaj kampanja podizanja svijesti koje su do sada sprovedene još uvijek nije izmjereno.
88. **GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da redovno promoviraju dugoročne kampanje podizanja svijesti kako bi se među stanovništvom podigla svijest o različitim manifestacijama svih oblika nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom, pored nasilja u porodici, uključujući saradnju sa organizacijama za prava žena, na svim dijelovima teritorije, uključujući Brčko distrikt. Ove kampanje treba da se osvrnu na osnovne patrijarhalne i stereotipne stavove prema ženama te da prikazuju razumijevanje nasilja nad ženama iz rodne perspektive. Vlasti bi posebno trebalo da sprovode kampanje podizanja svijesti o nasilju nad ženama usmjerene na žene koje se izložene višestrukoj diskriminaciji, kako bi im pružili informacije o njihovim pravima i uslugama podrške koje su im dostupne.**

B. Obrazovanje (član 14.)

89. Stavovi, uvjerenja i obrasci ponašanja formiraju se vrlo rano u životu. Obrazovne institucije bi stoga trebale igrati važnu ulogu u promoviranju jednakosti između žena i muškaraca i ljudskih prava. Stoga član 14. zahtijeva izradu nastavnih materijala koji promovišu ravnopravnost žena i muškaraca, nestereotipne rodne uloge, međusobno poštovanje, nenasilno rješavanje sukoba u međuljudskim odnosima, pravo na lični

integritet i koji informiše učenike o različitim oblicima rodnog ponašanja zasnovanog na nasilju nad ženama.

90. Budući da su obrazovne politike u direktnoj nadležnosti entiteta, a u slučaju Federacije Bosne i Hercegovine i kantona, one variraju u zemlji. Kao rezultat toga, ne postoji jedinstven pristup ili standardni udžbenici koji se bave temama obuhvaćenim članom 14. Istanbulske konvencije. GREVIO napominje da Ministarstvo civilnih poslova na državnom nivou nema ulogu osiguravanja/predlaganja osnovnog, jedinstvenog pristupa, iako GREVIO smatra da bi to bilo nužno.
91. U Republici Srpskoj ne postoje posebni obrazovni kursevi o ravnopravnosti muškaraca i žena, nestereotipnim rodnim ulogama ili o drugim pitanjima koja se obrađuju u članu 14. konvencije. Prema indikacijama civilnog društva, Strategija obrazovanja Republike Srpske za period 2016 – 2021. godine nije obuhvatila nastavu o rodnoj ravnopravnosti niti eliminaciju rodnih stereotipa iz udžbenika, što se do danas čini problematičnim⁵⁷. Neki aspekti nenasilnog ponašanja i komunikacije, seksualnog nasilja, rodne ravnopravnosti i načina sigurnog korištenja interneta mogu se obrađivati na časovima razredne nastave, u zavisnosti od učitelja. U osnovnoškolskom i u srednjoškolskom obrazovanju također se predaje predmet Demokratija i ljudska prava. Što se tiče visokog obrazovanja, vlasti su obavijestile GREVIO da je u saradnji sa univerzitetima organizirana ljetna škola o rodnoj ravnopravnosti. Štaviše, Fakultet političkih nauka u Banjaluci uveo je izborni predmet o rodnim studijama i predmet „Društveni rad i nasilje u porodici“ koji se fokusira na koordiniran odgovor na nasilje u porodici.
92. U Federaciji Bosne i Hercegovine, državni izvještaj se odnosi na školski predmet „Zdravi stilovi života“ koji obuhvata, između ostalog, nenasilnu komunikaciju, inkluziju, poštovanje različitosti i razvoj pozitivnih stavova i vrijednosti. Izvještaji se odnose i na niz *ad hoc* projekata sprovedenih u pojedinim kantonima o prevenciji rodno zasnovanog nasilja i rodnih stereotipa u osnovnim i srednjim školama, prvenstveno od strane nevladinih organizacija⁵⁸. Jedan od takvih projekata bio je i program „Young Men’s Club“⁵⁹ te organizacija obuke za uspostavljanje „vršnjačkih prosvjetitelja“ čija je uloga da osiguraju sprečavanje rodno zasnovanog nasilja među učenicima. Što se tiče visokog obrazovanja, u Centru za interdisciplinarnu studije Univerziteta u Sarajevu uvedene su rodne studije. Kada su u pitanju školski udžbenici, na inicijativu Ministarstva obrazovanja Federacije Bosne i Hercegovine poduzeti su određeni koraci za njihovo usklađivanje u kantonima Federacije Bosne i Hercegovine. U ovom procesu, u principu, potvrđena je usklađenost sa Zakonom o ravnopravnosti spolova i principima rodne ravnopravnosti. Štaviše, Agencija za ravnopravnost spolova na državnom nivou dala je preporuku Ministarstvu obrazovanja Federacije Bosne i Hercegovine za reviziju i zamjenu udžbenika koji se trenutno koriste u osnovnim i srednjim školama u Federaciji Bosne i Hercegovine, a koji sadržavaju rodne

⁵⁷ Vidjeti Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli, Alternativni izvještaj NVO u Bosni i Hercegovini prema grupi GREVIO, str. 62.

⁵⁸ Vidjeti konačni izvještaj o provedbi Okvirne strategije za provedbu Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije) u Bosni i Hercegovini (2015–2018), str. 21.

⁵⁹ Vidjeti analizu u poglavlju 3, član 13.

stereotipe, jer je to identificirano kao značajan problem. Međutim, čini se da ova preporuka tek treba da se implementira u potpunosti.

93. U Brčko distriktu čini se da na svim nivoima obrazovanja ne postoji posvećeni kurs koji bi se bavio svim pitanjima iz člana 14. Konvencije. Rodna ravnopravnost se, u principu, promiče na časovima predmeta „Životne vještine i stavovi“ i „Demokratija i ljudska prava“, kao i u okviru časa odjeljske nastave, međutim, GREVIO-u nisu dostavljeni dodatni detalji.
94. **GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine, uz puno poštovanje njenog ustava, da istraže zajednički osnovni pristup obrazovnim politikama o temama obuhvaćenim članom 14. istanbulske konvencije, koristeći postojeće strukture saradnje kako bi diskutovali o zajedničkim ciljevima. GREVIO, također, potiče vlasti da na svim nivoima obrazovanja, u svim dijelovima Bosne i Hercegovine uvedu obavezne kurseve i nastavne materijale o ravnopravnosti žena i muškaraca, pozitivnim rodnim odnosima, međusobnom poštovanju, nenasilnom rješavanju sukoba u međuljudskim odnosima, nasilju nad ženama i pravu na lični integritet, s ciljem sprečavanja rodno zasnovanog nasilja nad ženama i promovisanja ravnopravnosti između žena i muškaraca. Paralelno s tim, treba revidirati nastavne planove i programe te udžbenike u cilju otklanjanja negativnih stereotipa o ženama i djevojčicama.**

C. Obuka stručnjaka (član 15.)

95. Standard postavljen članom 15. Istanbulske konvencije se odnosi na sistematske početne i interne obuke za nadležne stručnjake koji se bave žrtvama odnosno počiniteljima svih djela nasilja. Obuka koja je potrebna mora obuhvatiti sprečavanje i otkrivanje takvog nasilja, ravnopravnost između žena i muškaraca, potrebe i prava žrtava, kao i sprečavanje sekundarne viktimizacije.
96. Sve u svemu, GREVIO primjećuje da vlasti Bosne i Hercegovine prepoznaju potrebu za jačanjem obuka o sprečavanju, zaštiti i procesuiranju nasilja nad ženama. Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i Brčko distrikta, posebno, propisuju obavezu kontinuirane obuke o nasilju u porodici za sudije i tužitelje, a strategije na entitetskom nivou na temu nasilja u porodici predviđaju obuku kako konkretan strateški cilj. Poduzeti su značajni koraci ka vršenju obuka za različite kategorije stručnjaka kao što je opisano dole u tekstu. GREVIO pozdravlja posebno činjenicu da je 1 211 stručnih lica iz policije, centara za socijalni rad i pravosuđa prošlo obuku o višesektorskoj saradnji i koordiniranom odgovoru na nasilje nad ženama te o standardima Istanbulske konvencije. Nadalje, istovremeno su izrađeni priručnici o višesektorskom odgovoru na nasilje u porodici⁶⁰. Uprkos tome, jasno je da je obuka koja je provedena usmjerena gotovo isključivo na nasilje u porodici, i da pažnja nije gotovo nimalo usmjerena na druge ozbiljne vidove nasilja. Nadalje, potrebe za obuku se često iskazuju putem *ad hoc* projektnih kurseva na dobrovoljnoj bazi koje vode civilno društvo i međunarodne organizacije, a finansiraju

⁶⁰ Vidjeti Državni izvještaj, str. 39.

međunarodni donatori te stoga nije osiguran njihov kontinuitet⁶¹. Još jedan problem na koje je ukazalo civilno društvo su poteškoće u prevazilaženju ustaljenih stereotipa i patrijarhalne kulture.

97. Što se tiče obuke policijskih službenika, policijske akademije uključuju Uvod u nasilje u porodici u nastavni program za buduće policijske službenike. U slučaju Republike Srpske to, između ostalog, uključuje način na koji intervenirati tokom poziva, voditi intervju i prikupljati dokaze. Obuke se provode vrlo malo ili gotovo nikako u vezi sa ozbiljnim vidovima nasilja nad ženama kao što je proganjanje, seksualno uznemiravanje, genitalno sakaćenje žena, prisilni brak ili drugi vidovi nasilja. Redovna interna obuka na temu nasilja u porodici je dostupna i provodi se većinom u saradnji sa specijaliziranim organizacijama za ženska prava i međunarodnim organizacijama. Ona se međutim provodi na dobrovoljnoj bazi pa kao takvoj joj ne pristupe svi policijski službenici koji dolaze u kontakt sa žrtvama nasilja u porodici. Civilno društvo je naglasilo postojanje otpora među službenicima na nižim pozicijama kada su u pitanju ovi kursevi jer ih mnogi smatraju nerelevantnim ili neinteresantnim za svoj posao⁶². Pravidnici koji detaljno opisuju postupak koji provodi policija u slučajevima nasilja u porodici su izdati na entiteskom nivou. Međutim nisu doneseni protokoli ili smjernice ni u Entitetima niti u Brčko distriktu koji bi usmjeravali službenike u proceduru po pitanju nasilja nad ženama. U tom pogledu, GREVIO naglašava da su takvi protokoli od ključne važnosti za brz i adekvatan odgovor policijskog službenika, izbjegavanje sekundarne traumatizacije i sveobuhvatnog prikupljanja dokaza⁶³. GREVIO primjećuje da nedostatak sistematične i obavezne obuke za pripadnike organa za provođenje zakona u vezi sa svim vidovima nasilja nad ženama ima ozbiljne posljedice na odgovor na takvo nasilje kao i na krivične istrage, uključujući manji broj prijava, odgode u vođenju istraga ili propuštanje svega toga⁶⁴, kao i ograničenu upotrebu hitnih mjera zaštite⁶⁵.
98. GREVIO takođe primjećuje nedostatak dovoljnog održivog broja početnih i internih obuka za tužitelje i sudije u pogledu nasilja u porodici i nasilja nad ženama iz perspektive roda. Početna obuka za sudije i tužitelje u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj se veže za rodnu ravnopravnost u pravosudnim institucijama i stereotipe, ali ne i za nasilje nad ženama. Interna obuka se provodi na dobrovoljnoj bazi, i pokriva samo neke aspekte nasilja u porodici i silovanje, kao i seksualno nasilje u ratu. GREVIO pozdravlja posebno obuke koje provode NVO u vezi sa otežavajućim i olakšavajućim okolnostima u slučajevima nasilja u porodici i smatra da je ovo pitanje o kojem treba da se raspravlja redovno i sistematično, a ne na *ad hoc* bazi. Nedostatak rezultata obuka po mišljenju grupe GREVIO se vidi u izvjesnom broju tužilačkih i sudskih praksi: široko rasprostranjena upotreba sporazuma o priznanju krivice te kazneni nalozi u slučajevima rodno zasnovanog nasilja što vodi ka veoma blagim kaznama za počinitelje; istrage se obustavljaju nakon što žrtva povuče svoju izjavu zbog nedostatka dokaza; široka upotreba uslovnih osuda

⁶¹ Vidjeti Državni izvještaj, str. 35

⁶² Vidjeti Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli, Alternativni izvještaj NVO u Bosni i Hercegovini prema grupi GREVIO, str. 67

⁶³ Vidjeti analizu poglavlja VI, član 50. o posljedicama nedovoljne obuke o nasilju nad ženama i i nalaz s tim u vezi.

⁶⁴ Vidjeti analizu poglavlja VI, član 50. o posljedicama nedovoljne obuke o nasilju nad ženama i i nalaz s tim u vezi.

⁶⁵ Vidjeti analizu poglavlja VI, član 51. o posljedicama nedovoljne obuke o nasilju nad ženama i i nalaz s tim u vezi.

uključujući i predmete ozbiljnog nasilja u porodici i one u kojima je počinitelj povratnik u djelo; te korištenje zaštitnih mjera kao što su zabrana proganjanja i uznemiravanja kao alternativu krivičnim sankcijama⁶⁶. Slični nalazi se primjenjuju i u odnosu na procesuiranje i sankcionisanje seksualnog nasilja u ratu⁶⁷. GREVIO pozdravlja izradu Knjige sudske prakse i vodiča za slučajeve nasilja u porodici za sudije od strane vijeća sudija i civilnog društva, sa ciljem da se integriše rodno razumijevanje nasilja nad ženama/nasilja u porodici i eliminišu rodnozasnovani stereotipi⁶⁸. Također je izrađen priručnik za procesuiranje seksualnog uznemiravanja kojim se poziva pravosuđe na korištenje Istanbulske konvencije. Što se tiče obuke koju osigurava Vijeće Evrope, tu je i HELP kurs o nasilju nad ženama i nasilju u porodici koji su pohađali najmanje 53 advokata u Bosni i Hercegovini.

99. U izvještajnom periodu, održan je ograničen broj obuka za osoblje Centara za socijalni rad i one su se isključivo fokusirale na nasilje u porodici o tome kako primiti žrtvu, voditi evidenciju i raditi u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici. Ovu obuku primarno osigurava civilno društvo. Vlasti Republike Srpske prepoznaju da je obuka o silovanju i seksualnom nasilju umnogome potrebna za ovu kategoriju stručnih lica budući da se ove žrtve puno razlikuju od žrtava nasilja u porodici. Uopšteno govoreći, značajan nedostatak na koji je ukazao GREVIO u ovom izvještaju u vezi sa pomoći koju pružaju Centri za socijalni rad, ukazuju na potrebu da se značajno umnože i ojačaju naponi u obukama za ove kategorije stručnih lica.
100. Što se tiče medicinskog osoblja, početna obuka za doktore u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj ne obuhvata detektovanje i tretiranje nasilja nad ženama, ali su održane neobavezne interne obuke za detektovanje, psihosocijalnu pomoć i tretiranje nasilja u porodici i silovanje (u Federaciji Bosne i Hercegovine uključuju i seksualno nasilje u ratu)⁶⁹.
101. Što se tiče službenika koji rade u oblasti azila, u poglavlju VII ovog izvještaja analizirana je potreba za snažnijom i specijaliziranom obukom radnika u azilu na temu rodno zasnovanog nasilja kako bi se osigurala dosljedna primjena rodno osjetljivog tumačenja zahtjeva za zaštitom.
102. Obuka o rodno zasnovanom nasilju, rodnoj ravnopavnosti i rodno osjetljivom budžetiranju je dostupna na godišnjoj osnovi, ali se ona vrši na dobrovoljnoj bazi za državne službenike iz državnih institucija. Nadalje, Agencija za državnu službu Bosne i Hercegovine na redovnoj osnovi organizira obuku o sprečavanju seksualnog uznemiravanja i rodno zasnovanog nasilja na radnom mjestu za državne službenike državnih institucija. GREVIO, nadalje pozdravlja obuke za uposlenike javnih institucija koji pomažu nezaposlenim osobama. Ova obuka se fokusirala na identificiranje žrtava nasilja u

⁶⁶ Vidjeti analizu poglavlja 6, član 50. ovog izvještaja.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Vidjeti knjigu sudske prakse za nasilje u porodici, procjena predmeta u Bosni i Hercegovini 2014.

⁶⁹ Za više informacija o protokolima i resursima koji su razvijeni u tom pogledu, vidjeti analizu poglavlja IV, član 20.

porodici i na koji način pružiti im podršku i pomoć u pronalaženju zaposlenja te pomoći njihovo osnaživanje.

103. U vezi sa obukama nastavnog osoblja o identificiranju rodno zasnovanog nasilja u školama, vlasti su pojasnile da u slučajevima sumnje na nasilje u porodici, nastavnici moraju da prate i reagiraju u skladu sa određenim protokolom, koji predviđa niz koraka, uključujući i obavještanje Centra za socijalni rad, psihologa i policije. U Federaciji Bosne i Hercegovine, određeni nastavnici su prošli obuku o nasilju u porodici, ali nije osiguran kontinuitet u obukama i one ne uključuju sve članove nastavnog osoblja.
104. Na kraju, kada se radi o novinarima i predstavnicima medija, obuku o etičkim principima izvještavanja o rodno zasnovanom nasilju su vodile međunarodne organizacije u urbanim i ruralnim područjima. Civilno društvo je također provelo obuku u 10 gradova Bosne i Hercegovine i pokrenulo natjecanje o rodno osjetljivom izvještavanju. Nadalje, važno je napomenuti da su novinari i pripadnici medija bili uključeni u izradu protokola i rad koordinacionih tijela za zaštitu i sprečavanje nasilja u porodici u kantonima Federacije Bosne i Hercegovine.
105. **GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da uvedu sistematsku i obaveznu početnu i internu obuku o svim oblicima nasilja nad ženama za relevantna stručna lica koja rade sa žrtvama ili počiniteljima, posebno za službenike za provođenje zakona, tužitelje ili sudije, osoblje centara za socijalni rad i medicinsko osoblje u skladu sa uslovima Istanbulske konvencije. Posebnu pažnju treba posvetiti prevazilaženju utvrđenih stereotipa i patrijarhalne kulture te osigurati kontinuitet i održivost takve obuke tako da se ne vezuje za projekat i ne bude zavisna od donatora odnosno donatorskih sredstava. Takvu obuku treba podržati protokolima i smjernicama koje postavljaju standarde koje stručna lica treba da prate u svom djelokrugu rada.**
106. **GREVIO, pored toga poziva vlasti Bosne i Hercegovine da izrade program obavezne početne i interne obuke za nastavno osoblje o različitim oblicima nasilja nad ženama i rodnoj ravnopravnosti, tako da imaju alate za adekvatno podučavanje ovih predmeta i da mogu detektirati djevojčice i dječake koji su pod rizikom te uputiti ih na odgovarajuće mehanizme podrške i zaštite.**

D. Programi preventivne intervencije i programi za rad s počiniteljima nasilja (član 16.)

1. Programi za počiniocce nasilja u porodici

107. Programi za počinitelje nasilja u porodici u Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distriktu su predviđeni zakonima o zaštiti od nasilja u porodici i posebnim pravilnicama, a u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj su klasificirani kao zaštitna mjera, dok se u Brčko distriktu klasificiraju kao kazna. Ovi

programi uključuju obavezni psihosocijalni tretman⁷⁰ i obavezno liječenje od zavisnosti od alkohola ili droga⁷¹. Dodatne programe vodi civilno društvo u formi grupa za samopomoć na dobrovoljnoj bazi uz donatorsku podršku, a vode ih i neki centri za socijalni rad. Čini se da su ovi dodatni programi urodili plodom i da su imali pozitivan uticaj na stope počinitelja povratnika u krivično djelo. GREVIO dalje primjećuje da u zatvorskim okruženjima nema programa za počinitelje.

108. Što se tiče obaveznog psihosocijalnog tretmana u skladu sa važećim zakonskim i podzakonskim aktima, njihov cilj je da se zaustavi i spriječi nasilje u porodici, te da se osigura da počinitelj prihvati odgovornost za svoje ponašanje i da ga promijeni. Ti programi se moraju provoditi u ustanovama primarne zdravstvene zaštite, uključujući i ustanove za mentalno zdravlje i usluge psihijatrijskog savjetovanja u saradnji sa centrima za socijalni rad, a treba da ih provode stručna lica poput doktora, psihijatarata i socijalnih radnika. Ovi programi se provode po naredbi suda, oni su obavezni i njihove troškove snose sudovi. Nadalje, ukoliko počinitelj propusti da pohađa ove programe može mu se izreći kazna. Obavezno liječenje od zavisnosti od alkohola ili droge se takođe provodi po naredbi suda i predviđeno je u slučajevima počinitelja koji počine nasilje u porodici pod uticajem alkohola ili droga. Ovaj program liječenja se provodi u gore navedenim ustanovama od strane stručnih lica, a cilj im je da spriječe počinjenje nasilja u porodici u budućnosti.

109. GREVIO pozdravlja korake koji su poduzeti na zakonodavnom nivou u vezi sa uspostavljanjem programa liječenja za počinitelje i uključenje mjera u strategije Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine koje imaju za cilj da ojačaju takve programe. Ipak, GREVIO ima nekoliko bojazni u vezi sa izuzetno niskim brojem obaveznih upućivanja od strane suda u takve programe u slučaju nasilja u porodici kao i u vezi sa obimom tih programa. Prema nagovještajima koje smo dobili od grupa za ženska prava, u Brčko distriktu nije bio nijedan slučaj obaveznog upućivanja u takve programe, a u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine je broj upućivanja veoma nizak, posebno kada se uporedi sa brojem prijava koje žrtve podnose policiji te brojem optužnica i presuda⁷². GREVIO primjećuje da to upućuje na potrebu za održivom obukom za sudije (te za stručna lica koje takve programe mogu predložiti sudijama)⁷³ na temu važnosti korištenja tih alata u sprečavanju povratka u djelo nasilja u porodici. Što se tiče obima obaveznih programa liječenja, GREVIO pozdravlja činjenicu da Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici i podzakonski akti upućuju na promjene u ponašanju te prihvatanje odgovornosti za radnju počinioca. Međutim, GREVIO smatra da bi bilo korisno konkretno navesti da ispitivanje i provjeravanje stavova počinitelja i njihovih uvjerenja prema ženama mora činiti sastavni dio programa za počinioce. Prema naznakama civilnog društva i informacijama koje su dostavile vlasti, gore navedeni programi za počinitelje se u najvećoj

⁷⁰ Iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta, čl. 9 i 14 (FBiH), 23 i 27 (RS) i 17 i 23 (BD).

⁷¹ Iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta, čl. 9 i 15 (FBiH), 23 i 28 (RS) i 17 i 28 (BD).

⁷² Na primjer, u Republici Srpskoj u toku 2018. godine samo 36 muških počinitelja je bilo obavezano na psihosocijalni tretman, dok je iste godine policija primila 1 012 prijava nasilja u porodici, podneseno 200 optužnica, a 111 počinitelac osuđen za nasilje u porodici.

⁷³ Ovo je slučaju u Brčko distriktu.

mjeri fokusiraju na prevazilaženje problema u mentalnom zdravlju i zavisnosti putem medicinskog tretmana. GREVIO naglašava u tom pogledu da nasilno ponašanje nije bolest – to je kriminalno i antisocijalno ponašanje prouzrokovano nejednakim odnosom moći između muškarca i žene. Prevazilaženje zavisnosti i problema mentalnog zdravlja, iako je korisno, neće samo po sebi okončati nasilje nad ženama jer je ono primarno vezano za stavove i uvjerenja o ženama. Nadalje, vlasti su jasno prepoznale da su kapaciteti centara za mentalno zdravlje nedovoljni za provedbu takvih programa. Iako je provedena neka vrste obuke, uključujući i donatorska sredstva, ovo je još uvijek nedovoljno. Na kraju, izvještaji naglašavaju kako programi za počiniocce primenjuju različite metodologije te stoga nisu usklađeni i nije osigurana saradnja sa institucijama koje pružaju usluge podrške žrtvama, uključujući sigurne kuće, i civilnim društvom⁷⁴.

110. Što se tiče finansijskih sredstava dostupnih za ove programe, kako navode vlasti, praksa traženja od sudova da odrede naknadu troškova se pokazala problematičnom, GREVIO pretpostavlja da je to jedan od razloga niskog broja sudskih upućivanja. Na kraju, što se tiče procjene ovih programa i njihovog ishoda, vlasti su obavile istraživanje o uticaju zaštitnih mjera, uključujući psihosocijalni tretman i obavezan tretman zavisnosti od alkohola i droge, na primjeru mjera izrečenih u periodu od pet godina u jednom od kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ono je pokazalo da je stopa povratka u krivično djelo smanjena kada je počinitelj pohađao psihosocijalni tretman⁷⁵.

111. **GREVIO snažno ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da se programi za počinitelje fokusiraju na psihosocijalni tretman. Takav tretman treba da se fokusira na ispitivanje stavova i uvjerenja počinitelaca prema ženama i da stave fokus na njihovu odgovornost za počinjeno nasilje, sa ciljem da se ostvare promjene u ponašanju. GREVIO nadalje snažno ohrabruje vlasti da:**

- a. **Osiguraju da takvi programi garantuju sigurnost, podršku i ljudska prava žrtava i da se programi sastavljaju u bliskoj koordinaciji sa službama za pružanje specijalizirane podrške žrtvama;**
- b. **Izrade zajednički minimum standarda za primjenu na programe za počinitelje, u skladu sa načelima Istanbulske konvencije i prepoznatim najboljim praksama;**
- c. **Podignu svijest aktera u sektoru krivičnog pravosuđa o važnosti programa za počinitelje te da otklone sve prepreke finansijske i druge prirode koje *de facto* ometaju sudsko upućivanje; i**
- d. **Osiguraju obuku osoblja koje ima nadležnost za provođenje tih programa;**
- e. **Provedu nezavisnu procjenu programa za počinitelje sa ciljem da se provjeri da li je ostvaren njihov zamišljeni cilj.**

⁷⁴ Vidjeti konačni izvještaj o provedbi Okvirne strategije za provedbu Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u (Istanbulske konvencije) u BiH (2015–2018), str. 46

⁷⁵ Vidjeti državni izvještaj, str. 40.

2. Programi za seksualne prestupnike

112. Čini se da programi za seksualne prestupnike ne postoje u Bosni i Hercegovini, što GREVIO primjećuje sa zabrinutošću.
113. **GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu korake za ispunjenje uslova iz odredbe člana 16. stav 2. Istanbulske konvencije u vezi sa uspostavljanjem programa za seksualne prestupnike uzimajući u obzir najbolje prakse na međunarodnom nivou koje garantuju pristup utemeljen na ljudskim pravima.**

E. Učešće privatnog sektora i sredstava javnog informisanja (član 17.)

114. Iako poslodavci u privatnom sektoru moraju poštovati Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Zakon o radu i Krivični zakon kojima se zabranjuje seksualno uznemiravanje i drugi vidovi nasilja nad ženama koji se mogu pojaviti na radnom mjestu, GREVIO nije upoznat ni sa jednom konkretnom inicijativom da se poslodavci u privatnom sektoru uključe u sprečavanje nasilja nad ženama i pruže adekvatan odgovor na seksualno uznemiravanje na radnom mjestu. S druge strane, državne vlasti su ukazale na izvjestan broj inicijativa u javnim institucijama. Na primjer, „Smjernice za sprečavanje seksualnog i rodnozasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini” je izdao VSTV u cilju suzbijanja rodno zasnovanog nasilja i osiguranja rodne ravnopravnosti u pravosudnim institucijama. Nadalje, Vijeće ministara je usvojilo izvjestan broj stateških dokumenata i smjernica za sprečavanje i zaštitu od seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu u državnim institucijama, uključujući imenovanje specijalnog savjetnika za ovu oblast.
115. GREVIO pozdravlja činjenicu da državno zakonodavstvo zabranjuje da sredstva javnog informisanja, online i štampani mediji⁷⁶ emituju ili objavljuju sadržaj koji je diskriminatoran po raznim osnovama, uključujući spol, i propisuje upotrebu rodno osjetljivog jezika. Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine je nezavisno regulatorno tijelo koje postupa po žalbama iz ovog domena, a koje se odnose na kršenja zakona o komunikacijama. Prema državnom izvještaju samo jedan slučaj je saslušan pred Regulatornom agencijom u vezi sa kršenjem odredbi o zabrani diskriminacije na osnovu spola u kojem je emiteru izrečena novčana kazna u iznosu od 1 000 evra. Bez obzira na rečeno, izvještaji ukazuju na postojanje rodni stereotipa i seksističkog prikazivanja žena u sredstvima javnog informisanja i štampanim medijima Bosne i Hercegovine⁷⁷, o nasilju nad ženama se često izvještava senzacionalističkim naslovima i ne koristi se rodnoosjetljiv jezik⁷⁸. Nadalje, mediji izvještavaju o fizičkom i seksualnom

⁷⁶ Zakon o komunikacijama, Kodeks o audio-vizuelnom prikazivanju, Kodeks o reklamnoj komunikaciji te Kodeks za online i štampane medije.

⁷⁷ Vidjeti konačni izvještaj o provedbi Okvirne strategije za provedbu Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije) u Bosni i Hercegovini (2015–2018), str. 34 i Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli, Alternativni izvještaj NVO u Bosni i Hercegovini prema grupi GREVIO, str. 62.

⁷⁸ Vidjeti Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli, Alternativni izvještaj NVO u Bosni i Hercegovini prema grupi GREVIO, str. 62.

nasilju, dok se ne govori o drugim vidovima nasilja nad ženama⁷⁹. Na kraju, važno je napomenuti da Agencija za ravnopravnost spolova na državnom nivou zaprima brojne zahtjeve za istragu kršenja Zakona o rodnoj ravnopravnosti zbog medijskih sadržaja koji su puni stereotipa i mizoginije.

116. U odgovoru na ovakvo stanje, izvjestan broj instrumenata je izrađen kako bi usmjeravao medije/štampu. Vijeće za štampu u saradnji sa udruženjima novinara i gender centrima 2006. godine je izdalo „Preporuke za medije – tretman rodnih pitanja u medijima” promovisući, između ostalog, nestereotipno prikazivanje žena, rodnoosjetljiv jezik, podizanje svijesti o različitim vidovima rodno zasnovanog nasilja i njegovim posljedicama, jednakoj zastupljenosti žena na rukovodilačkim pozicijama u medijima. Agencija za ravnopravnost spolova na državnom nivou je također izdao preporuke 2017. godine o rodnom stereotipu i seksističkim stavovima i jeziku u medijima, obrađujući slične teme. Slično tome, na entitetskom nivou Gender centar Republike Srpske je donio „Smjernice i preporuke za društveno odgovorno izvještavanje u cilju borbe protiv nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja” kao i priručnik za rodno osjetljivo izvještavanje o nasilju nad ženama i nasilju u porodici. Izrađen je paket obuke za novinare i druge stručnjake i provedena je obuka za 270 stručnjaka iako na inicijativu međunarodne organizacije,⁸⁰ na temu odgovornog i etičkog izvještavanja o rodno zasnovanom nasilju. Nadalje tri fakulteta za žurnalistiku su trenutno u procesu testiranja i integrisanja u svoje programe kurseva o odgovornom izvještavanju o nasilju nad ženama. GREVIO pozdravlja ove inicijative koje treba sprovesti i dalje osnažiti.

117. Što se tiče učešća medijskih organizacija u izradi i provedbi politika o sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, predstavnik javnog emitera je uključen u rad ekspertske grupe Federacije Bosne i Hercegovine i predstavnici udruženja novinara Bosne i Hercegovine su pozvani da daju komentare i da učestvuju na sastancima koji se odnose na Strategije za zaštitu od nasilja u porodici Federaciji Bosne i Hercegovine tako da se čuju i integrišu i njihovi stavovi.⁸¹ Uprkos činjenici da je nasilje nad ženama u digitalnoj sferi proteklih nekoliko godina u porastu gdje se 60% poziva na SOS linije odnosi upravo na takvo nasilje, GREVIO nije upoznat da je pokrenuta ijedna inicijativa za uključivanje IKT kompanije za sprečavanje nasilja nad ženama u online sferi.

118. **GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da promoviraju uključivanje privatnog sektora, sektora komunikacijskih tehnologija i medija u izradu i provedbu politika za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama.**

⁷⁹ Vidjeti Istraživanje o medijskom izvještavanju o rodno zasnovanom nasilju nad ženama u BiH, UN Women, 2016, str. 5

⁸⁰ Vidjeti analizu pod član 15.

⁸¹ Vidjeti konačni izvještaj o provedbi Okvirne strategije za provedbu Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u (Istanbulske konvencije) u BiH (2015–2018), str. 35

IV. Zaštita i podrška

119. Poglavlje IV Istanbulske konvencije promovira višestruku, stručnu strukturu podrške usmjerenu na žrtvu za svaku ženu koja je izložena bilo kojem vidu nasilja iz Konvencije.

A. Opće obaveze (član 18.)

120. Član 18. Istanbulske konvencije propisuje izvjestan broj općih principa koje treba poštovati u pružanju općih i specijaliziranih usluga zaštite i podrške. Jedan od tih principa je da službe imaju integrisan i koordiniran pristup u radu sa svim relevantnim agencijama uzimajući u obzir odnos između žrtve, počinioca, djece i njihove šire društvene okoline. Za razmatranje kompleksnosti nasilja nad ženama potrebno je uspostavljanje sistema intervencija u koji su uključeni svi relevantni sektori, administrativni nivoi i akteri. Višesektorske i višeagencijske intervencije na državnom, regionalnom i lokalnom nivou su ključne za učinkovit i integrisan odgovor na sve vidove nasilja. Učinkovita koordinacija na lokalnom nivou je od posebne važnosti u smislu pružanja odgovora koji odgovara potrebama zajednice i osiguranja „sve-na-jednom-mjestu” usluga žrtvama.

121. Iako su vlasti u Bosni i Hercegovini poduzele važne korake ka uspostavljanju mehanizama saradnje između agencija i protokola na entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou u pogledu nasilja u porodici, GREVIO sa zabrinutošću primjećuje da mehanizmi i povezane usluge podrške nedostaju u odnosu na ostale vidove nasilja nad ženama.

122. Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine je propisano sklapanje protokola o saradnji između više agencija na općinskom nivou u kojima su uključeni svi stručnjaci koji mogu doprinijeti spečavanju nasilja u porodici i zaštiti žrtava, uključujući socijalne radnike, nastavnike, medicinsko osoblje, policiju, pravosuđe i NVO⁸². Nadalje član 37. propisuje obavezu uspostave koordinacionog tijela koje će koordinirati rad svih nadležnih institucija na provođenju ovog programa mjera. Prema informacijama koje smo dobili od vlasti, trenutno postoji 10 takvih protokola na kantonalnom nivou i 61 na općinskom nivou, dok postoji 9 koordinacionih tijela za nasilje u porodici na kantonalom nivou i odnedavno je uspostavljeno 38 lokalnih koordinacionih mehanizama pod nazivom višesektorski timovi (MST). Slično tome, član 11. i član 21. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske propisuje obavezu svih ustanova, organa i organizacija koje pružaju zaštitu, pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici da zaključe protokol o postupanju i saradnji i da obrazuju stručni tim radi utvrđivanja plana pomoći žrtvi i koordinacije aktivnosti. Prema izvještajima, ovo je dovelo do nekih pozitivnih iskustava kao što je uspostavljanje mobilnih timova za slučajeve nasilja od strane intimnog partnera koji zajedno posjećuju žrtvu i njenu porodicu. Opći protokol je potpisan u Republici Srpskoj 2013. godine između ministarstava pravde, unutrašnjih poslova, zdravstva i socijalne zaštite, obrazovanja i kulture, porodice, omladine i sporta. Ovaj protokol je obavezujući za lokalne zajednice i može se primjenjivati direktno osim

⁸² Vidjeti član 39. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine.

ukoliko nije potpisan protokol na lokalnom nivou. 36 općina je doista izradilo svoje protokole na lokalnom nivou. Protokol o saradnji u slučajevima nasilja u porodici je također potpisan u Brčko distriktu 2018. godine između tužilaštva, policije, odjela za zdravstvo, odjela za obrazovanje, NVO i udruženja novinara.

123. GREVIO podsjeća da je mandat MST timova s jedne strane da provode strategije u oblasti nasilja u porodici na lokalnom nivou i, s druge strane, da osiguraju saradnju agencija u pojedinačnim slučajevima nasilja u porodici. Nadležne institucije moraju zapravo informirati jedna drugu o prijavljenim slučajevima nasilja u porodici, intervencijama i podršci koju svi akteri pruže, o kaznama koje su izrečene počiniocu i zaštitnim mjerama iz kojih žrtva izvlači dobrobit kao i (u slučaju Republike Srpske) o izradi plana sigurnosti. GREVIO pozdravlja napore u uspostavljanju jasne mreže mehanizama saradnje između agencija. GREVIO shvata da iako MST timovi zaista razgovaraju o provedbi politika uz učešće NVO, razmjene informacija o pojedinačnim slučajevima su manje česte, a i kada se dese nije uključeno civilno društvo, što je posebno slučaj u Federaciji Bosne i Hercegovine.
124. Iako Konvencija propisuje da takva saradnja bude zasnovana na shvatanju nasilja nad ženama iz rodne perspektive, izbjegavanju sekundarne viktimizacije te sa ciljem osnaživanja žrtava, izvještaji su naglasili da ni centri za socijalni rad ni policija ne zauzimaju pristup koncentrisan na žrtvu te često umanjuju značaj nasilja i ne ispunjavaju potrebe žrtve, što dovodi do velikog broja neprijavljenih slučajeva i nepovjerenja u institucije⁸³. Nadalje, ne postoji jedinstvena struktura koja nudi usluge podrške sve na jednom mjestu, a čime bi se uveliko doprinijelo pristupu koji je koncentrisan na žrtvu i osnaživanje.
125. **GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da usvoje neophodne mjere kako bi osigurale saradnju između agencija u skladu sa lokalnim/kantonalnim mehanizmima koordinacije u pružanju pomoći žrtvama svih vidova nasilja nad ženama. Takav mehanizam saradnje između agencija bi trebalo da obuhvati učešće civilnog društva, da bude zasnovan na shvatanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive te da teži osnaživanju i ekonomskoj nezavisnosti žrtve. GREVIO nadalje potiče vlasti da osiguraju da su usluge zaštite i podrške dostupne u istim prostorijama koliko god je to moguće.**

B. Informisanje (član 19.)

126. GREVIO primjećuje da na zakonodavnom nivou jedino Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske jasno propisuje u članu 10. obavezu nadležnih institucija da obavijeste žrtve nasilja na jeziku koji razumiju o njihovim pravima te dostupnim uslugama podrške i zaštite. U Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distriktu nisu propisane slične odredbe u pogledu nasilja u porodici, a nemaju ih ni Entiteti u odnosu na druge vidove nasilja nad ženama. GREVIO primjećuje da se u praksi veoma malo informacija o uslugama podrške sistematično dijele sa ženama žrtvama nasilja, pa žrtve nasilja u porodici

⁸³ Vidjeti analizu poglavlja 5, član 50.

često nisu upoznate o svojim pravima⁸⁴ osim ukoliko dođu do organizacija za ženska prava. Organizacije za ženska prava su izradile široku paletu informativnog materijala i informativnih kampanji i pružaju direktnu podršku žrtvama koje im se obrate⁸⁵. Međutim, prema izvještajima nizak je stepen svijesti populacije i žrtava uopšte o postojanju specijaliziranih NVO, SOS linija i sigurnih kuća⁸⁶. Prema grupama za ženska prava, kada se žrtve obrate nadležnim agencijama, rijetko dobiju informacije o specijaliziranim uslugama podrške za žene, niti budu upućene na te usluge⁸⁷.

127. Pristup informacijama je još više ograničen kada su u pitanju Romkinje, žene sa invaliditetom, te žene iz ruralnih područja. Ove žene, zapravo, često ne dobiju potrebnu podršku jer nemaju informacije o dostupnim uslugama podrške⁸⁸. Izvještaj u sjeni NVO naglašava kako NVO daju sve od sebe da informativni materijal o nasilju nad ženama prilagode njihovim potrebama, ali da to nije dovoljno. Što se tiče žena tražiteljica azila i migrantkinja, GREVIO je već naveo u ovom izvještaju da se one suočavaju sa poteškoćama prilikom prijavljivanja rodno zasnovanog nasilja i u dobijanju informacija o potrebnim uslugama podrške zbog nedostatka prevodilaca koji bi im pomogli.

GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju informiranje o uslugama podrške i zakonskim mjerama koje su dostupne žrtvama nasilja u porodici i drugih vidova nasilja nad ženama, uključujući i putem plakata, letaka te proaktivnim pristupom stručnjaka iz relevantnih institucija. GREVIO dalje potiče vlasti da: poduzmu dalje korake kako bi došli do teško dostupnih grupa kao što su Romkinje i žene iz ruralnih područja te im dali potrebne informacije; da izrade materijal prilagođen potrebama žena sa invaliditetom; te da osiguraju dostupnost prevodilaca za pomoć tražiteljicama azila i migrantkinjama prilikom odlaska u policijsku stanicu ili druge ustanove za žrtve nasilja.

C. Opće usluge podrške (član 20.)

1. Socijalne usluge

128. U pravilu, opće usluge podrške za žrtve nasilja u porodici se pružaju u centrima za socijalni rad. U Federaciji Bosne i Hercegovine žrtve nasilja u porodici mogu na osnovu potrebe dobiti socijalnu zaštitu uključujući i finansijsku pomoć, pokrivanje troškova vrtića za djecu i savjetovanje ukoliko: su državljani Bosne i Hercegovine, imaju prebivalište ili boravište na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine; te nemaju prihode ili su nezaposlene. U četiri kantona Federacije Bosne i Hercegovine socijalna zaštita je proširena i obuhvata žrtve nasilja u porodici bez obzira na njihov status zaposlenja ili primanja.

⁸⁴ Vidjeti Okvirnu strategiju za provedbu Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u (Istanbulske konvencije) u BiH (2015–2018), str. 20–21.

⁸⁵ Vidjeti Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli, Alternativni izvještaj NVO u Bosni i Hercegovini prema grupi GREVIO, str. 76.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Vidjeti OSCE anketu o nasilju nad ženama, dobrobit i sigurnost žena, OSCE, str. 59 i 74.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije Bosne i Hercegovine također predviđa da žrtve nasilja u porodici koje nemaju zdravstveno osiguranje mogu dobiti pomoć iz državnog zdravstvenog osiguranja. Nadalje, žrtve nasilja u porodici su navedene na spisku onih koji mogu dobiti pomoć centara za socijalni rad. Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske prepoznaje žrtve nasilja u porodici kao kategoriju koja sama po sebi ima pravo na socijalnu zaštitu bez obzira na njena primanja ili status zaposlenja⁸⁹. Nadalje, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske jasno propisuje da žrtve nasilja u porodici ne snose troškove pristupa uslugama pomoći i podrške policije, centara za rad, tužilaštava i nadležnih sudova.

129. Što se tiče uloge i funkcije centara za socijalni rad, GREVIO primjećuje da zajedno sa agencijama za sprovođenje zakona oni rade kao prvi kontakt sa slučajevima nasilja u porodici. Oni blisko saraduju sa policijom, dajući izjave i dostavljajući informacije i dokumente potrebne za konkretni slučaj nasilja u porodici. Centri za socijalni rad također imaju obavezu da pruže psihosocijalnu pomoć žrtvama nasilja u porodici i daju informacije o različitim vidovima dostupnih usluga podrške. Nadalje, oni moraju procijeniti faktore rizika za žrtve, odlučiti o upućivanju u sigurne kuće i igraju ključnu ulogu u kontekstu obaveznog posredovanja u slučaju kada žrtva podnese zahtjev za razvod ili u odnosu na odluke o starateljstvu/pravu na posjetu. Na kraju, centri za socijalni rad također pružaju psihosocijalnu podršku počiniocima, a zamišljeno je da imaju centralnu ulogu u koordinaciji sa MST timovima u izradi planova pomoći žrtvama zajedno sa drugim zainteresovanim stranama. Pored pružanja pomoći žrtvama nasilja u porodici, ove ustanove imaju obavezu pružanja pomoći drugim kategorijama ugroženih pojedinaca. Dok u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj radi nekoliko centara za socijalni rad, u Brčko distriktu radi malo odjeljenje za socijalnu zaštitu sa ograničenim kapacitetima za psihosocijalno savjetovanje žrtvama nasilja u porodici.

130. GREVIO primjećuje da je veliki broj vladinih i nevladinih aktera izrazio kritiku o radu i ulozi centara za socijalni rad. Jedan od nedostataka koji se pokazao je ozbiljan nedostatak osoblja, nedovoljna obučenost i nedovoljno resursa u ovim institucijama. Prema izvještajima, u centrima za socijalni rad samo nekoliko članova/socijalnih radnika je prošlo obuke o nasilju u porodici, u njihovim prostorijama nije moguće voditi povjerljive razgovore sa žrtvama, i na primjer, nekoliko od ovih centara posjeduje vozila koji bi im omogućili intervenisanje na licu mjesta i posjetu žrtvama⁹⁰. Psihološko savjetovanje za žrtve nasilja u porodici je posebno neadekvatno zbog nedostatka psihologa⁹¹. Organizacije za ženska prava su naglasile mnogo primjera u kojim su socijalni radnici umanjili značaj nasilja u porodici, te se usmjerili na zaštitu domaćinstva⁹² ili pokazali nepoznavanje dinamike nasilja u porodici i uticaja koji nasilje u porodici može imati na djecu, ponekad čak prijeteci žrtvama oduzimanjem djece te izlaganjem žrtve sekundarnoj viktimizaciji. S obzirom da su centri za socijalni rad jedan od prvih kontakata za žrtve nasilja u porodici,

⁸⁹ Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti Republike Srpske, član 20. oni dobijaju, između ostalog, finansijsku pomoć, troškove vrtića i savjetovanje po potrebi.

⁹⁰ Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli, Alternativni izvještaj NVO u Bosni i Hercegovini prema grupi GREVIO, str. 30.

⁹¹ Vidjeti Osnovne usluge: Analiza pristupa uslugama podrške (zdravstvo, policija, pravosuđe i socijalne službe) za žene koje pripadaju marginaliziranim grupama koje su izložene nasilju, UN Women, 2019, str. 25.

⁹² Vidjeti Analizu u poglavlju 5, pod članom 31.

gore navedeni nedostatak kapaciteta, obuke i pristupa koncentrisanog na žrtvu predstavlja stvarno usko grlo za djelotvoran pristup žrtava uslugama podrške i zaštite. Konačno, izvještaji NVO takođe ukazuju na nevoljkost centara za socijalni rad da upućuju žrtve u sigurne kuće dok je prema Zakonu pristup sigurnoj kući moguć uz obavezno upućivanje od strane centra za socijalni rad, te im žrtve ne mogu pristupiti po svom nahođenju. Drugim riječima, bez odobrenja centra za socijalni rad, žrtva ne može dobiti smještaj u sigurnoj kući niti dobiti usluge podrške koje se tamo nude. GREVIO smatra da ovakav pristup može spriječiti neke žene da traže pomoć zbog mogućeg nedostatka povjerenja u vlasti ili zbog nespremnosti da poduzmu formalne korake. Istovremeno, obavezna upućivanja stoje na putu samoupućivanju od strane žrtve čime se potkopava autonomija žrtve u pogledu izbora i samopredjeljenja.

131. Još jedno pitanje koje izazva zabrinutost je što po zakonu centri za socijalni rad (i sigurne kuće shodno načinu na koji su osnovane) mogu pružiti pomoć samo državljanima i stanovnicima sa boravkom/prebivalištem čime se isključuje mogućnost da tražiteljice azila (uključujući one koje borave u prijemnim centrima) i migrantkinje prime specijalizirane usluge podrške.
132. Konačno, GREVIO također smatra važnim osvrnuti se na pitanje uticaja koji je pandemija Covid-19 imala na usluge podrške za žrtve rodno zasnovanog nasilja. Civilno društvo je skrenuo pažnju grupi GREVIO na činjenicu da su po izbivanju pandemije 2020. godine, centri za socijalni rad u značajnoj mjeri smanjili, ako ne i zaustavili, podršku žrtvama nasilja u porodici i nisu ih upućivali u smještaj u sigurne kuće. Kako bi se popravilo ovo stanje, određene sigurne kuće u Federaciji Bosne i Hercegovine su zaključile protokol sa relevantnim centrima za socijalni rad/policijom čime su dali žrtvama mogućnost za samoupućivanje (međutim, čak i ovim slučajevima sigurna kuća mora obavijestiti policiju i centar za socijalni rad).
133. GREVIO pozdravlja činjenicu da su socijalne usluge i prava zvanično prepoznali žrtve seksualnog nasilja iz rata u Bosni i Hercegovini, time pružajući ključnu podršku ovoj grupi žena. Oba Entiteta i Brčko distrikt nude zakonsku mogućnost žrtvama seksualnog nasilja iz rata na mjesečnu penziju i prava na skrb. Uprkos tome, GREVIO primjećuje da iznos penzije kao i konkretni uslovi za dokazivanje statusa variraju zavisno od mjesta u kojem žrtva živi.⁹³ Uprkos ovoj zakonskoj mogućnosti, GREVIO primjećuje da veoma nizak broj njih ima priznat status civilne žrtve rata i prima mjesečnu penziju (oko 800 u Federaciji Bosne i Hercegovine, 24 u Brčko distriktu⁹⁴ i 200 u Republici Srpskoj).
134. U oblasti zaposlenja, pored općih usluga koje pružaju biroji za zapošljavanje, u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj postoji nekoliko posebnih inicijativa za olakšanje zaposlenja žrtvama nasilja u porodici, što GREVIO pozdravlja. Među njima je u Federaciji Bosne i Hercegovine inicijativa iz 2016. godine da entitet sufinansira zaposlenje žrtava nasilja u porodici i da da podršku kompanijama koje zaposle žrtvu. Slično tome, u Republici Srpskoj je 2018. godine pokrenut program ekonomskog osnaživanja

⁹³ U Brčko distriktu priznanje statusa civilne žrtve rata zavisi od medicinskog dokaza stalne psihičke štete usljed ratnog silovanja.

⁹⁴ Bosna i Hercegovina, Podnesak Komitetu UN protiv torture, 62.sjednica, 6 nov- 6 dec 2017, str. 11.

davanjem podsticaja poslodavcima koji angažiraju žrtve nasilja u porodici i žrtve seksualnog nasilja iz rata kao i za samozaposlenje. Što se tiče smještaja, zakoni Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske ne propisuju kao prioritet obezbjeđenje smještaja žrtvama rodno zasnovanog nasilja iako su vlasti obavijestile grupu GREVIO da neki kantoni u Federaciji Bosne i Hercegovine njima daju prioritet prilikom dodjeljivanja socijalnih stambenih jedinica.

2. Zdravstvene usluge

135. Usluge javnog zdravstva imaju važnu ulogu u sprečavanju nasilja i pružanju zdravstvenih usluga žrtvama različitih vidova nasilja iz Istanbulske konvencije. U Bosni i Hercegovini postoje paketi resursa i protokoli za zdravstvene stručnjake u odnosu na neke vidove nasilja i u nekim ustanovama. Na primjer, GREVIO primjećuje da u Federaciji Bosne i Hercegovine postoji resursni paket „Jačanje odgovora zdravstvenog sistema na rodno zasnovano nasilje” kao i interna obuka za identificiranje nasilja u porodici i postupanje sa žrtvama, kao i obuka o pružanju psihosocijalne pomoći žrtvama nasilja u porodici i žrtvama seksualnog nasilja u ratu koji su dostupni mnogim zdravstvenim stručnjacima. Kliničke smjernice o silovanju sa standardnom operativnom procedurom su izrađene i obuhvataju postupanje i savjetovanje te pripremu za medicinski pregled. Nadalje, izrađene su standardne operativne procedure o prepoznavanju i postupanju sa žrtvama nasilja u porodici i žrtvama seksualnog nasilja u ratu i predstavljaju smjernice za zdravstvene stručnjake. GREVIO međutim primjećuje da nijedna obuka ili protokol ne obuhvata pitanje genitalnog sakaćenja žena uprkos informaciji koju GREVIO ima da u nekim zajednicama postoji praksa genitalnog sakaćenja žena.⁹⁵ Neke naznake koje su dali akteri prilikom evaluacijske posjete su da medicinsko osoblje zauzima stav kako se tu radi o praksi određene kulture i da ne treba poduzimati druge mjere. GREVIO primjećuje da ova štetna praksa ozbiljno narušava fizičko i psihičko zdravlje žena i djevojčica te je stoga potreban adekvatan standardizirani odgovor i pomoć. U Republici Srpskoj se vrši obuka zdravstvenog osoblja za prepoznavanje i postupanje sa rodno zasnovanim nasiljem u kontekstu obuka za pružatelje zdravstvenih i psihosocijalnih usluga o tome kako odgovoriti na rodno zasnovano nasilje i fokusirana je primarno na nasilje u porodici i silovanje⁹⁶. GREVIO primjećuje da ovaj paket resursa ima pristup koncentriran na žrtvu i obuhvata identifikaciju, postupanje i upućivanje na usluge. GREVIO još jednom primjećuje da je izgledno da ne postoji nijedna obuka na temu genitalnog sakaćenja žena. Povrh toga, GREVIO je upozoren na činjenicu da većina doktora u Bosni i Hercegovini nije dobro upoznata sa gore navedenim smjernicama i imaju poteškoća u identificiranju i postupanju u slučajevima seksualnog nasilja i rodno zasnovanog nasilja; kao i na to da oni ne upućuju žrtve na prijeko potrebne usluge. Kako navode organizacije za ženska prava, medicinsko osoblje takođe prepoznaje potrebu za dodatnim obukama u ovoj oblasti kao i pristup koji je usmjeren na traumu⁹⁷.

⁹⁵ Informacije prikupljene tokom evaluacijske posjete koje govore o vehabijskoj zajednici, posebnoj sekti selefijskog pokreta.

⁹⁶ Paket „Jačanje odgovora zdravstvenog sistema na rodno zasnovano nasilje” je izrađen i primjenjuje se u Republici Srpskoj.

⁹⁷ Vidjeti, *Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli*, Alternativni izvještaj NVO u Bosni i Hercegovini prema grupi GREVIO, str. 23.

136. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da obezbijede adekvatne ljudske i finansijske resurse kako bi centri za socijalni rad mogli efikasno obavljati svoje obaveze, te da osiguraju obuku za socijane radnike o rodnoj perspektivi nasilja nad ženama uključujući i nasilje u porodici, na primjer imenovanjem specijaliziranih socijalnih radnika za rad u ovoj oblasti. GREVIO daje urgira na vlasti da uklone sistem obaveznog upućivanja od strane centara za socijalni rad za pristup sigurnim kućama, te da između ostalog, ostave mogućnost ženama žrtvama nasilja u porodici za samoupućivanje.
137. Nadalje, GREVIO snažno potiče vlasti u Bosni i Hercegovini da otklone sve zakonske prepreke za pristup uslugama podrške u centrima za socijalni rad kako bi sve žene žrtve nasilja u porodici i drugih vidova nasilja dobile njihove usluge budući da su oni jedan od prvih kontakata za zaštitu i podršku.
138. GREVIO snažno potiče vlasti u Bosni i Hercegovini da osiguraju adekvatnu i održivu obuku za zdravstveno i medicinsko osoblje za sve vidove nasilja nad ženama te protokole i smjernice za tu oblast. Adekvatni zdravstveni protokoli, standardi i obuka bi trebali biti posebno izrađeni za pitanje genitalnog sakaćenja žena.

D. Specijalizirane usluge podrške (član 22.)

139. Cilj specijaliziranih usluga podrške je da osiguraju kompleksan zadatak osnaživanja žrtava putem optimalne podrške i pomoći usklađene s njihovim specifičnim potrebama. Mnogo toga osiguravaju organizacije za ženska prava i usluge podrške koje pružaju lokalne vlasti sa specijaliziranim i iskusnim osobljem koje ima široko znanje o rodno zasnovanom nasilju nad ženama. Važno je osigurati da su ove usluge raširene u cijeloj zemlji i dostupne svim žrtvama. Nadalje, ove službe i njihovo osoblje bi trebalo da mogu postupati po različitim vidovima nasilja iz Istanbulske konvencije te da pruže podršku svim grupama žrtava, uključujući i teško dostupne grupe.
140. GREVIO primjećuje da se specijalizirane usluge podrške u Bosni i Hercegovini fokusiraju gotovo isključivo na pomoć žrtvama nasilja u porodici i žrtvama seksualnog nasilja u ratu. Podrška žrtvama koje su izložene drugim vidovima nasilja nad ženama poput seksualnog uznemiravanja, proganjanja, genitalnog sakaćenja žena i prinudnog braka je stoga prijeko potrebna i vlasti treba da joj posvete pažnju. Pored slučajeva seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja, koji su potakli neke mjere na strateškom i zakonskom nivou, GREVIO je upozoren na postojanje slučajeva genitalnog sakaćenja žena u Bosni i Hercegovini kao i slučajeva prisilnog braka u slučaju maloljetnih Romkinja. U oblasti nasilja u porodici primarni pružaoci usluga podrške su, s jedne strane, centri za socijalni rad i, s druge strane, organizacije za ženska prava.
141. Grupe za ženska prava pružaju čitav niz specijaliziranih usluga podrške, kao što su sigurne kuće, pravna pomoć, psihosocijalna pomoć, SOS linije i programi ekonomskog osnaživanja. Uprkos fenomenalnoj podršci koju pružaju žrtvama nasilja u porodici i

žrtvama seksualnog nasilja u ratu, njihovo djelovanje i kapacitet ometa nedovoljno i projektno zasnovano finansiranje koje primarno zavisi od međunarodnih donatora⁹⁸. Kao što je već navedeno u ovom izvještaju, u Brčko distriktu nema sigurne kuće niti SOS linije i jedina NVO koja je aktivna u oblasti nasilja nad ženama se fokusira na prevenciju i podizanje svijesti, a ne i na pružanje usluga podrške. GREVIO dalje primjećuje da je dodatna prepreka uslugama podrške koje pružaju NVO u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distriktu obaveza prijavljivanja policiji slučajeva nasilja u porodici koju propisuju zakoni o zaštiti od nasilja u porodici. Ta obaveza prijavljivanja, ako je primjenjena, mogla bi ozbiljno uticati na odnos povjerenja između pružalaca usluga podrške i žrtve, a to su osnove na kojima se temelji rad NVO, što na kraju može obeshabriti žene da se jave i zatraže pomoć⁹⁹.

142. **GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da podrže izradu alternativnog donjeg praga za usluge podrške za sve vidove nasilja u porodici, utemeljenog na pristupu koji je koncentrisan na žrtvu i njeno osnaživanje, pored javnih usluga, oslanjajući se na dugogodišnje iskustvo i ekspertizu ženskih NVO.**

E. Sigurne kuće (član 23.)

143. U Bosni i Hercegovini postoji osam sigurnih kuća sa ukupnim smještajnim kapacitetom od 181 kreveta koje istovremeno pružaju pravno, psihološko i socijalno savjetovanje. Pet ih radi u Federaciji Bosne i Hercegovine i tri u Republici Srpskoj, dok u Brčko distriktu nema sigurne kuće. Sigurnim kućama upravljaju organizacije za ženska prava koje pružaju usluge na osnovu shvatanja nasilja nad ženama iz rodne perspektive i sa ciljem osnaživanja žrtve. Oni primarno pružaju sklonište žrtvama nasilja u porodici iako su neke od njih pružile smještaj žrtvama seksualnog nasilja u ratu. Sigurne kuće imaju osoblje koje radi u smjenama na bazi 24 sata svakog dana u sedmici i žrtve mogu ostati do šest mjeseci uz mogućnost produženja boravka po odobrenju centra za socijalni rad. Što se tiče žrtava nasilja u porodici koje žive u Brčko distriktu, one mogu pristupiti sigurnim kućama u Federaciji Bosne i Hercegovine /Republici Srpskoj, a njihov boravak se finansira iz budžeta Brčko distrikta.

144. GREVIO primjećuje da se broj kreveta mora značajno povećati kada se mjeri mjesto porodice po glavi 100 000 stanovnika kako je to utvrđeno Konvencijom.¹⁰⁰ Manjak takvog smještaja se posebno osjeća u Republici Srpskoj gdje proporcionalno postoji manje kreveta u poređenju sa brojem stanovnika, i naravno u Brčko distriktu. Dalje prepreke u pristupu sigurnim kućama su obaveze posjedovanja državljanstva odnosno boravišta ili prebivališta koje propisuju zakoni i podzakonski akti u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj. Tačnije, iako je u Federaciji Bosne i Hercegovine pristup sigurnoj kući moguć ukoliko je žrtva državljanica BiH i živjela je najmanje godinu dana u određenom

⁹⁸ Vidjeti analizu poglavlja II, izvori finansija i nevladine organizacije i civilno društvo.

⁹⁹ Vidjeti poglavlje IV, prijavljivanje od strane stručnih lica.

¹⁰⁰ Izvještaj o donošenju Konvencije, stav 134.

kantonu, u Republici Srpskoj je ovo moguće samo uz dokaz o državljanstvu i/ili prebivalištu. U praksi ovo znači da su tražiteljice azila i migrantkinje, uključujući one u neregularnoj situaciji, *de facto* zakonski isključene iz mogućnosti pristupa sigurnoj kući. Također, žrtve iz Federacije Bosne i Hercegovine koje žive u kantonu u kojem nema sigurne kuće ne mogu pristupiti nijednoj sigurnoj kući osim ukoliko se ne pokrene složena procedura u kojoj se nadležni kanton saglasi da će snositi troškove povezane za smještaj žrtve.

145. Pored gore navedenih prepreka, specifične barijere u pristupu sigurnim kućama postoje za žene iz određenih grupa. Na primjer, iako su uloženi napori da se udovolji potrebama svih žrtava, tokom sastanaka sa grupom GREVIO, civilno društvo je priznalo da sigurne kuće nisu u potpunosti opremljene za smještaj žena sa invaliditetom. Nadalje, kao što je navedeno, predstavnici civilnog društva koje radi u oblasti azila i migranata, sa kojima se GREVIO sastao, su naglasili da je pitanje pristupa tražiteljica azila i migrantkinja sigurnim kućama goruće pitanje koje zahtijeva hitno rješavanje.
146. GREVIO primjećuje da iako su podzakonskim aktima u Republici Srpskoj uspostavljeni minimalni standardi koje treba ispunjavati sigurna kuća, uključujući i one u pogledu prostorija, opreme, osoblja, u Federaciji Bosne i Hercegovine nisu uspostavljeni nikakvi standardi. Grupe za ženska prava su međutim usvojile svoje standarde i procedure na osnovu svog dugogodišnjeg iskustva. Dok GREVIO prepoznaje profesionalizam i pristup skoncentrisan na žrtvu od strane organizacija za ženska prava koje trenutno upravljaju sigurnim kućama u Federaciji Bosne i Hercegovine, obrazloženje uz Konvenciju objašnjava da je važno usvojiti niz standarda koji osigurava standardizovan način i za sve sigurne kuće, između ostalog, sigurnost i potrebe žrtve¹⁰¹.
147. Finansiranje sigurnih kuća je regulirano zakonima o zaštiti od nasilja u porodici¹⁰². U skladu sa ovim zakonima, 70% finansijskih sredstava za sigurne kuće je obezbijeđeno iz budžeta Entiteta, a preostalih 30% obezbjeđuju kantonalni/lokalni budžeti. Međutim, civilno društvo ukazuje na značajna kašnjenja u raspodjeli ovih sredstava. Nadalje, ovi iznosi koji se raspoređuju sigurnim kućama se izračunavaju na osnovu broja žrtava koje su tamo smještene – i ne pokrivaju troškove stručnih lica koja im pružaju prijeko potrebnu podršku ili materijalne troškove povezane sa vođenjem sigurnih kuća. GREVIO primjećuje da u praksi većina finansijskih sredstava za sigurne kuće dolazi iz donatorskih sredstava i raspodjeljuju se na *ad hoc* bazi. Nadalje, iako u oba Entiteta žrtve moraju biti upućene u sigurnu kuću od strane centara za socijalni rad, civilno društvo je izvijestilo grupu GREVIO da u mnogim slučajevima centri to ne urade jer im nedostaje sredstava da pokriju gore navedeni postotak od 30% ili smatraju da je za žrtvu bolje da bude smještena sa porodicom/prijateljima¹⁰³. Sigurne kuće se često odluče da uprkos svemu pruže smještaj žrtvi čime dalje otežavaju svoju finansijsku situaciju. Na osnovu gore navedenog, čini se

¹⁰¹ Izvještaj o donošenju Konvencije, stav 135.

¹⁰² Vidjeti član 35. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine i član 18. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske.

¹⁰³ Vidjeti, Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli, Alternativni izvještaj NVO u Bosni i Hercegovini prema grupi GREVIO str. 69, 88 i 184.

da je finasijska podrška sigurnim kućama i u Republici Srpskoj i u Federaciji Bosne i Hercegovine nedovoljna da osiguraju adekvatno i održivo finansiranje njihovog rada.

148. U vezi sa pitanjem obaveznog upućivanja, GREVIO podsjeća na posljedice koje proizlaze iz sistema koji postoji u oba Entiteta i kosi se sa duhom Konvencije¹⁰⁴.

149. Izvještaji su također naglasili da su kao rezultat pandemije mnoge sigurne kuće prestale primati nove žrtve zbog nemogućnosti da osiguraju distancu/karantenu te su većinu savjetovanja održavale u online formatu i/ili putem telefona. Generalno su sigurne kuće prijavile nedostatak službenih smjernica o prihvatu u toku pandemije te načinu na koji bi trebalo prilagoditi pružanje usluga što ih je ostavilo na gubitku u smislu daljeg postupanja¹⁰⁵.

150. **GREVIO snažno potiče vlasti u Bosni i Hercegovini da:**

- a. povećaju broj i kapacitet adekvatnih, lako dostupnih i specijalizovanih sigurnih kuća za siguran smještaj žrtava svih vidova nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom;
- b. revidiraju postojeće zakone i propise kako bi se uklonili zahtjevi za posjedovanje državljanstva koji su prepreka određenim žrtvama u pristupu sigurnim kućama, kao što su žrtve koje ne borave u određenom kantonu/entitetu te tražiteljice azila i migrantkinje;
- c. osiguraju da sigurne kuće prime žene sa posebnim potrebama, uključujući žene sa invaliditetom;
- d. izrade zvanične minimalne standarde kvaliteta za sigurne kuće kada ne postoji shvatanje nasilja nad ženama iz rodne perspektive, te pristup koncentrisan na osnaživanje žrtve i koncentrisan na žrtvu i zasnovan na ljudskim pravima;
- e. osiguraju održivo finansiranje sigurnih kuća koje uzima u obzir ne samo broj žrtava u smještaju, nego i fiksne troškove vođenja sigurne kuće i plata stručnih lica koja rade u njima.

151. **GREVIO dalje poziva vlasti da izrade smjernice i protokole za prilagođavanje procedura prijema i pružanje usluga u vrijeme pandemije i drugih kriza kako bi se osigurao kontinuitet usluga podrške za žrtve rodno zasnovanog nasilja.**

¹⁰⁴ Vidjeti analizu pod članom 22. poglavlje IV.

¹⁰⁵ Vidjeti Uticaj pandemije Covid-19 o specijalizovanim uslugama za žrtve i preživjeli nasilja u Bosni i Hercegovini, UN Women, 2020, str. 17-18.

F. SOS telefoni (član 24.)

152. Tri SOS linije su dostupne u Bosni i Hercegovini, od kojih dvije pružaju pomoć žrtvama nasilja u porodici (1264 SOS linija u Republici Srpskoj i 1265 SOS linija u Federaciji Bosne i Hercegovine), i jedna žrtvama seksualnog nasilja u ratu. GREVIO primjećuje sa zabrinutošću da trenutno nema SOS linije u Bosni i Hercegovini za pomoć žrtvama drugih vidova nasilja nad ženama iz Istanbulske konvencije.
153. Što se tiče dvije SOS linije za nasilje u porodici, one su rezultat zajedničkog i koordiniranog rada različitih organizacija za ženska prava koje su zaključile memorandum o razumijevanju. Pozivi na SOS linije se zapravo preusmjeravaju na najbližu organizaciju čije je obučeno osoblje dostupno 24 sata svakog dana i pruža psihičko savjetovanje kao i informacije žrtvama. GREVIO primjećuje sa zabrinutošću da su u jednom kantonu Federacije Bosne i Hercegovine (srednjobosanski kanton), operateri SOS linija dostupni samo radnim danima u jutarnjim satima. GREVIO dalje primjećuje da u Brčko distriktu nema SOS linije. Pozivi iz Brčko distrikta na ove dvije SOS linije se preusmjeravaju na najbližu lokaciju.
154. Entiteti daju marginalan doprinos troškovima vođenja SOS linija – oni plaćaju naknadu za kratki broj Regulatornoj agenciji za komunikacije/telekomunikacijskoj kompaniji. Troškove za plate obučenog osoblja koje pruža savjete u potpunosti snose organizacije za ženska prava, putem donatorskih sredstava, a kada sredstva nisu dostupna, oslanjajući se na rad volontera. GREVIO primjećuje da oslanjanje na donatorska sredstva uveliko utiče na održivost SOS linija. Nadalje, iako su pozivi na SOS linije u principu besplatni, u praksi se pokazuje da ako poziva iz druge telefonske kompanije koju ne plaća taj entitet, onda troškove poziva snosi žrtva.
155. GREVIO je obaviješten da iako se pozivi snimaju, od pozivatelja se ne traži da operateru daju lične podatke, a statistički podaci ne odražavaju i ne otkrivaju bilo kakve povjerljive podatke. GREVIO podsjeća na minimalne standarde usluga podrške koji su propisani publikacijom Vijeća Evrope kojim se objašnjava da identitet pozivatelja ne bi trebalo otkrivati neovlaštenim trećim stranama bez njihove pisane saglasnosti (uključujući agencije za provedbu zakona) izuzev u veoma ograničenom broju slučajeva: kako bi se zaštitili korisnici usluge kada postoji bojazan za njihov život, zdravlje ili slobodu; kako bi se zaštitila sigurnost drugih kada postoji bojazan za njih¹⁰⁶. Nadalje, lični podaci, odnosno podaci koji bi mogli otkriti identitet pojedinca, moraju biti adekvatno zaštićeni od nezakonitog pristupa, izmjena ili širenja¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Pogledati *Combating violence against women: Minimum standards for support services / Borba protiv nasilja nad ženama: Minimalni standardi za usluge podrške*, Liz Kelly i Lorna Dubois, Vijeće Evrope, 2008, str. 40

¹⁰⁷ Član 5. Konvencije za zaštitu pojedinaca Vijeća Evrope u vezi sa automatskom obradom ličnih podataka propisuju obavezu da se osigura da se lični podaci koji se automatski obrađuju pribavljaju i obrađuju na korektan i zakonit način; pohranjuju se u određene i legitimne svrhe i ne koriste se na način koji nije u skladu sa ovim svrhama, čuvaju se u obliku koji omogućava identifikaciju nositelja podataka na period ne duži od perioda koji je potreban za svrhu u koju se pohranjuju. Član 6. pojašnjava da lični podaci koji otkrivaju rasnu pripadnost, političko mišljenje ili vjerska ili druga ubjeđenja, kao i lični podaci koji se odnose na zdravstveni ili seksualni život, ne mogu se obrađivati automatski osim ako u domaćem zakonu nema odgovarajućih mehanizama zaštite.

156. Na kraju, što se tiče SOS linije za pružanje podrške žrtvama seksualnog nasilja u ratu, istu vodi organizacija za ženska prava koja ima obučeno osoblje i koja pokriva teritorij Bosne i Hercegovine. SOS linija je dostupna 24 sata svakog dana i besplatna je, a sve povezane troškove snosi NVO.

157. **GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju jednu ili više SOS linija za pružanje podrške žrtvama svih vidova nasilja nad ženama, koje bi radile i bile dostupne na cijeloj teritoriji, 24 sata svakog dana, te bile u potpunosti besplatne i uzimale u obzir jezičku barijeru migrantkinja i drugih pozivalaca, kao i poštovale povjerljivost i anonimnost svih pozivalaca. GREVIO dalje snažno potiče vlasti da osiguraju dugoročno finansiranje kontinuiranog rada SOS linija.**

G. Podrška za žrtve seksualnog nasilja (član 25.)

158. Iako u Bosni i Hercegovini nema zvaničnih podataka o stopi predmeta seksualnog nasilja i silovanja, informacije dobijene od civilnog društva ukazuju na porast broja slučajeva koji nisu prijavljeni zbog stigmatiziranja kao i na visok stepen sekundarne viktimizacije kojem su izložene žrtve koje podnesu prijavu. GREVIO također podsjeća da su tokom sukoba od 1992. do 1995. godine silovanja i seksualno nasilje nad ženama vršeni sistematski i da je po procjeni broj žrtava između 20 000 i 50 000¹⁰⁸, kako navode izvještaju. Stoga su mnoge žene u Bosni i Hercegovini imaju traumatske dugoročne posljedice seksualnog nasilja izvršenim lično nad njima, nad članicom njihove porodice ili prijateljicom.

159. GREVIO primjećuje da u Bosni i Hercegovini ne postoje centri za upućivanje žrtava silovanja ili seksualnog nasilja. Vlasti su obavijestile GREVIO o planovima za otvaranje tri centra za žrtve seksualnog nasilja u bolničkim prostorijama gdje bi se zbrinjavali hitni slučajevi i prikupljali forenzički dokazi. Međutim, nije određen konkretan vremenski rok do koje bi se ti centri trebali uspostaviti i nema naznaka da je učinjen neki napredak u njihovom uspostavljanju. Trenutno su medicinsko zbrinjavanje i forenzička obrada dostupni u bolnicama uz nekoliko ograničenja. Iako su protokoli o postupanju u slučajevima silovanja/seksualnog nasilja i seksualnog nasilja u ratu uspostavljeni u oba Entiteta i neke obuke na tu temu provedene, razni akteri su naglasili da doktori u Bosni i Hercegovini većinom nisu upoznati sa protokolima i imaju poteškoća da prepoznaju i tretiraju seksualno nasilje; niti upućuju žrtve na prijeko potrebne usluge podrške. Protokoli u koje je GREVIO izvršio uvid pružaju određene naznake o tome kako provesti ginekološki pregled, ali ne navode jasno putanju za žrtve silovanja ili gdje ih stručna lica mogu uputiti.

160. GREVIO dalje primjećuje da informacije koje su dale vlasti sa kojima se GREVIO susreo nisu u potpunosti jasne o proceduri koja se primjenjuje, a u nekim dijelovima su i suprotne jedna drugoj. Nakon fizičkog pregleda i konsultacije sa porodičnim ljekarom ili

¹⁰⁸ Vidjeti Mapping of Policies and Legislation on Violence against Women and the Istanbul Convention in Bosnia and Herzegovina /Mapiranje politika i zakona o nasilju nad ženama i Istanbulske konvencije u BiH/, Kyle Delbyck, UN Women, str. 14

ginekologom u bolnici protokoli pojašnjavaju da uzimanje forezičkih dokaza može, u principu, provesti samo stručno lice koje je kvalificirano u oblasti forezičke medicine. Vlasti su, međutim, naglasile da ostali doktori medicine (koji nisu kvalificirani za forezičku medicinu) mogu prikupljati ove dokaze te da im je policija obezbijedila pribor za slučajeve silovanja. Prema naznakama civilnog društva i medicinskih stručnjaka za uzimanje forezičkih dokaza potrebna je naredba suda što podrazumijeva da je podnesena prijava policiji i da je pokrenut postupak. Oni su takođe naveli da je bilo slučajeva u kojima su prikupljeni forezički dokazi, ali su ti dokazi kasnije odbijeni u krivičnom postupku jer su prikupljeni bez naredbe suda. GREVIO primjećuje u tom pogledu da se podrška žrtvama seksualnog nasilja mora pružati brže i da se ovo teško može osigurati ukoliko je potrebno podnijeti zahtjev za naredbu suda te čekati da sud izda naredbu. Iako nije jasno do kojeg omjera je potrebna naredba suda za prikupljanje forezičkih dokaza, GREVIO primjećuje da u slučaju sumnje na silovanje, zdravstveno osoblje mora u svakom slučaju brzo informisati policiju, pokrećući krivični postupak koji žrtva možda nije spremna pokrenuti. Obaveza takvog blanketnog prijavljivanja može biti suprotna pristupu koji je skoncentrisan na žrtvu, a koji je potreban po Istanbulsjoj konvenciji o kojem se govori u ovom poglavlju¹⁰⁹. Nadalje, ova praksa nije konsistentna sa članom 18. Konvencije koja propisuje da pružanje usluga uključujući forezička ispitivanja neće zavisiti od volje žrtve da podnese prijavu ili svjedoči protiv počinioca. GREVIO ukazuje na obećavajuću praksu u drugim državama članicama u kojim se forezičko ispitivanje, uključujući uzimanje uzoraka DNK, može sprovesti bez obzira da li žrtva namjerava da prijavi silovanje. U tom slučaju se DNK dokazi mogu pohraniti te koristiti ukoliko žrtva kasnije odluči da prijavi slučaj.

161. Što se tiče psihološkog savjetovanja, ono bi u principu trebalo biti dostupno u centrima za mentalno zdravlje, mada je civilno društvo upozorilo GREVIO na veoma ograničene kapacitete ovih centara da pruže taj vid podrške i na to da psihološku podršku pružaju NVO ako i kada im žrtve pristupe (ovo nije slučaj sa ženama iz ruralnih područja). Što se tiče pravne podrške, jedina opcija bi bila osloniti se ponovo na NVO iako se većina fokusira na nasilje u porodici i seksualno nasilje u ratu.
162. U svjetlu navedenog jasno proizilazi da usluge dostupne žrtvama seksualnog nasilja ne egzistiraju u formatu sve na jednom mjestu te se od žrtava traži da se pojave pred raznim službama i/ili da prepričaju svoju traumu različitim stručnim licima što u većini slučajeva dovodi do sekundarne viktimizacije. Nadalje, čini se da ne postoji i da se ne primjenjuje jasan put i sistem upućivanja za ove žrtve. Na kraju, GREVIO primjećuje da nema dovoljno traumatske podrške i dugoročnog psihološkog savjetovanja.
163. U pogledu žrtava seksualnog nasilja u ratu, pored gorenavedenog, NVO pružaju pravnu podršku i savjete specifično za ove slučajeve.
164. **GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da uspostave centre za prijavljivanje silovanja i/ili seksualnog nasilja koji bi direktno pružali medicinsku pomoć, traumatsku podršku, forezičke preglede i psihološku pomoć od strane**

¹⁰⁹ Vidjeti analizu poglavlja IV, član 18 i 28.

kvalificiranih stručnih lica u skladu sa standardima Istanbulske konvencije. U međuvremenu, GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da uspostave jasan put za žrtve seksualnog nasilja/silovanja, osiguraju da se forenzički pregledi izvrše brzo bez potrebe za sudskom naredbom te da se žrtvama osigura dovoljna traumatska podrška, psihološko savjetovanje i pravna pomoć od strane obučenog i specijalizovanog osoblja.

H. Zaštita i podrška za djecu svjedoke (član 26.)

165. Obaveza propisana ovim članom je da se osigura da se djeci kad god budu svjedoci nasilja u porodici, silovanja, seksualnog uznemiravanja, ili drugih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom, pruže usluge sa dužnom pažnjom na potrebe i prava djece izložene nasilju. Dok je ovo najrelevantnije za slučajeve nasilja u porodici, važno je imati na umu da djeca mogu biti izložena i drugim vidovima nasilja.
166. Istraživanje je pokazalo da djeca koja su svjedoci napada jednog roditelja na drugog u kući obično imaju emocionalne probleme, kognitivne funkcionalne poremećaje i prihvataju stavove o nasilju, što treba biti rješavano na dugoročnom planu¹¹⁰. Stoga je od ključne važnosti osigurati pristup psihološkom savjetovanju i terapiji čim ih vlasti primjete.
167. GREVIO primjećuje da djeca svjedoci nasilja u porodici mogu dobiti podršku centara za socijalni rad i od sigurnih kuća kada su u njih smještena. Nadalje, u Republici Srpskoj je osnovan Centar za podršku djeci žrtvama nasilja i zlostavljanja, pri bolnici u Foči koji pruža stručnu psihološku i socijalnu podršku djeci žrtvama nasilja u porodici. U vezi sa podrškom i zaštitom od strane centara za socijalni rad, kao što je navedeno u ovom izvještaju, njihovo osoblje obično nije obučeno za nasilje u porodici i stoga nije u poziciji da djeci pruži dugoročno psihološko savjetovanje kako bi im pomogli da se bore sa i prevaziđu traumatsko iskustvo. U vezi sa podrškom koju takvoj djeci pružaju sigurne kuće, GREVIO primjećuje da je ova vrste podrške vremenski ograničena i da odlazak iz sigurne kuće povlači i okončanje te osnovne specijalizirane podrške.
168. S druge strane, GREVIO je informisan o nekoliko slučajeva u kojima su djeca smještena u udomiteljske kuće zbog ubjedenja da je u slučaju nasilja u porodici majka/žrtva propustila da zaštititi dijete. GREVIO primjećuje u tom pogledu da je osiguranje zaštite za ženu žrtvu nasilja u porodici ključno za sigurnost djeteta. Nadalje, proces ozdravljenja djeteta je ubrzan ukoliko dijete može ostati u svojoj kući i sa osobama za koje su vezani. GREVIO stoga naglašava da osiguranje zaštite i osnaživanje zlostavljanog roditelja treba da bude primarna mjera sigurnosti za vlasti prije nego što počnu tražiti druge vidove zaštite za dijete.
169. Što se tiče zaštite djece svjedoka nasilja u porodici u kontekstu krivičnog postupka, ovo pitanje je analizirano u poglavlju VI, član 56.

¹¹⁰ Problems associated with children's witnessing of domestic violence /Problemi u vezi sa svjedočenjem djece nasilju u porodici/, Jeffrey L. Edleson, VAW Net, dostupno na http://vawnet.org/sites/default/files/materials/files/2016-09/AR_Witness.pdf

170. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da djeci koja svjedoče nasilju u porodici osiguraju dugoročno psihološko savjetovanje od strane osoblja koje je prošlo obuku o uticaju nasilja u porodici na djecu svjedoke. GREVIO dalje snažno potiče vlasti da osiguraju njihovu bezbjednost u uslovima koje im omogućavaju da ostanu sa nenasilnim roditeljem, po mogućnosti u njihovom domu.

I. Prijavljivanje od strane stručnjaka (član 28.)

171. U skladu sa zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, stručnjaci iz obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih ustanova, uključujući NVO koje pružaju ključne usluge podrške i vode sigurne kuće¹¹¹ su u obavezi da prijave slučajeve nasilja u porodici sa kojima se susretnu u svom radu. Uslov za prijavljivanje drugih slučajeva nasilja nad ženama su također propisani krivičnim zakonodavstvom u dva entiteta.

172. GREVIO ističe da je uslov iz člana 28. Konvencije pažljivo formulisan tako da kada postoji osnovana sumnja da je počinjeno ozbiljno nasilje ili se mogu očekivati druge slične radnje, stručnjaci mogu prijaviti svoje sumnje relevantnim vlastima, a da ne rizikuju kaznu za kršenje dužnosti čuvanja profesionalne tajne. Ova odredba ne propisuje obavezu prijavljivanja. Iako GREVIO primjećuje da nametanje obaveze stručnjacima da vrše prijavljivanje ne bi bilo protivno članu 28. Istanbulske konvencije, blanketne obaveze prijavljivanja mogu pokrenuti pitanje pružanja usluga koje su skoncentrisane na žrtvu i koje su rodnoosjetljive. Obavezno prijavljivanje može zapravo biti prepreka traženju pomoći za žene žrtve koje se ne osjećaju spremnim za otvaranje formalne procedure i/ili su u strahu od posljedica prijavljivanja za njih ili za njihovu djecu (na primjer, od osвете nasilnika, finansijske nesigurnosti, društvene izolacije, ili oduzimanja djece iz skrbištva). Tamo gdje su vlasti uvele obavezu prijavljivanja od strane stručnjaka, GREVIO primjećuje da one treba da osiguraju usklađivanje potreba zaštite žrtve – uključujući i djecu – sa poštovanjem autonomije žrtve i osnaživanjem te stoga treba da budu predviđene za slučajeve kada postoji osnovana sumnja u ozbiljno djelo nasilja ili kada se mogu očekivati dalje ozbiljne radnje. U ovim slučajevima, prijavljivanje se može usloviti na primjer pristankom žrtve, uz izuzetak specifičnih slučajeva kao na primjer kada je žrtva dijete ili nije u mogućnosti da zaštiti sebe zbog invaliditeta¹¹².

¹¹¹ Obaveze prijavljivanja u skladu samo sa Zakonima o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta

¹¹² Vidjeti stav 148 Izvještaja o donošenju Istanbulske konvencije u pogledu nasilja nad djecom, opći komentar br. 13 (2011) Konvencije o pravima djeteta, stav 49, koji glasi „u svakoj zemlji prijavljivanje slučajeva, sumnje ili rizika od nasilja treba biti dužnost stručnih lica koja rade direktno s djecom“. U vezi sa prisilnim brakom i genitalnim sakaćenjem žena, zajednička opća preporuka 31 Odbora za eliminaciju diskriminacije žena/opći komentar 18. Odbora za prava djeteta o štetnim praksama, od 14.11.2014.god. pod stavom 55J, navodi „Države članice treba da osiguraju da se propiše zakonska obaveza za stručna lica i ustanove koje rade sa djecom i ženama prijavi stvarne incidente ili rizik od istih ako imaju osnovanu sumnju u štetne prakse koje su se pojavile ili se mogu pojaviti. Obaveza prijavljivanja bi trebalo da osigura privatnost i povjerljivost onoga koji prijavljuje.“

173. Podsjećajući na princip osnaživanja žena koji se provlači kroz cijelu Istanbulsku konvenciju, GREVIO snažno pottiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da dužnost stručnjaka za prijavljivanje bude ublažena potpunim i osjetljivim informacijama žrtvama kako bi ona mogla da donese informisane odluke i zadrži autonomiju. U tom cilju, GREVIO snažno potiče vlasti da revidiraju obavezu stručnjaka, uključujući i one koji rade u NVO da prijave slučajeve nasilja nad ženama i njihovom djecom osim u slučajevima kada postoji osnovana sumnja da se desilo ozbiljno nasilje obuhvaćeno Konvencijom ili da se mogu očekivati dalje radnje oziljnog nasilja. Ovo će možda zahtijevati propisivanje obaveze da prijavljivanje zavisi od prethodne saglasnosti žrtve, osim ukoliko je žrtva dijete ili ne može samu sebe zaštititi usljed invaliditeta.

V. Materijalno pravo

174. Poglavlje V Istanbulske konvencije sadrži niz odredbi koje se odnose na materijalno pravo kako građansko, tako i krivično. Njihov cilj je da se svim stranama članicama Konvencije pomogne u izradi potrebnog zakonodavnog okvira za sprečavanje nasilja nad ženama, zaštitu od dalje viktimizacije i za osiguranje snažnih intervencija i procesuiranja od strane agencija za provođenje zakona. U interesu postavljanja prioriteta, ovo poglavlje izvještaja se osvrće na nekoliko, a ne na sve odredbe poglavlja V Konvencije.

A. Građansko pravo

1. Građanske parnice i pravni lijekovi (član 29.)

175. Ključni cilj Konvencije je da se okonča nekažnjivost za radnje nasilja nad ženama. Ovo zahtijeva ne samo odgovornost pojedinačnih počinitelja u krivičnom postupku i druge mjere, nego i pravne mogućnosti za osporavanje odnosno pokretanje pitanja odgovornosti državnih aktera koji propuste da sa dužnom pažnjom vrše obavezu sprečavanja, istraživanja i kažnjavanja radnji nasilja (član 5. stav 2. Konvencije). Ovi lijekovi uključuju, između ostalog, građanske parnice za odštetu usljed nemara ili grubog nemara. Obim odgovornosti državnih vlasti ostaje propisan međunarodnim pravom zemalja članica koje imaju diskreciono pravo da odluče koje nemarno ponašanje podliježe odgovornosti¹¹³.

176. Shodno ustavima Bosne i Hercegovine i entiteta, svaki pojedinac ima jednako pravo na zaštitu svojih prava pred sudovima i drugim javnim organima i može tražiti naknadu štete izazvane nezakonitim ili pogrešnim radnjama javnih službenih lica. U Bosni i Hercegovini egzistiraju 4 pravna sistema za građanske parnice za odštetu i 10 sistema (zakona) za propust državnih aktera da sa dužnom pažnjom izvrše svoje obaveze u smislu sprečavanja, istraživanja i kažnjavanja radnji nasilja. Na sposobnost žrtve da pristupi pravnim lijekovima protiv države naizgled negativno utiče nedostatak jasnoće o primjenjivosti zakonodavnog okvira. GREVIO nema saznanja da je bilo koji odštetni

¹¹³ Vidjeti izvještaj o donošenju Konvencije, stav 162.

zahtjev postavljen zbog propusta u smislu obaveze dužne pažnje u sprečavanju, istraživanju i kažnjavanju radnji nasilja.

177. Krivični zakoni na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta propisuju krivično djelo kršenja službenih dužnosti i krivična djela počinjena od strane službenih lica¹¹⁴. Takve krivične postupke pokreće tužilac po zaprimanju prijave. Krivična odgovornost ne isključuje mogućnost pokretanja disciplinske odgovornosti službenog lica. Što se tiče disciplinskih postupaka protiv sudija i tužitelja, njih pokreće Ured disciplinskog tužitelja po zahtjevu oštećene strane. Žrtve mogu pokrenuti disciplinski postupak podnošenjem žalbe ustanovi u kojoj radi to službeno lice koje se optužuje za kršenje službene dužnosti. Za manja kršenja službene dužnosti, relevantni zakoni predviđaju pismene opomene, novčane kazne, a za ozbiljna kršenja prekid radnog odnosa i novčane kazne¹¹⁵. U oblasti nasilja u porodici, zakoni o zaštiti od nasilja u porodici propisuju da vlasti koje ne izvršavaju svoju obavezu u smislu preventivnih ili zaštitnih mjera u granicama svoje nadležnosti podliježu kaznama za manje kršenje kao što su novčana kazne ili snose druge posljedice predviđene drugim zakonima.
178. Što se tiče pravnih lijekova protiv policije ukoliko propuste da izvrše dužnost brzog odgovor i istraživanja, pored krivičnog postupka i/ili građanske parnice, tu su: pijačljivanje službenika Odboru za rješavanje žalbi policijskih službenika koji potom otvara internu istragu koju vodi jedinica za internu kontrolu; podnošenje žalbe kancelariji Ombudsmena, podnošenje žalbe Agenciji za ravnopravnost spolova ili gender centrima, koji mogu izdati neobavezujuće preporuke policiji.
179. U svjetlu ograničenih informacija koje se daju žrtvama svih vidova nasilja nad ženama¹¹⁶, nije jasno da li su žrtve informisane o javnoj odgovornosti službenika koji propuste da sa dužnom pažnjom spriječe, istraže i procesuiraju radnje nasilja obuhvaćene Konvencijom. Podaci o brojevima građanskih parnica protiv službenika i o njihovom ishodu se ne prikupljaju.
180. **GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da žene žrtve bilo kojeg vida nasilja obuhvaćenog Istanbulskom konvencijom budu informisane o pravnim lijekovima protiv službenika vlasti koji propuste izvršiti dužnost u smislu potrebnih preventivnih ili zaštitnih mjera te da ispituju i otklone barijere u upotrebi ovih pravnih lijekova. GREVIO poziva vlasti da uspostave vođenje statističkih podataka o broju zahtjeva podnesenih protiv službenika vlasti i o broju pravnih lijekova koji su izdati po tim zahtjevima.**

¹¹⁴ Zloupotreba položaja iz čl.220 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, čl. 393 Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, čl. 249 Krivičnog zakona Republike Srpske i čl. 235a Krivičnog zakona Brčko distrikta.

¹¹⁵ Na primjer čl. 49 Zakona o policijskoj službi Brčko distrikta propisuje da su osnova za prestanak radnog odnosa sljedeća kršenja: 1. Odbijanje vršenja zakonski dodijeljenih zadataka; 4. Vršenje policijskih zadataka na nemaran način koji nepotrebno dovodi u opasnost druge (...).

¹¹⁶ Vidjeti poglavlje IV, član 19.

2. Naknada (član 30.)

181. Član 30. propisuje pravo na naknadu štete prouzrokovane krivičnim djelom iz Istanbulske konvencije. Stav 1. propisuje princip po kojem je počinitelj primarno odgovoran za štetu i restituciju (primarna naknada) dok stav 2. propisuje supsidijarnu obavezu države na isplatu (sekundarna naknada). Stav 3. ima za cilj da osigura da se naknada dodijeli u razumnom vremenskom roku, odnosno u odgovarajućem vremenskom okviru.

182. U skladu sa ugovornim i deliktним pravom, te zakonima o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta, žrtve mogu tražiti naknadu od počinitelja kako za tjelesne ozljede tako i za narušavanje zdravlja, ekonomski gubitak, te nenovčanu naknadu u kontekstu krivičnog postupka i/ili podnošenjem odštetnog zahtjeva u parničnom postupku. Na primjer, u članu 207. do 209. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, žrtva može podnijeti prijedlog za ostvarivanje imovinsko-pravnog zahtjeva najkasnije do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije pred sudom, „ako se time ne bi znatno odugovlačilo postupak” i „ako je lice koje podnosi prijedlog ovlaštena da takav zahtjev ostvaruje u parničnom postupku”. Sud može dodijeliti potpunu naknadu žrtvi u presudi kojom je počinitelj oglašen krivim odnosno može dodijeliti djelimičnu naknadu žrtvi te uputiti žrtvu na parnični postupak za preostali dio naknade. Alternativno, naknada štete se može potraživati od počinitelja pokretanjem parnice u skladu sa članom 32. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine nakon završetka krivičnog postupka i kada krivični sud nije dodijelio odštetu. Kao u Federaciji Bosne i Hercegovine, u Republici Srpskoj i Brčko distriktu žrtva može potraživati odštetu u parničnom postupku ili u kontekstu krivičnog postupka podnošenjem prijedloga sudu ili tužiocu do okončanja glavnog pretresa ili odluke suda na pretresu za izricanje krivičnopravne sankcije. Tužitelj je onda u obavezi da prikupi dokaze koji potkrepljuju odštetni zahtjev, a predsjedavajući sudija može odlučiti da dodijeli punu naknadu ili djelimičnu naknadu ili da uputi žrtvu na parnicu u pogledu imovinsko-pravnog zahtjeva.

183. Iako su tužitelji poduzeli neke pozitivne korake u smislu informisanja žrtava o njihovom pravu za postavljanje imovinsko-pravnog zahtjeva, prema informacijama civilnog društva i pravnika koji rade u ovoj oblasti, žrtve nisu dovoljno obaviještene o svom pravu na primarnu naknadu i tužitelji ne prikupljaju dokaze koji su sudu potrebni da bi odlučio o imovinsko-pravnom zahtjevu. Posljedično, a kao što je predviđeno zakonima o krivičnom postupku kada prikupljeni dokazi ne pružaju dovoljan osnov za potpuno ili djelimično usvajanje imovinsko-pravnog zahtjeva sudije krivičnog suda upućuju žrtvu na parnični postupak za rješavanje imovinskopravnog zahtjeva. Generalno gledano, prema informacijama različitih aktera sudije upućuju žrtve na parnicu iz razloga što bi razmatranje imovinsko-pravnih zahtjeva u krivičnom postupku „u značajnoj mjeri odugovlačilo krivični postupak”. Izvještaji o ročištima za nasilje u porodici ukazuju na to da se, na primjer, u Republici Srpskoj naknada potražuje u oko 6% svih slučajeva rodno zasnovanog nasilja i da je u samo jednom od svih praćenih predmeta žrtvi dodijeljena naknada štete unutar krivičnog postupka - u najvećem broju slučajeva žrtve su sa imovinsko-pravnim

zahtjevom upućene na parnicu¹¹⁷. GREVIO primjećuje da sistematsko upućivanje žrtava na parnicu u pogledu imovinsko-pravnog zahtjeva povlači izvjestan broj izazova. Podnošenje imovinsko-pravnih zahtjeva u parničnom postupku znači dodatne troškove i prepreke za žrtve, uključujući narasle sudske i advokatske naknade, čime se dodatno povećava rizik od sekundarne viktimizacije i daljih odgoda u osiguranju naknade. Što se tiče naknada advokata, GREVIO primjećuje da pravna pomoć nije brzo dostupna u parničnim sudovima¹¹⁸. Nadalje, kao što se navodi u poglavlju VI, u Republici Srpskoj se veliki broj slučajeva nasilja u porodici okonča sklapanjem sporazuma o priznanje krivice¹¹⁹. U ovim slučajevima, civilno društvo je pokrenulo pitanje da li sudovi sistematično provjeravaju da li je žrtvi data prilika da postavi imovinsko-pravni zahtjev¹²⁰. Prema informacijama dobijenim prilikom evaluacijske posjete čak i tamo gdje je sud naložio isplatu naknade, ove odluke nisu provedene u svakom slučaju.

184. Kad su u pitanju imovinsko-pravni zahtjevi žrtava seksualnog nasilja u ratu, tek je 2015. godine po prvi put krivični sud usvojio imovinsko-pravni zahtjev žrtve, iako se ta odluka nije provela zbog toga što počinitelj nema sredstava. Od 2015. godine bilo je 16 presuda u kojima je određena naknada žrtvama seksualnog nasilja u ratu, ali je sprovođenje tih presuda u samo nekoliko slučajeva uspješno¹²¹. Prema informacijama koje je civilno društvo dostavilo grupi GREVIO ovo se dešava zbog nekoliko faktora, između ostalog: nedostatak sredstava na strani počinitelja; skrivanje imovine kako bi se spriječilo oduzimanje; te propust tužitelja da prikupi dokaze vezane za imovinsko-pravni zahtjev. Nadalje, krivični sudovi i dalje sa imovinsko-pravnim zahtjevima žrtve seksualnog nasilja u ratu upućuju na parnicu, što povlači negativne posljedice iz gore navedenog pasusa. Dodatne negativne posljedice upućivanja žrtava sa imovinsko-pravnim zahtjevima na parnicu proističu iz činjenice da u parničnom postupku žrtve više nemaju zaštitu identiteta koja je osigurana u krivičnom postupku u skladu sa Zakonom o zaštiti ugroženih svjedoka i svjedoka pod prijetnjom¹²². Nadalje, kao što je Ustavni sud odlučio, a opisano je dole u tekstu, parnični sudovi pogrešno primjenjuju institut zastare i odbacuju imovinsko-pravne zahtjeve žrtava seksualnog nasilja u ratu, i paradoksalno određuju žrtvama da plate naknade i/ili određuju oduzimanje imovine.¹²³

185. U vezi sa sekundarnom naknadom, GREVIO primjećuje da sekundarna naknada nije dostupna žrtvama nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini. GREVIO primjećuje da prema Istanbulskoj konvenciji, država treba da u slučaju da je žrtva pretrpjela ozbiljne tjelesne ozljede ili narušavanje zdravlja, a štetu ne naknadi počinitelj, osigurati državna

¹¹⁷ Vidjeti Zaštita žena od nasilja u pravosudnom sistemu Bosne i Hercegovine analiza monitoring krivičnih i prekršajnih predmeta o rodnozasnovanom nasilju u Bosni i Hercegovini, A. Pertric i D. Radoncic, str. 39

¹¹⁸ Podnesak Bosne i Hercegovine UN Odboru za borbu protiv torture, 62. sjednica, 6 nov–6 dec 2017, Amnesty International, str. 12

¹¹⁹ Takođe važi za Federaciju Bosne i Hercegovine iako u manjem obimu. Vidjeti poglavlje VI, član 50.

¹²⁰ Vidjeti dodatak Alternativnom izvještaju koju su NVO dostavile GREVIO grupi, od strane fondacije "Ujedinjene žene", mart 2021. str. 3

¹²¹ BiH podnesak UN Odboru za borbu protiv torture, 2017, Amnesty International, str.12.

¹²² Od juna 2021. godine takva zaštita se daje imovinsko-pravnim zahtjevima pred Sudom Bosne i Hercegovine u skladu sa Zakonom o parničnom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine .

¹²³ Vidjeti Mapping of Policies and Legislation on Violence against Women and the Istanbul Convention in Bosnia and Herzegovina, D. Delbyck

sredstva iz zdravstvenih i socijalnih davanja. Dok je član 30. stav 2. otvoren za rezerve, Bosna i Hercegovina nije izrazila nijednu rezervu i stoga je vezana ovom odredbom. Također je važno podsjetiti na odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine od 23. decembra 2013. godine kojom je oglašen nedopustivim parnični postupak koji je pokrenula žrtva seksualnog nasilja u ratu protiv države za naknadu štete, nalazeći da je takav zahtjev zastario zbog instituta zastare od tri do pet godina. U tom pogledu, GREVIO upućuje na odluku UN Komiteta protiv torture od 22. avgusta 2019. godine kojom se određuje da se institut zastare ne primjenjuje na žrtve torture s obzirom na kontinuitet njihove traume¹²⁴. Time je Bosna i Hercegovine prekršila član 14. Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka i tražila, između ostalog, da žrtva plati troškove postupka¹²⁵.

186. GREVIO dalje primjećuje da vlasti ne prikupljaju podatke o broju imovinsko-pravnih zahtjeva koje podnose žrtve i dodjeljuje sud u svim slučajevima nasilja nad ženama.

187. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da usvoje mjere kojim će olakšati i garantirati pristup naknadi žrtvama svih vidova nasilja nad ženama, uključujući žrtve seksualnog nasilja u ratu, a posebno tako što će:

- a. osigurati da žrtve budu sistematski informisane o svojim pravima na postavljanje imovinsko-pravnih zahtjeva te o procedurama koje slijede;
- b. osigurati da u kontekstu sporazuma o priznanju krivice u postupcima za nasilje u porodici, žrtva uvijek ima priliku da postavi imovinsko-pravni zahtjev;
- c. poduzeti zakonske i druge mjere kako bi se imovinsko-pravni zahtjevi postavljali i dobijali u kontekstu krivičnog postupka te da se žrtve sa imovinskopravnim zahtjevima ne upućuju sistematski na parnicu, što povlači niz dodatnih finansijskih i administrativnih prepreka koje otežavaju obezbjeđenje tih naknada i nose rizik sekundarne viktimizacije;
- d. osigurati pravednu i adekvatnu naknadu žrtvama seksualnog nasilja u ratu te osigurati, gdje je opravdano, da se njihov identitet ne otkriva;
- e. uspostaviti plan državnih naknada za žrtve, uključujući žrtve seksualnog nasilja u ratu;
- f. pratiti napredak u ovoj oblasti, vodeći podatke o broju imovinsko-pravnih zahtjeva žrtava i njihovom ishodu.

¹²⁴ Vidjeti UN Odbor protiv torture, odluka o BiH od 22. avgusta 2019, CAT/C/67/DR/854/2017.

¹²⁵ GREVIO takođe upućuje na Evropsku konvenciju o naknadi žrtvama nasilnih (ETS No. 116) koju je potpisala i ratifikovala BiH dostupnu na <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=116>, koja propisuje državnu naknadu za nasilne zločine.

3. Starateljstvo, pravo na posjetu i sigurnost (član 31.)

188. Odluke o starateljstvu i posjetama u odnosu na porodice sa istorijom zlostavljanja treba da se donose uz oprezno razmatranje različitih interesa. Član 31. Istanbulske konvencije osigurava da se slučajevi nasilja obuhvaćeni konvencijom, posebno nasilja u porodici, uzimaju u obzir prilikom donošenja odluka o starateljstvu i pravu na posjetu kako uživanje ovih prava ne bi dovelo do kršenja prava i sigurnosti žrtve ili djece.
189. Prema porodičnim zakonima Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta, prije podnošenja zahtjeva za razvod, bračni partneri moraju proći postupak posredovanja/pomirenja ukoliko imaju djecu. U Federaciji Bosne i Hercegovine, prema članu 49. Porodičnog zakona ako se oba bračna partnera, uredno pozvana, ne odazovu na poziv da učestvuju u postupku posredovanja, a ne opravdaju svoj izostanak, postupak će se obustaviti – stoga se on neće obustaviti u slučaju nasilja u porodici. Prema članu 50. navedenog zakona, ako se u postupku posredovanja bračni partneri ne izmire, ovlašćena osoba nastojat će da se oni sporazumiju o starateljstvu i posjetama. Ako bračni partneri ne postignu sporazum ili postignuti sporazum ne odgovara interesima djeteta, sud će odlučiti, vođen stručnim mišljenjem Centra za socijalni rad, najboljim interesom djeteta i informacijama od strane svih relevantnih institucija, uključujući policiju i sudove.¹²⁶ Na kraju, prema članu 145. nadležni sud uzima u obzir sporazum koji su postigli roditelji prilikom odlučivanja o pravu starateljstva i posjete uključujući i oduzimanje tog prava zasnovano na najboljem interesu djeteta. Član 154. navedenog zakona navodi slučajeve u kojima se oduzima starateljstvo i to kada roditelj (a) dovodi u opasnost sigurnost, zdravlje ili moral djeteta zloupotrebom svojih prava ili (b) grubo zanemaruje svoje dužnosti (c) napusti dijete, ili se ne stara o djetetu, (d) ili ne zaštiti dijete od ovakvog ponašanja drugog roditelja ili druge osobe. U Republici Srpskoj i Brčko distriktu, zakonski okvir o starateljstvu i posjetama se nalazi u porodičnim zakonima koji su slični onim opisanim za Federaciju Bosne i Hercegovine¹²⁷. Primjerice, pored obaveznog postupka posredovanja, prema zakonu roditeljska prava su ograničavaju samo u slučajevima kada je dijete direktno izloženo nasilju (u slučaju fizičkog, psihološkog ili seksualnog nasilja) ili nemaru. U anketi provedenoj 2020. godine među ženama žrtvama nasilja u porodici sa djecom, samo u 13% slučajeva su centri za socijalni rad savjetovali djelimično ukidanje roditeljskih prava počinioca, dok je 80% izjavilo da nisu pokrenuli tu proceduru¹²⁸.
190. GREVIO primjećuje sa zabrinutošću da postojeći zakonski okvir i praksa po pitanju starateljstva i prava na posjete u dva Entiteta i Brčko distriktu ne ispunjavaju standarde Istanbulske konvencije. Prvo, GREVIO podvlači da je obavezno posredovanje, postupak koji može biti odlučujući pri odlučivanju o starateljstvu i pravu na posjete, posebno ne odgovarajući za slučajeve nasilja u porodici. U ovim slučajevima žrtve su posebno ugrožene zbog postojeće neravnoteže moći koja može da naruši njihovu sposobnost pregovaranja i postizanja prihvatljivog dogovora koji osigurava, između ostalog, sigurnost djeteta i majke. Nadalje, GREVIO primjećuje da slučajevi nasilja nad nenasilnim roditeljem te djetetovo svjedočenje nasilju nisu predviđeni kao zakonski kriterij koji se

¹²⁶ Vidjeti član 150. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.

¹²⁷ Čl. 93. i 106. Porodičnog zakona Republike Srpske.

¹²⁸ Vidjeti dopunski izvještaj NVO.

uzima u obzir prilikom odlučivanja o starateljstvu i pravu na posjete i ocjenjivanja najboljeg interesa djeteta. To se dešava, bez obzira na činjenicu da se prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske djeca koja svjedoče nasilju smatraju žrtvama¹²⁹. GREVIO takođe primjećuje sa zabrinutošću da se prema Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine starateljstvo može oduzeti od roditelja koji propusti da spriječi nasilje nad djetetom. Imajući na umu ugroženost žena žrtava nasilja u porodici, GREVIO je zabrinut da s tim u vezi postoji rizik da sadašnji zakonski okvir kazni žrtvu i paradoksalno dovede do njihovog gubitka starateljstva nad djetetom umjesto do gubitka na strani počinitelja.

191. Centri za socijalni rad i njihovo osoblje su primarno odgovorni za postupak posredovanja i davanje mišljenja nadležnim porodičnim sudovima. Prema informacijama dobijenim od različitih aktera iz vladinih i nevladinih ustanova, centri za socijalni rad i sudovi dominantno tumače da je najbolji interes djeteta u zajedničkom skrbništvu i kontaktu sa oba roditelja, uključujući i slučajeve nasilja u porodici. Ovi akteri su naglasili da su centri za socijalni rad u ovom postupku slaba karika s obzirom na središnju ulogu koji imaju u odlukama o razvodu/roditeljskim pravima, na njihovu veoma ograničenu obuku o nasilju u porodici i nemogućnost ili nespремnost da u svojim procjenama identifikuju i uzmu u obzir faktore rizika i epizode nasilja u porodici. Zapravo se čini da osoblje centara za socijalni rad smatra da je njihova uloga prvobitno da pomire porodicu čak i u slučajevima nasilja u porodici i shodno tome rijetko obavještavaju sudove o slučajevima nasilja u porodici. Kad su u pitanju porodični sudovi, oni ne provode procjenu rizika niti traže od agencija za sprovođenje zakona i/ili drugih nadležnih aktera da dostave svoje procjene rizika i sigurnosne planove u slučajevima nasilja u porodici kako bi ih uzeli u obzir prilikom određivanja najboljeg interesa djeteta. Zakoni ne propisuju obavezno konsultovanje porodičnih sudova sa krivičnim sudovima u cilju provjere da li se vodi ili je vođen krivični postupak za nasilje u porodici protiv oca žrtvinog djeteta. Pravni stručnjaci sa kojima se GREVIO sreo prilikom evaluacijske posjete su potvrdili da do takvih konsultacija ne dolazi ni u praksi, ali su iskazali stanovište da bi one bile veoma potrebne. S tim u vezi, GREVIO primjećuje da podaci o slučajevima u kojima je oduzeto starateljstvo ili pravo na posjetu zbog nasilja u porodici nisu dostupni.

192. Što se tiče mjera kojima se osigurava da korištenje prava na posjete ili starateljstvo ne ugrožavaju prava i sigurnost žrtve ili njene djece, GREVIO je također upozoren na zabrinjavajuće prakse u tom pogledu. GREVIO je upozoren na činjenicu da centri za socijalni rad generalno potiču na posjetu djetetu sa nasilnim roditeljem u slučajevima nasilja u porodici te da, ukoliko se dijete osjeća da je pod prijetnjom, omogućavaju posjete u svojim prostorijama. Civilno društvo naglašava da počinitelji često koriste ove prilike da pokažu moć i kontrolu nad žrtvom pa i, kao što je bilo u jednom ekstremnom slučaju, da ubiju žrtvu¹³⁰. GREVIO podsjeća da korištenje prava na posjete ili starateljstvo ne bi trebalo da ugrozi prava i sigurnost žrtve ili njene djece te da je potrebno osigurati prikladne aranžmane i prostorije.

¹²⁹ Vidjeti čl. 8 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske.

¹³⁰ GREVIO je obaviješten o jednom takvom slučaju.

193. U pogledu sekundarne viktimizacije, GREVIO je obaviješten da se žrtvama prijeti kako će im djeca biti oduzeta ukoliko ne postupaju u skladu sa pravima na posjete ili kada odbiju postupak posredovanja. GREVIO je također zabrinut informacijama o nekoliko slučajeva nasilja u porodici u kojima je dijete odvojeno od majke i smješteno u udomiteljsku porodicu zato što je majka propustila da zaštiti dijete od nasilja od strane počinioca¹³¹.

194. **GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu prioritete radnje u oblasti starateljstva i prava na posjete kako bi osigurali sigurnost žrtava i njihove djece i prekinuli krug moći i zlostavljanja od strane počinitelja posebno tako što će:**

- a. obezbijediti u zakonu izuzetak od obaveznog posredovanja po pitanju razvoda, starateljstva i prava na posjetu u slučajevima nasilja, uključujući nasilje u porodici;
- b. jasno propisati zakonom da se slučajevi nasilja u porodici nad nenasilnim starateljem moraju uzeti u obzir prilikom odlučivanja o starateljstvu i prava na posjete;
- c. osigurati da porodični sudovi uzimaju u obzir sve slučajeve nasilja, uključujući i putem konsultacija sa relevantnim stručnim licima;
- d. osigurati da sva relevantna stručna lica, prije svega osoblje centara za socijalni rad i sudije porodičnih sudova, prođu obuku iz oblasti nasilja u porodici te da imaju smjernice koje će im olakšati izvršavanje obaveza da osiguraju bezbjednost žrtve i njene djece u bilo kojem procesu donošenja odluka;
- e. osigurati da osoblje koje nadzire posjete između djece i nasilnog roditelja prođu obuku u oblasti nasilja nad ženama te da infrastruktura za nadzirane posjete garantuje fizičku sigurnost i psihičko blagostanje žrtve i njene djece;
- f. revidirati relevantne zakone u pogledu odredaba koje propisuju oduzimanje starateljstva na osnovu propusta da se zaštiti dijete i osigurati da se u praksi djeca ne oduzimaju od nenasilnog roditelja i smještaju u udomiteljsku porodicu.

4. Građanske posljedice prinudnih brakova (član 32.)

195. Član 32. Istanbulske konvencije propisuje da se „brakovi sklopljeni pod prinudom mogu smatrati rušljivim, poništiti odnosno razvesti bez nepotrebnog finansijskog odnosno administrativnog opterećivanja žrtve”. Cilj ove odredbe je da osigura da žene i djevojčice koje se oslobode braka koje nisu sklopile svojom slobodnom voljom, ne moraju da snose bilo kakve posljedice u pogledu svog građanskog statusa.

196. Prema porodičnim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske¹³², prisilni brak se može poništiti ukoliko se utvrdi da uslovi za validnost braka nisu bili ispunjeni, i onda kada je bračni partner pristao na zaključenje braka iz straha prouzrokovanim ozbiljnom prijetnjom. U ovim slučajevima, zahtjev za poništenje braka može podnijeti samo bračni partner koji je zaključio brak pod prijetnjom. U principu, proces poništenja ne povlači nikakve troškove budući da sud pokreće postupak po

¹³¹ Vidjeti analizu poglavlja IV, član 26.

¹³² Čl. 16. stav 1. i čl.40. u Federaciji Bosne i Hercegovine i 30. stav 1. i čl. 46. u Republici Srpskoj.

službenoj dužnosti. Međutim, svako takvo poništenje se može tražiti samo u roku od godinu dana od dana kada je opasnost/prijetnja prestala.

197. GREVIO podsjeća na član 32. Konvencije prema kojem se brak smatra ništavim ako je zaključen pod prisilom. Nadalje, u objašnjenju za donošenje Konvencije stoji da u skladu sa članom 37. Konvencije, brak se smatra zaključenim pod prisilom ukoliko je primjenjena fizička ili psihička prisila (prinuda i prijetnja). GREVIO stoga primjećuje, da uslov za poništenje braka bude da strah izazvan ozbiljnom prijetnjom nije u skladu sa Konvencijom. Nadalje, čini se da je navedena odredba Porodičnog zakona Republike Srpske suprotna odredbi o prisilnom braku iz Krivičnog zakona Republike Srpske koja inkriminiše prisilni brak u skladu sa odredbama Istanbulske konvencije¹³³ te ne propisuje uslov da prijetnja bude „ozbiljna”.

198. **GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da usklade odredbe o građanskim posljedicama prisilnog braka sa standardima Istanbulske konvencije.**

B. Krivično pravo

199. GREVIO pozdravlja izvjestan broj pozitivnih pomaka u krivičnom zakonodavnom okviru Bosne i Hercegovine. Tu mislimo na, između ostalog, Krivični zakon Republike Srpske koji je uveo izvjestan broj novih krivičnih djela u cilju provedbe Istanbulske konvencije, uključujući genitalno sakaćenje žena, prisilnu sterilizaciju, proganjanje, seksualno uznemiravanje i prisilni brak. GREVIO nadalje pozdravlja činjenicu da su usvojene izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS iz maja 2020.godine prema kojima više nema paralelnog režima kazni sa onim iz Krivičnog zakona za nasilje u porodici. Stoga se od 2020. godine počinioci kažnjavaju u skladu sa Krivičnim zakonom dok Zakon o zaštiti od nasilja u porodici propisuje pomoć, podršku i zaštitu za žrtve nasilja u porodici. GREVIO je također obaviješten o planovima vlasti da usklade Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine sa Konvencijom te u tom pravcu osnovanoj radnoj grupi u Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine. GREVIO također pozdravlja izmjene i dopune oba entitetska krivična zakona kojima se zabranjuje upućivanje na seksualno ponašanje žrtve u slučajevima seksualnog nasilja i silovanja, u skladu sa članom 54. Konvencije.

200. S obzirom na kompleksan ustavni okvir, u Bosni i Hercegovini koegzistiraju 4 krivična sistema. Dok krivični zakoni Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta definiraju i inkriminšu opća krivična djela, Krivični zakon Bosne i Hercegovine regulira ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i krivična djela sa međunarodnim elementom. Nadalje, neka krivična djela obuhvaćena Istanbulskom konvencijom su takođe inkriminisana Zakonom o rodnoj ravnopravnosti Bosne i Hercegovine, tačnije rodno zasnovano nasilje i seksualno uznemiravanje. U nekim slučajevima može doći do preklapanja tužiteljskih nadležnosti, posebno u odnosu na seksualno uznemiravanje što može dovesti do neuspješnog procesuiranja. Na kraju, važno

¹³³ Inkriminiše se „ko upotrebom sile ili prijetnje prisili drugu osobu na brak”.

je imati na umu da su u Republici Srpskoj postojali do izmjena i dopuna Zakona o zaštiti od nasilja u porodici iz 2020.godine, a u Brčko distriktu i trenutno postoji pored krivičnog djela nasilja u porodici iz Krivičnog zakona, i nasilje u porodici kao prekršaj iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici čime se stvara konfuzija, nejasna hijerarhija djela nasilja u porodici što na kraju vodi do veoma blagih kazni.

1. Psihičko nasilje (član 33.)

201. Članom 33. Konvencije se od članica traži da inkriminišu psihičko nasilje koje je definisano kao namjerno ponašanje koje ozbiljno narušava psihički integritet nekog lica prinudom odnosno prijetnjama. Zakonski okvir koji regulira ovo specifično kriminogeno ponašanje se znatno razlikuje po Entitetima i Brčko distriktu te sadrži veliki broj nedostataka.
202. GREVIO pozdravlja uključ enje i inkriminiranje psihičkog nasilja u krivičnom djelu nasilja u porodice u članu 222. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine¹³⁴, čija definicija odslikava obrazac ponavljanog i produženog zlostavljanja. GREVIO dalje pozdravlja integrisanje psihičkog nasilja u definiciju nasilja u porodici u članu 7. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine¹³⁵. Istovremeno, GREVIO ponavlja svoju zabrinutost da definicija porodice iz Krivičnog zakona i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine implicira da ovo krivično djelo ne obuhvata slučajeve psihičkog nasilja nad trenutnim ili bivšim partnerom koji ne živi u istom domaćinstvu. GREVIO dalje primjećuje da, iz statističkih podataka koje su dostavile vlasti, ne proizilazi jasno u kojoj mjeri se djelo nasilja u porodici koristi u praksi prilikom procesuiranja psihičkog nasilja bez elemenata fizičkog nasilja. Kako navode vlasti, dodatno djelo koje pokriva psihičko nasilje je djelo ugrožavanje sigurnosti iz člana 183. Krivičnog zakona. Ovo djelo inkriminiše ponašanje kojim se „ugrožava sigurnost neke osobe ozbiljnom prijetnjom da će napasti na život ili tijelo te osobe ili na taj način izaziva uznemirenje građana” sa zapriječenom kaznom zatvora do pet godina, zavisno od toga da li je uključena jedna ili više osoba. Nadalje, kada ponašanje ugrožava sigurnost bračnog partnera, partnera, roditelja ili djeteta (...) „prikradanjem, učestalim praćenjem ili uznemiravanjem na drugi način”, kažnjava se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine. GREVIO primjećuje da u tom pogledu opće krivično djelo kojim se inkriminiraju ozbiljne prijetnje ne obuhvata dovoljno ponašanje koje čini psihičko nasilje. Konvencija, zapravo ima za cilj osigurati inkriminiranje obrasca zlostavljanja koje se ponavlja i dugo traje putem radnji koje same po sebi ne moraju dosegnuti prag inkriminacije, dok je član 183. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine više izrađen da kazni pojedinačne izolovane događaje. Drugi dio krivičnog djela, koji jasno uspostavlja kontekst nasilja u porodici govori o proganjanju, a ne o psihičkom nasilju.
203. Zakonski okvir u Republici Srpskoj u oblasti psihičkog nasilja obuhvata član 190. Krivičnog zakona te član 6. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici¹³⁶. GREVIO pozdravlja

¹³⁴ Opisano i analizirano u poglavlju I, čl. 2 i 3 izvještaja.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Za definicije vidjeti analizu poglavlje I, čl. 2 i 3 ovog izvještaja.

formulaciju člana 190. Krivičnog zakona koja obuhvata obrazac ponovljenog i dugotrajnog zlostavljanja. GREVIO dalje primjećuje da iako je primjena člana 190. ograničena na slučajeve psihičkog nasilja u porodici, s obzirom na široko postavljenu definiciju porodice u Krivičnom zakonu Republike Srpske, član 190. također obuhvata slučajeve psihičkog nasilja počinjenog od strane trenutnog ili bivšeg partnera koji ne živi u istom domaćinstvu. Međutim, iz statističkih podataka koje su dostavile vlasti, ne proizilazi da se djelo nasilja u porodici koristi u praksi za procesuiranje slučajeva psihičkog nasilja bez elemenata fizičkog nasilja.

204. Zakonski okvir u Brčko distriktu u oblasti psihičkog nasilja se odnosi na član 218. o nasilju u porodici Krivičnog zakona i član 5. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici¹³⁷. GREVIO primjećuje da odredbe Krivičnog zakona i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici ne obuhvataju slučajeve psihičkog nasilja počinjenog od strane trenutnog ili bivšeg partnera koji ne živi u istom domaćinstvu (i u slučaju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, kada nemaju zajedničko dijete)¹³⁸.

205. Na kraju, GREVIO primjećuje da je psihičko nasilje u principu isto kažnjivo prema članu 4. i članu 27. Zakona o rodnoj ravnopravnosti Bosne i Hercegovine. Član 4. definira rodno zasnovano nasilje kao „svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života(...)" i propisuje kaznu zatvora od šest mjeseci do pet godina. Na osnovu informaciju koje su dostavile vlasti ne proizilazi da su ove odredbe ikad korištene u kažnjavanju psihičkog nasilja. Nadalje, GREVIO smatra da široka formulacija ove odredbe ne bi bila dovoljno konkretna da obuhvati obrazac ponovljenog i dugotrajnog zlostavljanja počinjenog kroz radnje koje same po sebi možda ne dosežu prag inkriminiranosti.

206. **GREVIO ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da:**

- a. inkriminira psihičko nasilje počinjeno nad trenutnim ili bivšim partnerom bez obzira da li živi u istom domaćinstvu ili ne i bez obzira da li imaju zajedničko dijete ili ne;
- b. poduzme mjere u cilju istrage, procesuiranja i kažnjavanja radnji psihičkog nasilja na učinkovit način, uključujući i povećanje obuka za aktore iz agencija za provođenje zakona i krivičnog sektora o šteti psihičkog nasilja i važnosti njegovog kažnjavanja.

2. Proganjanje (član 34.)

207. Prema članu 34. članice moraju poduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi osigurale da namjerno ponašanje ponavljanjem prijetnji upućenih drugom licu, koje uzrokuju da se ona/on plaši za svoju sigurnost, bude inkriminirano. Ova odredba se odnosi na niz ponašanja koje se sastoji od ponavljanih incidenata i ima za cilj da odslika kriminogenu prirodu obrasca ponašanja čiji elementi, uzeti pojedinačno, ne čine uvijek kriminogeno ponašanje.

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Vidjeti analizu poglavlja I, čl. 2 i 3 ovog izvještaja.

208. Dva entiteta i Brčko distrikt imaju različit pristup inkriminiranju proganjanja, dok jedino Republika Srpska u svom Krivičnom zakonu propisuje proganjanje kao djelo samo po sebi.
209. GREVIO pozdravlja napore koje ulažu vlasti ka uvođenju djela proganjanja, što je u skladu sa Istanbulsom konvencijom. Izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske iz 2017. godine, član 144. inkriminiše proganjanje koje se definiše kao „ko uporno i kroz duže vrijeme prati ili uhodi drugo lice ili s njim direktno ili preko trećeg lica nastoji uspostaviti ili uspostavlja neželjeni kontakt ili na drugi način kod tog lica izaziva promjene životnih navika, tjeskobu ili strah za vlastitu sigurnost ili sigurnosti njemu bliskih lica.” Proganjanje se kažnjava novčanom kaznom ili kaznom zatvora do dvije godine. Ako je ovo djelo izvršeno u odnosu na sadašnjeg ili bivšeg bračnog ili vanbračnog partnera, lica sa kojim je izvršilac bio u intimnoj vezi ili prema djetetu, kazna je povećana na trajanje zatvora od šest mjeseci do tri godine. Međutim, nema podataka o broju otvorenih istraga, provedenih postupaka ili donesenih presuda za krivično djelo proganjanje. Civilno društvo je izvijestilo GREVIO da su u 2019. godini bila samo tri slučaja proganjanja pred sudovima u Republici Srpskoj, a iz analize ova tri slučaja proizilazi da sudije izriču kazne koje nemaju odvratajući efekat i koje su na donjem pragu propisanih kazni.¹³⁹ Nadalje, GREVIO je imao priliku primjetiti da insistiranje na tome da kriminogeno ponašanje mora uzrokovati promjenu ponašanja žrtve stavlja nepotrebnii teret na žrtvu te naglasak na ponašanje žrtve, umjesto na ponašanje počinitelja.
210. Kao što je navedeno u analizi člana 33. krivično djelo ugrožavanje sigurnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine je propisano članom 183. Krivičnog zakona, i inkriminiše ugrožavanje sigurnosti bračnog partnera, partnera, roditelja ili djeteta (...) „prikradanjem, učestalim praćenjem ili uznemiravanjem na drugi način” za koje je zapriječena novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. GREVIO primjećuje da iako član 183. Krivičnog zakona propisuje i inkriminiše prikradanje, elementi ovog krivičnog djela nisu definirani (odnosno namjerno ponašanje koje se ponavlja i kojim se upućuju prijetnje drugoj osobi prouzrokujući kod te osobe strah za vlastitu sigurnost), tako da je primjena ove odredbe potencijalno otežana. Tome u prilog govore statistički podaci koje su dostavile vlasti u kojima nema podataka o proganjanju/ugrožavanju sigurnosti pa se tako može konstatirati ograničena provedba ove odredbe. Nadalje, radnja proganjanja je inkriminirana samo kada se počini nad članom porodice, ali ne i izvan porodičnog konteksta. Isti komentari važe za član 7. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine kao što je navedeno u analizi člana 33. koji također zabranjuje proganjanje člana porodice kao dio djela nasilje u porodici.
211. U Brčko distriktu proganjanje je navedeno kao jedan od mogućih pojava oblika djela nasilja u porodici prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici i primjenjuje se samo na članove porodice. Kao prekršaj, ono se kažnjava novčanom kaznom, uslovnom osudom, opomenom i/ili zaštitnom mjerom. Sastavni elementi ovog ponašanja nisu definirani čime je provedba ove odredbe potencijalno otežana.

¹³⁹ Vidjeti Zaštita žena od nasilja u pravosudnom sistemu Bosne i Hercegovine analiza monitoring krivičnih i prekršajnih predmeta o rodnozasnovanom nasilju u Bosni i Hercegovini, A. Pertric i D. Radoncic, str. 41

212. Vlasti su također ukazale na Zakon o rodnoj ravnopravnosti Bosne i Hercegovine, kojim se inkriminiše rodno zasnovano nasilje, uznemiravanje i seksualno uznemiravanje. Iako formulacija ovih djela sadrži neke elemente koji su propisani članom 34. Konvencije, nisu dovoljno konkretni da adekvatno obuhvate sastavne elemente djela proganjanja¹⁴⁰. U odsustvu podataka o istragama i procesuiranju navedenog, teško je procijeniti u kojoj mjeri se brojne odredbe primjenjuju u praksi i takođe da li se primjenjuju na digitalne pojave oblike proganjanja.

213. **GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da izvrše izmjene i dopune relevantnih zakona na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta kako bi se adekvatno inkriminiralo proganjanje, kako ono počinjeno u kontekstu porodice, tako i van njega, konkretno navodeći elemente djela u skladu sa članom 34. Istanbulske konvencije. GREVIO nadalje potiče vlasti da:**

- a. provode specijaliziranu obuku za pripadnike agencija za provođenje zakona, tužitelje i sudije na temu ozbiljne prirode proganjanja iz rodne perspektive, uključujući proganjanje nakon razvoda ili proganjanje primjenom digitalnih tehnologija, kako bi se osigurali učinkovito inkriminisanje u praksi i primjena kazni koje su srazmjerne i odvraćaju od činenja krivičnih djela;
- b. prikupljaju podatke o broju slučajeva proganjanja, uključujući i online dimenziju kako bi se identificirala rasprostranjenost ove pojave i poduzele adekvatne mjere.

3. Fizičko nasilje (član 35.)

214. Fizičko nasilje je inkriminirano krivičnim zakonima dva entiteta i Brčko distrikta, te članom 4. i 27. Zakona o rodnoj ravnopravnosti Bosne i Hercegovine. Nadalje, GREVIO primjećuje da je u Brčko distriktu nasilje u porodici (koje obuhvata fizičko nasilje) također inkriminirano Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici. GREVIO pozdravlja inkriminiranje nasilja u porodici u krivičnim zakonima Entiteta i Brčko distrikta, ali mora primjetiti da paralelno definiranje nasilja u porodici kao prekršaja u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta, pokreće niz pitanja kao u analizi poglavlja I, članova 2. i 3. Konvencije.

215. Krivični zakon Republike Srpske predviđa izvjestan broj krivičnih djela koja uključuju elemente fizičkog nasilja, uključujući ubistvo, teško ubistvo, ubistvo iz nehata, lakše tjelesne ozljede, teške tjelesne ozljede i nasilje u porodici¹⁴¹. Određeni broj ovih odredbi predviđa više kazne kada je djelo počinjeno od strane trenutnog/bivšeg partnera ili člana porodice¹⁴². Nadalje, GREVIO konstatuje sa zabrinutošću da neke odredbe sadrže

¹⁴⁰ Shodno čl. 4. i 27. Zakona o ravnopravnosti spolova, rodnozasnovano nasilje se definiše kao „svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života (...)” za koje je propisana kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

¹⁴¹ Relevantne odredbe Krivičnog zakona su: ubistvo iz čl. 124, teško ubistvo čl. 125, ubistvo iz nehata čl. 126, nanošenje lakših tjelesnih ozljeda čl. 131, nanošenje teških tjelesnih ozljeda čl. 132, nasilje u porodici čl. 190.

¹⁴² Analiza poglavlja V, član 46.

neprihvatljiva opravdanja krivičnih djela koje potencijalno mogu biti korištene da se okrivi žrtva u slučaju nasilja nad ženama¹⁴³.

216. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, predviđa izvjestan broj krivičnih djela koja sadrže elemente fizičkog nasilja, kao što su ubistvo, teške tjelesne ozljede, lakše tjelesne ozljede, nasilje u porodici i nasilno ponašanje¹⁴⁴. Nadalje, definicija nasilja u porodici prema Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine obuhvata fizičku ozljedu i ponašanje koje bi moglo izazvati ili izaziva opasnost nanošenja fizičkog bola i patnje.

4. Seksualno nasilje, uključujući silovanje (član 36.)

217. Član 36. obavezuje članice da inkriminišu sve vidove radnji seksualne prirode bez pristanka, uključujući silovanje. Središnji element definicije iz Konvencije je nedostatak dobrovoljnog pristanka kao ishoda slobodne volje. Član 36. stav 1. obuhvata sve vidove seksualnih radnji nad drugom osobom bez njenog pristanka, a koje se namjerno vrše. To su: a) vaginalna, analna ili oralna penetracija seksualne prirode na tijelu drugog lica bez njenog/njegovog pristanka, korištenjem bilo kojeg dijela tijela odnosno predmeta; b) druge seksualne radnje s licem bez njenog/njegovog pristanka; i c) navođenje drugog lica na pokušaj seksualnih radnji s trećim licem bez njenog/njegovog pristanka. Član 36. stav 2. predviđa da pristanak mora biti dobrovoljan ishod slobodne volje lica prema procjeni u kontekstu datih okolnosti, dok stav 3. propisuje da se odredbe iz stava 1. također primjenjuju na djela počinjena nad bivšim odnosno sadašnjim supružnicima odnosno partnerima.

218. Seksualno nasilje uključujući silovanje je inkriminisano krivičnim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta¹⁴⁵. Odredbe ovih zakona u dva entiteta i Brčko distriktu ne navode konkretno spisak vrsta radnji seksualnog nasilja koje je inkriminisano, kao što to radi Istanbulska konvencija u članu 36. stav 1. tačke a i b, čime se sudijama ostavlja mogućnost širokog tumačenja. Nadalje, čini se da navođenje drugog lica na pokušaj seksualnih radnji s trećim licem bez njenog/njegovog pristanka nije inkriminisano te se stoga ne ispunjavaju standardi iz Istanbulske konvencije.

219. Umjesto toga, navedene odredbe za krivično djelo silovanje propisuju da je potreban dokaz korištenja nasilja, prisile ili prijetnje od strane počinioca. Odredbe, dakle, nisu zasnovane na pojmu slobodnog pristanka kako je to propisano članom 36 Konvencije.

¹⁴³ Analiza poglavlja V, član 42.

¹⁴⁴ Relevantne odredbe Krivičnog zakona su: ubistvo iz čl. 166, nanošenje teških tjelesnih ozljeda čl. 172, nanošenje lakših tjelesnih ozljeda čl. 173, nasilje u porodici čl. 222 i nasilno ponašanje čl. 362.

¹⁴⁵ Relevantne odredbe o silovanju čl. 203. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine koji glasi: „Ko drugu osobu upotrebom sile ili prijetnje da će izravno napasti na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe prisili na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina”. Član 165. Krivičnog zakona Republike Srpske koji glasi: „ko drugog prinudi na obljubu ili s njom izjednačenu polnu radnju upotrebom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica, kazniće se kaznom zatvora od tri do deset godina”; i čl. 200. Krivičnog zakona Brčko distrikta koji glasi: „Ko drugo lice upotrebom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na njegov život ili tijelo ili na život ili tijelo njemu bliskog lica prisili na spolni odnos ili s njim izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina”.

GREVIO podsjeća da ovakav pristup ne odražava okolnosti žene koja je izložena seksualnom nasilju i njihove mehanizme odbrane od takvog nasilja, uključuje reakcije poput bijega, borbe, zaleđivanja, poraza i sprijateljavanja. Na primjer, neurobiološko istraživanje seksualne traume pokazuje da je „zaleđivanje” uobičajena reakcija žrtava povezana sa naknadnim posttraumatskim stresnim poremećajem (PTSP) i teškom depresijom¹⁴⁶. Ono što je potrebno je kažnjavanje i učinkovito procesuiranje bilo koje seksualne radnje bez pristanka, uključujući i u nedostatku fizičkog otpora jer pasivnost se ne može smatrati znakom dobrovoljnog učešća. U tom pogledu, GREVIO skreće pažnju vlastima na postojeće obećavajuće prakse u Evropi gdje je nakon paradigmatškog usmjerenja na definicije silovanja i seksualnog nasilja zasnovane na slobodnom pristanku, porastao broj prijavi i procesuiranja seksualnih radnji učinjenih bez pristanka¹⁴⁷. U tim slučajevima, istrage/procesuiranja su usmjerena na obavezu optuženog da bude svjestan datog pristanka, čime se šalje poruka da seksualne radnje za koje nije dat pristanak povlače krivičnu odgovornost.

220. Paralelno sa krivičnim djelom silovanje, navedeni krivični zakoni također inkriminišu, između ostalog, seksualni odnos sa nemoćnom osobom, seksualni odnos zlopotrebom položaja, seksualno zlostavljanje djeteta, seksualno ucjenjivanje/prisilni seksualni odnos (...) ¹⁴⁸. U navedenim djelima, u svjetlu žrtvine ugroženosti, zavisnosti, podređenom položaju ili invaliditetu - prisila, prijetnje ili nasilje nisu sastavni element krivičnog djela. Istovremeno, dok je za krivično djelo silovanje bez ijedne otežavajuće okolnosti zapriječena kazna zatvora od tri do deset godina u Republici Srpskoj i Brčko distriktu, i od jedne do deset godina u Federaciji Bosne i Hercegovine, gore navedena krivična djela nisu uvijek kažnjena na sličan način, a paradoksalno je to što su za neka od njih zapriječene strašno niske kazne. ¹⁴⁹ GREVIO podsjeća da je prema članu 36. Istanbulske konvencije, seksualni odnos bez pristanka definiran kao silovanje kojem su zapriječene kazne sa odvrćajućim efektom. Upravo činjenica da je radnja počinjena bez pristanka žrtve treba da određuje kaznu. GREVIO upozorava i protiv je stvaranja hijerarhije žrtava na osnovu njihovih karakteristika, kao što su starosna dob, bespomoćnost, zavisnost, invaliditet i drugo, te poziva na adekvatne zakonske mjere kojim

¹⁴⁶ Vidjeti Moller A., Sondergaard H. P. and Helstrom L (2017), „Tonic immobility during sexual assault – a common reaction predicting post-traumatic stress disorder and severe depression”, *Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica*, 2017; 96: str. 932-938.

¹⁴⁷ Vidjeti srednjoročni horizontalni pregled, Vijeće Evrope, 2021, stavovi 362-363.

¹⁴⁸ Relevantne odredbe Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine: spolni odnos s bespomoćnom osobom (čl. 204.), spolni odnos zlopotrebom položaja (čl. 205.), prisilni spolni odnos (čl. 206.), spolni odnos s djetetom (čl. 207.), bluden radnje (čl. 208.). Relevantne odredbe Krivičnog zakona Republike Srpske: polna ucjena (čl. 166.), Obljuba nad nemoćnim licem (čl. 167.), Obljuba zlopotrebom položaja (čl. 168.), prisilni spolni odnos. Relevantne odredbe Krivičnog zakona Brčko distrikta: Spolni odnos s nemoćnim licem (čl. 201.), spolni odnos zlopotrebom položaja (čl. 202.), prinuda na spolni odnos (čl. 203.), spolni odnos s djetetom (čl. 204.).

¹⁴⁹ Tačnije za obljubu nad nemoćnom osobom se kažnjavaju kaznom zatvora od 2 do 10 godina u Republici Srpskoj i Brčko distriktu te 1 do 8 godina u Federaciji Bosne i Hercegovine; spolni odnosi zlopotrebom položaja značajno nižom kaznom zatvora između 3 mjeseca i 3 godine u Brčko distriktu, 2 do 5 godina u Republici Srpskoj, 3 mjeseca do 3 godine u Federaciji Bosne i Hercegovine; spolni odnos sa djetetom sa kaznom zatvora od 1 do 8 godina u Federaciji Bosne i Hercegovine i 2 do 10 godina u Brčko distriktu; ucjena ili prisilni spolni odnos kaznom zatvora 6 do 5 godina u Brčko distriktu i 1 do 8 godina u Republici Srpskoj.

se šalje poruka da je silovanje silovanje. Naročito, procesuiranje silovanja žena sa invaliditetom kao seksualni odnos sa nemoćnom osobom šalje poruku da kršenje njihove autonomije i donošenja odluka u seksualnom kontekstu ne predstavlja djelo silovanja. Istovremeno, GREVIO potvrđuje da kada su okolnosti radnje posebno nasilne, prijeteće i traumatizirajuće, potrebno je primjeniti otežavajuće okolnosti prilikom odmjerenja kazne kako bi kazna bila srazmjerna težini krivičnog djela.

221. U pogledu žrtava seksualnog nasilja u ratu, kao rezultat sukoba u Bosni i Hercegovini u periodu od 1992. do 1995. godine, procjenjuje se da je između 20 000 i 50 000 žena silovano ili izloženo drugim vidovima seksualnog nasilja i da većina njih još uvijek nije doživjela pravdu ili reparaciju¹⁵⁰. GREVIO primjećuje da se još vode suđenja za seksualno nasilje iz ratnog perioda unutar krivičnog djela zločini protiv čovječnosti iz člana 172. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine¹⁵¹. Za ovo krivično djelo se prije tražilo dokazivanje upotrebe sile ili prijetnje upotrebom sile, a to tumačenje je napušteno 2018. godine u svjetlu koncepta okolnosti prisile kako su ga elaborirali Međunarodni krivični sud (MKS), Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i Međunarodni krivični sud za Ruandu (MKR), prepoznajući da su ratne okolnosti same po sebi prisilne¹⁵², a to GREVIO pozdravlja. Iz informacija civilnog društva, međutim, proizilazi da se entitetski sudovi, sud Brčko distrikta i Sud Bosne i Hercegovine sve više oslanjaju na član 142. Krivičnog zakona bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (KZ SFRJ)¹⁵³ o prisilnoj prostituciji i silovanju, a prema kojem je ponovo potrebno dokazati korištenje nasilja ili prisile (ne smatra da je prisila koja nastaje iz rata dovoljna kao dokaz odsustva pristanka), te za koje je zapriječena blaža kazna¹⁵⁴.

222. **GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da:**

- a. donesu izmjene i dopune krivičnog djela iz krivičnih zakona na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta, kako bi se u potpunosti integrisao pojam nedostatka slobodnog pristanka iz člana 36. Istanbulske konvencije i da konkretno navedu vidove seksualnih radnji bez pristanka koje su inkriminisane u skladu sa članom 36. stav 1. tačke a, b i c Konvencije;
- b. usvoje potrebne mjere kako bi se osiguralo da se bilo koje djelo seksualnog nasilja primjenjuje na bivše i sadašnje bračne partnere ili partnere;

¹⁵⁰ Vidjeti Mapiranje politika i zakona o nasilju nad ženama i Istanbulske konvencije u BiH, Kyle Delbyck, UN Women, str. 14

¹⁵¹ Čl. 172 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine – zločini protiv čovječnosti inkriminiše između ostalog, „kao dio širokog ili sistematskog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela seksualno nasilje i silovanje, seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju i drugi oblik seksualnog nasilja srazmjerne težine”.

¹⁵² Vidjeti Podnesak Bosne i Hercegovine UN Odboru za borbu protiv torture, 2017, Amnesty International, str. 6.

¹⁵³ Čl. 142 KZ SFRJ glasi “Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi da se izvrši napad na civilno stanovništvo i izloži ga ubistvima, mučenju, nečovječnom postupanju, biološkim, medicinskim ili drugim naučnim eksperimentima, koji ima za posljedicu smrt, tešku tjelesnu povredu ili teško narušavanje zdravlja ljudi; preseljavanje ili prisilno odnarođnjavanje ili prevođenje u drugu vjeru, prisiljavanje na prostituciju ili silovanja; primjenjivanje mjera zastrašivanja i terora, (...), kazniće se kaznom zatvora od 20 godina ili smrtnom kaznom.

¹⁵⁴ Maksimalna kazna zatvora je 20 godina, u odnosu na raspon od 10 do 45 godina iz čl. 172 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.

- c. osiguraju izricanje kazni koje su srazmjerne i odvrćaju od činjenja bilo koje seksualne radnje bez pristanka žrtve, bez obzira na lične karakteristike.

5. Prinudni brak (član 37.)

223. Članom 37. članice se obavezuju da inkriminišu dvije vrste ponašanja: 1) namjerno prisiljavanje osobe da stupi u brak i 2) namjerno namamljivanje osobe na teritoriju članice odnosno države koja nije njena/njegova država prebivališta s ciljem prinude te osobe da stupi u brak (čak i kada brak nije zaključen). Ključni element djela prisilnog braka je odsustvo pristanka na strani žrtve.

224. GREVIO primjećuje sa zadovoljstvom da je Republika Srpska u svoj Krivični zakon uvela posebno djelo prisilnog braka pod članom 183. koji obuhvata obje vrste ponašanja predviđene članom 37. Konvencije¹⁵⁵. S druge strane, Krivični zakoni i Brčko distrikta ne sadrže posebnu odredbu o prisilnom braku, ali predviđaju kažnjavanje službenika koji omoguće ili registruju brak koji je zabranjen¹⁵⁶, te inkriminišu brak sa djetetom, propisujući krivičnu odgovornost odrasle osobe koja živi sa djetetom mlađim od 16 godina kao i roditelja ili staratelja koji je omogućio takav suživot¹⁵⁷.

225. S tim u vezi, GREVIO želi da naglasi razliku između dogovorenog i prisilnog braka. Dok prva kategorija ne potpada pod član 37. Istanbulske konvencije zbog postojanja „implicitnog” pristanka, ova druga to jeste. Iako je teško utvrditi rasprostranjenost prisilnog braka u Bosni i Hercegovini, praksa ugovaranja ranih brakova koji graniče sa prisilnim brakom, uključujući rani i prisilni običajni brak, je česta u romskoj zajednici¹⁵⁸. GREVIO je upozoren na slučajeve brakova sa djecom u migrantskim zajednicama. U mnogim slučajevima je teško utvrditi stvarnu upotrebu sile ili prijetnje, ali mlada starosna dob većine nevjesta bi ukazala na vjerovatni nedostatak pristanka na bračnu zajednicu. Štetne posljedice prisilnog braka i braka sa djetetom su naširoko prikazane od strane međunarodnih organa za ljudska prava¹⁵⁹. Brak sa djetetom i prisilni brak su naširoko prepoznati kao štetna praksa koja krši, zloupotrebljava ili onemogućava ljudska prava i povezana je i uporno se ponavlja sa drugim štetnim praksama i kršenjima ljudskih prava. Iz tog razloga, GREVIO izražava zabrinutost zbog ograničenog prijavljivanja i procesuiranja prisilnog braka u Bosni i Hercegovini te zbog nedostatka napora da se prepozna i reguliše ovaj vid nasilja putem obuka i podizanja svijesti među stručnim licima.

¹⁵⁵ Čl. glasi:“(1) Ko upotrebom sile ili prijetnje drugu osobu prisili na brak kaznit će se kaznom zatvora od najviše tri godine . (2) Ko u počinjenju djela iz stava 1. ovog čl. odvede drugu osobu u drugu zemlju za iste svrhe ili namami osobu u drugu zemlju kaznit će se kaznom zatvora od najviše dvije godine.

¹⁵⁶ Vidjeti Podnesak Bosne i Hercegovine UN Odboru za borbu protiv torture, 2017, Amnesty International, str. 6.

¹⁵⁷ Vidjeti član 216. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine o sklapanju vanbračne zajednice sa starijim maloljetnikom i čl. 213 Krivičnog zakona Brčko distrikta o sklapanju vanbračne zajednice sa starijim maloljetnikom.

¹⁵⁸ Vidjeti izvještaj Udruženja Romkinja, dostupno na bosanskom <https://www.bolja-buducnost.org/index.php/bs/ona-nama/dokumenti/send/3-istrazivanja/4-istrazivanje-o-maloljetnickimbrakovima-u-romskim-zajednicama>, koji pokazuje da je 86% djevojčica udato prije nego što napune 18 (tačnije, 11% sa 13, 11% sa 14, 24% sa 15, 26% sa 16, 14% sa 17 godina).

¹⁵⁹ Vidjeti Rezoluciju Narodne skupštine UN 175 i zajedničku generalnu preporuku br. 31 CEDAW Odbor za prava djeteta te opći komentar 18 Odbora za prava djeteta o štetnim praksama.

226. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da se u sudskim nadležnostima u cijeloj Bosni i Hercegovini inkriminira svako namjerno prisiljavanje osobe da stupi u brak, namjerno namamljivanje osobe na teritoriju članice odnosno države koja nije njena/njegova država prebivališta s ciljem prinude te osobe da stupi u brak, kao što je propisano članom 37. stav 2. Istanbulske konvencije.
227. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu adekvatne mjere, uključujući donošenje protokola i obuke policije, tužitelja i stručnjaka u obrazovanju, kao bi se osiguralo da tradicionalni prisilni brakovi i djece i odraslih ne ostanu nekažnjeni.

6. Genitalno sakaćenje žena (član 38.)

228. Član 38. ima za cilj da inkriminiše tradicionalnu praksu obrezivanja određenih dijelova ženskih genitalija. Sve tačke u članu 38. obuhvataju različitu vrstu ponašanja: tačka (a) inkriminiše obrezivanje, infibulaciju odnosno bilo kakvo drugo sakaćenje genitalija kod žene; tačka (b) prinudu i navođenje žena da se podvrgnu nekoj od radnji navedenih pod tačkom (a) dok tačka (c) obuhvata poticanje, prinudu odnosno navođenje djevojčice na neku od radnji. Autori su osjećali da je važno razlikovati odraslu ženu i djevojčicu budući da ponašanje odnosno poticanje djevojčice uključuje namjerno vršenje pritiska na djevojčicu koja sama nema namjeru da izvrši genitalno sakaćenje.
229. GREVIO primjećuje da genitalno sakaćenje žena nije inkriminisano Krivičnim zakonima¹⁶⁰ i Brčko distrikta. GREVIO pozdravlja uvođenje posebnog krivičnog djela genitalnog sakaćenja žena u Republici Srpskoj 2017. godine, tri godine nakon što je Istanbulska konvencija stupila na snagu. Tačnije, članom 133. Krivičnog zakona se inkriminiše svako „Ko ženskom licu potpuno ili djelimično ukloni ili trajno promijeni spoljne dijelove polnog organa”, te se propisuje kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Stavom 2., takođe se inkriminiše „ko žensko lice navede da se podvrgne radnjama iz stava 1.” i propisuje kazna zatvora do tri godine. Ovaj član također propisuje neke otežavajuće okolnosti kao kada je djelo učinjeno iz mržnje, prema djetetu ili je prouzrokovalo smrt ili trajno oštećenje zdravlja žrtve. GREVIO primjećuje da trenutna formulacija ne obuhvata dovoljno prisilu/navođenje žene ili djeteta na genitalno sakaćenje. U tom pogledu GREVIO konstatuje da odredbe o pomaganju, propisane članom 41. Konvencije, ne bi bile dovoljne da obuhvate ponašanja opisana članom 38. tačka b. i c. Konvencije. Ova posljednja propisuje da se krivična odgovornost povlači kod na primjer srodnika ili članova zajednice koji potiču (ako je žrtva djevojčica), prisiljavaju ili navodi djevojčicu i ženu da se podvrgne genitalnom sakaćenju, ali ne učestvuje aktivno u provedbi te procedure. Pomaganje zapravo zahtijeva stvarno počinjenje genitalnog sakaćenja žena, dok radnje prisile ili navođenja odrasle žene (član 38b) ili poticanjem, prisila ili navođenje djevojčice (član 38b) uključuje ponašanje koje je ispod praga za pomaganje i bez obzira da li je došlo do konačnog izvršenja obrezivanja, infibulacije ili druge vrste sakaćenja.

¹⁶⁰ Vidjeti čl. 214 Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i čl. 212. Krivičnog zakona Brčko distrikta.

230. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da u krivično zakonodavstvo u svim jurisdikcijama uvedu krivično djelo koje obuhvata sve vidove genitalnog sakaćenja iz člana 38. Istanbulske konvencije, uključujući prisilu ili navođenje odrasle žene ili djevojčice na radnje genitalnog sakaćenja te poticanje djevojčica da se podvrgnu genitalnom sakaćenju.

7. Prisilni abortus i prisilna sterilizacija (član 39.)

231. Prema članu 39, stav 1, države članice se obavezuju da će kriminalizirati abortus žene bez njenog informiranog pristanka. Članom 39. stav 2. propisano je da je radnja sa svrhom, odnosno koja je rezultat sprečavanja prirodne reprodukcije kod žene bez njenog prethodnog i informiranog pristanka, inkriminirana.

232. Vršenje abortusa trudne žene bez njenog pristanka je propisano kao krivično djelo „nezakoniti abortus” Krivičnim zakonima dva entiteta i Brčko distrikta za koje je propisana kazna zatvora do osam godina.¹⁶¹ Otežavajuće okolnosti su, također, propisane navedenim članom i to su smrtni ishod ili trajno narušavanje zdravlja žrtve.

233. Što se tiče prisilne sterilizacije, ona nije inkriminirana Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta. GREVIO pozdravlja to što je 2017. godine, tri godine nakon što je Istanbulska konvencija stupila na snagu u Bosni i Hercegovini, Republika Srpska uključila član 134. u svoj Krivični zakon koji propisuje krivično djelo prisilne sterilizacije i inkriminiše svakoga „Ko na drugom licu izvrši operaciju u svrhu onemogućavanja prirodne reprodukcije, bez pristanka tog lica”. Za ovo djelo je propisana kazna zatvora od jedne do osam godina, sa otežavajućim okolnostima ako je djelo počinjeno nad djetetom. GREVIO primjećuje da ova odredba treba da bude jasnija u smislu da se pristanak odnosi na informisani pristanak što znači da su date sve potrebne informacije o proceduri na osnovu kojih žena može da donese informisanu odluku. GREVIO nadalje primjećuje da kada su u pitanu žene sa invaliditetom koje imaju njegovatelja, pristanak u vezi sa abortusom ili sterilizacijom može dati njegovatelj, a čini se da se to često radi sa pretpostavkom da je to u najboljem interesu žene na koju se procedura odnosi. GREVIO je mišljenja da s obzirom na dalekosežne posljedice abortusa ili sterilizacije, treba učiniti više da bi se osiguralo da medicinske intervencije za koje je pristanak dao njegovatelj budu zapravo u skladu sa stvarnom željom žene na koju se procedura odnosi. Informacije koje su bile dostupne grupi GREVIO upućuju na to da su žene sa invaliditetom koje borave u njegovateljskim ustanovama posebno ugrožene kada su u pitanju prakse koje su za abortus u slučaju trudnoće, bez ispitivanja mogućnosti žene sa invaliditetom da iznese trudnoću do kraja.

¹⁶¹ Vidjeti priručnik za sudije i tužioce u slučajevima seksualnog uznemiravanja, Atlantic Initiative, 2019, dostupno na <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/Sexualno-uznemiravanje-za-sudije-ENG-Final-with-Coverpage-PRACTICE-HANDBOOK-FOR-JUDGES-AND-PROSECUTORS-IN-SEXUAL-HARASSMENT-CASES.pdf>.

234. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da:

- a) usklade svoje zakone sa članom 39. Istanbulske konvencije, uvođenjem odredbi koje će inkriminisati vršenje abortusa i operacije u svrhu onemogućavanja prirodne reprodukcije, bez prethodnog i informiranog pristanka žene i razumijevanja procedure;
- b) osiguraju da zakonski njegovatelji i medicinsko stručno osoblje poštuju, pod svim okolnostima, potrebu da se radi u skladu sa odlukom i da se poštuje informiran i slobodan pristanak žene na postupak kao što je abortus ili sterilizacija, posebno u slučaju žena sa invaliditetom koje su smještene u njegovateljske ustanove.

8. Seksualno uznemiravanje (član 40.)

235. Seksualno uznemiravanje je definirano članom 40. Konvencije i obuhvata svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog odnosno fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu odnosno uz ishod povrede dostojanstva lica. Seksualno uznemiravanje nije ograničeno na radno mjesto ili na porodicu i može se pojaviti u višestrukim kontekstima posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća odnosno uvredljiva atmosfera. Konvencija ostavlja članicama da odluče da li će počinitelji ovih djela biti predmet krivične, odnosno druge pravne sankcije.

236. Prema članu 4. i članu 27. Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine, koji se primjenjuje na cijelu teritoriju Bosne i Hercegovine, seksualno uznemiravanje je definirano kao „svako neželjeno ponašanje po osnovu spola kojim se želi povrijediti dostojanstvo osobe ili grupe osoba i stvoriti zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje ili kojim se postiže takav učinak.“ Uznemiravanje se također definiše kao „svaki neželjeni oblik verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo osobe ili grupe osoba, ili kojim se postiže takav učinak, naročito kad to ponašanje stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje”. Za ova dva djela propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. GREVIO primjećuje da je definicija seksualnog uznemiravanja prema Zakonu o ravnopravnosti spolova u skladu sa Konvencijom. GREVIO, nadalje, primjećuje da su prema navedenom zakonu, sudovi u Bosni i Hercegovini nadležni za predmete seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja po osnovu spola i roda. S obzirom da se ovi sudovi nalaze u Sarajevu, izvještaji upućuju na to da pravda za žrtve koje ne žive u blizini može biti teško dostižna. Državni zakon o zabrani diskriminacije također definiše seksualno uznemiravanje i uznemiravanje na isti način kao i Zakon o ravnopravnosti spolova, ali on predviđa građanske zaštitne mjere.

237. Na nivou entiteta i Brčko distrikta seksualno uznemiravanje je propisano zakonom na različite načine. Zakoni o radu Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske sadrže definicije koje su većinom u skladu sa zahtjevima Istanbulske konvencije uz izuzetak neverbalne komunikacije koja nije obuhvaćena. Pored toga, Krivični zakon Republike Srpske inkriminiše seksualno uznemiravanje na uopšteniji način, mimo radnog mjesta, koristeći definiciju inspirisanu članom 40. Istanbulske konvencije koja je značajno reducirana činjenicom da zahtijeva položaj podređenosti ili zavisnosti kako bi ponašanje

imalo elemente krivičnog djela. GREVIO konstatuje da navedeno nije u skladu sa članom 40. Konvencije budući da seksualno uznemiravanje treba biti sankcionisani krivičnim i drugim kaznama gdje god, kad god i odnosu na koga god je učinjeno, a ne samo u odnosu podređenosti, zavisnosti ili kada je žrtva posebno ugrožena.

238. Uprkos različitim pravnim mogućnostima za žrtve, relevantnost ovih odredbi u praksi ostaje ograničena do danas. Na primjer, praćenje suđenja za seksualno uznemiravanje od strane grupa za ženska prava u Republici Srpskoj upućuje na to da su, od kada je 2017. godine propisano novo krivično djelo seksualno uznemiravanje, održana samo dva suđenja. U oba slučaja, počinitelj je sa tužiteljem skopio sporazum o priznanju krivice, tako da je jedan slučaj završen sa blažom kaznom ispod zakonski propisanog minimuma, a u drugom je završen uslovnom kaznom kojom je propisana kazna zatvora od tri mjeseca. GREVIO stoga zaključuje da je potrebno više učiniti kako bi se osiguralo da zakonske odredbe budu razvijene u svom punom kapacitetu.

239. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da više usklade postojeće definicije seksualnog uznemiravanja sa članom 40. Istanbulske konvencije, te osiguraju da neverbalno ponašanje seksualne prirode bude unutar odredbe, kao i da osiguraju da je seksualno uznemiravanje sankcionirano u svakom slučaju, bez obzira u odnosu na koga je počinjeno.

9. Neprihvatljiva opravdanja za krivična djela, uključujući i djela počinjena u ime tzv.časti (član 42.)

240. GREVIO primjećuje da na državnom, entitetskom i nivou distrikta nema nijedna odredba koja propisuje da se kultura, običaji ili tradicija ne smatraju opravdanjem za krivična djela.

241. GREVIO primjećuje da izvjestan broj odredbi krivičnih zakona Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta, posebno one koje se odnose na teške tjelesne ozljede¹⁶² i ubistvo¹⁶³ (iz nehata) sadrže olakšavajuće okolnosti što bi moglo biti problematično ukoliko su primjenjene u kontekstu slučajeva nasilja u porodici, a posebno u kontekstu rodno zasnovanih ubistava. Na primjer, član 132. Krivičnog zakona Republike Srpske u vezi sa teškim tjelesnim povredama za onog ko ovo djelo „učini na mah, doveden bez svoje krivice u jaku razdraženost napadom, teškim zlostavljanjem ili teškim vrijeđanjem od strane povrijeđenog” predviđa olakšavajuće okolnosti. Slično tome, član 126. Krivičnog zakona Republike Srpske o o ubistvu predviđa da ko počini ubistvo „doveden bez svoje krivice u jaku razdraženost napadom, teškim zlostavljanjem ili teškim vrijeđanjem od strane ubijenog” ima olakšavajuće okolnosti u odmjeravanju kazne, a opseg je smanjen od dvije do 12 godina. Slična formulacija i smanjenje kazne je propisano i odredbama Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine. Nejasno je da li se ove olakšavajuće okolnosti primjenjuju u kontekstu nasilja u porodici ili drugim predmetima rodno zasnovanog nasilja. Uprkos tome, GREVIO smatra da u odsustvu odredbe koja

¹⁶² Vidjeti čl. 172. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, čl. 132. Krivičnog zakona Republike Srpske i čl. 169. Krivičnog zakona Brčko distrikta.

¹⁶³ Vidjeti čl. 167. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, čl. 126. Krivičnog zakona Republike Srpske i čl. 164. Krivičnog zakona Brčko distrikta.

zabranjuje neprihvatljiva opravdanja za krivična djela, takve olakšavajuće okolnosti mogu dovesti do tumačenja u kontekstu nasilja u porodici, posebno rodno zasnovanog ubistva žene, kao opravdanje za blažu kaznu zbog navodnog žrtvinog kršenja kulturnih, društvenih i tradicionalnih normi ili običaja prikladnog ponašanja.

242. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne mjere u cilju pojašnjenja da navodno kršenje kulturnih, društvenih i tradicionalnih normi od strane žrtve ne predstavlja osnov za neprihvatljivo opravdanje krivičnih djela i osnov za odmjeravanje blažih kazni.

10. Sankcije i mjere (član 45.)

243. Odjeljci ovog izvještaja u kojima se analiziraju djela propisana Istanbulsom konvencijom također sadrže podatke o sankcijama koje su predviđene zakonima. Na osnovu informacija koje su bile dostupne, o stvarnoj upotrebi opsega kazni za djela koje su obuhvaćene Istanbulsom konvencijom, GREVIO konstatuje da sudije ne posežu za svim kaznama koje su propisane zakonima i imaju tendenciju da primjene najniže moguće kazne ili da izreknu uslovne osude sa periodom provjere posebno u slučajevima nasilja u porodici¹⁶⁴. GREVIO primjećuje da ovakav pristup šalje poruku da je nasilje u porodici i nasilje nad ženama uopšte manje ozbiljno. Na primjer, u Republici Srpskoj od 118 krivičnih predmeta za nasilje u porodici koji su praćeni u toku 2019. godine, 65% od ukupnog broja osuđujućih presuda je izreklo uslovne osude od šest do osam mjeseci, uključujući počinitelje ponavljajuće i višestruke prestupnike u veoma ozbiljnim krivičnim djelima. Nadležni sudovi su izrekli kazne zatvora od 30 dana do dvije godine samo u 18% slučajeva¹⁶⁵. Izvještaji također pokazuju čestu upotrebu sporazuma o priznanju krivice zaključenih između počinitelja i tužitelja, koji vode do toga da se izriču kazne ispod zakonskog minimuma¹⁶⁶. GREVIO primjećuje da se sporazumi o priznanju krivice mogu zaključiti u bilo kojem momentu do zaključenja glavnog pretresa te rezultiraju osuđujućom presudom bez izvođenja dokaza i saslušanja svjedoka. GREVIO primjećuje da ova praksa ima uticaj, između ostalog, na politiku kažnjavanja i vodi ka odmjeravanju blagih kazni za počinitelje koje nisu srazmjerne i ne odvrćaju od činjenja krivičnih djela, što je suprotno članu 45. Konvencije.

244. Još jedan faktor koji vodi do blagih kazni je široko rasprostranjena upotreba olakšavajućih okolnosti. Tačnije, izvještaji nagovještavaju da su sudije u predmetima nasilja nad ženama primjenile olakšavajuće okolnosti u 68% u odnosu na 31,1% primjenjenih otežavajućih okolnosti¹⁶⁷. Prema izvještajima civilnog društva, naročito u slučajevima nasilja u porodici postoji paradoksalna praksa primjene olakšavajuće okolnosti da je počinitelj „porodičan

¹⁶⁴ Vidjeti poglavlje VI, Brzi odgovor, prevencija i zaštita.

¹⁶⁵ Vidjeti dopunu alternativnog izvještaha NVO iz Bosne i Hercegovine prema grupi GREVIO, dostavljen od strane fondacije “Ujedinjene žene”, mart 2021, str. 5.

¹⁶⁶ Vidjeti Zaštita žena od nasilja u pravosudnom sistemu BiH analiza monitoring krivičnih i prekršajnih predmeta o rodno zasnovanom nasilju u BiH, A. Pertric i D. Radončić, str. 34

¹⁶⁷ Vidjeti analitički izvještaj: analiza monitoringa prekršajnih predmeta u domenu rodno zasnovanog nasilja u BiH, Petrić A. and Radončić D. (2017), Fondacija Ujedinjene žene Banja Luka i Centar za pravnu pomoć ženama Zenica, str. 68.

čovjek” koji treba da skrbi za svoju porodicu¹⁶⁸. Ovo je vodilo do blagih kazni čak i u slučajevima kada je počinitelj ponavljač djela nasilja u porodici. Drugi olakšavajući faktori koji se isto naizgled često koriste su: da žrtva nije tražila naknadu ili je odbila da svjedoči; kao i da je optuženi imao dobro vladanje pred sudom. GREVIO primjećuje da ovakva sudska praksa pokazuje nedostatak razumijevanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive. Odbijanje žrtve da svjedoči je tipičan nusproizvod moći i kontrole u nasilju u porodici i čest mehanizam odbrane kod žrtava koje se još ne osjećaju dovoljno osnaženo da se odmaknu od počinitelja. Nasilje u porodici je po svojoj prirodi ciklično, pojavljuje se vremenom i sa tendencijom da eskalira. Naučno istraživanje pokazuje da se ono razvija uglavnom u krugu od tri faze, gdje u trećoj fazi žrtva oprašta počinitelju (te ako je podnijela prijavu protiv njega, istu povlači)¹⁶⁹. Odbijanje da svjedoči se stoga ne treba tumačiti kao naznaka da je djelo manje ozbiljno nego kao potvrda njegove podmuklosti i ozbiljnosti. Nadalje, potrebno je naglasiti da vladanje počinitelja pred osobama van domaćinstva, uključujući i sudove, ne bi trebalo da ima ikakve težine prilikom ocjene o opasnosti i rizika daljeg nasilja u porodici. Počinitelj je zapravo primarno opasan po ženu i djecu, kod kuće ili u sličnim okolnostima¹⁷⁰.

245. Generalno, GREVIO primjećuje da odsustvo ili veoma ograničeno prikupljanje podataka o drugim djelima, pored nasilja u porodici i silovanja, predstavlja izazov u procjeni da li sudovi izriču kazne koje su srazmjerne i odvraćaju od činenja djela.

246. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da, između ostalog, osiguraju - putem zakonodavnih mjera i učinkovite obuke za članove sudova i tužilaštava - da kazne i mjere koje se izriču za nasilje u porodici i druge vidove nasilja nad ženama budu djelotvorne, srazmjerne i odvraćaju od činenja djela u skladu sa članom 45. Istanbulske konvencije.

11. Otežavajuće okolnosti (član 46.)

247. Član 46. obavezuje članice da osiguraju da se izvjestan broj okolnosti (navedenih pod tačkama od a do i) može uzeti u razmatranje kao otežavajuće prilikom odmjeravanja kazne za djela obuhvaćena Konvencijom. Članice su fleksibilne po pitanju provedbe ove odredbe s obzirom da različiti pravni sistemi u Evropi imaju različite pristupe otežavajućim okolnostima.

248. Krivični zakoni Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta su usvojili sličan zakonodavni pristup otežavajućim okolnostima. S jedne strane, opća odredba utvrđuje konkretne elemente koje sudija mora uzeti u obzir prilikom odmjeravanja

¹⁶⁸ Vidjeti odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli, Alternativni izvještaj NVO u BiH prema grupi GREVIO, str.104

¹⁶⁹ Walker L.E., “The battered woman”, New York, NY: Harper and Row, 1979; Fife, R., Schrager, S., “Family Violence: What Health Care Providers Need to Know”, Jones and Bartlett, 2012, str. 23 seq.

¹⁷⁰ Holtzworth-Munroe, A., & Stuart, G. L. (1994), “Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them”, *Psychological Bulletin*, 116(3), 476–497. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.116.3.476> Petersson J et al., “Risk factors for intimate partner violence: A comparison of antisocial and family-only perpetrators”, *Journal of Interpersonal Violence* (2019); (2): str. 219-239.

kazne i, s druge strane, pojedinačna djela uspostavljaju sastavne elemente krivičnog djela i identificiraju neke otežavajuće vidove djela. GREVIO međutim primjećuje da je samo ograničen broj otežavajućih okolnosti iz člana 46. Konvencije integrisan u krivične zakone i primjenjiv na relevantne odredbe. Tačnije, „opća pravila o odmjeravanju kazne” utvrđuju da će sud utvrditi kaznu u zakonski predviđenom okviru za konkretno djelo uzimajući u obzir olakšavajuće i otežavajuće okolnosti uključujući sljedeće aspekte: stepen krivične odgovornosti, motiv za počinjenje djela, stepen opasnosti i štete po zaštićeni subjekt, okolnosti pod kojim je počinjeno djelo, ličnu istoriju počinioca prije počinjenja djela, prethodnu osuđivanost za isto ili slična krivična djela, njegovu/njenu ličnu situaciju i ponašanje nakon počinjenja krivičnog djela¹⁷¹. Dok bi ove opće odredbe mogle djelimično obuhvatiti tačke h) i i) člana 46. one ne obuhvataju druge otežavajuće okolnosti predviđene članom 46¹⁷². Kada se posmatraju pojedinačna djela koja utvrđuju otežavajući vid osnove djela, jasno je da ove odredbe ne popunjavaju nedostajuće dijelove. Na primjer, djelo proganjanja u Republici Srpskoj predviđa oštrije kazne kada je počinjeno nad bračnim partnerom ili partnerom ili nad djetetom, što GREVIO pozdravlja. Međutim, nisu uključene sve druge otežavajuće okolnosti, uključujući ako je djelo počinjeno nad osobom koja je postala ugrožena pod određenom okolnošću, ili je počinjeno od strane dvije ili više osoba zajedno. Još jedan primjer je djelo silovanja u odnosu na koje svi krivični zakoni predviđaju otežavajuće okolnosti kada je počinjeno nad djetetom, počinjeno od strane više osoba ili počinjeno na okrutan način, što GREVIO pozdravlja. Međutim, ova djela ne prepoznaju otežavajuće okolnosti počinjenja djela nad bračnim partnerom ili partnerom, nad osobom koja je postala ugrožena pod određenim okolnostima, u prisustvu djece ili uz upotrebu oružja. Na kraju, u pogledu djela nasilja u porodici, iako Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine propisuju otežavajuće vidove djela kada je učinjeno uz upotrebu oružja, kada je žrtva ubijena ili pretrpjela teške tjelesne ozljede ili kada je nasilno djelo počinjeno nad djetetom (u slučaju Republike Srpske i u prisustvu djeteta), sve druge otežavajuće okolnosti iz člana 46. Konvencije su isključene.

249. Što se tiče primjene postojećih otežavajućih okolnosti u odlukama sudova, informacije od civilnog društva upućuju na to da umjesto otežavajućih okolnosti kada je to potrebno, u većini slučajeva sudovi koriste olakšavajuće okolnosti¹⁷³. Informacije koje je dostavilo civilno društvo upućuju na to u mnogim slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj kada je nasilje u porodici počinjeno u prisustvu djece, ova okolnost se često ne uzima u obzir prilikom odmjeravanja kazne. Ovo se dešava i uprkos činjenici da, prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, dijete koje svjedoči nasilju u porodici treba isto smatrati žrtvom.

250. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu potrebne mjere kako bi osigurali da se prilikom odmjeravanja kazne za djelo nasilja nad ženama u svim jurisdikcijama mogu primjeniti otežavajuće okolnosti iz člana 46. Istanbulske konvencije.

¹⁷¹ Vidjeti čl. 52. Krivičnog zakona Republike Srpske, čl. 49. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i čl. 49. Krivičnog zakona Brčko distrikta.

¹⁷² Djelo koje proizvede tešku fizičku ili psihičku štetu po žrtvu (h) i počinitelj je ranije osuđen za djela slične prirode (i).

¹⁷³ Vidi analizu poglavlja V, član 45.

251. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da učinkovito obuče sudije o nasilju nad ženama uključujući i iz rodne perspektive i o važnosti primjene otežavajućih okolnosti propisanih zakonom kada su prisutni faktori koji to opravdaju.

12. Zabrana procesa obaveznog alternativnog rješavanja sporova odnosno određivanja kazne (član 48.)

252. Član 48. stav 1. Istanbulske konvencije obavezuje članice da zabrane obavezno alternativno rješavanje sporova, uključujući medijaciju i pomirenje, u odnosu na sve oblike nasilja obuhvaćene Konvencijom. Ova odredba proizilazi iz načela po kojem je nasilje nad ženama javni oblik nejednakih odnosa moći te da žrtve tih procesa ne mogu nikad ući u proces alternativnog rješavanja sporova na jednakoj osnovi sa počiniteljem. Član 48. stav 2. ima za cilj da spriječi druge nenamjerne posljedice koje zakonske mjere mogu proizvesti na žrtvu, obavezujući članice da osiguraju da bilo koja novčana kazna koju počinitelj mora da plati neće indirektno negativno uticati na finansijsko stanje žrtve.

253. GREVIO primjećuje da prema porodičnim zakonima Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta, prije podnošenja zahtjeva za razvod, bračni partneri moraju proći proces medijacije ukoliko imaju dijete mlađe od 18 godina¹⁷⁴. Nadalje, u radnim sporovima u Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distriktu, uključujući seksualno uznemiravanje, procesi alternativnog rješavanja sporova su također obavezni prije pokretanja paričnog postupka iako žrtva uvijek može prijaviti slučaj policiji. GREVIO podsjeća da u tom pogledu Konvencija obavezuje strane da zabrane obavezno učešće u alternativnom rješavanju sporova i u krivičnom i u parničnom zakonu.

254. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne i druge mjere da zabrane obavezno alternativno rješavanje sporova u vezi sa postupcima koji su relevantni za žene žrtve svih vidova nasilja nad ženama obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom, uključujući postupak razvoda i rastave te radne sporove koji se tiču seksualnog uznemiravanja.

VI. Istraga, sudski postupak, procesno pravo i zaštitne mjere

255. Puna odgovornost za sve radnje nasilja nad ženama podrazumijeva adekvatan odgovor agencija za sprovođenje zakona i sektora krivičnog pravosuđa. Poglavlje VI Istanbulske konvencije propisuje set mjera kojima se osigurava provođenje krivičnih istraga, procesuiranje i postupci za sve vidove nasilja obuhvaćene Konvencijom.

¹⁷⁴ Vidi poglavlje V, član 31 starateljstvo i prava posjete

A. Opće obaveze, neposredni odgovor, prevencija i zaštita (član 49. i 50.)

256. Ključni princip adekvatnog odgovora na nasilje nad ženama je brza i učinkovita istraga i sudski postupak zasnovan na shvatanju ovih djela iz rodne perspektive koji uzima u obzir prava žrtve u svim fazama postupka.

1. Prijavljivanje, brzi odgovor i istrage od strane agencija za sprovođenje zakona

257. Policijska struktura Bosne i Hercegovine je izražena na tri nivoa, sa 14 ministarstava za unutrašnje poslove. Prema Okvirnoj strategiji, bilo je predviđeno uvođenje specijalnih policijskih inspektora za nasilje u porodici. GREVIO je obaviješten da su dvije jedinice uspostavljene za borbu protiv seksualnog nasilja i nasilja u porodici u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj pri odjeljenjima za suzbijanje poroka koja istražuju, između ostalog, nasilna krivična djela, seksualno nasilje i nasilje u porodici. Što se tiče zastupljenosti žena u policijskim snagama, GREVIO je obaviješten da u oba Entiteta žene čine oko 10% policijskih snaga dok je u Brčko distriktu taj procenat znatno niži (između 5 i 7%).

258. GREVIO primjećuje nedostatak sistematske i obavezne obuke za službenike agencija za provođenje zakona o svim vidovima nasilja nad ženama i naveo u ovom izvještaju da taj nedostatak ima ozbiljne posljedice na odgovor na nasilje, na krivične istrage, uključujući i manji broj prijava, odgode u pokretanju istraga ili propuštanje u pokretanju istraga¹⁷⁵. Prema anketi koju je OSCE sproveo 2019. godine o nasilju nad ženama kao i zaključnim CEDAW opservacijama o BiH¹⁷⁶, slabo prijavljivanje nasilja nad ženama je na visokom stepenu, čak 84%, zbog društvene stigme i nepovjerenja u javne institucije¹⁷⁷. Izvještaji i civilno društvo naglašavaju da su žrtve izložene visokom stepenu viktimizacije kada prijave takva djela zbog dugog čekanja u policijskoj stanici, osuđivačkih stavova prema žrtvama, zahtjeva da dođu drugi dan, ili zbog toga što policijski službenici stanu na stranu počinitelja ili žrtvinu žalbu smatraju porodičnom svađom koju partneri treba da riješe između sebe. Mnoge studije pokazuju da policijski službenici često propuste da reaguju i da evidentiraju takve slučajeve zbog nedostatka shvatanja nasilja nad ženama iz rodne perspektive¹⁷⁸. Informacije koje je dostavilo civilno društvo upućuju na to da policija ima tendenciju da reaguje tek kada žrtvi pomoć pruže organizacije za ženska prava ili Centar za socijalni rad¹⁷⁹. GREVIO je također obaviješten od strane organizacija za ženska prava da postoje ozbiljne odgode ili neaktivnost u slučajevima poziva žrtve od kuće, što policija pravda nedovoljnim tehničkim i ljudskim kapacitetima.

259. GREVIO smatra da ovakvo endemsko banaliziranje nasilja nad ženama od strane pripadnika agencija za provođenje zakona zahtijeva dvostruko veće djelovanje u cilju

¹⁷⁵ Vidjeti poglavlje 3, član 15.

¹⁷⁶ Vidjeti Odbor za eliminaciju diskriminacije žena, zaključne napomene o šestom periodičnom izvještaju BiH*, CEDAW/C/BIH/CO/6, 12 nov 2019, str. 7.

¹⁷⁷ Vidjeti OSCE anketu o nasilju nad ženama, dobrobit i sigurnost žena, OSCE, p. v.

¹⁷⁸ Ibid. str.58 i 60.

¹⁷⁹ Vidjeti odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli, Alternativni izvještaj NVO u Bosni i Hercegovini prema grupi GREVIO, str.26.

paradigmatske promjene percepcije ovih organa o nasilju nad ženama i istinsko shvatanje ove pojave iz rodne perspektive.

2. Učinkovita istraga i procesuiranje

260. GREVIO primjećuje da pored konkretnih odjeljenja za nasilje i seksualne delikte, ne postoji specijalno tužiteljstvo/specijalizirano za rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici. GREVIO nadalje primjećuje da sva rodno zasnovana djela, uz izuzetak seksualnog uznemiravanja, moraju biti procesuirana po službenoj dužnosti prema entitetskim i zakonu Brčko distrikta.
261. Podaci koje su dostavile vlasti o broju prijava, otvorenih istraga, podignutih optužnica, te donesenih presuda u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj se primarno fokusiraju na slučajeve nasilja u porodici. Podaci za Brčko distrikt nisu dostavljeni. Podaci dostavljeni za Federaciju Bosne i Hercegovine ukazuju na to da u najboljem slučaju jedna trećina prijava nasilja u porodici bude procesuirana, a malo iznad 50% tih optužnica završi osuđujućim presudama. Podaci za krivično djelo silovanje ukazuju na teže stanje, sa ekstremno niskim brojem prijavljenih i još manje slučajeva koji se okončaju osuđujućom presudom. Nisu dostavljeni podaci za druge vidove nasilja nad ženama. Što se tiče Republike Srpske, odvojeni podaci su dostavljeni za slučajeve nasilja u porodici koji su kvalificirani kao prekršaj i oni koji su kvalificirani kao krivično djelo po Krivičnom zakonu Republike Srpske. U oba slučaja, manje od 50% slučajeva prijavljenih policiji bude procesuirano i generalno manje od 50% dovedu do osuđujućih presuda. Drugi podaci za ostale vidove nasilja obuhvaćene Istanbulskom konvencijom nisu dostavljeni, izuzev za krivično djelo silovanje. Za silovanje, nije moguće utvrditi tačne podatke i stoga ocijeniti da li i u kojem omjeru slučajevi prođu kroz krivični postupak.
262. Entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici i zakoni krivičnom postupku detaljno propisuju korake koje je potrebno poduzeti da bi se otvorila istraga u vezi sa nasiljem nad ženama. Tužitelji u Bosni i Hercegovini moraju pokrenuti postupak po službenoj dužnosti kada postoji sumnja da je počinjeno krivično djelo. Član 16. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine propisuje: „policajska uprava dužna je za svaki prijavljeni slučaj nasilja u porodici izaći na lice mjesta“ odmah po zaprimljenoj prijavi, a član 40. propisuje da policija mora voditi evidenciju o prijavljenim slučajevima nasilja u porodici. Policija može lišiti slobode i zadržati osumnjičenog kada su ispunjeni uslovi za pritvor u skladu sa članom 153. Zakona o krivičnom postupku. U skladu sa članom 18. navedenog zakona, za svaku prijavu nasilja u porodici, policajska uprava je obavezna za svaki prijavljeni slučaj nasilja u porodici podnijeti zahtjev za izricanje zaštitne mjere nadležnom sudu u roku od 12 sati od saznanja za radnje nasilja. Član 12. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske propisuje da je nakon prijema prijave da je učinjeno nasilje u porodici, nadležni policijski službenik dužan da odmah o tome obavijesti Centar za socijalni rad, koji će odmah neposredno pružiti socijalnu zaštitu i psihosocijalnu pomoć žrtvi. Ova odredba također predviđa besplatan ljekarski pregled radi utvrđivanja postojanja povreda fizičkog ili psihičkog integriteta. O izvršenom nasilju u porodici nadležni policijski službenik odmah obavještava i nadležnog javnog tužitelja i, uz izvještaj, dostavlja prikupljene dokaze i procjenu rizika. Slične odredbe su propisane Zakonom o

zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta, samo što ne sadrže dio koji se odnosi na procjenu rizika.

263. GREVIO je obaviješten o postojanju pravilnika koji pokrivaju neke aspekte rada policije u slučajevima nasilja u porodici. U Federaciji Bosne i Hercegovine postoji Pravilnik o načinu provedbe mjera zaštite za počinioce nasilja u porodici u nadležnosti policije kojim su propisani detalji kao što su kako policija saslušava žrtve, te naredni koraci u proceduri, gdje je prvi korak da zatraži od tužioca izdavanje naloga za zaštitu. Tačnije, nakon zaprimanja prijave nasilja u porodici, policijski službenik saslušava žrtvu nasilja u porodici, bez prisustva počinitelja dok u skladu sa članom 37. postoji mogućnost formiranja stručnog tima za pružanje svih potrebnih usluga žrtvi nasilja u porodici. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske upućuje na Pravilnik o sadržaju evidencija i izvještaja o nasilju u porodici i Pravilnik o proceduri i načinu provedbe procjene rizika. Dok GREVIO pozdravlja izdavanje takvih instrukcija, primjećuje da iste ne pružaju dovoljno smjernica o sveobuhvatnom prikupljanju dokaza i dokumentovanju slučaja kako bi se omogućio njegov put kroz krivični postupak, i preduprijedilo eventualno osustajanje od izjave svjedoka. GREVIO dalje primjećuje da nisu izdati protokoli ili smjernice u Entitetima i Brčko distriktu kojim bi se dale upute o postupanju u predmetima drugih vidova nasilja nad ženama, kao na primjer silovanja, proganjanja i genitalnog sakaćenja žena. GREVIO naglašava važnost tih smjernica kako bi se standardizirala policijska procedura u slučajevima nasilja nad ženama i osiguralo da njihovo dalje procesuiranje u krivičnom postupku ne zavisi samo od pojedinačne procjene policijskog službenika. Takvi protokoli su ključni za osiguranje brzog i adekvatnog odgovora policije, izbjegavanje sekundarne viktimizacije te sveobuhvatno prikupljanje dokaza.

264. Što se tiče prikupljanja dokaza, GREVIO primjećuje da se agencije za provođenje zakona pod vodstvom tužitelja primarno oslanjaju na izjave žrtve i počinitelja te u nekim slučajevima i izjave svjedoka, propuštajući da naredе izuzimanje drugih vitalnih dokaza. GREVIO daje primjećuje da preveliko oslanjanje na izjavu žrtve te propuštanje da se prikupe dodatni dokazi, dovodi do niskog broja uspješnih slučajeva u krivičnom postupku odnosno osuđujućih presuda. GREVIO želi da podsjeti da je odustajanje žrtve od izjave ili od svjedočenja česta pojava u slučajevima nasilja u porodici okarakterisana dinamikom moći i kontrole. Iz tog razloga, GREVIO naglašava vitalni značaj proaktivnog i strogog prikupljanja svih relevantnih dokaza pored izjave žrtve. Ovo je posebno važno kako bi se osigurala učinkovita istraga po službenoj dužnosti krivičnih djela nasilja nad ženama, kao što je propisano članom 55. Konvencije. Prikupljanje dokaza od strane agencija za provođenje zakona bi trebalo da sadrži dokumentovanje povreda (uz saglasnost žrtve), fotografisanje lica mjesta, uzimanje DNK uzoraka, uzimanje izjava komšija i drugih potencijalnih svjedoka, kao i identificiranje zlostavljanja počinjenog digitalnim putem, poput prijetnje ili dijeljenja fotografija bez pristanka, proganjanja putem špijunske opreme ili drugih tehničkih sredstava.

265. Pored toga, GREVIO je obaviješten da se nasilje u porodici često kvalifikovalo kao prekršaj umjesto krivično djelo prije izmjena i dopuna Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republici Srpskoj iz 2020. godine. Tačnije, GREVIO primjećuje da je u Republici Srpskoj, istraga/procesuiranje kvalifikovalo nasilje u porodici kao prekršaj dva do tri puta

više slučajeva nego kao krivično djelo. U tom pogledu, studije koje su nadgledale slučajeve nasilja od strane intimnog partnera upućuju na to da je na primjer 27 do 36% od 76 prekršajnih predmeta nasilja u porodici trebalo biti kvalificirano kao krivično djelo zbog ozbiljnosti djela i prisustva fizičkih povreda¹⁸⁰.

266. Što se tiče suđenja za seksualno nasilje u ratu, shodno dejtonskom mirovnom sporazumu nadležnost nad ovim predmetima je podijeljena između Suda Bosne i Hercegovine, entitetskih sudova i sudova u Brčko distriktu. Studije upućuju na to da je pravosudni sektor Bosne i Hercegovine ostvario značajan napredak u procesuiranju predmeta seksualnog nasilja u ratu. U periodu između 2004. i 2016. godine Sud Bosne i Hercegovine te sudovi Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta su osudili 71, 27, 14 i 11 optuženih te oslobodili 18, 1, 12 i 2 optužena. Izvještaji upućuju na to da je Bosna i Hercegovina uložila napor da ovim predmetima dodijeli prioritet te da se sudsko i tužiteljsko postupanje u ovim predmetima uveliko unaprijedilo¹⁸¹.

3. Step en osuđujućih presuda

267. Sveukupno gledano, GREVIO izražava zabrinutost što nasilje u porodici i drugi vidovi nasilja nad ženama sudije u Bosni i Hercegovini naizgled smatraju djelima niske društvene opasnosti. GREVIO smatra da se ovo primarno može pripisati nedostatku dovoljnog broja obuka za sudije u oblasti nasilja u porodici i drugih vidova nasilja nad ženama, te posljedičnoj predrasudi prema ženama koje to prijavljuju¹⁸². Ovo vodi ka zabrinjavajućoj sudskoj i kaznenoj praksi koja, u konačnici, dovodi do nekažnjivosti počinitelaca u mnogo slučajeva.

268. Velika upotreba uslovnih osuda i blagih kazni kako je opisano u poglavlju V, član 45. o sankcijama, od kojih mnoge nisu opozvane nakon što počinitelj ponovi krivično djelo ili počinu novo krivično djelo, naizgled dovodi do veoma visokog stepena povrata u djelo u slučajevima nasilja u porodici provedenim pred sudovima. GREVIO primjećuje da 63% svih slučajeva provedenih pred sudom uključuje povratnike u djelo¹⁸³. Podaci koje su dostavile vasti pokazuju da je uslovna osuda izrečena u 80% slučajeva nasilja od strane intimnog partnera u Federaciji Bosne i Hercegovine, dok su kazne zatvora izrečene u 10% i novčane kazne u oko 7% slučajeva. U Republici Srpskoj su uslovne kazne i novčane kazne naizgled dominantne u slučajevima nasilja od strane intimnog partnera koji su

¹⁸⁰ Vidjeti analitički izvještaj: analiza monitoringa krivičnih prekršajnih predmeta u domenu rodnozasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini, 2017, str. 94. dostupno na http://www.sigurnamreza.ba/upload/documents/ANALYTICAL-REPORT-2017-UW_CLAW-final.pdf, str.34.

¹⁸¹ Vidjeti OSCE, Prema pravdi – preživjeli seksualnog nasilja iz rata u BiH: napredak pred sudovima u Bosni i Hercegovini (2014-2016) (u daljem tekstu "Prema pravdi"), jun 2017, str. 6-8. dostupno <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/324131?download=true>, p. 9-10.

¹⁸² Što se tiče predrasuda, izvještaj o rodnim predrasadama i zakonu: zakonski okviri i prakse iz Bosne i Hercegovine i dalje, Atlantic Initiative, 201 pokazuje različite primjere uključujući slučajeve silovanja, vidjeti str. 82

¹⁸³ Vidjeti Analizu sudske prakse u slučajevima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovina, Atlantic Initiative, Sarajevo, 2018.

kvalificirani kao prekršaj i/ili krivično djelo¹⁸⁴, dok je kazna zatvora izrečena u oko 18% slučajeva. Studije su također pokazale da kada se nasilje u porodici sudi zajedno sa nekim drugim djelom, ovo drugo se ne sankcionira, a otežavajuće okolnosti se rijetko primjenjuju¹⁸⁵. Upravo suprotno, a kao što su prepoznale i državne vlasti, prevladuje korištenje olakšavajućih okolnosti. Također je važno napomenuti da u Federaciji Bosne i Hercegovine ima mnogo slučajeva u kojima je nasilje u porodici opisano kao zajedničko nasilje, bez analize primarnog nasilnika.¹⁸⁶

269. GREVIO je također zabrinut zbog upotrebe mjera zaštite kao što je zabrana proganjanja i uznemiravanja kao alternativa krivičnoj sankciji. U tom pogledu, GREVIO naglašava da, kada za počinjeno djelo izostaje krivična sankcija, to nije u skladu sa principima i duhom Konvencije koja ima za cilj da ostvari odgovor krivične pravde u svim slučajevima nasilja nad ženama.

270. Praćenje predmeta rodno zasnovanog nasilja, uključujući naslje u porodici, seksualno uznemiravanje i proganjanje koje su vršile organizacije za ženska prava u Republici Srpskoj također ukazuju na čestu upotrebu sporazuma o priznanju krivice. U skladu sa članom 246. stav 3. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske i članom 246. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, ovi sporazumi o priznanju krivice optuženog, se sklapaju između tužitelja i počinitelja do kraja glavnog pretresa i mora ih prihvatiti sud. Oni završavaju osuđujućom presudom bez izvođenja dokaza i saslušanja svjedoka. 70% od 124 predmeta rodnozasnovanog nasilja u Republici Srpskoj je okončano sporazumom o priznanju krivice, što je vodilo ka izricanju kazni ispod zakonskog minimuma; taj postotak u Federaciji Bosne i Hercegovine je 29%¹⁸⁷. GREVIO je zabrinut što žrtve nemaju glas prilikom sklapanja sporazuma i što ne mogu dati iskaz u toku krivičnog postupka čime se ograničava njihovo pravo da budu saslušani. Nadalje, GREVIO primjećuje da ova praksa ima uticaj na kaznenu politiku i da vodi ka blagim sankcijama za počinitelje koje nisu srazmjerne niti imaju odvraćajući efekt, čime se krši član 45. Konvencije.

271. U pogledu slučajeva proganjanja i seksualnog uznemiravanja, od kada su stupile na snagu nove odredbe u Krivičnom zakonu Republike Srpske 2017. godine, donesene su tri presude za proganjanje i dvije za seksualno uznemiravanje. Iako je još rano za jasnu retrospektivu sudske prakse u pogledu primjene ovih odredbi, civilno društvo koje je pratilo dva slučaja seksualnog uznemiravanja je naglasilo da je upotreba sporazuma o priznanju krivice dovela do izricanja kazni ispod zakonskog minimuma.

272. U pogledu slučajeva silovanja i seksualnog nasilja, podaci koje su dostavile vlasti upućuju na to da su u nekoliko slučajeva koji su otvoreni i vođeni u Republici Srpskoj i Federaciji

¹⁸⁴ Izvještaj analiza monitoringa krivičnih i oarničnih postupaka o rodno zasnovanom nasilju u Bosni i Hercegovini iz 2020. godine nalazi da je procenat do 65% od svih predmeta nasilja od strane intimnog partnera u Republici Srpskoj, 2018.

¹⁸⁵ Vidjeti, OSCE (2011) Krivična odgovornost i kažnjavanje počinitelja nasilja u porodici, analiza i preporuke za krivične sankcije u slučajevima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, str. 42;

¹⁸⁶ Ibid, str. 87.

¹⁸⁷ Vidjeti zaštita žena od nasilja u pravosudnom sistemu BiH, analiza monitoringa krivičnih prekršajnih predmeta u domenu rodno zasnovanog nasilja u BiH, 2017, str. 94., A. Pertrić I Dž. Radončić, str. 102

Bosne i Hercegovine, sudovi manje naklonjeni izricanju uslovnih kazni. Uprkos tome, čini se da su propustili da uzmu u obzir sve otežavajuće okolnosti i umjesto toga su primjenili olakšavajuće okolnosti.¹⁸⁸ GREVIO je zabrinut što je, na primjer, u jednom slučaju nadležni sud cijenio porodični odnos optuženog sa žrtvom kao olakšavajuću okolnost, dok član 46. Konvencije precizno navodi tu okolnost kao otežavajuću zbog dodatne emocionalne štete koju prouzrokuje blizak odnos.

273. U pogledu predmeta seksualnog nasilja u ratu, kazne su bile veoma niske i ispod zakonskog minimuma, gdje je 57% prvostepenih presuda na entitetskom nivou doneseno između 2012. i 2017. godine sa kaznama ispod zakonskog minimuma i prosječnom kaznom zatvora od pet godina¹⁸⁹. Slično tome, neopravdana upotreba olakšavajućih okolnosti, odsustvo primjene otežavajućih okolnosti te odsustvo referiranja na seksualno nasilje u kojem je učinjeno više djela su također posebno problematični. GREVIO je jednako obaviješten da prakse sporazuma o priznanju krivice u ovoj oblasti dovele do sankcija koje nisu srazmjerne niti imaju odvraćajući efekat. Na primjer, bilo je slučajeva silovanja maloljetnika u ratu u kojima je počinitelj kažnjen sa jednom godinom zatvora, a koja je potom zamijenjena u novčanu kaznu.¹⁹⁰ Grupi GREVIO je skrenuta pažnja na razlike u pristupu sudova na državnom i entitetskim nivoima, gdje ovi posljednji izriču niže kazne i time stvaraju osjećaj proizvoljnosti i osjećaj nepovjerenja u pravosudni sistem.

274. U cilju smanjenja sekundarne viktimizacije i posljedično malog broja prijavi nasilja nad ženama i nasilja u porodici, GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju početnu i internu obuku, smjernice i protokole za sve policijske službenike o svim vidovima nasilja nad ženama, uključujući:

- a) Kako zaprimati te prijave, uključujući kad su u pitanju posebno ugrožene žene, kao što su žene sa invaliditetom;
- b) Kako odgovoriti na pozive žrtve;
- c) Koncept moći i kontrole i potrebu da se adekvatno bilježe obrasci zloupotreba u kontekstu nasilja u porodici;
- d) Kako intervjuisati žrtve na način koji je skoncentrisan na žrtvu;
- e) I druge vrste dokaza koje bi trebalo sistematski prikupljati, pored izjava žrtve.

275. GREVIO dalje urgira na vlasti da uspostave posebne jedinice sa adekvatnim osobljem koje će primati, istraživati i procesuirati predmete nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

¹⁸⁸ Vidjeti: Analiza monitoringa krivičnih prekršajnih predmeta u domenu rodnozasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini, 2017, str. 94. dostupno http://www.sigurnamreza.ba/upload/documents/ANALYTICAL-REPORT-2017-UW_CLAW-final.pdf, str. 11

¹⁸⁹ Vidjeti Kažnjavanje seksualnog nasilja iz rata, Smjernice za borbu protiv nekonsistentnosti u kažnjavanju, Trial International, str. 7.

¹⁹⁰ Vidjeti *Mapping of Policies and Legislation on Violence Against Women and the Istanbul Convention in Bosnia and Herzegovina* /Mapiranje politika i zakona o nasilju nad ženama i Istanbulskoj konvenciji u Bosni i Hercegovini/, Kyle Delbyck, UNWomen, str. 15

276. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu sve potrebne mjere kako bi osigurali održivo procesuiranje seksualnog zlostavljanja iz perioda sukoba, te da putem obuke ili smjernica osiguraju da su kazne koje se izriču u predmetima seksualnog nasilja u ratu srazmjerne i odvrćaju od činjenja djela.

277. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da provedu početnu i internu obuku za tužitelje i sudije o svim vidovima nasilja nad ženama sa shvatanjem iz rodne perspektive u cilju suzbijanja prekomjerne upotrebe sporazuma o priznanju krivice, uslovnih kazni i kazni koje nisu srazmjerne i ne odvrćaju od činjenja djela.

B. Procjena rizika i upravljanje rizikom (član 51.)

278. Briga za sigurnost žrtve mora biti u centru svake intervencije po svim vidovima nasilja obuhvaćenim Istanbulsom konvencijom. Član 51. stoga uspostavlja obavezu da osigura da svi nadležni organi, a ne samo organi za provođenje zakona, obave procjenu rizika po sigurnost žrtve za svaki pojedinačni slučaj, prema standardiziranim procedurama i u saradnji jedni s drugima.

279. GREVIO pozdravlja izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske iz maja 2020. godine koje između ostalog uvode obaveznu procjenu rizika od strane policijskih službenika nakon prijave nasilja u porodici kao i donošenje Pravinika o postupku i načinu provođenja procjene rizika. Postupak procjene rizika je predviđen za slučajeve nasilja u porodici, ali ne i za druge vidove nasilja nad ženama. Tačnije, prema članu 12a Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske nakon izmjena i dopuna, te članu 4. Pravilnika, procjenu rizika vrši policijski službenik po svakoj prijavi nasilja u porodici uz mišljenje Centra za socijalni rad. Republika Srpska je Pravilnikom izradila svoj postupak procjene rizika koji sadrži izvjestan broj naznaka opasnosti, uključujući: da li je bilo ranije počinjenih djela nasilja; prisutnost mentalne bolesti; prethodna upotreba zaštitnih mjera; prisustvo zavisnosti; da li su upućene prijetnje smrću ili samoubistvom; da li počinitelj posjeduje oružje; da li postoji sukob oko starateljstva nad djetetom ili oko načina održavanja ličnog kontakta djeteta i roditelja koji je počinitelj; procjena rizika žrtve. GREVIO pozdravlja uključenje gore navedenih faktora rizika, koji su zaista važni elementi koje treba uzeti u obzir prilikom procjene rizika za žrtvu. GREVIO međutim naglašava da drugi indikatori koji se smatraju važnim upozorenjem na najveću opasnost u međunarodno priznatim alatima za procjenu rizika uključuju informaciju da li je žrva u međuvremenu podnijela zahtjev za razvod ili na drugi način napustila počinitelja jer su to faktori koji tipično vode eskalaciji nasilja (ili predstavljaju uvod u nasilje u porodici) nad žrtvom i njenom djecom; prijetnju odvođenja zajedničkog djeteta/djece. Nadalje, zakon i protokol/smjernice treba da jasno naglase da se procjena rizika mora sistematski vršiti i za djecu žrtve¹⁹¹. Kao što je GREVIO naglasio u intervenciji treće strane pred EKLJP *u predmetu Kurt protiv Austrije*, počinioci su takođe često nasilni prema djeci sa kojom žive. Djeca mogu biti izložena direktnom i/ili indirektnom nasilju, i nakon što se nasilna veza

¹⁹¹ Vidjeti intervenciju treće strane grupe eksperata GREVIO prema članu 36. stav 2. EKLJP, apelacija br. 62903/15 Kurt v. Austria, GREVIO/Inf(2020)3, str. 3

okonča. Uz vrlo malo prilika da potčini svog bivšeg partnera nakon razvoda, mnogi počinitelji nasilja u porodici se svete tako što zlostavljaju djecu, što u nekim tragičnim slučajevima dovede i do ubistva. Važnost provođenja procjene rizika za sve žrtve, uključujući djecu, se ne može dovoljno naglasiti.

280. GREVIO dalje primjećuje da se prema Konvenciji procjena rizika i identificiranje mjera sigurnosti treba vršiti kontinuirano od prvog susreta sa žrtvom sve do eventualnog izricanja kazne, budući da se rizik po žrtvu može promijeniti te se stoga mora vršiti njegova procjena u svim fazama ovog postupka. Nadalje, procjena rizika od smrtnosti, ozbiljnosti situacije i rizika od ponavljanja nasilja teba biti urađena od strane svih relevantnih vlasti u cilju upravljanja rizikom i pružanja koordiniranog osiguranja i međuinstitucionalne podrške. GREVIO, međutim, primjećuje da trenutno procjena rizika nije integrirana u napore međuinstitucionalne saradnje i da se u ovom postupku trenutno nalaze samo informacije od strane policije i centara za socijalni rad. Bilo bi važno da se u ovaj postupak integrišu informacije svi relevantnih aktera, uključujući tužitelje, sudije, službe za pružanje podrške ženama, te u slučaju djece i nastavnog osoblja. Nadalje, ishod postupka procjene rizika naizgled je ograničen na osiguranje iste tamo gdje je garantovan, gdje su izdate hitne mjere zaštite ili mjere zaštite, dok nema pomena o izradi plana podrške. Na kraju, GREVIO je upozoren od strane grupa za ženska prava da se procjene rizika u praksi često ne vrše sistematski, te da je neophodna obuka o još uvijek novom postupku.

281. Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine se ne spominje obaveza procjene rizika u slučajevima nasilja u porodici ili drugim slučajevima rodno zasnovanog nasilja. Prema vlastima, po prijavi slučaja nasilja u porodici, predstavnici Centra za socijalni rad uz predstavnike policije posjećuju „porodicu”, obavljaju razgovor sa članovima porodice i utvrđuju da li je život ili sigurnost nekog od članova porodice ugrožen, uključujući djecu ili druga ugrožena lica (...). Nadalje, članom 15. Pravilnika o načinu implementacije mjera zaštite u odnosu na počinitelje nasilja u porodici propisuju da se procjena ugroženosti i plan provedbe mjera zaštite pripremaju nakon što nadležni sud izrekne mjeru zaštite. Procjena ugroženosti se dakle vrši u svrhu implementacije mjere zaštite i stoga se ne vrši brzo, odmah po prijemu žalbe. Nadalje, nije jasno da li je procjena koju vrši policija i centri za socijalni rad nakon posjete „porodici“ standardizirana, da li sadrži unaprijed pripremljena pitanja i/ili indikatore koji se smatraju upozorenjem na najveću opasnost. Na kraju, nije jasno u kojem omjeru je procjena ugroženosti integrirana u međuinstitucionalnu saradnju. Drugim riječima, ne čini se da se procjena ugroženosti ili procjena koju *in situ* vrši policija zasniva na informacijama drugih relevantnih aktera i da se vrši kontinuirano, te nije jasno da li relevantni akteri učestvuju u izradi pojedinačnih planova zaštite.

282. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta ne sadrži odredbe o procjeni rizika. Kao što je slučaj u Federaciji Bosne i Hercegovine, čini se da se u skladu sa Pravilnikom o načinu primjene hitnih i mjera zaštite Brčko distrikta procjene rizika vrše u svrhu provedbe mjera zaštite koje izrekne nadležni sud.

283. GREVIO pozdravlja istraživanje slučajeva femicida i odgovor nadležnih institucija u pogledu prijedloga prema Vijeću ministara za uspostavljanje nadzora nad pitanjem

femicida. Rezultat prijedloga je osnivanje Odbora za Istanbulsku konvenciju i femicid koji, između ostalog, analizira podatke o femicidu i daje preporuke za dalje aktivnosti u cilju sprečavanja rodno zasnovanih ubistava¹⁹². Iako GREVIO pozdravlja poduzete korake, također primjećuje da još nije uspostavljen operativni mehanizam za nadzor ubistava u porodici, koji analizira sve slučajeve rodno zasnovanog ubistava žena u cilju identificiranja mogućih sistemskih nedostataka u institucionalnom odgovoru na nasilje (u onim slučajevima u kojima su žene prijavile nasilje prije nego su ubijene) i višestrukih agencija koje su došle u kontakt sa strankama. GREVIO naglašava važnost uvođenja takvog nadzora takođe u cilju ocjene učinkovitosti praksi procjene rizika.

284. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne i druge mjere kako bi osigurale da se procjena rizika i upravljanje rizikom vrše sistematično u odnosu na sve vidove nasilja nad ženama obuhvaćene Istanbulskom konvencijom uz upotrebu standardiziranih alata za procjenu rizika zasnovanih na dokazima koji, između ostalog, uzimaju u obzir to da li je žrtva nedavno podnijela zahtjev za razvod ili na drugi način napustila počinitelja. GREVIO nadalje urgira na vlasti da osiguraju da se procjene rizika:

- a. vrše sistematski za djecu žrtava i uzimaju u obzir bilo koju prijetnju upućenu direktno njima ili koje se odnose na njihovo uklanjanje od žrtve;
- b. ponavljaju u svim relevantnim fazama postupka;
- c. uključuju sve relevantne aktere pored agencija za sprovođenje zakona i da predstavljaju centralni element koordiniranog međuagencijskog odgovora;
- d. vode do izrade plana sigurnosti za žrtve.

285. GREVIO potiče vlasti da uvedu sistem poput mehanizma za nadzor nad ubistvima u porodici kako bi analizirali sve slučajeve rodno zasnovanih ubistava žena u cilju njihovog sprečavanja u budućnosti, uz očuvanje sigurnosti žena, te za odgovornost kako počinitelja tako i višestrukih agencija koje dođu u kontakt sa strankama.

C. Hitne mjere zaštite i mjere zabrane prilaska odnosno zaštite (član 52. i član 53.)

286. Prema članu 52. Istanbulske konvencije, u situacijama neposredne opasnosti, poduzimaju se mjere kako bi osigurale da nadležni organi imaju mandat da izdaju nalog počinitelja nasilja u porodici da napusti mjesto stanovanja žrtve odnosno ugroženog lica na dovoljan vremenski period i da zabrane učiniocu da uđe u stan odnosno stupi u kontakt sa žrtvom odnosno ugroženim licem. Član 53. Konvencije propisuje da odgovarajuće mjere zabrane prilaska odnosno zaštite budu na raspolaganju žrtvama svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom, bez obzira na druge sudske postupke. Nalozi za zaštitu bi stoga trebalo da budu dostupni žrtvama u građanskom pravu bez obzira da li oni biraju da pokrenu neki drugi sudski postupak kao npr. krivični postupak, brakorazvodnu parnicu i sl.

287. GREVIO primjećuje da pravni okvir hitnih mjera i mjera zaštite značajno varira u dva Entiteta i Brčko distriktu. U Federaciji Bosne i Hercegovine, zakonski okvir ne pravi razliku između mjera hitne zaštite i drugih mjera zaštite.

¹⁹² Vidjeti poglavlje I, član 10.

288. Članom 13. i 14. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske regulirane su hitne mjere i mjere zaštite. One se mogu izreći počinitelju nasilja u porodici po prijedlogu policijskog službenika, centra za socijalni rad ili same žrtve u slučaju neposredne opasnosti po fizički i psihički integritet žrtve kako bi se spriječilo nasilje i garantovala sigurnost žrtve. Prekršajno odjeljenje nadležnog općinskog suda može izreći hitne mjere najkasnije 24 časa od prijema zahtjeva prijedloga u prekršajnom postupku. Hitne mjere uključuju odstranjivanje počinitelja nasilja u porodici iz stana, kuće ili druge stambene jedinice; i izdavanje naredbe o zabrani pristupa i kontaktiranja sa žrtvom nasilja u porodici – čije je trajanje najduže 30 dana. Član 14. dalje pojašnjava da se sudska odluka dostavlja Ministarstvu unutrašnjih poslova koje potom nadzire njeno sprovođenje. Pravilnik o načinu sprovođenja hitnih i zaštitnih mjera koji spada u nadležnost Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, propisuje veoma detaljan način pripreme i planiranja hitnih mjera i mjera zaštite, kao i vođenje evidencije, što GREVIO pozdravlja¹⁹³. Što se tiče vođenja evidencija navodi se da se izdate naredbe za hitne mjere i mjere zaštite evidentiraju u „registar javne sigurnosti” te da nadležna policijska stanica mora evidentirati sve dokumente koji su izrađeni za svrhe planiranja i sprovedbe hitnih mjera i mjera zaštite. GREVIO dalje pozdravlja to što je prema članu 190. stav 5. Krivičnog zakona za kršenje hitnih mjera i mjera zaštite propisana novčana kazna ili kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine.¹⁹⁴ Nadalje, Pravilnik također sadrži detaljne odredbe o nadzoru i sprovođenju hitnih mjera i mjera zaštite. Kada utvrdi kršenje hitnih mjera/mjera zaštite, policija poduzima mjere da odstrani počinitelja iz zabranjene zone i podnosi izvještaje tužiocu¹⁹⁵. GREVIO takođe pozdravlja to što Pravilnik propisuje da kada počinitelj koristi tehničke uređaje i druga sredstva kako bi zlostavljao ili nadgledao žrtvu, policija mora privremeno oduzeti te uređaje ili sredstva. GREVIO primjećuje da je zakonski okvir za hitne mjere u Republici Srpskoj strog i dovoljno detaljan. Bez obzira na navedeno, kako bi se osiguralo brzo djelovanje, potrebno je konkretizirati vremenski okvir za policijske službenike ili druge aktere da zahtijevaju hitne mjere zaštite u slučajevima neposredne opasnosti po žrtvu. Nadalje, hitne mjere zaštite treba da odmah stupe na snagu čak i ako je potrebna njihova potvrda od strane nadležnog suda. Na kraju, nije jasno da li se hitne mjere zaštite produžavaju u odnosu na djecu kojoj je potrebna zaštita. Što se tiče provedbe hitnih mjera zaštite u praksi u Republici Srpskoj, statistički podaci i informacije koje je pružilo civilno društvo pokazuju veoma nisku stopu upotrebe hitnih mjera zaštite, čak i u slučajevima ozbiljnog i dugotrajnog nasilja. Na primjer, za oko 29 od 1 102 slučajeva nasilja u porodici dostavljeni su zahtjevi za hitne mjere policiji i oko 17 su izdali sudovi u 2017. godini. Čini

¹⁹³ Pravilnik precizira da „postupajući policajac” mora bez odlaganja: provjeriti da li je žrtva bezbjedna i da li počinitelj poštuje hitne ili mjere zaštite; obučiti žrtvu tehnikama samodbrane i najbolje komunikacije za razmjenu informacija; izraditi akcioni plan za odgovor na prijetnje počinioca i uložiti porodice i prijatelja u tom pogledu (čl. 6.); izraditi procjenu rizika i plan provedbe (čl. 7.); pregledati spis o provedbi hitnih mjera zaštite barem jednom mjesečno, a po potrebi i češće; kontaktira žrtvu najmanje jednom sedmično, po potrebi i češće (čl. 10.); te izraditi nacrt izvještaja o provedbi zaštitne mjere.

¹⁹⁴ Prema čl. 15. stav 2 i čl. 17. stav 1 do 3 za hitne mjere zaštite, čl. 22. stav 1 za mjere zabrane prilaska, čl. 24. stav 3 za mjere zaštite o zabrani uznemiravanja ili proganjanja, kada je policija obaviještena da je počinitelj u zoni koja je u planu provedbe zaštitnih mjera, blizu žrtve ili planirao da prekrši mjeru, on upozorava počinitelj o posljedicama takvog kršenja.

¹⁹⁵ Vidjeti čl. 15. stav 4 i čl. 17. stav 2 za hitne mjere zaštite i čl. 22. stav 2 za mjere zabrane prilaska i čl. 24. stav 5. za zabranu uznemiravanja i proganjanja.

se da vlasti radije izdaju mjeru premještanja žrtve u sigurnu kuću¹⁹⁶. U tom pogledu, GREVIO primjećuje da članom 52. Konvencije, hitne mjere zaštite treba da osiguraju bezbjednost žrtvi i djeci bez prisile da u žurbi traže bezbjednost u sigurnoj kući ili drugdje. Teret napuštanja doma se prebacuje na počinioca kojem treba narediti da odmah napusti dom u kojem je žrtva te zabraniti da se vrati „na dovoljan vremenski period” i zabraniti mu kontaktiranje žrtve i djece. Civilno društvo je također pokrenulo pitanje provedbe hitnih mjera zaštite jer je neuobičajeno da policija ima kapacitet da prati i provjerava sigurnost žrtve kao što propisuje Pravilnik. Na kraju čini se da postoji nesrazmjer između sankcija koje predviđa zakonski okvir za kršenje hitnih mjera zaštite i onih koje se zapravo izriču, a to su najčešće uslovne osude.

289. Što se tiče mjera zaštite u Republici Srpskoj, članom 23. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici propisano je da policijski službenik, centar za socijalni rad i žrtva lično mogu od nadležnog suda tražiti izdavanje naredbi za sljedeće zaštitne mjere: udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora; zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici; zabrana uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici; obavezan psihosocijalni tretman za počinioca i obavezno liječenje od zavisnosti. Prve tri vrste zaštitnih mjera se izdaju na period od najmanje 30 dana do šest mjeseci/godinu dana, a sud je dužan izreći zaštitne mjere u roku od 30 dana od dana podnošenja prijedloga za izricanje zaštitne mjere. Uprkos tome, nije jasno da li se žrtve mogu prijaviti za zaštitne mjere u parničnom postupku, nezavisno od krivičnog ili nekog drugog postupka. Član 53. Konvencije propisuje da zaštitne mjere treba da budu dostupne žrtvama u građanskom postupku nezavisno od toga da li odluče da pokrenu krivični postupak odnosno uz druge sudske postupke. Mnoge žrtve zapravo ne budu spremne na krivični postupak. Nadalje, član 53. Konvencije propisuje da se tamo gdje je neophodno, izdaju na *ex parte* osnovi s neposrednim djelovanjem. GREVIO izražava zabrinutost što rok od 30 dana za izdavanje mjera zaštite od strane suda može dovesti do nedostataka u zaštiti žrtve, na primjer, tamo gdje je hitna mjera zaštite izdata na period od 30 dana i u međuvremenu je istekla. Stoga je potrebno uložiti napore da se osigura kontinuitet i komplementarnost zaštite između hitnih mjera zaštite i mjera zaštite. Što se tiče mjera zaštite iz člana 25. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, čini se da zabrana približavanja pokriva samo neka konkretna mjesta, te ne predstavlja potpunu zabranu kontakta sa žrtvom (bez kontakta). Prema članu 33. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, organ nadležan za sprovođenje zaštitne mjere dužan je da dostavi sudu izvještaj o izvršenju zaštitnih mjera najkasnije u roku od šest mjeseci od dana izricanja zaštitne mjere, a po potrebi i ranije. Nadzor nad i izvršenje zaštitnih mjera su propisani Pravilnikom kako je opisano u pasusu koji govori o hitnim mjerama zaštite. Što se tiče praktične primjene zaštitnih mjera, slično kao i sa hitnim mjerama zaštite, statistički podaci i informacije civilnog društva ukazuju na jako nizak stepen njihove upotrebe. Prema podacima koje su dostavile vlasti u 2017. i 2018. godini oko 21 odnosno 42 zaštitne mjere su bile izdate od strane sudova¹⁹⁷. Informacije civilnog društva takođe upućuju na nedostatak provedbe zaštitnih mjera od strane agencija za sprovođenje zakona i nedostatak sankcija za kršenje zaštitnih mjera.

¹⁹⁶ Vidjeti čl. 20. za hitne mjere zaštite i čl. 26. za mjere zaštite.

¹⁹⁷ Uključuju zabranu prilaska, udaljenje iz stambenog prostora te zabranu uznemiravanja i proganjanja.

290. Što se tiče zaštitnih mjera za druge vidove nasilja nad ženama, pored nasilja u porodici, vlasti su nas uputile na član 79. Krivičnog zakona Republike Srpske prema kojem nadležni sud može izdati zabranu prilaska ili zabranu posjećivanja određenih mjesta prema kojim počinitelj ne može kontaktirati/komunicirati sa žrtvom ili posjećivati određene lokacije na kojim su počinjena konkretna krivična djela. Ove zabrane mogu biti izdate na najkraće šest mjeseci i najduže dvije godine. Međutim, nije jasno da li se one mogu izdati na *ex parte* osnovi i da li stupaju na snagu danom donošenja. Nadalje, ova odredba ne omogućava da žrtva rodno zasnovanog nasilja dobije zaštitu u parničnom postupku mimo krivičnog ili nekog drugog postupka.
291. Zakonodavni okvir za pitanje hitnih mjera zaštite i mjera zaštite u Brčko distriktu je gotovo identičan onom u Republici Srpskoj, i propisan Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta u članu 11. i 12. za hitne mjere zaštite i članu od 17. do 28. za mjere zaštite. Zapažanja koja je GREVIO iznio za zakonski okvir Republike Srpske stoga važe *mutatis mutandis* za Brčko distrikt uz samo nekoliko različitih elemenata. Na primjer, hitne mjere zaštite mogu predložiti samo policijski službenici – i u ovom također nije preciziran rok za traženje hitnih mjera zaštite po prijemu prijave. Hitne mjere zaštite izdaje nadležni sud. Što se tiče mjera zaštite one su zamišljenje kao sankcije koje se izdaju u kontekstu prekršajnog postupka, a ne kao preventivne i zaštitne mjere koje se mogu izdati nezavisno od krivičnog ili drugog postupka. Žrtve, stoga, ne mogu dobiti mjere zaštite prema građanskom pravu nezavisno od ili pored drugog zakonskog postupka. Nadalje, za razliku od Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Zakon Brčko distrikta ne precizira rok u kojem sud izdaje mjere zaštite. GREVIO izražava zabrinutost da ovo može dovesti do rupa u zaštiti žrtve kao na primjer kada se hitna mjera zaštite izda na period od 30 dana i u međuvremenu istekne. Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta vlasti su trebale da usvoje Pravilnik o načinu primjene hitnih i mjera zaštite, ali GREVIO nije obaviješten da li je taj pravilnik ikada usvojen. Nisu dostavljeni statistički podaci o broju izdatih hitnih mjera zaštite i mjera zaštite, te o broju kršenja i sankcija. Uprkos tome, tokom evaluacijske posjete, GREVIO je obaviješten da je u periodu 2019-2021. godine izdata samo jedna hitna mjera zaštite.
292. Zakonodavni okvir Federacije Bosne i Hercegovine ne pravi razliku između hitnih mjera zaštite i mjera zaštite. Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine zaštitne mjere su: udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor, zabrana približavanja žrtvi nasilja, zabrana uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju, obavezan psihosocijalni tretman i obavezno liječenje od ovisnosti. Privremeno lišenje slobode i zadržavanje se takođe navodi u zaštitinim mjerama. Sve ove zaštitne mjere se mogu izdati po osnovu hitnosti. Udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora se može narediti u slučaju nasilja u porodici kada nadležni sud smatra da postoji rizik od ponavljanja nasilja u porodici na period od najmanje jedan mjesec i najduže dvije godine – nije jasno da li se ta mjera može obnoviti. Prema članu 12. i 13. navedenog zakona, zabrana prilaska i zabrana kontaktiranja žrtve, uključujući posebna mjesta te mjera zabrane uznemiravanja i uhođenja se može narediti u istom trajanju kao i prethodno navedena mjera. U svim navedenim slučajevima, policija odnosno u nekim slučajevima nadležni tužitelj podnose zahtjev nadležnom sudu za izdavanje naredbe za mjere.

Zanimljivo je da član 18. ovog zakona propisuje da je policijska uprava obavezna za svaki prijavljeni slučaj nasilja u porodici podnijeti zahtjev za izricanje zaštitne mjere nadležnom sudu u roku od 12 sati od saznanja za radnje nasilja. Član 19. propisuje da je nadležni sud dužan u roku od 12 sati od prijema zahtjeva za izricanje zaštitne mjere postupiti prema zahtjevu i donijeti rješenje. Organ koji je nadležan da sprovodi mjere zaštite (policija u slučaju mjere zabrane prilaska i udaljenje iz stana) ima obavezu da redovno prati sprovođenje mjera, da priprema i podnosi izvještaj o sprovođenju mjera te predlaže ukidanje ili zamjenu mjera kada to ocijeni potrebnim. Taj organ je također nadležan da obavijesti nadležni sud ukoliko dođe do kršenja mjera. Član 40. navedenog zakona predviđa obaveze policije i sudova da vode evidencije o traženim i izdatim mjerama zaštite. Shodno članu 41. policijska uprava je, po saznanju o nepostupanju po izrečenoj zaštitnoj mjeri od osobe kojoj je izrečena zaštitna mjera, dužna bez odlaganja obavijestiti nadležni sud sa prijedlogom za izricanje novčane kazne. Novčane kazne su propisane članom 45. u iznosu od 500 do 750 evra. Vlasti Federacije Bosne i Hercegovine su također objavile Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera u nadležnosti policije kojim se detaljnije propisuje postupanje i izvršenje zaštitnih mjera od strane policije kao i obaveze vođenja evidencije, što GREVIO pozdravlja.

293. Što se tiče usklađenosti gorenavedenog propisa sa članom 52. Konvencije o hitnim mjerama zaštite, iako GREVIO pozdravlja što je Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici propisan kratak rok za podnošenje zahtjeva za i izdavanje zaštitnih mjera, GREVIO smatra da se hitne zaštitne mjere nadležni organi trebaju tražiti i izdavati odmah kada su obaviješteni o situaciji neposredne opasnosti za žrtvu i njenu djecu – odgoda od 12 sati može, zapravo, biti fatalno dugo čekanje. Paralelno s tim, GREVIO izražava sumnju da obaveza policije da podnosi zahtjev za izdavanje zaštitnih mjera za svaki pojedinačni slučaj nasilja u porodici može, u konačnici, dovesti do banaliziranja ovih mjera zaštite i proizvesti paradoks da dođe do smanjenja njihovog korištenja.

294. Što se tiče usklađenosti sa članom 53. Konvencije, Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici su regulisane mjere zaštite u slučajevima nasilja u porodici. GREVIO ne nalazi da je jasno da li su zaštitne mjere dostupne za druge vidove nasilja nad ženama kao što su seksualno uznemiravanje ili proganjanje. Kada je u pitanju nasilje u porodici, prema navedenom zakonu samo policijski službenici mogu tražiti mjere zaštite u kontekstu krivičnog postupka. GREVIO naglašava da zaštitne mjere treba da budu dostupne po zahtjevu žrtve bez obzira na druge pravne postupke. Što se tiče provedbe zaštitnih mjera u praksi, GREVIO primjećuje da uprkos obavezi policijskih službenika da traže izdavanje zaštitnih mjera u svakom prijavljenom slučaju nasilja u porodici, postoji nesrazmjer između broja prijave policiji i broja izdatih zaštitnih mjera. Na primjer, broj slučajeva nasilja u porodici prijavljenih policiji u toku 2017. godine je 1 407, dok broj zahtjeva za izdavanje zaštitnih mjera i broj izdatih zaštitnih mjera je 276 odnosno 417¹⁹⁸. Zaštitna mjera udaljenja iz stambenog prostora je izdavana sporadično, primjerice prema državnom izvještaju u toku 2017. godine ova je mjera je bila izdata u 28 slučajeva dok je bilo 1 407 prijava nasilja u porodici. Nadalje, prema državnom izvještaju, podaci koje su prikupili općinski sudovi Federacije Bosne i Hercegovine u 2017. u 2018 godini upućuju na to da je izdato 64 odnosno 15 novčanih kazni za kršenje zaštitne mjere. Organizacije za ženska prava,

¹⁹⁸ Vidjeti državni izvještaj, dodatak 1, str. 103 i 104

međutim, smatraju da ovaj podatak ne odslikava pravo stanje u broju kršenja mjera, koje u najvećem broju ostane nekažnjeno¹⁹⁹.

295. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne i druge mjere kako bi osigurali da:

- a. se hitne mjere zaštite izdaju i da odmah stupaju na snagu čim ih odobri nadležni sud kako bi se izbjegle situacije neposredne opasnosti i da se izdaju prema djeci koja su u potrebi u zaštiti;
- b. da se riješe rupe u zaštiti žrtava između isteka hitnih zaštitnih mjera i naredbe za zabranu prilaska ili zaštitne mjere;
- c. da su zaštitne mjere dostupne u odnosu na sve vidove nasilja obuhvaćene Istanbulskom konvencijom, a ne samo na nasilje od strane intimnog partnera;
- d. da su zaštitne mjere dostupne na *ex parte* osnovi nezavisno od (ili i pored) krivičnog ili drugog postupka te da odmah stupaju na snagu;
- e. da se službenici agencija za sprovođenje zakona podvrgnu strogoj obuci o ulozi i važnosti hitnih zaštitnih mjera i zaštitnih mjera u cilju zaštite žrtve od štete;
- f. da se uspostavi djelotvoran centralizovani sistem za evidenciju izdatih zaštitnih mjera te kršenju tih mjera i izrečenih kazni, ukoliko ih je bilo za navedena kršenja;
- g. da ima dovoljno resursa i sredstava za nadzor i sprovođenje zaštitnih mjera, uključujući protokole/propise i tehnička sredstva kao što je elektronsko označavanje;
- h. da su u slučajevima kršenja zaštitnih mjera sankcije srazmjerne i da imaju odvraćajući efekat, tako da se zaštitne mjere djelotvorno provode u praksi.

D. Postupci *ex parte* i *ex officio* (član 55.)

1. Postupci *ex parte* i *ex officio*

296. Član 55, stav 1. Istanbulske konvencije propisuje obavezu članica da osiguraju da istrage za izvjestan broj krivičnih djela ne zavise u potpunosti od izvještaja odnosno prijave koju je podnijela žrtva ako je krivično djelo u potpunosti odnosno dijelom počinjeno na njenoj teritoriji, i da postupak može da se nastavi čak i ako žrtva povuče svoju izjavu odnosno prijavu.

297. Ovo pitanje je pokrenuto u analizi člana 49. i 50. općih obaveza, brzog odgovora, sprečavanja i zaštite.

2. Podrška žrtvama u sudskim postupcima

298. U cilju osnaživanja žrtava i ohrabrivanja žrtava da uđu u krivični postupak, član 55. stav 2) propisuje obavezu članica da osiguraju, u skladu sa uslovima koje propisuje njihovo

¹⁹⁹ Vidjeti odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli, Alternativni izvještaj NVO u Bosni i Hercegovini prema grupi GREVIO, str.113

nacionalno zakonodavstvo, mogućnost za vladine i nevladine organizacije i savjetnike u oblasti nasilja u porodici, da pomognu i/ili daju podršku žrtvama tokom istrage i sudskog postupka.

299. GREVIO primjećuje da Zakoni o sprečavanju nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, uvode specijaliziranu podršku svjedocima u postupcima nasilja u porodici putem „osobe od povjerenja”. Na primjer, prije početka i u toku postupka, žrtvi može pomoći osoba od povjerenja kako bi prisustvovala svim sastancima i saslušanjima pred javnim ustanovama, uključujući policiju i sudove u odnosu na nasilje u porodici. Osoba od povjerenja može biti odrasla osoba, uključujući stručnjaka iz nevladine organizacije i organizacija za ženska prava. GREVIO pozdravlja ove pomake, ali primjećuje da ograničena sredstva organizacija za ženska prava mogu *de facto* predstavljati prepreku za sprovođenje ovih odredbi. Nadalje, čini se da je takva pomoć dostupna samo u krivičnim postupcima i ne primjenjuje se u drugim važnim postupcima poput onih koji se odnose na starateljstvo i/ili naknadu.

300. **GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju mogućnost vladinih i nevladinih organizacija za pružanje pomoći i/ili podrške žrtvama, po njihovom zahtjevu, tokom istraga i sudskih postupaka u vezi sa krivičnim djelima obuhvaćenim Istanbulsom konvencijom. Nadalje, GREVIO poziva vlasti da osiguraju podršku žrtvama (putem osobe od povjerenja) u parničnim postupcima, kao i u postupcima za određivanje naknade, razvod, ili određivanje starateljstva u slučajevima nasilja u porodici.**

E. Mjere zaštite (član 56.)

301. Mjere zaštite za žrtve i svjedoka u fazama od istrage do okončanja sudskog postupka su propisane zakonima o krivičnom postupku na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta, kao i zakonima o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka te zakonima i zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku. Ove se odredbe u principu mogu primijeniti na žene žrtve rodno zasnovanog nasilja iz Istanbulske konvencije. Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske dalje propisuju pomoć osobe od povjerenja, te u slučaju Republike Srpske i pružanje pravne pomoći.²⁰⁰ Nadalje, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske također jasno predviđa pravo žrtve nasilja u porodici da od prvog kontakta sa vlastima ima pravo da bude informirana na njoj razumljiv način o svojim pravima te o dostupnim uslugama podrške.

302. Na primjer, prema Zakonu o krivičnom postupku Republike Srpske, sudije i tužitelji imaju obavezu da obavijeste žrtvu o njenim pravima na naknadu; da je obavijeste o bilo kojoj drugoj odluci koja može uticati na njena prava kao što je povlačenje optužbe i sklapanje sporazuma o priznanju krivice; da osiguraju da se ispitivanje/saslušanje žrtve vodi u prisustvu psihologa ili drugog stručnog lica, zavisno od potreba žrtve. Što se tiče Zakona Republike Srpske o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku, on definiše svjedoka pod

²⁰⁰ Pogledati analizu poglavlja VI, član 55. i 57.

prijetnjom kao „onaj svjedok čija je lična bezbjednost ili bezbjednost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u krivičnom postupku, kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za njegovo svjedočenje” i ugroženog svjedoka kao „onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatiziranim okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili koji pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim, kao i dijete i maloljetnik.” Ovim kategorijama svjedoka, ovaj zakon priznaje izvjestan broj posebnih obezbjeđenja, uključujući: pravo na pravnu pomoć u skladu sa zakonom; obezbjeđenje psihološke, socijalne i stručne pomoći tokom istraga, ispitivanja i saslušanja; mogućnost ispitivanja svjedoka uz upotrebu audio-video tehničkih uređaja; mogućnost uklanjanja počinioca iz sudnice tokom svjedočenja; i dodatne mjere za osiguranje anonimnosti svjedoka. Relevantni Pravilnik Republike Srpske o provedbi mjera zaštite prepoznaje pravo svjedoka da bude obaviješten o sudskom postupku i mogućim mjerama zaštite. Odjeljenja za podršku žrtvama su uspostavljena u nekim tužilaštvima i sudovima, posebno na državnom nivou (barem što se tiče suda), i u manjoj mjeri na kantonalnom/lokalnom nivou kako bi se omogućila primjena niza mjera predviđenih gorenavedenim zakonima, uključujući i psihološku pomoć.

303. Vlasti sa kojima se GREVIO sastao tokom evaluacijske posjete su navele da se gore navedne odredbe primjenjuju na žrtve nasilja u porodici i druge žrtve rodno zasnovanog nasilja. Prema izvještajima i informacijama koje je civilno društvo dostavilo grupi GREVIO, stalno se naglašava da su žrtve seksualnog nasilja iz perioda sukoba prepoznate kao ugroženi svjedoci i dodjeljuju im se gore navedene mjere zaštite, ali da se ovo ne primjenjuje na žrtve silovanja u mirnodopsko vrijeme i žrtve nasilja u porodici. Ovo se posebno odnosi na žrtve nasilja u porodici kojima rijetko bude priznat status i rijetko dobiju mjere zaštite kao npr. mogućnost da svjedoče bez priustva počinioca ili putem audio-link veze uz pomoć psihologa²⁰¹. Nadalje, izvještaji naglašavaju da je nedostatak podrške tokom istrage i u toku postupka jedan od razloga za žrtvino povlačenje izjave ili za traženje obustave postupka.²⁰² GREVIO dalje primjećuje da navedena odredba ne propisuje obavezu nadležnih organa da obavijeste žrtvu ukoliko je počinitelj pobjegao ili je pušten na slobodu. Nadalje, grupi GREVIO je skrenuta pažnja na činjenicu da su u praksi žene žrtve rodno zasnovanog nasilja rijetko informisane o ishodima istraga ili postupaka.

304. U vezi sa zaštitom djece svjedoka i/ili žrtava nasilja u porodici u kontesktu krivičnog postupka, a u skladu sa zakonima o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku, maloljetnici se sami po sebi smatraju ugroženim svjedocima, te im se kao takvima dodjeljuju navedene mjere zaštite. Nadalje, u skladu sa zakonima o zaštiti djece i maloljetnika u krivičnom postupku, ako se u svojstvu svjedoka ispituje dijete dodjeljuju se dodatne mjere zaštite: ne može se saslušavati više od dva puta; nadležni tužitelj, policija ili sudija moraju

²⁰¹ Vidjeti *Mapping of Policies and Legislation on Violence against Women and the Istanbul Convention in Bosnia and Herzegovina* /Mapiranje politika i zakona o nasilju nad ženama i Istanbulskoj konvenciji u Bosni i Hercegovini/, Kyle Delbyck, UN Women, str. 15.

²⁰² Vidjeti analitički izvještaj: analiza monitoringa krivičnih i prekršajnih predmeta u domenu rodnozasnovanog nasilja u BiH, str. 125 Petrić A. i Radončić D. (2017), dodatak alternativnom izvještaju NVO iz Bosne i Hercegovine prema grupi GREVIO, podnesen od strane Fondacije Ujedinjene žene, mart 2021, str. 10.

ispitati/saslušati dijete uz upotrebu tehnologija i uz pomoć pedagoga, psihologa ili drugog stručnog lica i roditelja, ukoliko se procijeni potrebnim, u njegovom stambenom prostoru ili u centru za socijalni rad. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske jasno propisuje da se djeca koja su svjedočila nasilju u porodici smatraju žrtvama i stoga imaju psihološku, socijalnu i medicinsku pomoć. GREVIO primjećuje da ovaj zakon u Federaciji Bosne i Hercegovine ne sarži odredbu sličnog sadržaja.

305. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da primjenjuju razne vrste mjera zaštite prava i interesa žena i djece svjedoka u svim fazama istrage i sudskog postupka i za sve vrste nasilja obuhvaćene Istanbulskom konvencijom, u skladu sa članom 56.

306. Nadalje, GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da:

- a. usvoje izmjene i dopune postojećih zakona na način da žrtve budu obaviještene ukoliko počinitelj pobjegne ili bude pušten na slobodu i, uopšteno da budu obaviješteni o istragama ili postupcima;**
- b. uvedu timove za podršku svjedocima širom Bosne i Hercegovine u cilju provođenja zakonski propisanih mjera zaštite.**

F. Pravna pomoć (član 57.)

307. Pravna pomoć za žene žrtve rodno zasnovanog nasilja varira u svom obimu i prema uslovima koji trebaju biti ispunjeni da bi bila dodijeljena, a zavisno od kantona, entiteta ili distrikta u kojem boravi žrtva. Ovo je zbog nejednakih odredbi o pružanju pravne pomoći u zemlji i ekstremno kompleksnog i fragmentiranog pravnog i institucionalnog okvira. Bez obzira na navedeno, GREVIO primjećuje neke zajedničke imenitelje koji se primjenjuju na cijeloj teritoriji. Kao prvo, bez obzira na ekstremno ograničen finansijski kapacitet organizacija za ženska prava, koje pružaju pravnu pomoć te imaju malu ili nikakvu finansijsku podršku vlasti, pravnu pomoć većinom pružaju NVO – one, međutim većinom ne mogu zastupati žrtve pred sudovima. Nadalje, žene iz ruralnih područja i migrantkinje se suočavaju sa posebnim izazovima u pristupu pravnoj pomoći kod kancelarija za pravnu pomoć na entitetskom/kantonalom nivou jer se te kancelarije primarno nalaze u većim gradovima. Na kraju, izvještajima se naglašava ekstremno ograničen kapacitet centara za pravnu pomoć i mala ili nikakva obuka za advokate o nasilju nad ženama pa advokati pokazuje neznanje o nasilju nad ženama i nasilju u porodici iz rodne perspektive²⁰³.

308. GREVIO primjećuje da Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći usvojen 2016. godine na državnom nivou u principu propisuje mogućnost žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici da pristupi besplatnoj pravnoj pomoći pred državnim institucijama/sudovima, na osnovu svog statusa, bez daljeg ispitivanja. Međutim, ne čini se da nadležna kancelarija za pravnu pomoć na državnom nivou je u potpunosti operativna.

²⁰³ UN Women analiza kapaciteta za provedbu Konvencije Vijeća Evrope za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama u policiji i sektoru besplatne pravne pomoći u BiH, UN Women, 2019, str. 26

309. GREVIO primjećuje da u Federaciji Bosne i Hercegovine nije donesen zakon na entitetskom nivou za besplatnu pravnu pomoć. Na kantonalnom nivou postoji devet zakona o besplatnoj pravnoj pomoći prema kojima besplatnu pravnu pomoć pružaju kantonalne ustanove za besplatnu pravnu pomoć. Srednjobosanski kanton²⁰⁴ je jedini koji nema zakonskog i institucionalnog okvira o besplatnoj pravnoj pomoći dok u još jednom kantonu (Kanton 10) još nema uspostavljene kancelarije. GREVIO primjećuje da navedeno znači da oko 169 200 žena nema pristup besplatnoj pravnoj pomoći²⁰⁵. GREVIO dalje primjećuje da većina kantonalnih zakona prepoznaje žrtve nasilja nad ženama i nasilja u porodici kao posebnu kategoriju kojoj pripada pravo na besplatnu pravnu pomoć, bez daljeg ispitivanja uz izuzetak jednog kantona u kojem pristup besplatnoj pravnoj pomoći podliježe daljem ispitivanju za žrtve nasilja u porodici. Besplatna pravna pomoć se može pružiti u vidu pravnih savjeta, ali i zastupanja pred sudovima u upravnim postupcima, krivičnim postupcima i nekim parničnim postupcima kao što je npr. brakorazvodna parnica. Što se tiče pristupa besplatnoj pravnoj pomoći za žrtve drugih vidova rodno zasnovanog nasilja, isti zavisi od pozitivnog kantonalnog zakona, a GREVIO nije primio konkretne informacije s tim u vezi.
310. Na nivou Republike Srpske je usvojen Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći kojim se prepoznaju žrtve nasilja u porodici kao kategorija koja ima pravo na besplatnu pravnu pomoć, bez daljeg ispitivanja. Zakon dalje predviđa da pružanje pravne pomoći ovoj kategoriji žrtava treba da ima prioritet, naročito u postupku po porodičnom zakonu. Besplatna pravne pomoć se može pružiti u formi pravnih savjeta i informacija o pravima i izradi žalbi, dok se zastupanje pred sudom odnosi samo na parnične postupke kao na primjer po pitanju starateljstva/razvoda ili naknada, te na upravne postupke. Zastupanje u krivičnim postupcima (u kojima se žrtva pojavljuje u svojstvu svjedoka), nije obuhvaćeno navedenim zakonom uprkos tome što Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske propisuje da žrtve nasilja u porodici moraju imati pristup besplatnoj pravnoj pomoći u svakom postupku koji je potreban za ispunjenje njihovih prava na zaštitu. GREVIO primjećuje da je pristup pravnoj pomoći za žrtve drugih vidova rodno zasnovanog nasilja predmetom daljeg ispitivanja.
311. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta propisuje da žrtve nasilja u porodici imaju pravo pristupa besplatnoj pravnoj pomoći u skladu sa zakonima o besplatnoj pravnoj pomoći. Relevantni zakon o besplatnoj pravnoj pomoći predviđa da je pristup toj vrsti pomoći podložan daljem ispitivanju i/ili rezervisan za osobe koje primaju socijalnu pomoć, koje su nezaposlene ili nemaju redovne prihode, a tu pomoć pruža Kancelarija za pravnu pomoć Brčko distrikta.
312. **GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne i druge mjere kako bi osigurali pravo, *de jure* i *de facto*, tamo gdje ono još nije propisano, na pravnu pomoć i besplatnu pravnu pomoć u svim dijelovima teritorije kako bi pomogli,**

²⁰⁴ U ovom kantonu pravnu pomoć isključivo pružaju organizacije za ženska prava, kao što je Centar za ženska prava u Zenici, koji organizira mobilne timove za posjete ženama u ruralnim područjima.

²⁰⁵ UN Women analiza kapaciteta za provedbu Konvencije Vijeća Evrope za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama u policiji i sektoru besplatne pravne pomoći u BiH, UN Women, 2019, str. 22

između ostalog, žrtvama svih vidova nasilja nad ženama obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom, uključujući i one koje žive u ruralnim područjima; te da osiguraju da tu vrstu pravne pomoći pružaju advokati koji su prošli adekvatnu obuku u oblasti nasilja nad ženama.

VI. Migracije i azil

314. U oblasti migracija i azila, glavni cilj Istanbulske konvencije je da osigura da zakoni o boravišnom statusu i azilu ne ignoriraju realne okolnosti žena koje žive u nasilnim vezama ili su izložene seksualnom nasilju i eksploataciji i one izložene drugim vidovima rodno zasnovanog nasilja. Zakoni o boravišnom statusu propisuju mogućnost za sticanje autonomnih boravišnih dozvola za žene u posebnim okolnostima (član 59.). Procedure za azil, s druge strane, moraju biti rodno osjetljive i omogućiti ženama da ispričaju svoje priče u cjelosti, a osnovi za procesuiranje treba da se tumače iz rodne perspektive. Ovo se može ostvariti samo ako su procedure prijema i usluge podrške osjetljive na potrebe žena žrtava ili onih pod rizikom od nasilja (član 60.).

315. GREVIO priznaje posebne izazove za Bosnu i Hercegovinu kao tranzicionu zemlju kroz koju prolazi sve veći broj azilanata koji žele da odu u zemlje Evropske Unije. Uprkos tome, GREVIO podsjeća da član 4. stav 3. Konvencije obavezuje članice da primjenjuju prava iz Konvencije bez diskriminiranja, prema svim ženama i djevojčicama koje su trenutno na njenoj teritoriji.

316. Bez obzira na reforme pokrenute 2015. i 2016. godine i usvajanje Zakona o strancima iz 2015. godine²⁰⁶ i Zakona o azilu iz 2016²⁰⁷. godine neki nedostaci i dalje postoje u smislu usklađenosti sa poglavljem VII Istanbulske konvencije.

317. GREVIO dalje primjećuje pozitivne korake koji su poduzeti kao npr. uspostavljanje Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i Agencije za ravnopravnost spolova koja može davati preporuke i mišljenja o zakonima i strategijama u pogledu migranata i azilanata. Nadalje, uspostavljeno je Koordinaciono tijelo za pitanja migracija kao i strategija u oblasti migracija i azila i akcioni plan za period od 2016. do 2020. godine.²⁰⁸ Međutim, GREVIO izražava žaljenje što Koordinaciono tijelo nema dovoljno ovlasti da učinkovito ispuni svoju ulogu i što migraciona strategija i akcioni plan ne citiraju uslove iz poglavlja VII Istanbulske konvencije ili među svojim prvim ciljevima ne određuju prioritet u zaštiti žrtava rodno zasnovanog nasilja. Izvještaj ombudsmena iz 2018. godine u oblasti migracija takode ne citira obaveze koje proizilaze za Bosnu i Hercegovinu iz ratificiranja Konvencije u oblasti migracija i azila²⁰⁹. GREVIO smatra da je u okviru ovih strateških dokumenata Bosne i Hercegovine prioritet u osiguranju granica pokretanje pitanja sve većeg broja pojedinaca koji ulaze i prolaze kroz teritoriju zemlje.

²⁰⁶ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine 88/15 (zamjenjuje prethodni „Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu”) http://www.fipa.gov.ba/publikacije_materijali/zakoni/04.02.2017%20Law_on_foreigners_of_BiH.pdf

²⁰⁷ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine 11/16 (zamjenjuje prethodni „Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu”).

²⁰⁸ GREVIO je obaviješten da je izrađena nova strategija o migracijama i azilu koja se finalizira od 2021. nadalje. GREVIO nije imao uvid u strategiju.

²⁰⁹ Institucija ombudsmena za ljudska prava “Specijalni izvještaj o situaciji u oblasti migracija u BiH” (Nov 2018) [pasus 1.1.2 /str. 12] www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2019010713545979eng.pdf

A. Boravišni status (član 59.)

318. Broj žena koje traže ulazak u Bosnu i Hercegovinu za svrhe spajanja porodice stalno raste u proteklih nekoliko godina²¹⁰. Stoga je od izuzetne važnosti da se odredbe člana 59. Konvencije u vezi sa zaštitom migrantkinja obuhvate domaćim zakonom i da se u potpunosti provode.

319. Zakon o strancima na državnom nivou se primjenjuje na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. Njime se reguliše ulazak i boravak stranih državljana u Bosni i Hercegovini. Služba za poslove sa strancima provodi ovaj zakon i odgovorna je za donošenje prvostepenih odluka o dodjeli boravišne dozvole. Žalbe na ove odluke rješava Sektor za migracijska pitanja pri Ministarstvu sigurnosti. Služba za poslove sa strancima i Sektor za migracijska pitanja koji razmatraju slučajeve nasilja nad ženama nemaju specijalizirane timove, nego samo službenike koji poduzimaju obuke u oblasti rodno zasnovanog nasilja.

320. Član od 48. do 50. Zakona o strancima reguliše pitanje viza za spajanje porodice. Nakon kvalifikacionog perioda od tri godine bračni partner ili partner može se prijaviti za nezavisnu dozvolu boravka na privremenoj bazi uz ispunjenje određenih uslova²¹¹. Ukoliko se partnersvo ili brak okončaju prije isteka privremenog boravka, član 51. Zakona o strancima omogućava pristup nezavisnoj boravišnoj dozvoli u slučaju da podnositelj zahtjeva ima starateljstvo nad djetetom koje je državljanin Bosne i Hercegovine; u slučaju smrti supružnika; ili kad je u toku brakorazvodna parnica u kojoj se odlučuje o skrbništvu nad maloljetnim djetetom koje je državljanin Bosne i Hercegovine. Izuzeci ne obuhvataju teške okolnosti predviđene članom 59. stav 1. Konvencije, kao što su vidovi nasilja obuhvaćeni Konvencijom.

321. Migrantkinje koje bježe od nasilja u porodici tokom kvalifikacionog perioda koje nisu obuhvaćene članom 51. moraju tražiti privremeni boravak po jednom od dozvoljenih osnova²¹². Za migrantkinje koje nisu u mogućnosti ispuniti neki od pratećih uslova kao što su finansijska nezavisnost, adekvatan smještaj i zdravstveno osiguranje, jedina opcija je da traže nezavisnu dozvolu boravka po osnovi humanitarnih razloga shodno članu 58. Zakona o strancima. Međutim, član 58. Zakona o strancima se primjenjuje samo na žrtve trgovine ljudima ili je rezerviran za konkretne okolnosti kao npr. boravak po osnovi humanitarnih razloga za državljane Sirije.²¹³ Ministarstvo sigurnosti je potvrdilo da član 58. nije previden za migrantkinje koje su izložene rodno zasnovanom nasilju ili traže izlaz iz nasilne veze.

322. GREVIO nije mogao identificirati nijedan zakon ili drugu mjeru u koji bi odgovarali uslovima iz člana 59. stav 2. Konvencije kako bi zaštitili migrantkinje od protjerivanja zajedno sa nasilnim

²¹⁰ Prema statističkim podacima koje je grupi GREVIO dostavilo Ministarstvo sigurnosti broj viza po osnovu spajanja porodice je porastao u proteklih godinama; odobeno: 316 viza u 2016, 187 viza u 2017, 158 viza u 2018, 381 viza u 2019, 622 viza u 2020. te 549 viza u 2021.

²¹¹ Čl. 50(6) Zakona o strancima omogućava nezavisnu boravišnu dozvolu nakon kvalifikacionog perioda od 3 godine i čl. 49. propisuje opće uslove za privremenu boravišnu dozvolu važeći pasoš, dokaz o finansijama, dokaz o adekvatnom smještaju i zdravstveno osiguranje, medicinsko uvjerenje i provjera krivičnog dosijea.

²¹² Čl. 48. Zakona o strancima propisuje mogućnosti za privremeni boravak, a) spajanje porodice, b) obrazovanje, c) humanitarni razlozi, d) zaposlenje sa radnom dozvolom, e) zaposlenje bez radne dozvole, ili f) drugi opravdan razlog.

²¹³ Čl. 58(2). Zakona o strancima dozvoljava privremeni boravak po osnovu humanitarnih razloga ukoliko osoba ne ispunjava pšte uslove za privremeni boravak ali, (a) samo za žrtve trgovine ljudima, (b) maloljetno dijete, (c) osobu bez državljanstava i (d) druge (nenavedene) razloge.

partnerom. Član 93. stav 1. tačka f. Zakona o strancima propisuje da Ministarstvo sigurnosti može prekinuti boravak ako je boravak odobren po osnovi spajanja porodice sa strancem čiji je boravak prestao ili je otkazan. Pri odlučivanju o donošenju mjere protjerivanja, član 106. stav 2. Zakona o strancima propisuje obavezu nadležne službe da razmotri „sve okolnosti“. Međutim, ovo je opća odredba i nema dokaza da su nasilje u porodici ili drugi vidovi rodno zasnovanog nasilja relevantan faktor koji treba uzeti u razmatranje shodno članu 59. stav 2. Konvencije.

323. GREVIO pozdravlja član 58. stav 3. Zakona o strancima koji odgovora uslovima iz člana 59. stav 3b. Konvencije; tačnije mogućnost izdavanja dozvole privremenog boravka migrantima koji saraduju sa vlastima po prijavi krivičnog djela. Nažalost, Zakon o strancima nije obuhvatio član 59, stav 3a. Konvencije budući da je izdavanje nezavisne dozvole boravka po osnovu „lične situacije“ ograničeno samo na žrtve trgovine ljudima i ne obuhvata žrtve rodno zasnovanog nasilja²¹⁴.

324. Zakon o strancima sadrži još jedan nedostatak u odnosu na uslove iz člana 59. stav 4. Konvencije budući da nema odgovarajućeg nacionalnog zakonodavstva ili drugih mjera koje omogućavaju migrantkinjama zaštitu od gubitka boravišta u slučaju prisilnog braka u inostranstvu²¹⁵.

325. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu formalnu reviziju Zakona o strancima kako bi ishodili izmjene i dopune kojima će se:

- a) omogućiti migrantkinjama nezavisnu dozvolu boravka u slučaju posebno teških okolnosti, uključujući žrtve svih vidova nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom počinjenih i/ili opravdanih od strane bračnog partnera ili partnera. Ovo se na primjer može ostvariti dopunama člana 58. stav 2. tačke a. Zakona o strancima dodavanjem žrtava nasilja u porodici ili rodno zasnovanog nasilja, pored žrtava trgovine ljudima;
- b) osigurati da migrantkinje žrtve rodno zasnovanog nasilja imaju pravo na nezavisnu dozvolu boravka u slučaju protjerivanja nasilnog partnera;
- c) osigurati da žene i djevojčice koje su izgubile boravišni status time što su žrtve prisilnog braka u inostranstvu mogu vratiti boravišni status.

B. Rodno zasnovani zahtjevi za azil (član 60.)

²¹⁴ Vidjeti čl. 58(2 (a)(1) Zakona o strancima.

²¹⁵ Čl. 96. stav 1. tačka o i čl. 97. Zakona o strancima propisuje otkazivanje boravišta na osnovu produženog odsustva iz Bosne i Hercegovine. Nema izuzetaka za posebnu situaciju žrtava koje su u prisilnom braku u inostranstvu.

1. Rodno osjetljivo odlučivanje u proceduri za azil

326. Zakon o azilu i podzakonski akti o azilu propisuju uslove za dobijanje statusa izbjeglice, status supsidijarne zaštite i privremene zaštite²¹⁶. Iako se radi o zakonu na državnom nivou koji se primjenjuje na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, važno je na početku napomenuti da se u praksi poptuna procedura za odlučivanje o azilu primjenjuje samo u Federaciji Bosne i Hercegovine. Iako Republika Srpska pokriva 49% teritorije Bosne i Hercegovine u njoj nema registrovanih zahtjeva za azil niti ima prijemne objekte, o čemu će biti riječi u tekstu koji slijedi²¹⁷.

327. GREVIO pozdravlja činjenicu da su seksualno nasilje i radnje vezane za rodnozasnovano nasilje prepoznati Zakonom o azilu kao oblik progona²¹⁸. Dok državni izvještaj prepoznaje zahtjev za tumačenjem iz rodne perspektive svih oblika progona, GREVIO primjećuje da bi Bosni i Hercegovini bilo korisno da donese rodne smjernice shodno članu 60. stav 3. podstav ii Konvencije. GREVIO je upoznat sa samo jednim slučajem u kojem je žena sa dvoje djece dobila status izbjeglice po osnovu rodnozasnovanog nasilja kao osnova za progon, a koja je bila član određene društvene grupe²¹⁹.

328. GREVIO primjećuje da je Bosna i Hercegovina uglavnom tranzitna zemlja čime se suočava sa jedinstvenim izazovom u smislu ispunjenja obaveza iz člana 60. Konvencije. Nakon zatavaranja „migrantske trase Zapadni Balkan” 2017. godine, povećao se broj migranata koji ulaze u Bosnu i Hercegovinu kako bi prešli u Republiku Hrvatsku i Evropsku Uniju. Iako je u Bosni i Hercegovini zabilježen veliki broj migranata koji ulaze na teritoriju države, broj formalno registrovanih prijava za azil i dodjeljenih međunarodnih mjera zaštite ostaje ekstremno nizak.

329. Procedura za dodjeljivanje azila se sastoji od tri faze. Najprije, pojedinac mora izraziti namjeru da traži azil kod Granične policije ili terenske kancelarije Službe za poslove sa strancima. Njima se izda „potvrda o iskazanom interesu za traženje azila”, koja se prosljeđuje Sektoru za azil pri Ministarstvu sigurnosti. Sektor za azil potom vrši početni intervju za formalnu registraciju zahtjeva za azil. Na kraju, kada je zahtjev registrovan, Sektor za azil vrši detaljan intervju za azil i rješava zahtjev. GREVIO primjećuje da službenici koji rade u Sektoru za azil prolaze neku vrstu obuke o rodnozasnovanom nasilju.

²¹⁶ Zakon o azilu (Sl. glasnik Bosne i Hercegovine, br. 11/16);

<http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/104618/127694/F-1919999782/BIH-2016-L-104618.pdf>

²¹⁷ Vlasti su pojasnile da je na teritoriji Republike Srpske moguće izraziti namjeru za traženje azila u jednoj od terenskih kancelarija Službe za poslove sa strancima.

²¹⁸ Čl. 20(2)(a) i (f) Zakona o azilu. Također čl. 40 (1) (c) Zakona o azilu u odnosu na položaj i lične okolnosti tražitelja azila, uključujući spol i dob, kako bi se na osnovu ličnih okolnosti tražitelja azila procijenilo predstavlja li postupci i djela, kojima je bio ili bi mogao biti izložen, progon ili tešku povredu

²¹⁹ Poređenjem od januara do novembra 2019, 304 žene su se prijavile za azil u Bosni i Hercegovini.

330. GREVIO primjećuje da je izražena zabrinutost u vezi sa procedurom za azil koja rezultira niskim brojem formalno registriranih zahtjeva za azil²²⁰. Prvo, nedovoljno pisanog informativnog materijala o proceduri za azil na potrebnom jeziku za azilante, o njihovim pravima i obavezama te nedostajući broj prevodilaca²²¹. Drugo, potvrda o iskazanom interesu za traženje azila se izdaje samo na službenim jezicima Bosne i Hercegovine. Dalje, zabilježene su značajna kašnjenja u registrowanju i obradi zahtjeva za azil čime su ugroženi pojedinci ostavljeni u nezavidnom položaju što može biti motivacija za njih da odustanu od zahtjeva i razmisle o daljem putovanju. Na kraju, bez obzira na relevantnu obuku službenika, GREVIO je primio kritike u pogledu slabog kvaliteta odlučivanja Sektora za azil o dodjeli statusa izbjeglice, tačnije obrazloženja u odlukama su slabog kvaliteta i bez odgovarajuće analize.

331. Što se tiče ispunjavanja uslova za usvajanje rodno osjetljivih procedura za azil, Zakon o azilu sadrži izvjestan broj zaštitnih mehanizama dostupnih ženama kao što su: prepoznavanje da su žrtve rodnozasnovanog nasilja posebno ugrožene²²² i da se njihovim zahtjevima²²³ treba obratiti posebna pažnja i dati prioritet; pravo tražiteljice azila da traži da osoba koji vodi intervju i prevodilac budu istog spola²²⁴; pravo pristupa pravnoj pomoći koju pruža specijalizovana NVO²²⁵. GREVIO dalje primjećuje da se prema Zakonu o azilu, razgovori sa odraslim azilantima vode pojedinačno te da je tražitelju azila dozvoljeno da dođe u pratnji, između ostalog, predstavnika UNHCR-a i prevodilaca. GREVIO smatra da je potrebno predvidjeti dodatne rodno osjetljive zaštitne mehanizme, kako bi se osigurale redovne pauze, prilagođavanje pitanja kako bi smanjio rizik od traumatizacije i mogućnost da se razgovor odu u prisustvu advokata. Nadalje, Služba za poslove sa strancima i Sektor za azil treba imati dovoljno kapaciteta za blagovremeno registriranje i obradu zraženih namjera kao i pristup dovoljnom broju prevodilaca kako bi osigurali da se informacije zavode na tačan način. Također je važno naglasiti da provjera ugroženosti treba postati rutinska aktivnost koja se poduzima čim prije bude moguće te u toku cijele procedure za azil. Ovo je posebno važno kako bi se osiguralo da ugrožene žene koje su izložene rodno zasnovanom nasilju budu blagovremeno identificirane i kako bi se donijele odluke o odgovarajućem smještaju i specijaliziranoj podršci i odluke o primjeni proceduralnih zaštitnih mehanizama. Bez prikupljanja vitalnih informacija u toku odgovarajuće procjene ugroženosti, garancije iz Zakona o azilu u vezi sa prioritetom i posebnom pažnjom za ugrožene pojedince nemaju učinka. Blagovremeno identificiranje ugroženosti bi također omogućilo Sektoru za azil da uvede i implementira proceduralne promjene u pogledu ugroženih žena žrtava rodno zasnovanog nasilja kako bi se osiguralo da one iskreno pričaju tokom intervjuja, na primjer da se prave redovne pauze, da se postavljaju prilagođena pitanja kako bi se smanjio rizik traumatizacije te pružanje mogućnosti za prisustvo advokata ili službenika za podršku. GREVIO je tokom

²²⁰ Vidjeti izvještaj Ombudsmena za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Specijalni izvještaj o stanju u domenu migracija u Bosni i Hercegovini, novembar 2018, str. 60

²²¹ Ova pitanja su pokrenut kao dio predloženih reformi podzakonskih akata o azilu.

²²² Čl. 2 tačka ii Zakona o azilu; ugrožene grupe podrazumijevaju lica žrtve trgovine ljudima, žrtve mučenja, silovanja ili drugog psihičkog, fizičkog i spolnog nasilja, kao što su žrtve genitalnog sakaćenja.

²²³ Čl. 29. stav 3. Zakona o azilu.

²²⁴ Čl. 29. stav 1. tačka e. Zakona o azilu.

²²⁵ Čl. 29. stav 1. tačka d. Zakona o azilu.

evaluacijske posjete obaviješten da Međunarodna organizacija za migracije radi na izradi procedure za procjenu ugroženosti, što svakako pozdravlja.

332. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu mjere kao što su izrada smjernica i obuka svih službenika koji dolaze u kontakt sa migrantima kako bi se osiguralo prepoznavanje rodno zasnovanog nasilja te primjenilo rodnoosjetljivo tumačenje svih osnova progona iz člana 1.A.2 Konvencije iz 1951. godine koji se odnosi na status izbjeglica. Napredak u ovoj oblasti treba mjeriti prikupljanjem relevantnih administrativnih podataka o prijavama za azil kojima se pokreće pitanje rodnozasnovanog nasilja. GREVIO dalje snažno potiče vlasti da:

- a) uvedu/podrže proceduru procjene ugroženosti te da je provode u svim terenskim kancelarijama Službe za poslove sa strancima i prihvatnim centrima. Procjena ugroženosti bi trebala biti rutinska aktivnost koja se poduzima u ranoj fazi te u toku cijele procedure za azil;
- b) poboljša pristup migrantkinja informacijama o proceduri za utvrđivanje azila i njihovim pravima da traže azil na osnovu rodno zasnovanog nasilja izdavanjem pisanih informacija i obrazaca na svim relevantnim jezicima;
- c) poduzme mjere za ispitivanje i otklanjanje značajnih kašnjenja u postupku registracije i obrade zahtjeva za azil;
- d) osiguraju dodatne rodno osjetljive zaštitne mehanizme kao na primjer: osigurati redovne pauze; prilagođena pitanja kako bi se smanjio rizik od traumatizacije; i mogućnost prisustva advokata.

2. Smještaj

333. Kao što je navedeno gore u tekstu, Republika Srpska nije uspostavila nijedan prijemni centar za azilante/migrante i ne obezbjeđuje smještaj ili podršku na svojoj teritoriji. Obim uključenosti Republike Srpske se svodi na obezbjeđenje prevoza migrantima ili azilantima sa kojima dođe u kontakt kako bi ih prevezli na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine. U Federaciji Bosne i Hercegovine, kada azilant izrazi namjeru da traži azil isti mora pristupiti smještaju u prijemnom centru koji je dodijelilo Ministarstvo sigurnosti²²⁶. Sektor za azil snosi punu odgovornost za osiguranje pristupa prihvatnom smještaju, zdravstvenoj pomoći i psihološkoj podršci azilantima iako se ove usluge često pružaju putem partnerstva sa međunarodnim organizacijama.

334. U Bosni i Hercegovini trenutno postoje dva vladina prihvatna centra; Delijas u blizini Sarajeva i Salakovac u blizini Mostara. Pet privremenih prihvatnih centara vodi IOM u saradnji sa Službom za poslove sa strancima²²⁷. Smještenost u ovim centrima varira tokom godine u skladu sa migracionim obrascima u odnosu na dalje putovanje. Mnogi centri su prazni ljeti, ali tokom zimskih mjeseci nedostaje kapaciteta da se smjeste sve osobe koje imaju pravo na smještaj.

²²⁶ Čl. 34, stav 2. Zakona o azilu

²²⁷ Prema informacijama Ministarstva sigurnosti, privremeni prihvatni centri imaju kapacitet: Ušivak (800), Blažuj (2400), Borići (580), Miral (700) i Lipa (720) kada se ponovo otvori nakon nedavnog požara.

335. GREVIO pohvaljuje vrijedan posao koji obavljaju NVO i međunarodne organizacije u smislu pružanja vitalnih usluga poput psihološke podrške, podrške u prevođenju, te rekreativnim aktivnostima za ugrožene žene i žrtve rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici u prihvatnim centrima. Tokom posjete prihvatnom centru Ušivak (kombinovani centar), GREVIO je primjetio primjere izvrsne prakse u odnosu na pružanje specijaliziranih usluga podrške od strane međunarodnih organizacija kao i primjere rodno osjetljivih procedura izrađenih u cilju zaštite i podrške ženama i djevojčicama. Porodice sa djecom i žene koje su neudate spavaju u kontejnerima koji su odvojeni od muških. Dansko vijeće za izbjeglice je odgovorno za medicinsku pomoć na terenu i imaju mogućnost da upućuju u lokalne bolnice koje pružaju specijalističke usluge dok Populacijski fond Ujedinjenih Nacija (UNFPA) organizuje ginekološke preglede na sedmičnoj osnovi. Ukoliko se pojave sumnje na rodno zasnovano nasilje tokom prvog zdravstvenog pregleda, vrši se dalje upućivanje timu za zaštitu kojeg čine predstavnici UNFPA i Centra za socijalni rad. Vakcinacija protiv Covid-19 je nedavno bila dostupna stanovnicima centra Ušivak i na snazi su stroga pravila izolacije onih koji pokazuju ili imaju potvrđene simptome. Druge međunarodne organizacije kao npr. UNICEF vode specijalističku jedinicu za majku i dijete. Nadalje, uspostavljen je odvojen prostor za igru, tuširanje i vešeraj za majku i dijete. Mnoge žene su učestvovala na modnim radionicama u kojima se uče šivanju i dizajniranju te ručnoj izradi predmeta brendiranoj pod nazivom "Proizvedeno u Bosni i Hercegovini od strane ljudi u pokretu". UNFPA organizuje sesije za osnaživanje i pruža psihosocijalnu pomoć ženama i djevojčicama, posebno žrtvama rodnozasnovanog nasilja. Sastanci za psihološku koordinaciju i upravljanje predmetima se vode na dvosedmičnoj osnovi i uključuju relevantne pružaoce podrške. NVO „Vaša prava“ pruža besplatnu pravnu pomoć i zastupa azilante. GREVIO je posebno impresioniran činjenicom da su sva djeca azilanti u centru Ušivak starosne dobi od 6 do 16 godina upisani i pohađaju lokalnu školu i imaju pravnog skrbnika (putem UNICEFa u saradnji sa Centrom za socijalni rad).
336. UNFPA i IOM vode specijalizirane obuke osoblja u prihvatnom centru, uključujući obuku o rodno zasnovanom nasilju. U centru Ušivak su donesene operativne smjernice o rodnozasnovanom nasilju, ali nije jasno da li se one primjenjuju i u svim privremenim prihvatnim centrima.
337. Uprkos ovom primjeru dobre prakse, ostaju nejasni uslovi drugih centara prema reprezentativnom centru Ušivak. GREVIO je izvješten da su isti pretrpani, da nemaju higijenske uslove i da su nesigurni te da veliki broj azilanata spava na ulici uprkos naporima Ministarstva sigurnosti da ih sa ulice premjesti u prihvatne centre. Također smo primili izvještaje o ženama i djevojčicama smještenim u kombinovane centre u kojima nemaju adekvatno odvojen prostor te da se događaju slučajevi nasilja nad ženama. Također se razgovaralo o poteškoćama u procjeni specijaliziranih usluga podrške od strane centara za socijalni rad²²⁸. Tokom evaluacijske posjete, Sektor za azil je potvrdio da ne postoje protokoli ili smjernice o sprečavanju nasilja nad ženama koje se univerzalno primjenjuju u prihvatnim centrima. Shvatili smo da Vijeće ministara trenutno razmatra izradu novog pravilnika sa standardnim operativnim procedurama za prihvatne centre, ali njegova primjena bi mogla biti ograničena samo na one centre koje vodi Ministarstvo

²²⁸ Vidjeti poglavlje IV, čl. 20

sigurnosti odnosno njegova primjena ne bi bila univerzalna. GREVIO naglašava da je imperativ da sve žene i djevojčice imaju pristup sigurnom, odvojenom i higijenski bezbjednom smještaju te pristup specijaliziranim uslugama podrške, posebno imajući u vidu nepostojanje privremenog ženskog prihvatnog centra.

338. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju:

- a. pristup adekvatnom i sigurnom smještaju za sve žene i djevojčice tokom procedure za azil;
- b. univerzalno primjenjive rodno osjetljive standarde u svim prihvatnim centrima.

C. Zabrana protjerivanja odnosno vraćanja (član 61.)

339. Članom 61. Konvencije nameće se obaveza članicama da poštuju princip zabrane protjerivanja odnosno vraćanja (*non-refoulement*) kada su u pitanju žrtve rodno zasnovanog nasilja (bez obzira na njihov boravišni status) koje su u opasnosti od progona ako se vrate. Države ne mogu protjerati ili vratiti azilanta ili izbjeglicu u bilo koju zemlju kada je njihov život ili sloboda pod prijetnjom. Jednako tako, države ne smiju sriječiti azilante da uđu na njihovu teritoriju ili granice i moraju se oduprijeti bilo kakvim praksama koje bi mogle biti ključne za indirektno protjerivanje odnosno vraćanje.

340. GREVIO pozdravlja zakonske odredbe kojima je obuhvaćen princip zabrane protjerivanja odnosno vraćanja (*non-refoulement*), shodno članu 6. i 7. Zakona o azilu i članu 109. Zakona o strancima.

341. U odnosu na indirektno protjerivanje odnosno vraćanje, GREVIO je upoznat sa izvještajima o nasilnim vraćanjima na granici Bosne i Hercegovine sa Hrvatskom, od strane hrvatskih službenika. GREVIO osuđuje ovu praksu i potiče Bosnu i Hercegovinu da preduzme sve mogućnosti za dijalog i rad sa susjedima u regionu, te potiče EU da vrši nadzor i rješava ove pojave.

342. Na domaćem nivou, GREVIO podsjeća na važnost učinkovite primjene domaće zakonske odredbe o zabrani protjerivanja odnosno vraćanja (*non-refoulement*). GREVIO je čuo zabrinutost civilnog društva o neusklađenosti krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine po pitanju izručenja sa obavezama poštovanja principa zabrane protjerivanja odnosno vraćanja (*non-refoulement*). Posebno je skrenuta pažnja da Ministarstvo pravde i domaći sudovi primjenjuju Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima na način kojim se isključuje pojedinac od zaštite po principu zabrane protjerivanja odnosno vraćanja ukoliko njihov zahtjev za azil bude podnesen nakon zahtjeva za izručenje.

343. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da revidiraju Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima i praksu kako bi osigurali da se princip zabrane protjerivanja ili vraćanja (*non-refoulement*) u potpunosti poštuje u skladu sa članom 61. Istanbulske konvencije.

VII. Zaključne napomene

344. Bosna i Hercegovina je poduzela niz mjera kojima se potvrđuje politička volja da se krene ka potpunoj provedbi Istanbulske konvencije, što GREVIO pozdravlja. U domenu prikupljanja podataka vlasti su u svojim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici uvele obavezu prikupljanja podataka o nasilju u porodici i osigurale da se ti podaci periodično objavljuju u posvećenim javnim izvještajima. Takođe su učinjeni koraci naprijed u smislu obuke stručnjaka budući da je obuka o nasilju u porodici sada predviđena kao zakonska obaveza za sudije i tužioce u dijelovima zemlje. Nadalje, održana je važna obuka za različite kategorije stručnjaka o višesektorskoj saradnji i koordinisanom odgovoru na nasilje nad ženama i o standardima Istanbulske konvencije. Važno je i podsjetiti da zvanično priznate žrtve seksualnog nasilja u ratu primaju mjesečnu penziju i prava iz skrbi, što GREVIO takođe pozdravlja.
345. Iako su vlasti u Bosni i Hercegovini učinile važne korake ka usvajanju i implementaciji politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja u porodici na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou, izazovi koji proizilaze iz višeslojne političke i administrativne strukture institucija međutim snažno utiču na koherentnost, sveobuhvatnost i koordinaciju tih politika. Ovaj izvještaj naglašava kako žrtve, zavisno od entiteta i/ili kantona u kojem žive, imaju korist od različitih nivoa sprečavanja, zaštite i procesuiranja nasilja nad ženama. Izvještaj takođe ukazuje na to da nakon što je istekla Okvirna strategija više ne postoji sveobuhvatna politika na državnom nivou kojom se može procijeniti i poravnati teren za zaštitu žrtvama nasilja nad ženama širom zemlje. Iz tog razloga u ovom izvještaju GREVIO poziva vlasti da izvrše nezavisnu komparativnu analizu sa fokusom na identifikiranje obećavajućih praksi i usklađivanje politika u domenu nasilja nad ženama, kao i na identifikiranje svih preklapanja u postojećim politikama u ovom domenu.
346. Isto tako, GREVIO je prepoznao rizik od preklapanja i/ili rupa u koordinaciji, nadzoru i provedbi politika u domenu nasilja u porodici usljed postojanja velikog broja tijela nadležnih za implementaciju raznih strategija na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou. Zbog rizika od nedovoljne provedbe relevantnih strategija i neučinkovitog funkcionisanja nekih od koordinacionih tijela, ovaj izvještaj takođe identifikira mjere koje je potrebno poduzeti u tom smislu.
347. Izvještaj takođe ukazuje na to da pozitivni zakonski okvir i praksa u pitanjima skrbništva i posjeta nakon nasilja u porodici u dva entiteta i Brčko distriktu nisu u skladu sa Konvencijom na više frontova. Pored zahtijevanja obaveznog posredovanja prije podnošenja zahtjeva za razvod, bez izuzetaka za slučajeve nasilja u porodici, primjeri nasilja nad nenasilnim roditeljem te djetetovo svjedočenje nasilju se ne predviđaju kao zakonski kriterij koji se uzima u obzir prilikom odlučivanja o starateljstvu i posjetama i prilikom procjenjivanja najboljeg interesa djeteta. Nadalje, GREVIO je primjetio da centri za socijalni rad i sudovi dominantno tumače da je najbolji interes djeteta da ostane u

zajedničkom skrbništvu i da ima kontakt sa oba roditelja, uključujući slučajeve nasilja u porodici.

348. Ovim izvještajem, GREVIO želi da podrži vlasti Bosne i Hercegovine u postizanju višeg nivoa usklađenosti sa Istanbulskom konvencijom u prepoznatim oblastima i poziva ih da redovno izvještavaju GREVIO o razvoju događaja po pitanju provedbe Istanbulske konvencije. GREVIO se raduje nastavku plodonosne saradnje sa vlastima Bosne i Hercegovine.

349. U cilju olakšanja implementacije, sugestija i prijedloga, GREVIO traži od državnih vlasti da prevedu ovaj izvještaj na svoje službene jezike te da osiguraju da se on podijeli ne samo nadležnim institucijama na svim nivoima (državnom, regionalnom i lokalnom), vladama, ministarstvima, pravosuđu, nego i NVO i organizacijama civilnog društva koje rade u oblasti nasilja nad ženama.

Prilog I
Spisak prijedloga i sugestija od strane grupe GREVIO

I. Svrha, definicije, ravnopravnost i nedsikriminacija, opće obaveze

B. Stepen primjene Konvencije i definicije (član 2. i 3.)

1. GREVIO poziva vlasti da poboljšaju provedbu Istanbulske konvencije u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, osim nasilja u porodici, budući da su oni trenutno manje obuhvaćeni rodno osjetljivim politikama, programima i uslugama podrške, uključujući silovanje i seksualno nasilje, seksualno uznemiravanje, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni brak, prisilni abortus, prisilna sterilizacija i progon.
2. GREVIO dalje podsjeća da član 2. stav 1. Istanbulske konvencije prepoznaje sve oblike nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, koje pogađa žene nesrazmjerno u odnosu na muškarce i koje predstavlja oblik diskriminacije žena. GREVIO stoga snažno potiče vlasti da osiguraju da nacionalni zakoni i politike odražavaju osnovne principe Istanbulske konvencije.
3. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da trenutne definicije o nasilju u porodici i rodnozasnovanom nasilju više približe definicijama Istanbulske konvencije kao i da usklade zakonske definicije nasilja u porodici u svim oblastima zakona kako bi se poboljšala njihova primjena.

C. Osnovna prava, princip jednakosti i nediskriminacije (član 4.)

2. Međusektorska diskriminacija

4. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da:

- a. poduzmu mjere kako bi osigurali da se odredbe Istanbulske konvencije provode bez diskriminacije po bilo kojem osnovu iz člana 4. stav 3. uključujući i po osnovu mjesta boravka ili boravišnog statusa, posebno kada je riječ o osiguranju pristupa specijaliziranim uslugama podrške;
- b. promoviraju istraživanje i osiguraju prikupljanje podataka o rodno zasnovanom nasilju koje utiče na grupe žena koje su ili bi mogle biti izložene međusektorskoj diskriminaciji, uključujući žene sa invaliditetom, LGBTI žene i migrantkinje, kako bi procijenili rasprostranjenost raznih oblika nasilja i pristup takvih grupa uslugama podrške, zaštitnim mjerama i pravdi;
- c. integrišu gledišta i potrebe tih grupa u izradu, provedbu, nadzor i procjenu sveobuhvatnih i koordiniranih politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama, u partnerstvu sa specijaliziranim udruženjima, te da uključe predstavnike ovih udruženja u navedene procese.

II. Integrisane politike i prikupljanje podataka

A. Sveobuhvatne i koordinirane politike (član 7.)

5. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da provedu nezavisnu komparativnu analizu sa fokusom na identificiranje obećavajućih praksi i usklađivanje politika u oblasti nasilja nad ženama, kao i na identificiranje preklapanja između postojećih politika u ovoj oblasti. GREVIO dalje snažno potiče na izradu dugoročnih koordiniranih politika:
 - a. koje reguliraju sve oblike nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici kada partneri ili bivši partneri ne žive ili nisu živjeli pod istim krovom;
 - b. koje u potpunosti odražavaju specifične potrebe žena koje su izložene međusektorskoj diskriminaciji;
6. na svim dijelovima teritorije Bosne i Hercegovine, uključujući Brčko distrikt.

Koordinacija u izradi i implementaciji takvih politika bi trebalo da bude osigurana sa svim relevantnim stranama, na svim različitim nivoima vlasti, uključujući državna tijela i civilno društvo. Civilno društvo treba da obuhvati NVO koje predstavljaju žene izložene međusektorskoj diskriminaciji.

B. Finansijska sredstva (član 8)

7. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju adekvatne, održive i dugoročne izvore finansiranja za sve politike, mjere i zakone na državnom, entitetskom i lokalnom nivou sa ciljem sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama i za institucije i tijela koja imaju mandat za njihovu provedbu.
8. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju održive nivoe finansiranja ženskih nevladinih organizacija koje pružaju specijalizirane usluge podrške za sve oblike nasilja ili im pomažu u tome u svim dijelovima zemlje. Takve odgovarajuće finansijske mogućnosti treba da budu garantovane, na primjer, kroz dugoročne grantove zasnovane na transparentnim procedurama nabavke. GREVIO dalje ohrabruje vlasti da vrednuju, slušaju i daju prioritet bogatoj stručnosti nevladinih organizacija usmjerenih na žrtve i da osiguraju da se civilno društvo ne dovede u poziciju u kojoj mora konkurirati za sredstva sa institucionalnim i međunarodnim tijelima.

C. Nevladine organizacije i civilno društvo (član 9.)

9. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da:
 - a. osiguraju, između ostalog, putem adekvatnog finansiranja nezavisnu ulogu za ženske NVO u pružanju osnovnih usluga podrške ženama žrtvama svih oblika nasilja nad ženama u svim dijelovima zemlje;
 - b. uspostave konsultativne dijaloge različitih nivoa vlasti sa organizacijama za ženska prava kako bi integrirali njihova mišljenja i iskustva u izradi politika i mjera za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama.

D. Koordinaciono tijelo (član 10.)

10. GREVIO snažno preporučuje vlastima da osiguraju, s jedne strane, koordinaciju i provedbu politika i mjera u odnosu na sve vidove nasilja nad ženama; s druge strane, da osiguraju nezavisan nadzor i procjenu kako bi obezbijedili objektivnost u procjeni politika na svim nivoima svoje teritorije.

11. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da pojednostave mnoštvo postojećih koordinacionih tijela, (Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, gender centri u dva entiteta, te Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske). Ovim tijelima treba osigurati dovoljno stabilnih ljudskih i finansijskih resursa. GREVIO, dalje, urgira na vlasti da osiguraju sveukupnu koordinaciju i razmjenu informacija između tih tijela tako da se poštuju standardi Istanbulske konvencije u svim dijelovima zemlje, a u bliskoj konsultaciji sa relevantnim NVO i civilnim društvom.

E. Prikupljanje podataka i istraživanje (član 11.)

1. Administrativno prikupljanje podataka

12. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da redovno i sistematski prikupljaju administrativne podatke za sve vrste nasilja nad ženama u svim fazama krivičnog postupka (od prijave, preko istrage, do pokretanja krivičnog postupka i njegovog ishoda), razvrstanih prema spolu i starosti žrtve i počinitelja, vrsti nasilja i odnosu nasilnika i žrtve za područje cijele Bosne i Hercegovine. Ove podatke treba da prikupljaju svi sektori uprave, uključujući agencije za provođenje zakona, tužilaštva, sudove, socijalne službe, sektor javnog zdravstva i druge relevantne javne službe kako bi se analizirao put predmeta u sistemu krivičnog pravosuđa, stepen osude, pokajanja, povratak na krivično djelo i utvrđivanje nedostataka u odgovoru institucija. GREVIO dalje poziva vlasti Bosne i Hercegovine da obuče i podignu svijest osoblja koje radi u administraciji o važnosti davanja traženih podataka onima koji su zaduženi za njihovo prikupljanje i analizu.

13. Pored toga, trebalo bi prikupljati sljedeće podatke:

- broj izdatih zaštitnih mjera u kontekstu parničnog postupka i broj zaštitnih mjera izdatih u kontekstu krivičnog postupka, kršenje tih mjera i kazne za kršenja u slučajevima svih vidova nasilja nad ženama, te broj slučajeva u kojima je žena bila ponovna žrtva ili je uslijedio smrtni ishod uprkos takvim mjerama;
- broj odluka o starateljstvu/pravu na posjetu/boravku djece koje su izričito uzele u obzir izvještaje o nasilju u porodici;
- broj slučajeva u kojima su žene žrtve nasilja tražile i dobile naknadu bilo od počinitelja, bilo od države za djela koja proizilaze iz Istanbulske konvencije;
- broj žrtava seksualnog nasilja u ratu koje su podnijele zahtjev za priznavanje statusa civilne žrtve rata čiji je zahtjev odobren ili odbijen, te su stoga iskoristile prava koja proizilaze iz ovog statusa, uključujući naknadu.

14. GREVIO ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da uvedu sistem za prikupljanje podataka u kojem se zavode zahtjevi za azil po osnovu rodno zasnovanog progona, osnov progona koji je razmatran, te ishod zahtjeva.

3. Istraživanje

15. GREVIO ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da povećaju napore u podršci istraživanja, uključujući i finansijsku podršku:

- a) Za sve manifestacije nasilja nad ženama, uključujući one koje trenutno nisu istražene, te o uticaju koji svjedočenje nasilju nad ženama ima na djecu;
- b) Sa ciljem da se ocijene postojeće politike i zakonodavne mjere i procijeni nivo njihove provedbe.

I. Prevencija

A. Podizanje svijesti (član 13.)

16. GREVIO apeluje na vlasti Bosne i Hercegovine da redovno promoviraju dugoročne kampanje podizanja svijesti stanovništva u cilju podizanja svijesti stanovništva o različitim manifestacijama svih oblika nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom, pored nasilja u porodici, uključujući saradnju sa pravima žena organizacijama, na svim dijelovima teritorije, uključujući i Brčko Distrikt. Ove kampanje treba da se pozabave osnovnim patrijarhalnim i stereotipnim stavovima prema ženama i pokažu razumijevanje nasilja nad ženama iz rodne perspektive. Posebno, vlasti treba da sprovedu kampanje podizanja svijesti o nasilju nad ženama usmjerene na višestruko diskriminirane žene, kako bi im pružile informacije o njihovim pravima i uslugama podrške koje su im dostupne. (pasus 88)

B. Obrazovanje (član 14.)

17. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine, uz puno poštovanje njenog ustava, da istraže zajednički osnovni pristup obrazovnim politikama o temama obuhvaćenim članom 14. istanbulske konvencije, koristeći postojeće strukture saradnje kako bi diskutovali o zajedničkim ciljevima. GREVIO, također, potiče vlasti da na svim nivoima obrazovanja, u svim dijelovima Bosne i Hercegovine uvedu obavezne kurseve i nastavne materijale o ravnopravnosti žena i muškaraca, pozitivnim rodnom odnosima, međusobnom poštovanju, nenasilnom rješavanju sukoba u međuljudskim odnosima, nasilju nad ženama i pravu na lični integritet, s ciljem sprečavanja rodno zasnovanog nasilja nad ženama i promoviranja ravnopravnosti između žena i muškaraca. Paralelno

s tim, treba revidirati nastavne planove i programe te udžbenike u cilju otklanjanja negativnih stereotipa o ženama i djevojčicama. (pasus 94)

C. Obuka stručnjaka (član 15.)

18. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da uvedu sistematsku i obaveznu početnu i internu obuku o svim oblicima nasilja nad ženama za relevantna stručna lica koja rade sa žrtvama ili počiniteljima, posebno za službenike za provođenje zakona, tužitelje ili sudije, osoblje centara za socijalni rad i medicinsko osoblje u skladu sa uslovima Istanbulske konvencije. Posebnu pažnju treba posvetiti prevazilaženju utvrđenih stereotipa i patrijarhalne kulture, te osigurati kontinuitet i održivost takve obuke u smislu da se ne vezuje za projekat i ne bude zavisna od donatora odnosno donatorskih sredstava. Takvu obuku treba podržati protokolima i smjernicama koje postavljaju standarde, a koje stručna lica treba da prate u svom djelokrugu rada. (pasus 105)

19. GREVIO, pored toga, poziva vlasti Bosne i Hercegovine da izrade program obavezne početne i interne obuke za nastavno osoblje o različitim oblicima nasilja nad ženama i rodnoj ravnopravnosti, tako da imaju alate za adekvatno podučavanje ovih predmeta i da mogu detektirati djevojčice i dječake koji su pod rizikom te uputiti ih na odgovorajuće mehanizme podrške i zaštite. (pasus 106)

D. Programi preventivne intervencije i programi za rad s počiniteljima nasilja (član 16.)

1. Programi za rad s počiniteljima nasilja u porodici

20. GREVIO snažno ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da se programi za počinitelje fokusiraju na psihosocijalni tretman. Takav tretman treba da se fokusira na ispitivanje stavova i uvjerenja počinitelja prema ženama i da stave fokus na njihovu odgovornost za počinjeno nasilje, sa ciljem da se ostvare promjene u ponašanju. GREVIO nadalje snažno ohrabruje vlasti da (pasus 111):

- a. Osiguraju da takvi programi garantuju sigurnost, podršku i ljudska prava žrtava i da se programi sastavljaju u bliskoj koordinaciji sa službama za pružanje specijalizirane podrške žrtvama;
- b. Izrade zajednički minimum standarda za primjenu na programe za počinitelje, u skladu sa načelima Istanbulske konvencije i prepoznatim najboljim praksama;
- c. Podignu svijest aktera u sektoru krivičnog pravosuđa o važnosti programa za počinitelje te da otklone sve prepreke finansijske i druge prirode koje *de facto* ometaju sudsko upućivanje; i
- d. Osiguraju obuku osoblja koje ima nadležnost za provođenje tih programa;
- e. Provedu nezavisnu procjenu programa za počinitelje sa ciljem da se provjeri da li je ostvaren njihov zamišljeni cilj.

2. Programi za seksualne prestupnike

21. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu korake za ispunjenje uslova iz odredbe člana 16. stav 2. Istanbulske konvencije u vezi sa uspostavljanjem programa za seksualne prestupnike uzimajući u obzir najbolje prakse na međunarodnom nivou koje garantiraju pristup utemeljen na ljudskim pravima. (pasus 113)

E. Učešće privatnog sektora i sredstava javnog informisanja (član 17.)

22. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da promoviraju uključenje privatnog sektora, sektora komunikacijskih tehnologija i medija u izradu i provedbu politika za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama (stav 118.)

IV. Zaštita i podrška

A. Opće obaveze (član 18.)

23. GREVIO snažno ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da usvoje potrebne mjere kako bi osigurale saradnju između agencija u skladu sa lokalnim/kantonalnim mehanizmima koordinacije u pružanju pomoći žrtvama svih oblika nasilja nad ženama. Takav mehanizam saradnje između agencija treba da uključi učešće civilnog društva, da se zasniva na razumevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive, i da ima za cilj osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žrtve. GREVIO dalje ohrabruje vlasti da osiguraju da su usluge zaštite i podrške dostupne u istim prostorijama koliko god je to moguće (stav 125).

B. Informisanje (član 19.)

24. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju informisanje o uslugama podrške i zakonskim mjerama koje su dostupne žrtvama nasilja u porodici i drugih vidova nasilja nad ženama, uključujući i putem plakata, letaka te proaktivnim pristupom stručnjaka iz relevantnih institucija. GREVIO dalje potiče vlasti da: poduzmu dalje korake kako bi došli do teško dostupnih grupa kao što su Romkinje i žene iz ruralnih područja, te im dali potrebne informacije; da izrade materijal prilagođen potrebama žena sa invaliditetom; te da osiguraju dostupnost prevodilaca za pomoć tražiteljica azilama i migrantkinjama prilikom odlaska u policijsku stanicu ili druge ustanove za žrtve nasilja.

C. Opće usluge podrške (član 20.)

2. Zdravstvene usluge

25. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da obezbijede adekvatne ljudske i finansijske resurse kako bi centri za socijalni rad mogli efikasno obavljati svoje obaveze, te da osiguraju obuku za socijalne radnike o rodnoj perspektivi nasilja nad ženama uključujući i nasilje u porodici, na primjer imenovanjem specijalizovanih socijalnih radnika za rad u ovoj oblasti. GREVIO daje urgira na vlasti da uklone sistem obaveznog upućivanja od strane centara za socijalni rad za pristup sigurnim kućama, te da između ostalog, ostave mogućnost ženama žrtvama nasilja u porodici za samoupućivanje.

26. Nadalje, GREVIO snažno potiče vlasti u Bosni i Hercegovini da uklone sve zakonske prepreke za pristup uslugama podrške u centrima za socijalni rad kako bi sve žene žrtve nasilja u porodici i drugih vidova nasilja dobile njihove usluge budući da su oni jedan od prvih kontakata za zaštitu i podršku.

27. GREVIO snažno potiče vlasti u Bosni i Hercegovini da osiguraju adekvatnu i održivu obuku za zdravstveno i medicinsko osoblje za sve vidove nasilja nad ženama te protokole i smjernice za tu oblast. Adekvatni zdravstveni protokoli, standardi i obuka bi trebali biti posebno izrađeni za pitanje genitalnog sakaćenja žena. (pasus 138)

D. Specjalizirane usluge podrške (član 22.)

28. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da podrže izradu alternativnog donjeg praga usluga podrške za sve vidove nasilja u porodici, utemeljenog na pristupu koji je skoncentrisan na žrtvu i njeno osnaživanje, pored javnih usluga, oslanjajući se na dugogodišnje iskustvo i ekspertizu ženskih NVO. (pasus 142.)

E. Sigurne kuće (član 23.)

29. GREVIO snažno potiče vlasti u Bosni i Hercegovini da:

- a. povećaju broj i kapacitet adekvatnih, lako dostupnih i specijaliziranih sigurnih kuća za siguran smještaj žrtava svih vidova nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom;
- b. revidiraju postojeće zakone i propise kako bi se uklonili zahtjevi za posjedovanje državljanstva koji su prepreka određenim žrtvama u pristupu sigurnim kućama, kao što su žrtve koje ne borave u određenom kantonu/entitetu te tražiteljice azila i migrantkinje;
- c. osiguraju da sigurne kuće prime žene sa posebnim potrebama, uključujući žene sa invaliditetom;

- d. izrade zvanične minimalne standarde kvaliteta za sigurne kuće kada ne postoji shvatanje nasilja nad ženama iz rodne perspektive, te pristup skoncentrisan na osnaživanje žrtve i skoncentrisan na žrtvu i zasnovan na ljudskim pravima;
- e. osiguraju održivo finansiranje sigurnih kuća koje uzima u obzir ne samo broj žrtava u smještaju, nego i fiksne troškove vođenja sigurne kuće i plata stručnih lica koja rade u njima.

30. GREVIO dalje poziva vlasti da izrade smjernice i protokole za prilagođavanje procedura prijema i pružanje usluga u vrijeme pandemije i drugih kriza kako bi se osigurao kontinuitet usluga podrške za žrtve rodnozasnovanog nasilja (pasus 105).

F.Telefonske linije za pomoć (član 24.)

31.GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju jednu ili više SOS linija za pružanje podrške žrtvama svih vidova nasilja nad ženama, koje bi radile i bile dostupne na cijeloj teritoriji, 24 sata svakog dana, te bile u potpunosti besplatne i uzimale u obzir jezičku barijeru migrantkinja i drugih pozivalaca, te poštovale povjerljivost i anonimnost svih pozivalaca. GREVIO dalje snažno potiče vlasti da osiguraju dugoročno finansiranje kontinuiranog rada SOS linija (pasus 157).

G.Podrška za žrtve seksualnog nasilja (član 25.)

32.GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da uspostave centre za prijavu silovanja i/ili seksualnog nasilja koji bi direktno pružali medicinsku pomoć, podršku traumi, forenzičke preglede i psihološku pomoć od strane kvalifikovanih stručnjaka u skladu sa standardima Istanbulske konvencije. U međuvremenu, GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da uspostave jasan put za žrtve seksualnog nasilja/silovanja, osiguraju da se forenzička ispitivanja obavljaju brzo bez potrebe za sudskim nalogom, te da se žrtvama pruži dovoljna podrška u pogledu trauma , psihološko savjetovanje i pravna pomoć od strane obučenog i specijalizovanog osoblja. (stav 164).

H.Zaštita i podrška za djecu svjedoke (član 26.)

33.GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da djeci koja su svjedoci nasilja u porodici pruže dugotrajno psihološko savjetovanje od strane osoblja koje je prošlo obuku o uticaju nasilja u porodici na djecu svjedoke. GREVIO dalje snažno ohrabruje vlasti da osiguraju njihovu sigurnost u uslovima koji im omogućavaju da ostanu sa nenasilnim roditeljem, po mogućnosti u njihovom domu. (stav 170).

I.Prijavljivanje od strane stručnjaka (član 28.)

34.Podsjećajući na princip osnaživanja žena koji se proteže kroz Istanbulsku konvenciju, GREVIO snažno ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da obaveza izvještavanja

stručnjaka bude ublažena potpunim i osjetljivim informacijama žrtvama kako bi mogle donositi informirane odluke i zadržati autonomiju. U tu svrhu, GREVIO snažno ohrabruje vlasti da preispitaju obavezu stručnjaka, uključujući i one koji rade u nevladinim organizacijama, da prijave slučajeve nasilja nad ženama i njihovom djecom, osim u slučajevima kada postoji osnovana sumnja da se dogodilo ozbiljno nasilje obuhvaćeno Konvencijom ili da se mogu očekivati radnje ozbiljnog nasilja. Ovo može zahtijevati propisivanje obaveze da prijavljivanje zavisi od prethodnog pristanka žrtve, osim ako je žrtva dijete ili se ne može zaštititi zbog invaliditeta. (stav 173).

V.Materijalno pravo

A.Građansko pravo

1.Pravni lijekovi – osiguranje dužne pažnje (član 29.)

35.GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da žene žrtve bilo koje vrste nasilja obuhvaćenog Istanbulsom konvencijom budu informirane o pravnim lijekovima protiv državnih službenika koji ne izvršavaju svoje dužnosti u smislu neophodnih preventivnih ili zaštitnih mjera, te da ispitati i ukloniti prepreke za korištenje ovih pravnih lijekova. GREVIO poziva vlasti da uspostave statističke podatke o broju tužbi podnesenih protiv državnih službenika i o broju pravnih lijekova izdatih kao odgovor na te tužbe (stav 180).

2.Naknada (član 30.)

36.GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da usvoje mjere kojim će olakšati i garantirati pristup naknadi žrtvama svih vidova nasilja nad ženama, uključujući žrtve seksualnog nasilja u ratu, a posebno tako što će: (pasus 187):

- a. osigurati da žrtve budu sistematski informisane o svojim pravima na postavljanje imovinsko-pravnih zahtjeva te o procedurama koje slijede;
- b. osigurati da u kontekstu sporazuma o priznanju krivice u postupcima za nasilje u porodici, žrtva uvijek ima priliku da postavi imovinsko-pravni zahtjev;
- c. poduzeti zakonske i druge mjere kako bi se imovinsko-pravni zahtjevi postavljali i dobijali u kontekstu krivičnog postupka te da se žrtve sa imovinsko-pravnim zahtjevima ne upućuju sistematski na parnicu, što povlači niz dodatnih finansijskih i administrativnih prepreka koje otežavaju obezbjeđenje tih naknada i nose rizik sekundarne viktimizacije;
- d. osigurati pravednu i adekvatnu naknadu žrtvama seksualnog nasilja u ratu te osigurati, gdje je opravdano, da se njihov identitet ne otkriva;
- e. uspostaviti plan državnih naknada za žrtve, uključujući žrtve seksualnog nasilja u ratu;
- f. pratiti napredak u ovoj oblasti, vodeći podatke o broju imovinsko-pravnih zahtjeva žrtava i njihovom ishodu.

3.Starateljstvo, prava na posjete i sigurnost (član 31.)

37.GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu prioritete radnje u oblasti starateljstva i prava na posjete kako bi osigurali sigurnost žrtava i njihove djece i prekinuli krug moći i zlostavljanja od strane počinitelja posebno tako što će: (pasus 194):

- a. obezbijediti u zakonu izuzetak od obaveznog posredovanja po pitanju razvoda, starateljstva i prava na posjetu u slučajevima nasilja, uključujući nasilje u porodici;
- b. jasno propisati zakonom da se slučajevi nasilja u porodici nad nenasilnim starateljem moraju uzeti u obzir prilikom odlučivanja o starateljstvu i prava na posjete;
- c. osigurati da porodični sudovi uzimaju u obzir sve slučajeve nasilja, uključujući i putem konsultacija sa relevantnim stručnim licima;
- d. osigurati da sva relevantna stručna lica, prije svega osoblje centara za socijalni rad i sudije porodičnih sudova, prođu obuku iz oblasti nasilja u porodici te da imaju smjernice koje će im olakšati izvršavanje obaveza da osiguraju bezbjednost žrtve i njene djece u bilo kojem procesu donošenja odluka;
- e. osigurati da osoblje koje nadzire posjete između djece i nasilnog roditelja prođu obuku u oblasti nasilja nad ženama te da infrastruktura za nadzirane posjete garantuje fizičku sigurnost i psihičko blagostanje žrtve i njene djece;
- f. revidirati relevantne zakone u pogledu odredaba koje propisuju oduzimanje starateljstva na osnovu propusta da se zaštiti dijete i osigurati da se u praksi djeca ne oduzimaju od nenasilnog roditelja i smještaju u udomiteljsku porodicu.

4.Građanske posljedice prisilnog braka (član 32.)

38.GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da usklade odredbe o građanskim posljedicama prisilnog braka sa standardima Istanbulske konvencije (pasus 198.)

B.Krivično pravo

39.GREVIO ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da (pasus 206):

- a. inkriminira psihičko nasilje počinjeno nad trenutnim ili bivšim partnerom bez obzira da li živi u istom domaćinstvu ili ne i bez obzira da li imaju ili nemaju zajedničko dijete;
- b. poduzme mjere u cilju istrage, procesuiranja i kažnjavanja radnji psihičkog nasilja na učinkovit način, uključujući i povećanje obuka za aktere iz agencija za provođenje zakona i krivičnog sektora o šteti psihičkog nasilja i važnosti njegovog kažnjavanja.

2. Proganjanje (član 34.)

40. GREVIO ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da izmijene relevantne zakone na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta kako bi se na adekvatan način kriminalizirao progon, kako u kontekstu porodice tako i van njega, posebno navodeći elemente krivičnog djela u skladu sa Član 34. Istanbulske konvencije. GREVIO dalje poziva vlasti da: (stav 213):

- c. provode specijaliziranu obuku za pripadnike agencija za provođenje zakona, tužitelje i sudije na temu ozbiljne prirode proganjanja iz rodne perspektive, uključujući proganjanje nakon razvoda ili proganjanje primjenom digitalnih tehnologija, kako bi se osigurali učinkovito inkriminiranje u praksi i primjena kazni koje su srazmjerne i odvraćaju od činjenja krivičnih djela;
- d. prikupljaju podatke o broju slučajeva proganjanja, uključujući i *onlajn* dimenziju kako bi se identificirala rasprostranjenost ove pojave i poduzele adekvatne mjere.

4. Seksualno nasilje, uključujući silovanje (član 36.)

41. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da:

- a. donesu izmjene i dopune krivičnog djela iz krivičnih zakona na državnom, entitetskom i nivou Brčko distrikta, kako bi se u potpunosti integrisao pojam nedostatka slobodnog pristanka iz člana 36. Istanbulske konvencije i da konkretno navedu vidove seksualnih radnji bez pristanka koje su inkriminisane u skladu sa članom 36. stav 1. tačke a, b i c Konvencije;
- b. usvoje potrebne mjere kako bi se osiguralo da se bilo koje djelo seksualnog nasilja primjenjuje na bivše i sadašnje bračne partnere ili partnere;
- c. osiguraju izricanje kazni koje su srazmjerne i odvraćaju od činjenja bilo koje seksualne radnje bez pristanka žrtve, bez obzira na lične karakteristike.

5. Prisilni brak (član 37.)

42. GREVIO snažno ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da svaka namjerna prisila osobe na sklapanje braka, namjerno namamljivanje osobe na teritoriju države članice ili države koja nije njena/njena zemlja prebivališta, s ciljem prisiljavanja te osobe na brak, kako je propisano članom 37. stav 2. Istanbulske konvencije. (stav 226).

43. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu adekvatne mjere, uključujući usvajanje protokola i obuku policije, tužilaca i stručnjaka za obrazovanje, kako bi osigurali da tradicionalni prisilni brakovi djece i odraslih ne prođu nekažnjeno. (stav 227).

6.Genitalno sakaćenje žena (član 38.)

44.GREVIO snažno ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da u krivično zakonodavstvo u svim jurisdikcijama uvedu krivično djelo koje obuhvata sve oblike genitalnog sakaćenja iz člana 38. Istanbulske konvencije, uključujući prisiljavanje ili navođenje odrasle žene ili djevojčice na sakaćenje genitalija i ohrabrivanje djevojčice da se podvrgnu sakaćenju genitalija (stav 230).

7.Prisilni abortus i prisilna sterilizacija (član 39.)

45.GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da: (pasus 234)

- a. usklade svoje zakone sa članom 39. Istanbulske konvencije, uvođenjem odredbi koje će inkriminirati vršenje abortusa i operacije u svrhu onemogućavanja prirodne reprodukcije, bez prethodnog i informiranog pristanka žene i razumijevanja procedure;
- b. osiguraju da zakonski njegovatelji i medicinsko stručno osoblje poštuju, pod svim okolnostima, potrebu da se radi u skladu sa odlukom i da se poštuje informiran i slobodan pristanak žene na postupak kao što je abortus ili sterilizacija, posebno u slučaju žena sa invaliditetom koje su smještene u njegovateljske ustanove.

8.Seksualno uznemiravanje (član 40.)

46.GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da postojeće defmicije seksualnog uznemiravanja bliže usklade sa članom 40. Istanbulske konvencije, te da osiguraju da neverbalno ponašanje seksualne prirode bude u okviru ove odredbe, kao i da osigurati da se seksualno uznemiravanje sankcionira u svakom slučaju, bez obzira ko je počinjen (stav 239).

9.Neprihvatljiva opravdanja za krivična djela, uključujući i djela počinjena u ime tzv.časti (član 42.)

47.GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne mjere kako bi razjasnili da navodno kršenje kulturnih, društvenih i tradicionalnih normi od strane žrtve nije osnov za neprihvatljivo opravdanje krivičnih djela i osnov za izricanje blaže kazne. (stav 242).

10.Kazne i mjere (član 45.)

48.GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da, između ostalog, osiguraju - kroz zakonodavne mjere i efikasnu obuku za članove sudova i tužilaštava - da kazne i mjere izrečene za nasilje u porodici i druge oblike nasilja nad ženama budu djelotvorne, proporcionalno i odvrćajuće činjenje u skladu sa članom 45. Istanbulske konvencije (stav 246.).

11. Otežavajuće okolnosti (član 46.)

49. GREVIO ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu potrebne mjere kako bi osigurale da se otežavajuće okolnosti iz člana 46. Istanbulske konvencije mogu primijeniti prilikom izricanja kazne za djela nasilja nad ženama u svim jurisdikcijama.

50. GREVIO snažno ohrabruje vlasti Bosne i Hercegovine da efikasnu obuku sudija o nasilju nad ženama, uključujući rodnu perspektivu, te o važnosti primjene otežavajućih okolnosti propisanih zakonom kada postoje faktori koji to opravdavaju. (stav 251).

12. Zabrana procesa obaveznog alternativnog rješavanja sporova odnosno određivanja kazne (član 48.)

51. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da preduzmu zakonodavne i druge mjere za zabranu obaveznog alternativnog rješavanja sporova u vezi sa postupcima relevantnim za žene žrtve svih oblika nasilja nad ženama obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom, uključujući postupke razvoda i rastave braka i radne sporove koji se tiču seksualno uznemiravanje. (stav 254).

VI. Istraga, sudski postupak, procesno pravo i zaštitne mjere

A. Opće obaveze, neposredni odgovor, prevencija i zaštita (član 49. i 50.)

2. Učinkovita istraga i procesuiranje

52. U cilju smanjenja sekundarne viktimizacije i rezultirajućeg malog broja prijava nasilja nad ženama i nasilja u porodici, GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju početnu i internu obuku, smjernice i protokole za sve policijske službenike o svim oblicima nasilja nad ženama, uključujući: (stav 274):

- a. Kako zaprimati te prijave, uključujući kad su u pitanju posebno ugrožene žene, kao što su žene sa invaliditetom;
- b. Kako odgovoriti na pozive žrtve;
- c. Koncept moći i kontrole i potrebu da se adekvatno bilježe obrasci zloupotreba u kontekstu nasilja u porodici;
- d. Kako intervjuisati žrtve na način koji je skoncentrisan na žrtvu;
- e. I druge vrste dokaza koje bi trebalo sistematski prikupljati, pored izjava žrtve.

53. GREVIO dalje urgira na vlasti da uspostave posebne jedinice sa adekvatnim osobljem koje će primati, istraživati i procesuirati predmete nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

54. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu sve potrebne mjere kako bi osigurali održivo procesuiranje seksualnog zlostavljanja iz perioda sukoba, te da putem obuke ili smjernica osiguraju da su kazne koje se izriču u predmetima seksualnog nasilja u ratu srazmjerne i odvrataju od činjenja djela (pasus 276).

55.GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da provedu početnu i internu obuku za tužioce i sudije o svim vidovima nasilja nad ženama sa shvatanjem iz rodne perspektive u cilju suzbijanja prekomjerne upotrebe sporazuma o priznanju krivice, uslovnih kazni i kazni koje nisu srazmjerne i ne odvrćaju od činjenja djela (pasus 277).

B.Procjena rizika i upravljanje rizikom (član 51.)

56.GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne i druge mjere kako bi osigurale da se procjena rizika i upravljanje rizikom vrše sistematično u odnosu na sve vidove nasilja nad ženama obuhvaćene Istanbulskom konvencijom uz upotrebu standardiziranih alata za procjenu rizika zasnovanih na dokazima koji, između ostalog, uzimaju u obzir to da li je žrtva nedavno podnijela zahtjev za razvod ili na drugi način napustila počinitelja. GREVIO nadalje urgira na vlasti da osiguraju da se procjene rizika: (pasus 284):

- a. vrše sistematski za djecu žrtava i uzimaju u obzir bilo koju prijetnju upućenu direktno njima ili koje se odnose na njihovo uklanjanje od žrtve;
- b. ponavljaju u svim relevantnim fazama postupka;
- c. uključuju sve relevantne aktere pored agencija za sprovođenje zakona i da predstavljaju centralni element koordiniranog međuagencijskog odgovora;
- d. vode do izrade plana sigurnosti za žrtve.

57.GREVIO potiče vlasti da uvedu sistem poput mehanizma za nadzor nad ubistvima u porodici kako bi analizirali sve slučajeve rodno zasnovanih ubistava žena u cilju njihovog sprečavanja u budućnosti, uz očuvanje sigurnosti žena, te za odgovornost kako počinitelja tako i višestrukih agencija koje dođu u kontakt sa strankama. (pasus 285)

C.Hitne mjere zaštite, zabrana prilaska i mjere zaštite (član 52. i 53.)

58.GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne i druge mjere kako bi osigurali da: (pasus 295):

- a. se hitne mjere zaštite izdaju i da odmah stupaju na snagu čim ih odobri nadležni sud kako bi se izbjegle situacije neposredne opasnosti i da se izdaju prema djeci koja su u potrebi u zaštitom;
- b. da se riješe rupe u zaštiti žrtava između isteka hitnih zaštitnih mjera i naredbe za zabranu prilaska ili zaštitne mjere;
- c. da su zaštitne mjere dostupne u odnosu na sve vidove nasilja obuhvaćene Istanbulskom konvencijom, a ne samo na nasilje od strane intimnog partnera;
- d. da su zaštitne mjere dostupne na *ex parte* osnovi nezavisno od (ili i pored) krivičnog ili drugog postupka te da odmah stupaju na snagu;

- e. da se službenici agencija za provođenje zakona podvrgnu strogoj obuci o ulozi i važnosti hitnih zaštitnih mjera i zaštitnih mjera u cilju zaštite žrtve od štete;
- f. da se uspostavi djelotvoran centralizovani sistem za evidenciju izdatih zaštitnih mjera te kršenju tih mjera i izrečenih kazni, ukoliko ih je bilo za navedena kršenja;
- g. da ima dovoljno resursa i sredstava za nadzor i sprovođenje zaštitnih mjera, uključujući protokole/propise i tehnička sredstva kao što je elektronsko označavanje;
- h. da su u slučajevima kršenja zaštitnih mjera sankcije srazmjerne i da imaju odvratajući efekat, tako da se zaštitne mjere djelotvorno provode u praksi.

D.Ex parte i ex officio postupci (član 55.)

2.Podrška žrtvama u pravnim postupcima

59.GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju mogućnost vladinih i nevladinih organizacija da pruže pomoć i/ili podršku žrtvama, na njihov zahtjev, tokom istraga i sudskih postupaka vezanih za krivična djela obuhvaćena Istanbulskom konvencijom. Nadalje, GREVIO poziva vlasti da osiguraju podršku žrtvama (preko osobe od povjerenja) u građanskim postupcima, kao iu postupcima za određivanje naknade, razvod ili određivanje starateljstva u slučajevima nasilja u porodici (stav 300).

E.Mjere zaštite (član 56.)

60.GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da primjenjuju razne vrste mjera zaštite prava i interesa žena i djece svjedoka u svim fazama istrage i sudskog postupka i za sve vrste nasilja obuhvaćene Istanbulskom konvencijom, u skladu sa članom 56. (pasus 305)

61.Nadalje, GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da: (pasus 306)

- a) usvoje izmjene i dopune postojećih zakona na način da žrtve budu obaviještene ukoliko počinitelj pobjegne ili bude pušten na slobodu i, uopšteno da budu obaviješteni o istragama ili postupcima;
- b) uvedu timove za podršku svjedocima širom Bosne i Hercegovine u cilju provođenja zakonski propisanih mjera zaštite.

F.Pravna pomoć (član 57.)

62.GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne i druge mjere kako bi osigurali pravo, *de jure* i *de facto*, tamo gdje ono još nije propisano, na pravnu pomoć i besplatnu pravnu pomoć u svim dijelovima teritorije kako bi pomogli, između ostalog, žrtvama svih vidova nasilja nad ženama obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom, uključujući i one koje žive u ruralnim područjima; te da osiguraju da tu vrstu pravne pomoći pružaju advokati koji su prošli adekvatnu obuku u oblasti nasilja nad ženama (pasus 312.)

VII. Migracije i azil

A. Boravišni status (član 59.)

63. GREVIO urgira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu formalnu reviziju Zakona o strancima kako bi ishodili izmjene i dopune kojima će se: (pasus 325):

- a) omogućiti migrantkinjama nezavisnu dozvolu boravka u slučaju posebno teških okolnosti, uključujući žrtve svih vidova nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom počinjenih i/ili opravdanih od strane bračnog partnera ili partnera. Ovo se, na primjer, može ostvariti dopunama člana 58. stav 2. tačke a. Zakona o strancima dodavanjem žrtava nasilja u porodici ili rodno zasnovanog nasilja, pored žrtava trgovine ljudima;
- b) osigurati da migrantkinje žrtve rodno zasnovanog nasilja imaju pravo na nezavisnu dozvolu boravka u slučaju protjerivanja nasilnog partnera;
- c) osigurati da žene i djevojčice koje su izgubile boravišni status time što su žrtve prisilnog braka u inostranstvu mogu vratiti boravišni status.

B. Rodno zasnovani zahtjevi za azil (član 60.)

1. Rodno zasnovano odlučivanje u proceduri azila

64. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu mjere kao što su izrada smjernica i obuka svih službenika koji dolaze u kontakt sa migrantima kako bi se osiguralo prepoznavanje rodnozasnovanog nasilja te primjenilo rodnoosjetljivo tumačenje svih osnova progona iz člana I.A.2 Konvencije iz 1951. godine koji se odnosi na status izbjeglica. Napredak u ovoj oblasti treba mjeriti prikupljanjem relevantnih administrativnih podataka o prijavama za azil kojima se pokreće pitanje rodnozasnovanog nasilja. GREVIO dalje snažno potiče vlasti da (pasus 332):

- a. uvedu/podrže proceduru procjene ugroženosti te da je provode u svim terenskim kancelarijama Službe za poslove sa strancima i prihvatnim centrima. Procjena ugroženosti bi trebala biti rutinska aktivnost koja se poduzima u ranoj fazi te u toku cijele procedure za azil;
- b. poboljša pristup migrantkinja informacijama o proceduri za utvrđivanje azila i njihovim pravima da traže azil na osnovu rodno zasnovanog nasilja izadavanjem pisanih informacija i obrazaca na svim relevantnim jezicima;
- c. poduzme mjere za ispitivanje i otklanjanje značajnih kašnjenja u postupku registracije i obrade zahtjeva za azil;
- d. osiguraju dodatne rodno osjetljive zaštitne mehanizme kao na primjer: osigurati redovne pauze; prilagođena pitanja kako bi se smanjio rizik od traumatizacije; i mogućnost prisustva advokata.

2.Smještaj

65.GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju: (pasus 338)

- e)pristup adekvatnom i sigurnom smještaju za sve žene i djevojčice tokom procedure za azil;
- f)univerzalno primjenjive rodno osjetljive standarde u svim prihvatnim centrima.

C.Zabrana protjerivanja odnosno vraćanja (član 61.)

66.GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da revidiraju Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima i praksu kako bi osigurali da se princip zabrane protjerivanja ili vraćanja (*non-refoulement*) u potpunosti poštuje u skladu sa članom 61. Istanbulske konvencije (pasus 343).

• Prilog II

Spisak državnih organa, javnih ustanova, nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva sa kojima je GREVIO održao konsultacije

Ministarstva

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine
Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine
Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine
Ministarstvo rada i socijalne politike Federacije Bosne i Hercegovine
Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine
Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine
Ministarstvo zdravstva Federacije Bosne i Hercegovine
Ministarstvo obrazovanja i nauke Federacije Bosne i Hercegovine
Ministarstvo porodice, sporta i omladine Republike Srpske
Ministarstvo zdravstva i socijalne zaštite Republike Srpske
Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske
Ministarstvo pravde Republike Srpske
Ministarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske
Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske
Odjeljenje za zdravstvo Brčko distrikta
Pravosudna komisija Brčko distrikta
Agencija za sprovođenje zakona Brčko distrikta
Ustanove za zdravstvenu skrb i socijalnu zaštitu Brčko distrikta

Organi na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta

Visoko sudsko i tužilačko vijeće
Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine
Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine
Državna agencija za istrage i zaštitu
Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine
Gender centar Republike Srpske
Odjel za rodnu ravnopravnost Vlade Brčko distrikta
Komisija za rodnu ravnopravnost Skupštine Brčko distrikta

Nevladine organizacije i civilno društvo

Centar za ženska prava

„Medica“ Zenica

Atlantska inicijativa

MaRight

Sarajevski otvoreni centar

TRIAL International

„Vive žene“ Tuzla

Fondacija „Lara“

Fondacija „Ujedinjene žene Banja Luka“

„Ženski centar“ Trebinje

Udruženje „Stop mobingu“

PROI

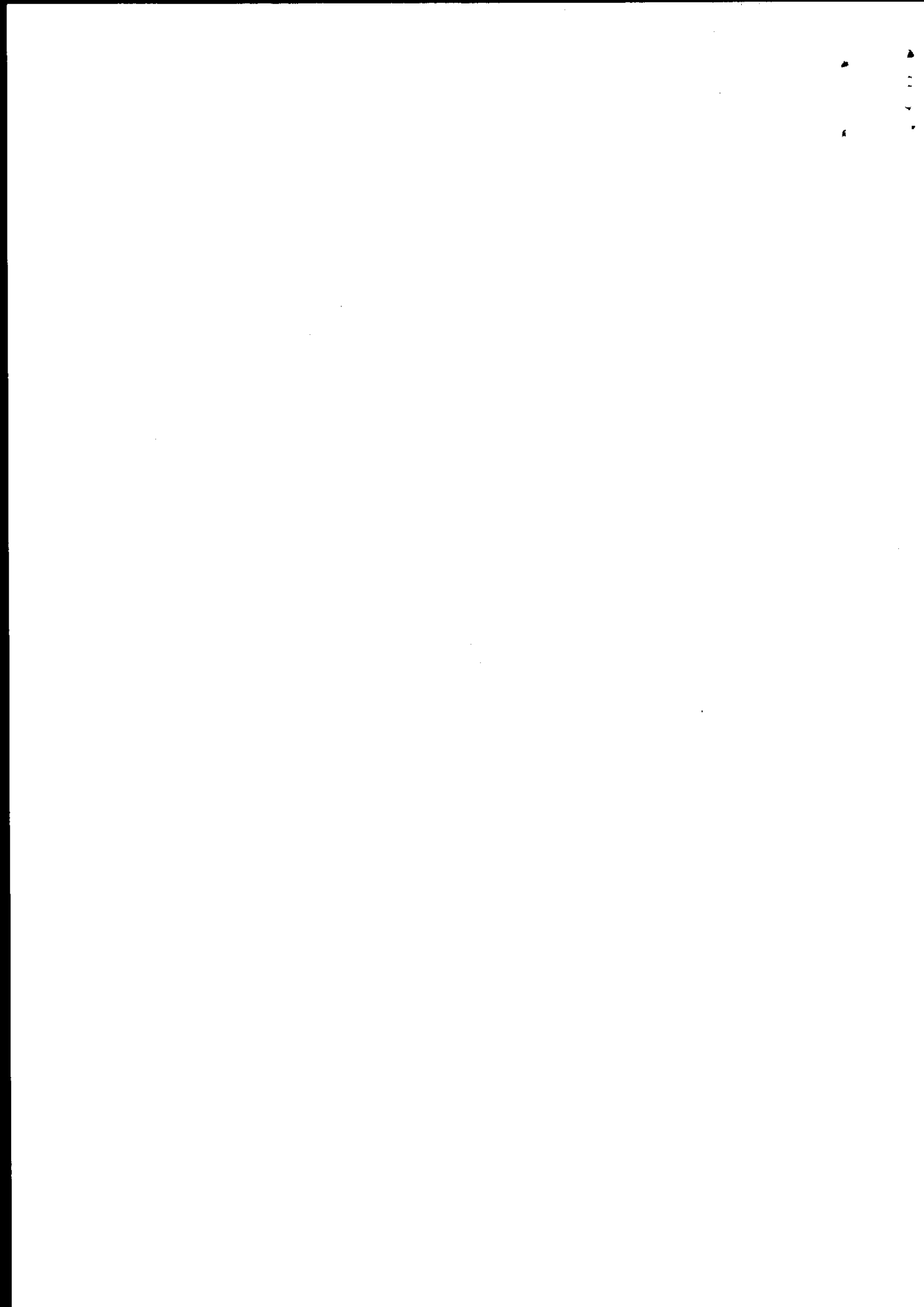
Antidiskriminacijski forum Brčko Distrikta

Vaša prava

„Žene sa Une“ Bihać

Ženska inicijativa Bosne i Hercegovine

Gender Contact

Broj: 05-07-1-2054-46/23
Sarajevo, 30. 8. 2023. godine

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE BiH

- n/r tajniku Ministarstva -
Trg BiH 1, 71000 Sarajevo

BOSNA I HERCEGOVINA
MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE BiH
SARAJEVO

01-09-2023

NO	37-2	1153-34
----	------	---------

148

PREDMET: Obavijest, dostavlja se

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 20. sjednici održanoj 23. 8. 2023. godine, primilo je na znanje Preporuke Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Europe o provedbi Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji od strane Bosne i Hercegovine.

U skladu s člankom 70. Istanbulske konvencije, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine dostavlja Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine Izvješće o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbi Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji za Bosnu i Hercegovinu i Preporuke Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Europe o provedbi Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji od strane Bosne i Hercegovine.

S poštovanjem,

DOSTAVLJENO:

- naslovu
- u spis broj: 05-37-1943/23
- a/a

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

GREVIO (polazni) postupak procjene
Izvještaj o zakonodavnim i drugim mjerama za
provedbu odredbi Konvencije Vijeća Evrope o
sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i
nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)
Bosna i Hercegovina

Grupa eksperata
za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u
porodici
(GREVIO)

Usvojio GREVIO dana 24.6.2022.godine

Objavljeno dana xx.9. 2022. godine

Sekretarijat nadzornog mehanizma Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja
u porodici

Vijeće Evrope

F-67075 Strasbourg Cedex

Francuska

www.coe.int/conventionviolence

Sadržaj	
Predgovor	6
Izvršni sažetak	8
Uvod	11
I. Svrha, definicije, ravnopravnost i nediskriminacija, opće obaveze	12
A. Opći principi Konvencije	12
B. Stepen primjene Konvencije i definicije (član 2. i 3.)	12
C. Osnovna prava, princip jednakosti i nediskriminacije (član 4.)	17
1. Rodna ravnopravnost i nediskriminacija	17
2. Međusektorska diskriminacija	18
D. Obaveze država i dužna pažnja (član 5.)	21
II. Integrisane politike i prikupljanje podataka	21
A. Sveobuhvatne i koordinisane politike (član 7.)	21
B. Finansijska sredstva (član 8.)	25
C. Nevladine organizacije i civilno društvo (član 9.)	27
D. Koordinaciono tijelo (član 10.)	29
E. Prikupljanje podataka i istraživanje (član 11.)	32
1. Administrativno prikupljanje podataka	32
a. Agencije za provođenje zakona i sektor pravosuđa	33
b. Sektor zdravstvene i socijalne zaštite	35
c. Podaci o proceduri za dobijanje azila	36
2. Ankete među stanovništvom	37
3. Istraživanje	38
III. Prevencija	39
A. Podizanje svijesti (član 13.)	40
B. Obrazovanje (član 14.)	41
C. Obuka stručnjaka (član 15.)	43
D. Programi preventivne intervencije i programi za rad s počiniocima nasilja (član 16.)	46
1. Programi za počinitelje nasilja u porodici	46
2. Programi za seksualne prestupnike	49
E. Učešće privatnog sektora i sredstava javnog informisanja (član 17.)	49
IV. Zaštita i podrška	51
A. Opće obaveze (član 18.)	51

B.	Informisanje (član 19.).....	52
C.	Opće usluge podrške (član 20.)	53
1.	Socijalne usluge	53
2.	Zdravstvene usluge	56
D.	Specijalizovane usluge podrške (član 22.).....	57
E.	Sigurne kuće (član 23.)	58
F.	SOS telefoni (član 24.)	61
G.	Podrška za žrtve seksualnog nasilja (član 25.)	62
H.	Zaštita i podrška za djecu svjedoke (član 26.).....	64
I.	Prijavljivanje od strane stručnjaka (član 28.).....	65
V.	Materijalno pravo	66
A.	Građansko pravo.....	66
1.	Građanske parnice i pravni lijekovi (član 29.).....	66
2.	Naknada (član 30.)	68
3.	Starateljstvo, pravo na posjetu i sigurnost (član 31.).....	71
4.	Građanske posljedice prinudnih brakova (član 32.)	73
B.	Krivično pravo.....	74
1.	Psihičko nasilje (član 33.)	75
2.	Proganjanje (član 34.).....	76
3.	Fizičko nasilje (član 35.)	78
4.	Seksualno nasilje, uključujući silovanje (član 36.).....	79
5.	Prinudni brak (član 37.)	82
6.	Genitalno sakaćenje žena (član 38.).....	83
7.	Prisilni abortus i prisilna sterilizacija (član 39.)	84
8.	Seksualno uznemiravanje (član 40.)	85
9.	Neprihvatljiva opravdanja za krivična djela, uključujući i djela počinjena u ime tzv.časti (član 42.)	86
10.	Sankcije i mjere (član 45.)	87
11.	Otežavajuće okolnosti (član 46.).....	88
12.	Zabrana procesa obaveznog alternativnog rješavanja sporova odnosno određivanja kazne (član 48.).....	90
VI.	Istraga, sudski postupak, procesno pravo i zaštitne mjere	90
A.	Opće obaveze, neposredni odgovor, prevencija i zaštita (član 49. i 50.)	91

1. Prijavljivanje, brzi odgovor i istrage od strane agencija za sprovođenje zakona...	91
2. Učinkovita istraga i procesuiranje.....	92
3. Stepen osuđujućih presuda	94
B. Procjena rizika i upravljanje rizikom (član 51.)	97
C. Hitne mjere zaštite i mjere zabrane prilaska odnosno zaštite (član 52. i član 53.)	99
D. Postupci <i>ex parte</i> i <i>ex officio</i> (član 55.).....	104
1. Postupci <i>ex parte</i> i <i>ex officio</i>	104
2. Podrška žrtvama u sudskim postupcima.....	104
E. Mjere zaštite (član 56.).....	105
F. Pravna pomoć (član 57.).....	107
VI. Migracije i azil	109
A. Boravišni status (član 59.).....	110
1. Rodnoosjetljivo odlučivanje u proceduri za azil.....	112
2. Smještaj.....	114
C. Zabrana protjerivanja odnosno vraćanja (član 61.).....	116
VII. Zaključne napomene	117
Prilog I Spisak prijedloga i sugestija od strane grupe GREVIO	119
I. Svrha, definicije, ravnopravnost i nedsikriminacija, opće obaveze.....	119
B. Stepen primjene Konvencije i definicije (član 2. i 3.)	119
C. Osnovna prava, princip jednakosti i nediskriminacije (član 4.).....	119
2. Međusektorska diskriminacija	119

Predgovor

Grupa eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO) je nezavisno tijelo za praćenje ljudskih prava sa mandatom da prati implementaciju Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (CETS br. 210 „Istanbulska konvencija“) od strane članica Konvencije. Sastoji se od 15 nezavisnih i nepristrasnih stručnjaka imenovanih na osnovu priznatih stručnih znanja iz oblasti ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, nasilja nad ženama i/ili pomoći i zaštite žrtava.

Propisane aktivnosti GREVIO grupe uključuju praćenje primjene Istanbulske konvencije u zemljama članicama (procedura procjene), otvaranje istraga o konkretnim okolnostima u zemlji članici Konvencije (istražni postupak) i donošenje općih preporuka o predmetu ove konvencije.

Ovaj izvještaj je rezultat prve (početne) procedure procjene koja je provedena u odnosu na Bosnu i Hercegovinu. U potpunosti pokriva Konvenciju i na taj način daje ocjenu stepena usklađenosti zakonodavstva Bosne i Hercegovine i prakse u svim oblastima Konvencije. U svjetlu djelokruga Konvencije – kako je navedeno u članu 2, stav 1 – početna procjena se fokusira na mjere poduzete u vezi sa „svim oblicima nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, koje pogada žene nesrazmjerno u odnosu na muškarce“. Stoga se izraz „žrtva“, kako se koristi u ovom izvještaju, odnosi na ženu ili djevojčicu žrtvu.

Na osnovu procjene, izvještajem se predlažu mjere za unapređenje provedbe Konvencije. Predlažući ove mjere, GREVIO je usvojio primjenu različitih glagola za različite nivoe hitnosti, uz napomenu da su svi oni važni. Oni su, redoslijedom po prioritarnosti sljedeći: „urgira“, „ snažno potiče“, „potiče“ i „poziva“. GREVIO koristi glagol „urgirati“ onda kada smatra da je potrebno hitno djelovanje kako bi se zakonodavstvo ili politika zemlje uskladile sa Istanbulskom konvencijom. „Snažno potiče“ se koristi kada GREVIO primjeti nedostatke koje je potrebno ukloniti u bliskoj budućnosti kako bi se osigurala sveobuhvatna provedba Konvencije. Treći stepen urgentnosti je sadržan u upotrebi glagola „potiče“, koji se koristi da ukaže na nedostatke kojima je potrebno posvetiti pažnju, iako se to može učiniti u kasnijoj fazi. Konačno, glagol „poziva“ ukazuje na male nedosljednosti u provedbi te se od zemlje traži da razmotri njihovo prevazilaženje ili se daju prijedlozi koji nude smjernice u procesu provedbe.

Prva (početna) procedura procjene sastoji se od nekoliko koraka, a kroz svaki od njih GREVIO prikuplja ključne informacije na kojima će temeljiti svoj izvještaj. Sprovodi se kao proces povjerljivog dijaloga s ciljem davanja prijedloga i sugestija specifičnih za državu kako bi se postiglo poboljšanje u kontekstu države članice koja je pod nadzorom. Ovo uključuje sljedeće:

- Dostavljanje izvještaja od strane države, koji je pripremljen na osnovu GREVIO osnovnog upitnika (državni izvještaj);
- Evaluacionu posjetu zemlji radi upoznavanja sa predstavnicima vlasti i nevladinih organizacija u ovoj oblasti;
- Komentare od strane države u odnosu na nacrt GREVIO izvještaja;
- Objavljivanje GREVIO izvještaja nakon njegovog usvajanja zajedno sa svim komentarima dostavljenim od strane države.

Komitet potpisnica

Konvencije Vijeća Evrope

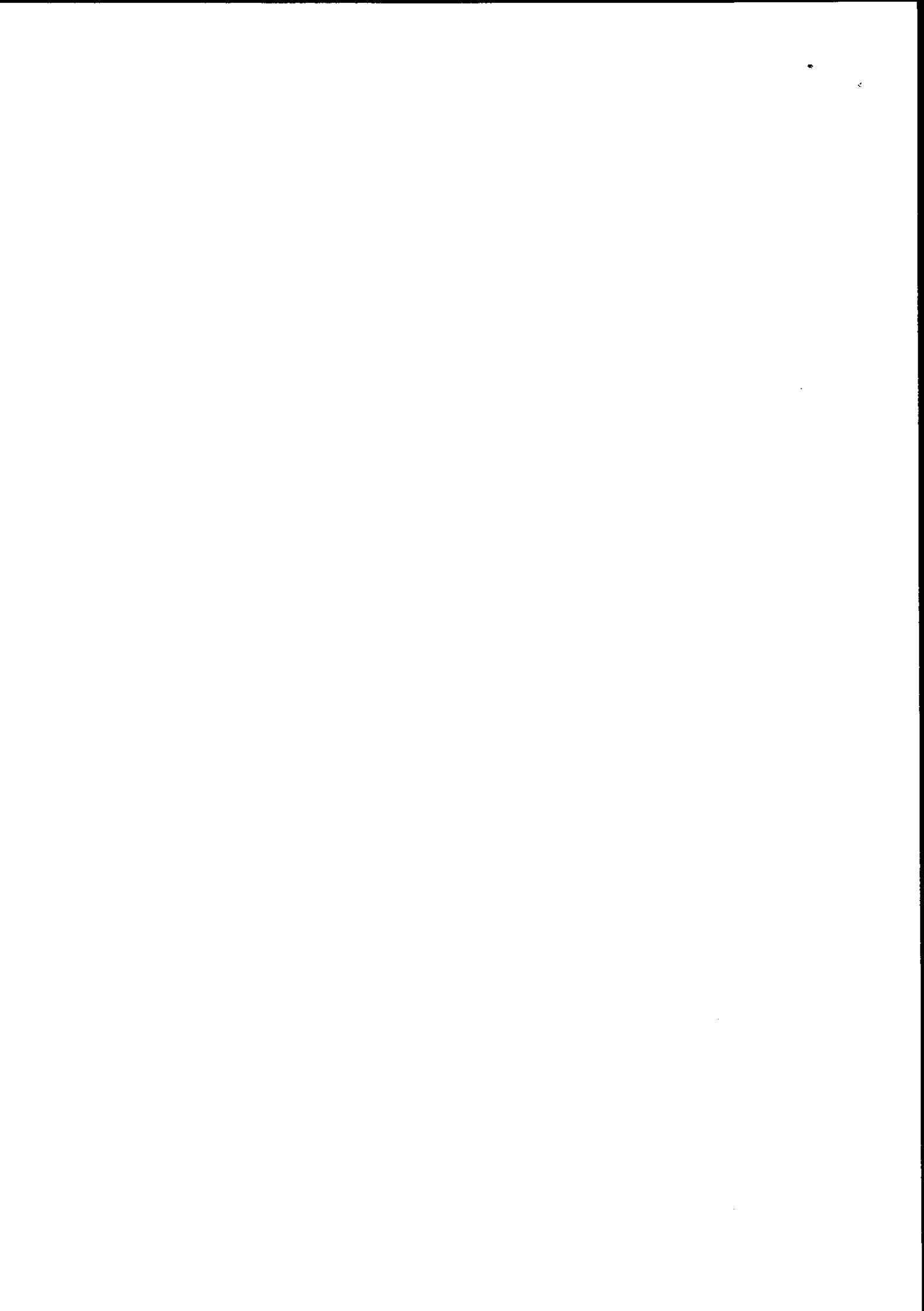
o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)

Preporuka o implementaciji Konvencije Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici od strane Bosne i Hercegovine

IC-CP/Inf(2022)7

Usvojeno 6.12.2022. godine

Objavljeno 12.12.2022. godine

Komitet potpisnica Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: Konvencija), postupajući u skladu sa odredbama člana 68. (12) Konvencije;

Imajući u vidu svrhu Konvencije da zaštiti žene od svih oblika nasilja, te spriječi, procesuirati i eliminira nasilje nad ženama i nasilje u porodici; da doprinese eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i promovira suštinsku jednakost između žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena; da osmisli sveobuhvatan okvir, politike i mjere za zaštitu i pomoć svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici; da promovira međunarodnu suradnju u cilju eliminacije nasilja nad ženama i nasilja u porodici; i da pruži podršku i pomoć organizacijama i agencijama za provođenje zakona da efektivno surađuju kako bi usvojile integrirani pristup eliminaciji nasilja nad ženama i nasilja u porodici;

Imajući u vidu odredbe člana 66. stav 1. Konvencije koje se odnose na nadzornu ulogu Grupe eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljnjem tekstu „GREVIO”);

Imajući u vidu Poslovnik Komiteta potpisnica Konvencije;

Imajući u vidu instrument ratifikacije koji je Bosna i Hercegovina deponovala 7.11.2013. godine;

Nakon što je ispitaio Izvještaj o osnovnoj evaluaciji implementacije Konvencije od strane Bosne i Hercegovine koji je usvojio GREVIO na svom 27. sastanku (20.-24. juna 2022. godine);

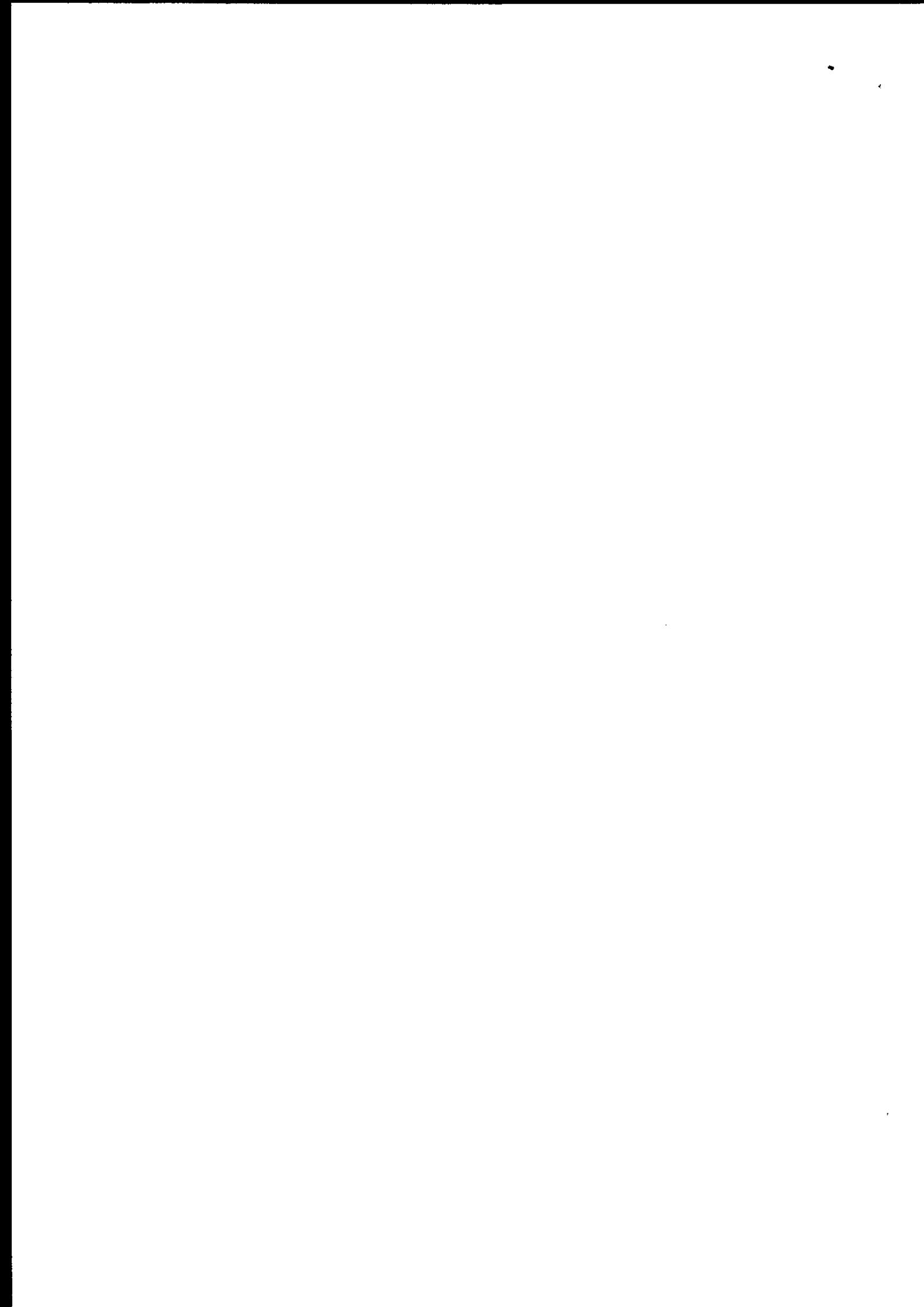
Uzimajući u obzir sveobuhvatne prioritete navedene u Poglavlju I Konvencije (svrhe i obim Konvencije, definicije, jednakost i nediskriminacija, dužna pažnja i rodno osjetljive politike);

Imajući u vidu primarni značaj odredbi navedenih u Poglavlju II Konvencije, a posebno obavezu da:

- (1) Osiguraju holistički odgovor na nasilje nad ženama osmišljavanjem skupa sveobuhvatnih i koordiniranih politika koje se sprovode kroz efikasnu međuagencijsku suradnju;
- (2) institucionaliziraju i u potpunosti ovlaste jedno ili više koordinacionih tijela u skladu sa članom 10. Konvencije;
- (3) osiguraju adekvatni resursi za politike, mjere i mandate uvedene za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama, uključujući vladine i nevladine specijalističke službe za podršku; i
- (4) prikupe relevantne statističke podatke razvrstane, u najmanju ruku, prema spolu, dobi, vrsti nasilja, odnosu između počinitelja i žrtve i geografskoj lokaciji;

Pozdravljajući preduzete mjere i napredak koji su vlasti Bosne i Hercegovine postigle u implementaciji Konvencije i posebno ističući:

- nekoliko inicijativa poduzetih na nivou politike za osiguranje rodne ravnopravnosti, uključujući uvođenje rodno osjetljivog budžetiranja u ministarstvima na državnom i entitetskom nivou i imenovanje kontaktnih osoba za rodnu ravnopravnost u državnim i entitetskim institucijama;
- korake koje su vlasti preduzele za uspostavljanje mehanizama i protokola za međuagencijsku suradnju na entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou u pogledu slučajeva nasilja u porodici kako bi se osigurala produktivna suradnja između svih relevantnih aktera;
- značajne zakonske izmjene na entitetskom nivou u oblasti krivičnog prava kako bi se krivična djela predviđena Konvencijom ugradila u pravni okvir;
- pružanje specijalističke podrške žrtvama u postupcima u vezi sa nasiljem u porodici, preko „osobe od povjerenja“ čiji je cilj da pomogne žrtvi i prisustvuje svim sastancima i saslušanjima pred javnim institucijama, uključujući policiju i sudove;
- nove zakonske obaveze uvedene na entitetskom nivou kako bi se osiguralo da se podaci o nasilju u porodici prikupljaju i stavljaju na raspolaganje putem namjenskih javnih izvještaja;
- napore uložene u edukaciju o multisektorskoj suradnji i osiguranje koordiniranog odgovora na nasilje nad ženama, te o standardima Istanbulske konvencije za različite kategorije stručnjaka;

- zvanično priznatu mjesečnu penziju i socijalnu pomoć za žrtve seksualnog nasilja povezanog sa sukobom.

A. Preporučuje, u svjetlu razmatranja iz gornje preambule, da Vlada Bosne i Hercegovine hitno preduzme sljedeće mjere navedene u GREVIO-ovom izvještaju o osnovnoj evaluaciji¹:

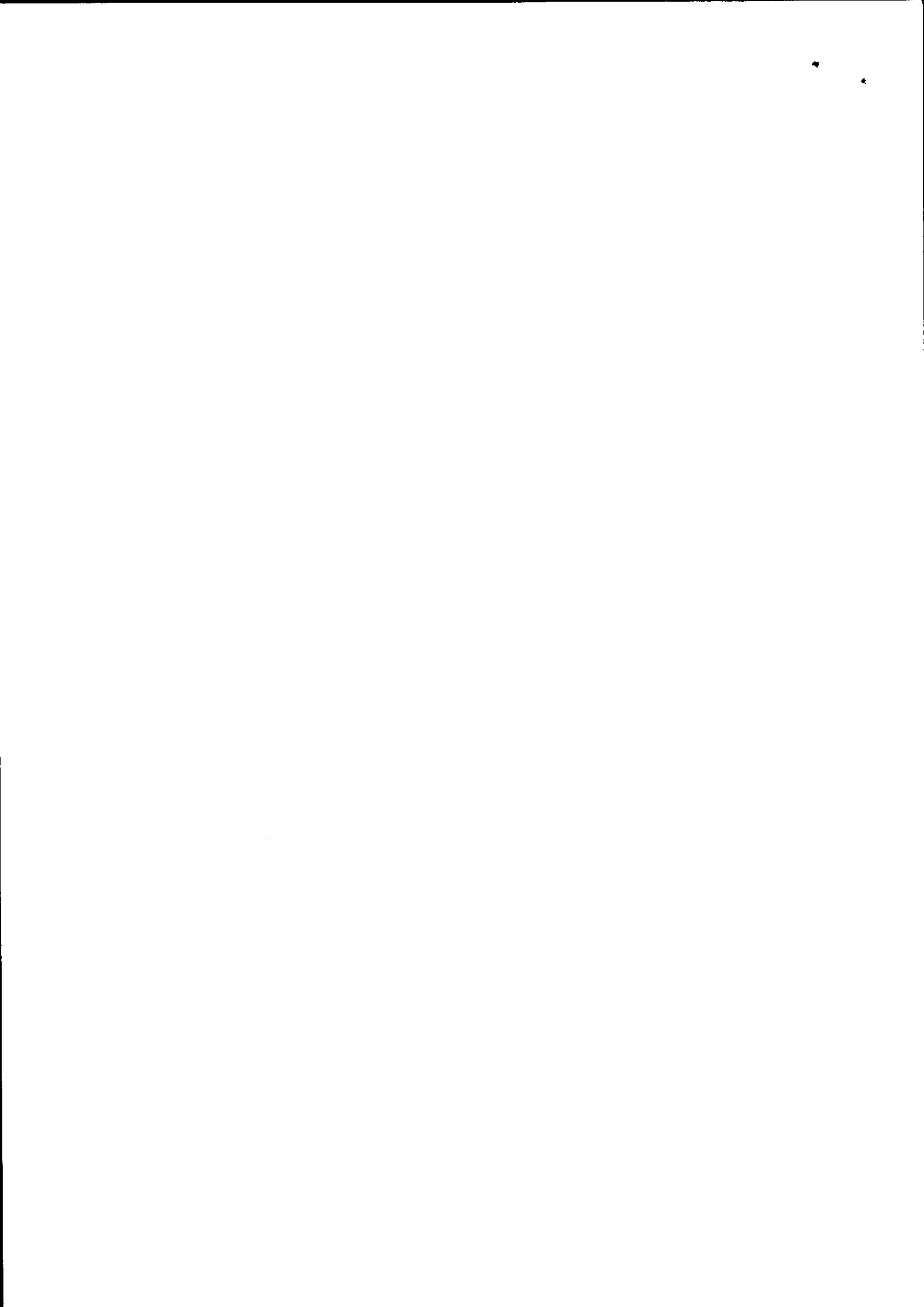
1. ojačati implementaciju Istanbulske konvencije u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, pored nasilja u porodici, koji su trenutno manje obrađeni u politikama, programima i službama podrške, uzimajući u obzir njihovu rodnu prirodu (stav 12); osigurati da zakonodavstvo i politike prepoznaju da je nasilje nad ženama oblik diskriminacije žena (stav 13); i bliže uskladiti definicije nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja sa Istanbulskom konvencijom, a istovremeno uskladiti zakonsku definiciju nasilja u porodici u svim oblastima prava (stav 14.);
2. osigurati da se odredbe Istanbulske konvencije provode bez diskriminacije po bilo kojem od osnova navedenih u članu 4. stav 3., uključujući na osnovu mjesta prebivališta ili boravišnog statusa, posebno kada je u pitanju osiguranje pristupa specijaliziranim uslugama podrške, istovremeno integrirajući perspektive i potrebe žena koje su izložene ili mogu biti izložene intersekcionalnoj diskriminaciji ili koje su u opasnosti od takve diskriminacije u osmišljavanju, implementaciji, praćenju i evaluaciji sveobuhvatnih i koordiniranih politika za sprječavanje i borbu protiv nasilja nad ženama, i da promoviraju istraživanje i osiguraju prikupljanje podataka o nasilju nad ženama koje su pogođene ovim grupama (stav 22.);
3. izvršiti uporednu analizu u cilju identificiranja perspektivnih praksi, usaglašavanja politika u oblasti nasilja nad ženama i utvrđivanja svih postojećih preklapanja među njima, a istovremeno razvijati i adekvatno finansirati dugoročne i koordinirane politike u vezi sa svim oblicima nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom zasnovanih na principima i definicijama iz Istanbulske konvencije, koji obuhvataju sve dijelove državne teritorije (stav 35. i 42.);
4. osigurati održivo i dovoljno finansiranje rada ženskih organizacija koje pružaju usluge specijalističke podrške žrtvama nasilja nad ženama, na svim dijelovima teritorije, kroz transparentne i odgovorne javne procedure i uspostaviti konsultativni dijalog sa njima na svim nivoima vlasti kako bi svoja mišljenja i iskustva integrisali u politike usmjerene na borbu protiv nasilja nad ženama (stavovi 43. i 47.);
5. osigurati, s jedne strane, koordinaciju i implementaciju politika o svim oblicima nasilja nad ženama, a s druge strane njihovo nezavisno praćenje i evaluaciju kako bi se osigurala objektivnost (stav 55.); i racionalizirati broj postojećih koordinacionih tijela, uz istovremeno jačanje glavnih, osigurati im dovoljne i stabilne ljudske i finansijske resurse i osigurati razmjenu informacija između njih (stav 56.);
6. osigurati prikupljanje sistematskih i uporedivih podataka o svim oblicima nasilja nad ženama iz svih relevantnih administrativnih izvora, razvrstanih po svim relevantnim kategorijama, posebno osiguravajući da tako koordinirane i uporedive podatke prikupljaju svi akteri u sistemu krivičnog pravosuđa kako bi se omogućilo da se sličajevi prate duž lanca krivičnog pravosuđa, te da osoblje koje radi u ovim upravama bude obučeno o

¹ Broj stava koji sadrži GREVIO prijedloge i sugestije u izvještaju naveden je u zagradama

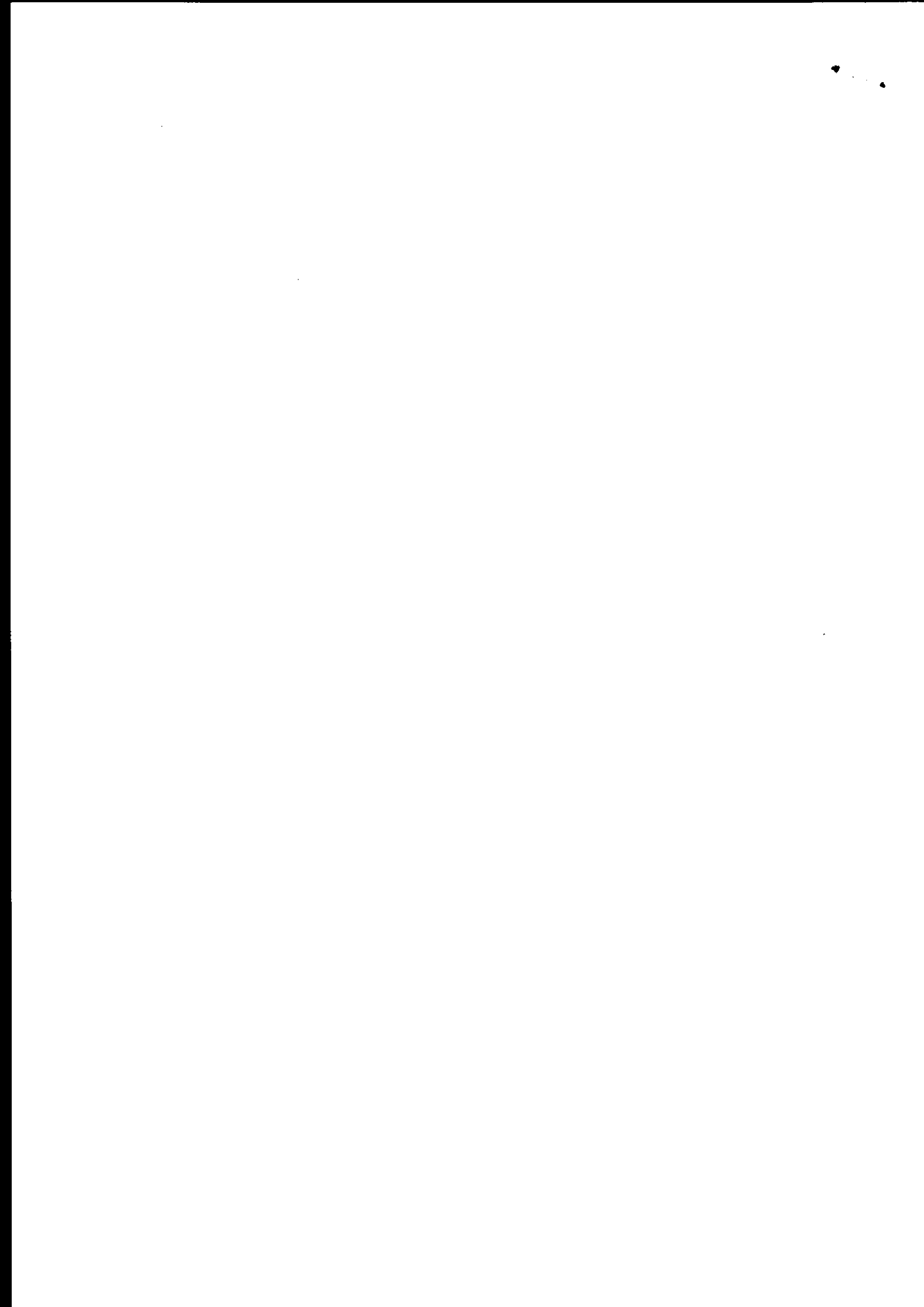
važnosti pružanja takvih podataka onima koji su odgovorni za njihovo prikupljanje i analizu (stav 67.); i poduzeti mjere za prikupljanje podataka o naredbama za zaštitne mjere koje su izdate u skladu sa građanskim i krivičnim zakonodavstvom, te o svakom kršenju istih ili sankcijama izrečenim kao rezultat toga; podaci o odlukama o starateljstvu/posjećivanju/boravištu djece kojima su izričito uzete u obzir prijave nasilja u porodici; kao i broj žrtava seksualnog nasilja u ratu koje su zatražile, dobile ili im je odbijen status civilne žrtve rata (stav 68.);

7. redovno promovirati dugoročne kampanje podizanja svijesti o različitim manifestacijama svih oblika nasilja nad ženama, pored nasilja u porodici, u suradnji sa organizacijama za prava žena, i to na svim dijelovima teritorije, osiguravajući da se pri tom razmotre patrijarhalni i stereotipni stavovi prema ženama, prikaže rodno razumijevanje nasilja nad ženama i da ženama koje su podvrgnute interseksionalnoj diskriminaciji pruže informacije o njihovim pravima i službi podrške koja im je dostupna (stav 88.);
8. uvesti sistematsko i obavezno početno obrazovanje, kao i obuku na radnom mjestu, uz protokole, o svim oblicima nasilja nad ženama za profesionalce koji se bave žrtvama ili nasilnicima, u cilju prevazilaženja ustaljenih stereotipa i patrijarhalne kulture, te osigurati kontinuitet i održivost takve obuke (stav 105.);
9. poduzeti korake za uspostavljanje programa liječenja za seksualne prestupnike, u skladu sa Istanbulskom konvencijom, uzimajući u obzir najbolje prakse razvijene na međunarodnom nivou i garantirajući pristup zasnovan na ljudskim pravima (stav 113.);
10. osigurati adekvatne ljudske i finansijske resurse Centrima za socijalni rad i pružiti obuku za njihovo osoblje o rodnoj prirodi nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, te imenovati specijalizirane socijalne radnike za rad u ovoj oblasti; ukinuti sistem obaveznog upućivanja iz centara za socijalni rad u skloništa za žrtve nasilja u porodici, uključujući i pružanje mogućnosti samoupućivanja ženama žrtvama nasilja u porodici (stav 137.);
11. uspostaviti u zemlji dovoljan broj kriznih centara zbog silovanja ili seksualnog nasilja koji pružaju hitnu medicinsku pomoć, traumatsku podršku, forenzičke preglede i psihološko savjetovanje za žrtve; i, u međuvremenu, uspostaviti jasan put za žrtve seksualnog nasilja/silovanja, osigurati da se forenzička ispitivanja obavljaju brzo, bez potrebe za sudskim nalogom, i pružiti žrtvama tretman liječenja traume, psihološko savjetovanje i pravnu pomoć od strane obučenog i specijaliziranog osoblja (stav 165.);
12. poduzeti niz prioriternih radnji u oblasti starateljstva i prava na posjete kako bi se, između ostalog, osiguralo da se incidenti nasilja obuhvaćeni Istanbulskom konvencijom uzmu u obzir prilikom utvrđivanja prava na starateljstvo i posjećivanje djece; obezbijediti obuku i dati smjernice svom relevantnom osoblju u cilju zaštite prava i sigurnosti žrtve i njene djece prilikom ostvarivanja prava na posjete ili starateljstvo; u zakonu i praksi se ne oduzimaju djeca od roditelja koji nisu nasilnici i ne smještaju se u hraniteljske porodice (stav 195.);
13. izmijeniti seksualne delikte predviđene državnim, entitetskim i krivičnim zakonima Brčko Distrikta kako bi se u njih u potpunosti uveo koncept izostanka slobodno datog pristanka i precizirale vrste seksualnih radnji bez pristanka koje su inkriminisane, istovremeno osiguravajući da se svako krivično djelo seksualnog nasilja primjenjuje i između bivših ili

sadašnjih supružnika ili partnera; osigurati i primijeniti proporcionalne i odvraćajuće sankcije za sve seksualne radnje bez pristanka žrtve, bez obzira na lična svojstva (stav 223.)

14. kroz zakonodavne mjere i obuku nosilaca pravosudnih i tužilačkih funkcija obezbijediti da kazne i mjere izrečene za nasilje u porodici i druge oblike nasilja nad ženama budu efikasne, srazmjerne i odvraćajuće (stav 247.);
 15. poduzeti zakonodavne ili druge mjere za zabranu obaveznih alternativnih postupaka rješavanja sporova u vezi sa bilo kojim pravnim postupkom od značaja za žene žrtve oblika nasilja nad ženama obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom, uključujući i postupke razvoda, razdvajanja i radne sporove koji se tiču seksualnog uznemiravanja (stav 255.);
 16. osigurati početnu edukaciju i obuku na radnom mjestu, kao i smjernice za policijske službenike, tužioce i sudije o nasilju nad ženama, u skladu sa relevantnim nalazima GREVIO-a, s ciljem smanjenja sekundarne viktimizacije i rješavanja neprijavlivanja slučajeva nasilja nad ženama, te suzbijanja upotrebe sporazuma o priznanju krivice, uslovnih osuda i kazni koje nisu proporcionalne ili odvraćajuće; i uspostaviti odgovarajuće jedinice za prijem, istragu i procesuiranje slučajeva nasilja nad ženama i nasilja u porodici (stavovi 275, 276. i 278.);
 17. preduzimati zakonodavne i druge mjere kako bi se osiguralo da se procjena i upravljanje rizicima sistematski sprovode u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, kao i u odnosu na djecu žrtve, koristeći standardizirane alate za procjenu rizika, uključujući sve relevantne aktere; i da se procjena rizika ponavlja u svim relevantnim fazama postupka, te da vodi ka izradi sigurnosnog plana za žrtve (stav 285.);
 18. poduzeti zakonodavne i/ili druge mjere kako bi se pravni okvir i praksa Bosne i Hercegovine uskladili sa članovima 52. i 53. Istanbulske konvencije, uz uvažavanje relevantnih nalaza GREVIO-a, tako što će, između ostalog, osigurati da se hitne naredbe o mjerama zabrane mogu izdati brzo u situacijama neposredne opasnosti i da se one primjenjuju i na djecu kojoj je potrebna zaštita; da ne postoji praznina u zaštiti žrtve u periodu između isteka naloga za hitnu zabranu i izricanja naloga za zaštitu; da su zabrane prilaska žrtvi dostupne po građanskom zakonu, neovisno o drugim sudskim postupcima; i da se izdaju, prate i provode hitne naredbe o zabrani, a sankcije za njihovo kršenje efikasno primjenjuju u praksi (stav 296.);
 19. izvršiti formalnu reviziju Zakona o strancima kako bi se ženama migranticama omogućila autonomna boravišna dozvola u slučaju posebno teških okolnosti, uključujući i kada su žrtve oblika nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom; osigurati da žene migrantice, žrtve rodno zasnovanog nasilja, imaju pravo na dodjelu autonomne boravišne dozvole u slučaju protjerivanja supružnika ili partnera nasilnika; osigurati da žene i djevojke koje izgube svoj status boravka kao rezultat prisile na brak u inostranstvu mogu povratiti svoj status boravka (stav 325.).
- B. Traži od Vlade Bosne i Hercegovine da do 4.12.2025. godine izvijesti Komitet potpisnica o mjerama koje su poduzete radi poboljšanja implementacije Konvencije u gore navedenim oblastima
- C. Preporučuje Vladi Bosne i Hercegovine da poduzme mjere za implementaciju daljnjih zaključaka GREVIO-ovog izvještaja o osnovnoj evaluaciji.

Broj: 05-07-1-2054-46/23
Sarajevo, 30. 8. 2023. godine

MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE BiH

- n/r tajniku Ministarstva –
Trg BiH 1, 71000 Sarajevo

01-09-2023

PREDMET: Obavijest, dostavlja se

AO 37-2-1153-34
118

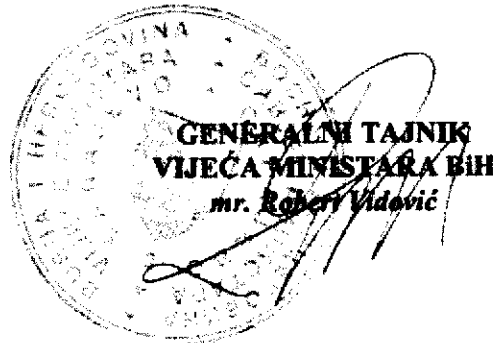
Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 20. sjednici održanoj 23. 8. 2023. godine, primilo je na znanje Preporuke Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Europe o provedbi Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji od strane Bosne i Hercegovine.

U skladu s člankom 70. Istanbulske konvencije, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine dostavlja Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine Izvješće o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbi Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji za Bosnu i Hercegovinu i Preporuke Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Europe o provedbi Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji od strane Bosne i Hercegovine.

S poštovanjem,

DOSTAVLJENO:

- naslovu
- u spis broj: 05-37-1943/23
- a/a

**GENERALNI TAJNIK
VIJEĆA MINISTARA BiH**
mr. Robert Vidović

